

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Τῆς ἐπίσημου ἐνάρξεως τῆς Γ'. Περιόδου τῶν Ὀλυμπίων.

Τὴν 4 προσεχῆ Κυριακὴν (4 Μαΐου), ἡμέραν προσδιορισθεῖσαν διὰ Β. Διατάγματος τελεσθήσεται ἡ ἐναρξίς τῆς Γ'. περιόδου τῶν Ὀλυμπίων.

Κατὰ τὴν 1 ὥραν μ. μ. θέλουσι παρευρεθῆ εἰς τὸ κατάστημα τῆς ἐκθέσεως ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ οἱ λοιποὶ Ὑπουργοὶ τοῦ Κράτους, οἱ ἐν τῇ Πρωτεύουσῃ Βουλευταὶ, ὁ Πρόεδρος καὶ τὰ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, οἱ φέροντες τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Β. Τάγματος τοῦ Σωτῆρος, οἱ Ἀντιστράτηγοι, ὁ Ἀντιναύαρχος, οἱ Ὑποστράτηγοι καὶ οἱ Ὑποναύαρχοι, πᾶσαι αἱ ἐν Ἀθήναις πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ μετὰ τῶν ὑπαλλήλων αὐτῶν καὶ οἱ ὑπάλληλοι τῶν Ὑπουργείων, κατὰ τὴν ἀνήκουσαν ἐκάστῳ τάξιν.

Καλοῦνται ἐπίσης νὰ παρευρεθῶσι κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν.

Οἱ δήμαρχοι Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς μετὰ τῶν Προέδρων τῶν οἰκείων δημοτικῶν συμβουλίων καὶ οἱ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ παρεπιδημοῦντες δήμαρχοι καὶ πρόεδροι δημοτικῶν συμβουλίων ἐτέρων δήμων τοῦ Κράτους.

Ὁ Ἀντιπρόεδρος καὶ τὰ μέλη τοῦ ἐμπορικοῦ ἐπιμελητηρίου Ἀθηνῶν.

Οἱ Ἑλλανοδίκαι, οἱ πρόεδροι καὶ τὰ μέλη τῶν κατ' Ἐπαρχίας ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων Ἐπιτροπῶν, ὅσοι εὐρίσκονται εἰς τὴν Πρωτεύουσαν.

Οἱ ἐνεκα ὑπηρεσιῶν τῶν διὰ τὴν πρόδον τῆς Ἐθνικῆς βιομηχανίας φέροντες παράσημον τοῦ Β. Τάγματος τοῦ Σωτῆρος.

Αἱ Ἀρχαὶ τῶν ἐν Ἀθήναις Φιλολογικῶν, Ἐπιστημονικῶν καὶ Ἐκπαιδευτικῶν συλλόγων καὶ ἐταιριῶν.

Τὴν 2 ὥραν μ. μ. αἱ Α. Α. Μ. Μ. ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα μετὰ τῆς βασιλικῆς θεραπείας θέλουσι μεταβῆ εἰς τὸ κατάστημα τῆς ἐκθέσεως.

Ἡ ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων καὶ τῶν κληροδοτημάτων ἐπιτροπὴ θέλει ὑποδεχθῆ τὰς Α. Α. Μ. Μ. πρὸ τῆς εἰσόδου καὶ ὀδηγήσει αὐτὰς εἰς τὸν ἐπὶ τούτῳ ὠρισμένον τόπον, παιανίζουσης τῆς μουσικῆς.

Μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν Α. Α. Μεγαλειοτήτων, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ἀθηνῶν μετὰ τῶν παρ' αὐτῷ ἱερέων καὶ διακόνων θέλει τελέσει ἀγιασμόν καὶ ἀπευθίνει εἰς τὸν Ὑψιστον δεήσεις ὑπὲρ τοῦ αἰοδύμου ἱδρυτοῦ τῶν Ὀλυμπίων καὶ ὑπὲρ ὅλων τῶν γενναίας συνδρομᾶς ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς καὶ ὕλικῆς προόδου τῆς Ἑλλάδος κληροδοτησάντων.

Ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων καὶ τῶν κληροδοτημάτων ἐπιτροπῆς θέλει ἐκφωνήσει σύντομον λόγον.

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ λόγου, αἱ Α. Α. Μ. Μ. ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα, παρακολουθοῦμεναι ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς, θέλουσι περιέλθει τὸ κατάστημα καὶ ἐπισκεφθῆ τὰ ἐκθέματα, ἡ δὲ μουσικὴ θέλει παιανίζει ἐν τῷ μεταξύ διάφορα ἄσματα. Κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Α. Α. Μ. Μ. ἡ ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων Ἐπιτροπὴ θέλει προπέμψει αὐτὰς μέχρι τῶν προθύρων τοῦ Καταστήματος.

Οἱ κύριοι Ἀντιπρόσωποι τῶν ξένων δυνάμειων θέλουσιν εἰδοποιηθῆ διὰ νὰ παρευρεθῶσιν, ἐὰν εὐαρεστώσονται, εἰς τὴν τελετὴν ταύτην ὁ ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν διορισμένος ὑπάλληλος θέλει ὑποδεχθῆ αὐτούς.

Τὸ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργείων θέλει κανονίσει τὰ περὶ στρατιωτικῆς παρατάξεως.

Τὴν 5 ὥραν μ. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Πανεπιστημίου ἀναγνωσθήσεται ὑπὸ τοῦ πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἐκλεχθέντος Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Α. Ἀναγνωστάκη ἡ κατὰ τὸ καταστατικὸν Β. Διάταγμα τῶν Ὀλυμπίων περιληπτικὴ ἐκθεσις τῆς ἐπὶ τῶν τεσσάρων ἐτῶν τῆς Ὀλυμπιάδος γενομένης διανοητικῆς προόδου τοῦ ἔθνους.

Ἐξεδόθη τὴν 2 Μαΐου 1875 παρὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπουργείου.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Τῶν τελετῶν τῆς Γ'. Περιόδου τῶν Ὀλυμπίων.

Α'.

Τὴν 4 Μαΐου, ἡμέραν Κυριακὴν καὶ ὥραν 2 μ. μ. τελεσθήσεται ἡ ἐπίσημος ἐναρξίς τῆς Ἐκθέσεως, κατὰ τὸ ἐκδοθέν πρόγραμμα.

Β'.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ὥραν 5 μ. μ. ἀναγνωσθήσεται ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Κ. Ἀναγνωστάκη ἢ περιληπτικὴ ἐκθεσις περὶ τῆς διανοητικῆς προόδου τοῦ Ἑθνους.

Γ'.

Τὴν 11 Μαΐου, ἡμέραν Κυριακὴν καὶ ὥραν 8 π. μ., θέλει γίνεαι ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ καταστήματος τῆς Ἐκθέσεως ἢ ἐπὶ τῶν προϊόντων τῆς κτηνοτροφίας καὶ ἐπὶ τῶν ἐκτεθέντων ζώων κρίσις.

Δ'.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ὥραν δὲ 4 μ. μ. τελεσθήσεται ἐν τῷ Φαληρικῷ πεδίῳ ὁ ἀγὼν τῆς σκοποβολῆς, κατὰ τὸ ἐκδοθησόμενον εἰδικὸν πρόγραμμα.

Ε'.

Τὴν 18 Μαΐου, ἡμέραν Κυριακὴν καὶ ὥραν 5 μ. μ. θέλει γίνεαι ἡ κρίσις καὶ βράβευσις τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ ἐργαλείων, κατ' ἐξακολουθήσιν δὲ καὶ ἡ ἐν τῷ ἀγρῷ δοκιμὴ τούτων.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν Κυριακὴν, ὥραν δὲ 5 μ. μ. τελεσθήσονται, ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ Σταδίῳ, οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, κατὰ τὸ ἐκδοθησόμενον περὶ αὐτῶν εἰδικὸν πρόγραμμα.

ΣΤ'.

Τὴν 24 Μαΐου, ἡμέραν Τετάρτην, καὶ ὥραν 5 μ. μ. θέλει ἐκτελεσθῆ ἐν τῷ Φαληρικῷ πεδίῳ ὁ ἀγὼν τῆς ἵπποδρομίας, κατὰ τὸ ἐκδοθησόμενον εἰδικὸν πρόγραμμα.

Ζ'.

Τὴν 28 Μαΐου, ἡμέραν Κυριακὴν καὶ ὥραν 4 μ. μ. θέλουσι ἐκτελεσθῆ παρὰ τῇ Φαληρικῇ ἀκτῇ καὶ τῷ σταθμῷ τοῦ σιδηροδρόμου, οἱ ἀγῶνες τῆς λεμβοδρομίας καὶ τῆς κολυμβήσεως, κατὰ τὸ ἐκδοθησόμενον εἰδικὸν πρόγραμμα.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 3 Μαΐου 1875.

Ὁ Ἀντιπρόεδρος
Π. ΕΜ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ.

Ὁ Γραμματεὺς
Κ. Φωστήροπουλος.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Κανονίζον τὰ τῆς Σκοποβολῆς.

Τὴν ἐνδεκάτην Μαΐου, ἡμέραν Κυριακὴν, 4ην ὥραν μ. μ. ἐκτελεσθήσεται ἀγὼν σκοποβολῆς ἐν τῷ Φαληρικῷ πεδίῳ παρὰ τῷ μνημείῳ Καραϊσκάκη.

Οἱ ἀγωνισθησόμενοι ὀφείλουσι νὰ ἐγγραφῶσι κατὰ τὴν ἀπὸ 29ην Ἀπριλίου ὑπ' ἀριθ. 1372 προκήρυξίν μας εἰς τὸ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Στρατιωτικῶν γραφεῖον τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Κ. Εὐστρ. Ράλλη.

Ἐκαστος τῶν ἀγωνισθησομένων θέλει φέρει μεθ' ἑαυτοῦ τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ ὄπλον μετὰ τῶν ἀναγκαίουτων πολεμοφοδίων, θέλει δὲ ρίψει ἐπὶ σκοπὸν τρεῖς βολάς.

Τὸ ρίμμα θέλει ἐκτελεσθῆ ἐπὶ σκοποῦ ἐκ σανίδος, φεροῦσας παραλλήλους κύκλους.

Ἐκ τῶν ἀγωνισθησομένων, οἱ φέροντες ὄπλα παλαιοῦ συστήματος λεία θέλουσι ἐκτελέσει τὸ ρίμμα ἐξ ἀποστάσεως ἑκατὸν Βασιλ. πήχεων (150 βημάτων), οἱ δὲ φέροντες ραβδωτὰ ἐμπροσθογεμῆ ἢ νέου οἰουδήποτε συστήματος ὀπισθογεμῆ ἐξ ἀποστάσεως διακοσίων Βασιλ. πήχεων (300 βημάτων).

Ἡ εὐστοχία θέλει ἐκτιμηθῆ ἀναλόγως τῆς ἐκ τοῦ κέντρου ἀποστάσεως τοῦ κύκλου τῶν σημείων ἐφ' ὧν πα βλήματα θέλουσι προσβάλλει τὸν σκοπὸν, ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν δύο ἢ πλεῖστοι ἐπιτύχωσι τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα εὐστόχως, ὡς πρῶτος ἀριστεύσας θεωρηθήσεται ὁ ἐπιτυχὼν πλησιέστατα τὸ κέντρον τοῦ κύκλου διὰ μιᾶς ἢ δύο βολῶν, ὡς δεῦτερος ὁ ἀμέσως ἐπόμενος.

Ὁ πρῶτος ἀριστεύσας κατὰ τὴν εὐστοχίαν θέλει λάβει γέρας δραχμῶν τριακοσίας, ὁ δὲ δεῦτερος δραχμῶν ἑκατόν.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 3 Μαΐου 1875.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Τῆς τελέσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων τῆς Γ'. Περιόδου.

1. Τὴν 18 τρέχοντος μηνὸς Μαΐου, ἡμέραν Κυριακὴν, καὶ ὥραν 5 μ. μ. θέλουσι ἐκτελεσθῆ ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ σταδίῳ (α) οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.

Ἄρθ. 771.

(α) Κανονισμὸς προσωρινοῦ γυμναστηρίου τῶν Ὀλυμπίων.

Ἄρθρον 1. Σκοπὸς τοῦ Ὀλυμπιακοῦ γυμναστηρίου εἶναι νὰ ἀσκηθῶσι σωματικῶς οἱ ἐν Ἀθήναις νέοι, ἵνα μετὰσχῶσι τῶν ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ Σταδίῳ γυμνικῶν ἀγῶνων τῆς προσεχοῦς Ὀλυμπιάδος.

2. Ὁ γυμνασίαρχος προΐσταται τῶν ἀγῶνων καὶ ἐποπτεύει τὴν ἐν τῷ Σταδίῳ τάξιν.
3. Οἱ ἀγωνοδίκαι δέχονται δημοσίως τὴν τῶν ἀγωνιστῶν ὑπόσχεσιν ἔχουσαν ὡς ἐξῆς· «Ἵπόσχομαι ν' ἀγωνισθῶ τιμίως κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ Κανονισμοῦ καὶ χωρὶς νὰ δολιευθῶ τὸν ἀνταγωνιστήν.» Ἀποφαίνονται δὲ ἔπειτα περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἀγωνιζομένων, περὶ τῆς ὁποίας εἰς τῶν ἀγωνοδικῶν ὡς γραμματεὺς τηρεῖ ἀκριβῆ σημεῖωσιν.
4. Ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ἐκάστου εἶδους τῶν ἀγῶνων ἀναγγέλλεται ὑπὸ σάλπιγγος καὶ κήρυκος. Οἱ δὲ ἀγῶνες ἔσονται κατὰ τὴν ἐξῆς τάξιν.
 1. Δίαυλος.
 2. Ἄλμα τριπλοῦν.
 3. Ἄλμα ἀπλοῦν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα.
 4. Πάλη μετὰ ἀλινδῆσεως.
 5. Ἄλμα ἐπὶ κοντῶ.
 6. Δισκοβολή.
 7. Ἀκοντισμὸς ἐπὶ σκοπόν.

Οἱ διδαχθῆσόμενοι ἀγῶνες εἰσὶ·

1. Δίαυλος.
2. Ἄλμα τριπλοῦν.
3. Ἄλμα ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ἀπλοῦν.
4. Πάλη μετὰ ἀλινδῆσεως.
5. Δισκοβολή.
6. Ἀκοντισμὸς ἐπὶ σκοπόν.
7. Ἄλμα ἐπὶ κοντῶ.
8. Ἀναρρίχσις ἐπὶ ἰστόν.
9. Ἀναρρίχσις ἐπὶ κάλων.
10. Ἀνάβασις ἐπὶ κεκλιμένου ἰστοῦ.

Ἄρθρον 2. Μαθηταὶ ἐγγράφονται ἐκ τῶν τοῦ Πανεπιστημίου φοιτητῶν, ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις δημοσίων γυμνασίων καὶ ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων, οἱ ἀρτιμελεῖς καὶ οἱ ἔχοντες ἡλικίαν ἀπὸ 17 ἐτῶν καὶ ἀνωτέρω νέοι.

Διὰ τὴν ἐγγραφήν ἀπαιτεῖται ἡ παρουσίασις εἰσιτηρίων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἀποδείξεων φοιτήσεως εἰς τὰ γυμνάσια καὶ ἐκπαιδευτήρια ἀπὸ τοὺς προΐσταμένους αὐτῶν.

Δύνανται νὰ γίνωσι δεκτοὶ καὶ ἄλλοι νέοι κατὰ τὴν κρίσιν καὶ ἀπόφασιν τῆς ἐιδικῆς ἐπὶ τοῦ γυμναστηρίου ἐπιτροπῆς.

Ἡ ἐγγραφή γίνεται ἐν τῷ γραφεῖῳ τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ὀλυμπίων ἐπὶ εἰδικοῦ βιβλίου· σημειοῦνται δ' ἐν αὐτῷ τὸ ὄνομα, τὸ ἐπώνυμον, ἡ ἡλικία ἢ πατρὶς τοῦ ἐγγραφομένου, καὶ τὸ ἐκπαιδευτικόν κατάστημα εἰς ὃ φοιτᾷ· προσυπογράφονται δὲ καὶ οἱ ἐγγραφόμενοι ἐπὶ τοῦ ἰδίου βιβλίου.

Ἄρθρον 3. Τὰς ὥρας τῆς φοιτήσεως καὶ τῶν γυμνάσεων προσδιορίζει ὁ γυμνασίαρχος, συμβιβάζων πρὸς ταύτας τὰς ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις κανονικὰς ὥρας τῶν φοιτητῶν, συνεννοούμενος δὲ ἐν ἀνάγκῃ περὶ τούτου καὶ μετὰ τῶν ἀρμοδίων προΐσταμένων αὐτῶν.

Οἱ ἐγγραφησόμενοι νέοι ὀφείλουσι νὰ φοιτῶσι τακτικῶς εἰς τὰ γυμνάσματα καὶ νὰ ἐπιμελῶνται ἐξ ἀμίλλης τὴν πρὸς τὸ γύμνασμά του ἕκαστος τελειοποιήσιν του.

Ἄρθρον 4. Οἱ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν προσελευσόμενοι ἀγωνισταὶ ὀφείλουσι νὰ ἐμφανισθῶσιν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ γυμναστηρίου εἰδικὴν ἐπιτροπὴν τὸ βραδύτερον ἐντὸς τοῦ πρώτου δεκαήμερου τοῦ προσεχοῦς μηνὸς Ἀπριλίου, ἵνα ὑποβληθῶσιν εἰς κανονικὰς προγυμνάσεις.

Ἄρθρον 5. Μετὰ τῆς ἐιδικῆς ἐπὶ τοῦ γυμναστηρίου Ἐπιτροπῆς θέλει συνεννοεῖσθαι ὁ γυμνασίαρχος καὶ εἰς αὐτὴν ὑποβάλλει ἐλάχιστε ἐκθεσιν τῆς προόδου τῶν γυμναζομένων.

Ἄρθρον 6. Ἡ εἰδικὴ ἐπὶ τοῦ γυμναστηρίου ἐπιτροπὴ θέλει παρίστασθαι, ὡςάκις τὸ κρίνει εὐλογον, εἰς τὰς γυμνάσεις. Τὴν προηγουμένην τῆς ἐνάρξεως τῶν Ὀλυμπίων ἐβδομάδα θέλουσι γίνεαι ἐνώπιον αὐτῆς γενικὰ δοκιμασίας γυμνάσματα καὶ κατὰ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν θέλουσι προσδιορισθῆαι ἐκ τῶν ἀριστευόντων οἱ ἀγωνισθόμενοι.

Ἄρθρον 7. Πάντα τὰ γυμνάσματα διδάσκονται καὶ γίνονται ἐντὸς τοῦ δημοσίου γυμναστηρίου, τὸ δὲ τοῦ διαύλου εἰς τὸ Παναθηναϊκὸν Στάδιον.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 18 Δεκεμβρίου 1874.

Ὁ Ἀντιπρόεδρος

Π. Ε. Μ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ.

Ὁ Γραμματεὺς

Κ. Φωστῆρόπουλος.

8. Ἀναρρίχῃσις ἐπὶ ἰστόν.
 9. Ἀνάβασις ἐπὶ κεκλιμένου ἰστοῦ.
 10. Ἀναρρίχῃσις ἐπὶ κάλῳ.
- Μετὰ τούτους θέλουσιν ἐκτελεσθῆ οἱ κατωτέρω ἀγῶνες, ληφθέντες ἐκ τῆς νεωτέρας γυμναστικῆς ἀνευ βραβείων.
1. Ἄλμα ὑπὲρ τὸ δίζυγον.
 2. Ἄλμα διὰ τοῦ μονοζύγου.
 3. Ἀκρινδωταὶ κινήσεις ἐν τῷ δίζυγῳ.
 4. Στάσις ὀρθία τοῦ σώματος ὑπὲρ τὸ δίζυγον καὶ κατάβασις αὐτοῦ εἰς ὀριζόντιον θέσιν.
 5. Ἐκάστου εἴδους τῶν ἀγῶνων προηγείται ἡ κλήρωσις τῶν ἀγωνιστῶν, δι' ἧς ὀρίζεται ἡ τάξις, καθ' ἣν ἕκαστος θὰ ἀγωνισθῆ.
 6. Οἱ διαυλοδρόμοι διαιροῦνται κατὰ τὸν κλῆρον εἰς τάξεις ἐκ τεσσάρων ἢ πέντε ἀγωνιστῶν συγχειμένας, αἵτινες τάσσονται στοιχηδὸν πρὸ τοῦ σταδίου, μέχρις ἂν ἄλλος στοίχος μετ' ἄλλου ὑπὸ τοῦ κήρυκος κληθῆ. Ὁ δὲ κληθεὶς στοίχος, τασσόμενος ὀπισθεν τῆς ἐκλείδος, ἀρχεται ἀγωνιζόμενος ἅμα πεσοῦσης τῆς ὑσπληγικῆς. Ὁ τοὺς συναγωνιζομένους παρερχόμενος καὶ ἀπολείπων καὶ πρῶτος εἰς τὸ τέρμα ἀφικνούμενος διαυλοδρόμος εἶναι ὁ ἀριστεύσας ἐξ ἑκάστου στοίχου.
 7. Ἐν τῶν ὀριζοντείων καλουμένων γυμνασμάτων, ἅπερ δεικνύουσι τὴν ἰσχὺν καὶ δύναμιν ὅλου τοῦ συστήματος τῶν μυῶνων.
 8. Οἱ δὲ καθέκαστον στοίχον ἀριστεύσαντες ἀγωνίζονται ἐκ δευτέρου πρὸς ἀλλήλους μετὰ τὸν τῆς δισκοβολίας ἀγῶνα. Ὅταν δὲ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ὑπερβαίῃ τοὺς πέντε, ἀγωνίζονται καὶ ἐκ τρίτου μετὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἐπὶ κοντῷ ἄλματος, χρειὰς δὲ τυχεύσης καὶ ἐκ τετάρτου μετὰ τὸ πέρας ἀπάντων τῶν ἀγῶνων.
 9. Κατὰ τὸ τριπλοῦν καὶ τὸ ἀπλοῦν μετὰ ῥύμης ἄλμα τρέχουσιν οἱ ἀγωνιζόμενοι ἰδίᾳ ἕκαστος πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κεχαραγμένην γραμμὴν ἵνα ἀπ' αὐτῆς ὑπερπηθῶσιν ἐν τρισὶν ἄλμασιν ἢ ἐν ἐνὶ μόνῳ τὰ ἐσκαμμένα νικᾷ δὲ ὁ τὸ μέγιστον πηδήσας μῆκος.
 10. Οἱ παλαισταί, συναδούσης τῆς μουσικῆς, ἀγκαλιζόμενοι καὶ περιλαμβανόμενοι καταβάλλουσιν ἀλλήλους μόνον δι' ἑλξέων, στροφῶν, ἀνατροπῶν καὶ ὑποσκελίσεων. Ἀπογορεύεται δὲ τὸ δάκνειν, ὠθεῖν, πλήττειν, ἀγχεῖν, ὑποπιγεῖν, ἀκροχειρίζειν καὶ τὰ μέτωπα συνταράττειν. Ὁ τοιαῦτα σχήματα μεταχειριζόμενος κρίνεται ἀδόκιμος παλαιστῆς καὶ ἀποδιώκεται τοῦ σταδίου. Τῷ ἀπαξ καταβληθέντι παλαιστῇ ἐπιτρέπεται μὲν ἡ μετὰ τοῦ ἀνταγωνιστοῦ ἄμεσος ἐπανάληψις τῆς πάλης, ἀλλ' ὁ τριακτὸς κρίνεται παντάπασις ἡττημένος, νικᾷ δὲ ὁ τριακτῆρ. Ἡ πάλη διακόπτεται εὐθὺς ὅταν ὁ καταβαλλόμενος ἢ τις τῶν ἀγωνοδικῶν ἀπαγορευθῆ αὐτήν. Ἐκ τῶν ἀριστευσάντων ἀγωνίζονται οἱ βουλόμενοι, νέας κληρώσεως γινομένης, ἕως ἂν ὁ δεινότατος ἀπάντων κηρυχθῆ ἄξιος τοῦ πρώτου ἄθλου. Ἐὰν δὲ εὗρεθῆ περισεύων τις παλαιστῆς, ἀποκλείεται οὗτος τοῦ ἀγῶνος· περισσεύει δὲ ὁ λαχὼν τὸν τελευταῖον ἀριθμὸν. Περισευόντων δὲ ἀπαξ, ἢ τὸ δεύτερον καὶ τρίτον τινῶν τῶν ἀριστευσάντων καὶ ὑπὲρ τῶν ἄθλων ἐξακολουθούτων τὸν ἀγῶνα, καταλείπει μὲν τὸν ἀγῶνα ὁ λαχὼν τὸν τελευταῖον ἀριθμὸν, κηρύττεται ὅμως ἄξιος ἐπαίνου, ἢ τοῦ τρίτου, ἢ τοῦ δευτέρου ἄθλου.
 11. Ὅσοι τῶν ἀκοντιστῶν τριῖς βαλόντες ἐπὶ σκοπὸν, δις τοῦλάχιστον ἐπιτυγχάνουσι τοῦ κεντρικοῦ κύκλου, ἢ τοῦ περίξ αὐτοῦ δευτέρου, ἀγωνίζονται ὑπὲρ τῆς νίκης πρὸς ἀλλήλους βαλόντες τὸ τέταρτον.
 12. Οἱ τὸ ἄλμα τὸ ἐπὶ κοντῷ ἀγωνιζόμενοι διαπηθῶσιν ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ τὴν τάφρον, νικᾷ δὲ ὁ τὸ μέγιστον μῆκος διαπηθῆσας.
 13. Οἱ μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ἰστοῦ ἢ τοῦ κάλῳ ἀναρριχώμενοι, σημαίαν μεθ' ἑαυτῶν φέροντες, κρίνονται νικηταὶ οἱ ἐν βραχυτέρῳ χρόνῳ ἐπὶ τὴν κορυφὴν φθάσαντες.
 14. Οὐδενὶ τῶν ἀγωνιστῶν ἐπιτρέπεται νὰ ἀρχῆται ἀγῶνός τις, ἂν μὴ κληθῆ εἰς τοῦτο βοῆ γεγονούσῃ ὑπὸ τοῦ κήρυκος.
 15. Ὁ γυμνασιάρχης, καὶ οἱ ἀγωνοδίκαι φέρουσι γνώρισμα λευκὴν καὶ κυανὴν ταινίαν ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὤμου ἐπὶ τὴν ἀριστερὰν ὀσφὺν καταβαίνουσαν. Ὁ προγυμναστής καὶ ὁ κήρυξ μικροτέρων.
 16. Τὰ τοῖς ἀριστεύσασιν ἀπονεμηθησόμενα βραβεῖα εἶναι τὸ μὲν πρῶτον ἐκ δραχ. 100 μετὰ στεφάνου ἐλαίας, τὸ δὲ δεύτερον ἐκ δραχ. 50 μετὰ κλάδου ἐλαίας, τὸ δὲ τρίτον ἐξ ἐπαίνου μετὰ κλάδου δάφνης· χορηγεῖται δὲ μετὰ ταῦτα καὶ δίπλωμα.

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α

Κανονίζον τὰ τῆς ἵπποδρομίας.

Τὴν 21ην Μαΐου ε. ε. τελεσθήσονται δύο ἵπποδρομίαι ἐν τῷ Φαληρικῷ σταδίῳ παρὰ τὸ μνημεῖον Καραϊσκάκη.

Τὸ στάδιον ὅπερ θὰ διατρέξουν οἱ ἀγωνισθησόμενοι κατὰ τὴν πρώτην ἵπποδρομίαν ὀρίζεται εἰς 1200 περίπου μέτρα ἐπὶ ἐδάφους οὐδὲν κώλυμα παρουσιάζοντος.

Ὁ πρῶτος φθάσας τὸ τέρμα θέλει λάβει βραβεῖον δραχμῶν 500.

Ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις παντὸς εἶδους ἐφιππίων, ἀπαγορευομένης μόνον τῆς χρήσεως τουρκικῶν ἀναβολέων (ζεγκιῶν).

Μετὰ τὴν πρώτην ἵπποδρομίαν τελεσθήσεται ἡ δευτέρα, εἰς ἣν ἀγωνισθήσονται οἱ ἵπποι τῶν ἀγωγέων ἐνοικιαστῶν καὶ ἱππεμπόρων.

Τὸ διατρεχθῆσομενον διάστημα ἔσται τὸ αὐτὸ καὶ κατὰ τὴν ἵπποδρομίαν ταύτην, καθ' ἣν ὁ πρῶτος φθάσας τὸ τέρμα θέλει λάβει βραβεῖον δραχμῶν 300.

Οἱ ἀγωνισθησόμενοι θέλουσι λάβει τὰς σχετικὰς θέσεις διὰ λαχνοῦ.

Κατ' ἀμφοτέρας τὰς ἵπποδρομίας ταύτας οὐδεὶς τῶν ἀγωνισθησομένων ἐκκινήσας ἄπαξ δύναται νὰ διασταυρώσῃ ἕτερον, εἰμὴ ἀφοῦ ἀντιπαρέλθῃ (προσπεράσῃ) αὐτοῦ διάστημα τριπλάσιον τοῦ μήκους τοῦ ἵππου.

Ἐὰν δοθῇ τὸ πρῶτον ἤχημα διὰ τῆς σάλπιγγος, οἱ ἀγωνισθησόμενοι ὀφείλουσι νὰ ἐτοιμασθῶσι, μετὰ παρέλευσι δὲ 10 λεπτῶν δοθησομένου ἑτέρου ἤχηματος, νὰ παρουσιασθῶσιν ἐφιπποῖ.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 3 Μαΐου 1875.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

τῶν λεμβοδρομικῶν καὶ κολυμβητικῶν ἀγῶνων τῆς Γ' περιόδου τῶν Ὀλυμπίων.

Α'.

Λεμβοδρομικοὶ ἀγῶνες.

1) Τῇ 5 ὥρᾳ Μ. Μ. τῆς 22 Ἰουνίου 1875, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, θέλουσι τελεσθῆ λεμβοδρομίαι ἐν τῷ Φαλήρῳ παρὰ τὰ ἐκεῖσε λουτρά, κατὰ τὴν ἀκόλουθον τάξιν.

α.) Λεμβοδρομία (κωπηλατικὴ) τῶν πορθμείων.

β.) Λεμβοδρομία (κωπηλατικὴ) τῶν πολεμικῶν λέμβων.

γ.) Ἰστιοδρομία τῶν πορθμείων.

δ.) Ἰστιοδρομία τῶν πολεμικῶν λέμβων.

2) Τὰ τοῖς ἀριστεύουσιν ἀπονεμηθησόμενα βραβεῖα σύγκεινται ἐκ δραχμῶν 100 ἕκαστον μετὰ στεφάνου ἐλαίας.

3) Τῶν ἀγῶνων τούτων ἐπιστατεῖ ὁ ἀγωνάρχης, ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ ἐκλεγόμενος.

4) Πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως διορίζονται ὑπαξιωματικοὶ τοῦ Β. Ναυτικοῦ, προτεινόμενοι ὑπὸ τοῦ ἀγωνάρχου.

5) Ἡ ἑναρξίς ἕκαστου ἀγῶνος σημαίνεται δι' ἐπάρσεως ἐρυθρᾶς σημαίας, ἐπαιρομένης ἐπὶ τοῦ ἰστοῦ τῆς ἀτμακάτου.

6) Οἱ βουλόμενοι νὰ ἀγωνισθῶσιν ἐν ταῖς ὀλυμπιακαῖς λεμβοδρομίαις ὀφείλουσι νὰ δηλώσωσι τοῦτο μέχρι τῆς 20 Ἰουνίου εἰς τὸν λιμενάρχην Πειραιῶς, ἵνα ἐγγραφῶσιν ὑπὸ τοῦ ἀγωνάρχου εἰς τὸν κατάλογον ἐν τῇ δηλώσει ταύτῃ σημειοῦται τὸ μήκος τῆς λέμβου, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑρετῶν, τὸ εἶδος τῆς ἰστιοφορίας καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ ἰδιοκτῆτου καὶ τοῦ λεμβάρχου.

7) Δύο ἡμέρας πρὸ τῶν λεμβοδρομιῶν κατὰ τὴν 9ην ὥραν Π. Μ. οἱ ἐγγραφέντες ἐμφανίζονται εἰς τὸ ἐν Πειραιεὶ Λιμεναρχεῖον μετὰ τῶν λέμβων καὶ τοῦ προσωπικοῦ αὐτῶν, ἐντελῶς παρεσκευασμένοι καὶ ἔτοιμοι, ἐπιθεωροῦνται δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀγωνάρχου, ὅστις ἀποφασίζει περὶ τῆς παραδοχῆς ἢ μὴ αὐτῶν.

8) Ἀπαντα τὰ πορθμεία τῶν ἡμεδαπῶν εἶναι δεκτὰ εἰς τοὺς ἀγῶνας ἀνευ διακρίσεως μεγέθους, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν κωπῶν δὲν θέλει ὑπερβαίνει τὰς ἑξ.

9) Ὡσαύτως θέλουσιν ἀγωνισθῆ οἱ βουλόμενοι διὰ λέμβων τῶν πολεμικῶν πλοίων, ἢ τῶν ἰδιωτικῶν, ἢ θαλαμηγῶν, ἡμεδαπῶν τε καὶ ξένων, ἀναγγέλλουσι δὲ τοῦτο ἐμπροθέσμῳ εἰς τὸν λιμενάρχην Πειραιῶς.

10) Πάντες ὀφείλουσι νὰ ὑποσχεθῶσιν ἐνώπιον τοῦ Ἀγωνάρχου, ὅτι δὲν θὰ παραβῶσιν ἐν τῷ ἀγῶνι τοὺς προδιατεταγμένους ἄρους, οὔτε θὰ δολιευθῶσι τοὺς ἀνταγωνιστάς.

11) Ὁ μὴ ἐγγραφεὶς ἐμπροθέσμῳ δὲν γίνεται δεκτὸς εἰς τοὺς ἀγῶνας.

12) Ἀπαντες οἱ ἀγωνιζόμενοι λέμβαρχοὶ τε καὶ κωπηλάται ὀφείλουσι νὰ ἦναι κοσμίως ἐνδεδυμένοι εἰς τοὺς ἀγῶνας.

Κολυμβητικοὶ ἀγῶνες.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, τῆς 22 Ἰουνίου 1875, Κυριακὴν καὶ ὥραν 5 Μ. Μ. τελοῦνται ἐν τῷ Φαλήρῳ συνάμει τοῖς λεμβοδρομικοῖς καὶ οἱ ἐξῆς κολυμβητικοὶ ἀγῶνες.

α.) Διακολύμβησις.

β.) Ὑποκολύμβησις.

γ.) Ἰστοβασία.

Συγχρόνως τῇ πρώτῃ λεμβοδρομίᾳ τελεῖται ἡ διακολύμβησις.

Συγχρόνως δὲ τῇ ἱστιοδρομίᾳ τῶν πορθμείων ἀρχεται ἡ ὑποκολύμβησις, εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν ἱστιοδρομίαν τῶν πολεμικῶν λέμβων τελεῖται ἡ περικολύμβησις καὶ ἱστοβασία.

Ἐν περιπτώσει γαλήνης, τῶν ἱστιοδρομιῶν μὴ τελουμένων, ἡ ἱστοβασία καὶ ἡ περικολύμβησις γίνεται εὐθὺς μετὰ τὴν ὑποκολύμβησιν.

Τῶν κολυμβητικῶν ἀγῶνων προΐσταται μετὰ τῶν προγυμναστῶν ὁ αὐτὸς ἀγωνάρχης, ὅστις πρὸς ἐκάστου εἶδους ἀγῶνων καὶ πρὸς τῆς ἐπαναλήψεως ἐκάστου εἶδους ὑπὸ πλειόνων ἀριστευσάντων, κληρῶν τοὺς μέλλοντας νὰ διαγωνισθῶσιν, ἐγγράφει αὐτοὺς εἰς πίνακα καθ' ἣν ἔλαχον τάξιν.

Τρεῖς ἀγωνοδῖκαι ἀποφαίνονται περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἀγωνιζομένων, ἐν τῷ μεταξύ δὲ εἰς τῶν ἀγωνοδίκων ὡς γραμματεὺς τηρεῖ ἀκριβῆ σημείωσιν.

Ὁ πρόεδρος τῆς ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων ἐπιτροπῆς διανέμει τοῖς ἀριστεύσασιν, παιανίζούσης τῆς μουσικῆς, τοὺς προσήκοντας στεφάνους καὶ κλάδους ἐλαίας ἢ δάφνης.

Ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ἐκάστου εἶδους τῶν κολυμβητικῶν ἀγῶνων ἀναγγέλλεται ὑπὸ σάλπιγγος ἢ κήρυκος.

α) Καὶ ἡ μὲν διακολύμβησις τελεῖται οὕτω·

Ἄμα τῷ πρώτῳ σαλπίσματι ἀποδύονται οἱ ἀγωνισταὶ ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ ἀγωνάρχου ὠρισμένῳ τόπῳ, ὅταν δὲ σαλπίσῃ τὸ δεύτερον, ἐμβαινουσιν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ παρατάσσονται εἰς γραμμὴν εὐθείαν· ἄμα δὲ τῷ τρίτῳ σαλπίσματι οἱ κολυμβηταὶ ἀρχονται τῆς ἀμίλλης, νηχόμενοι πρὸς τὸ ἑκατὸν πεντήκοντα μέτρα ἀπέχον τέρμα, ὃ δὲ πρῶτος δραχόμενος τῆς ἐπὶ τοῦ σημαντήρος σημαίας κρίνεται ὁ ἀριστος τῶν ἀγωνιζομένων καὶ λαμβάνει ὡς ἄθλον στέφανον ἐξ ἐλαίας καὶ τριάκοντα πέντε δραχμᾶς.

β) Τὴν δὲ ὑποκολύμβησιν ἀγωνίζονται οἱ ἀγωνισταὶ προχωροῦντες ἀπὸ τοῦ ὠρισμένου σημείου ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, καὶ ὁ τὸ μέγιστον μῆκος ὑποκολυμβήσας νικᾷ καὶ λαμβάνει στέφανον ἐλαίας καὶ δραχμᾶς τριάκοντα πέντε.

γ) Ἡ δὲ ἱστοβασία τελεῖται ὡς ἑξῆς·

Ἰστὸς πεντεκαίδεκα τοῦλάχιστον μέτρων, ἐπὶ δύο πασσάλων ἐπερειδόμενος καὶ στέατι περιηλειμμένος, διατείνεται ἰσόπεδος τρεῖς πόδας ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, ἐπὶ δὲ τούτου οἱ ἀγωνισταὶ, ἐκ περιτροπῆς καὶ κατὰ κληρῶν, βαδίζουσι γυμνόποδες πειρώμενοι νὰ ἀφιχθῶσιν εἰς τὸ ἀντίπερον ἄκρον, παρ' ᾧ ἴστανται οἱ ἀγωνοδῖκαι ἐντὸς λέμβου. Ὁ ἀριστεύσας λαμβάνει στέφανον ἐλαίας καὶ δραχ. 50.

5) Πρὸς τε τὴν τήρησιν τῆς εὐταξίας καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν κινδυνεύόντων κολυμβητῶν τάσσονται ἐπιτηδείως ὑπὸ τοῦ ἀγωνάρχου τρεῖς λέμβοι τοῦ Β. Ναυτικοῦ.

6) Οὐ μόνον ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ἐκάστου ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα ἐκάστου ἀγωνιστοῦ τε καὶ νικητοῦ κηρύττεται φωνῇ γεγωνυῖα ὑπὸ κήρυκος.

7) Οὐδενὶ τῶν ἀγωνιστῶν ἐπιτρέπεται νὰ ἀρχῆται ἀγῶνος τινός, ἂν μὴ κληθῆ εἰς τοῦτο βοῆ γεγωνυῖα ὑπὸ τοῦ κήρυκος, οὐδὲ διακόπτων τὸν ἀγῶνα ἐν τῷ μεταξύ, χάριν ἀναπαύσεως, νὰ ἐπαναλαμβάνῃ αὐτόν.

8) Οἱ βουλόμενοι νὰ ἀγωνισθῶσι τὸν κολυμβητικὸν ἀγῶνα, ἢ καὶ τὴν ἱστοβασίαν, ὑπάγονται εἰς τοὺς ὑπ' ἀριθ. 6 καὶ 7 ὀρισμοὺς τοῦ προγράμματος περὶ λεμβοδρομικῶν ἀγῶνων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 3 Μαΐου 1875.

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ

Π. ΕΜ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΜΨΥΧΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΥ
ΤΗΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΩΝ ΚΑΙ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΤΕΛΕΤΗΣ

ΤΗΣ Γ. ΟΛΥΜΠΙΑΔΟΣ

τὴν 4 Μαΐου 1875.

Τρίτον ἤδη συνερχόμεθα εἰς τὴν ἐθνικὴν ταύτην πανήγυριν, εἰς ἣν μᾶς συγκαλεῖ μία ἰδέα, ἐν ὀνόματι καὶ ἰδέα μὲν εἶναι ὅτι νέαι Ὀλύμπια ἀγόνται ἐν Ἀθήναις, ὄνομα δὲ ὁ Εὐαγγέλης Ζάππας.

Ἡ ἰδέα περὶ ἀνανεώσεως τῶν ἀρχαίων Ὀλυμπίων, εἶναι ἰδέα ἀρχικὴ τοῦ Εὐαγγέλη ἢ περιεκτικότης ὅμως αὐτῆς καὶ ἡ συναρμολογία πρὸς τὰς ἐκθέσεις τῶν νεωτέρων χρόνων, ἀνήκει εἰς διαπραγματεύσειν, ἣν ἔσχεν ὁ ἰδρυτὴς μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, καὶ τὴν ὁποῖαν διηύθυνεν ὁ κ. Ραγκαβῆς, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τυγχάνων τότε τὴν συναρμολογίαν ταύτην προσηκόντως κατανοήσας, υἰοθέτησε καὶ ἐξωποίησεν ὁ μέγας τῆς νέας Ἑλλάδος πολίτης ζῶν, διὰ τῆς διαθήκης του δὲ ἀποθημίων.

Σωτῆρες καὶ μεγάλοι τῆς πατρίδος εὐεργέται εἶναι οἱ ἐνδοξοὶ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ τῆς διατηρήσεως τῶν ἐλευθεριῶν πρόμαχοι, εἶναι δὲ τοιοῦτοι καὶ οἱ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰς σωματικὰς αὐτῶν δυνάμεις ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τοῦ ἔθνους καταναλίσκοντες· οὐχ ἦττον δὲ, σωτῆρες καὶ μεγάλοι αὐτῆς εὐεργέται εἶναι ἐπίσης, καὶ οἱ τὴν κολοσσαίαν αὐτῶν περιουσίαν ἀφιερῶντες ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς αὐτῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς εὐημερίας.

Ἡ κληροδοσία τοῦ αἰοδήμου Εὐαγγέλη δὲν εἶναι οὔτε ἡ μόνη, οὔτε ἡ πρώτη πρὸς τὸ ἔθνος, εἶναι ὅμως ἡ μείζων κατ' ὄγκον καὶ ἡ πασῶν ὑπερέχουσα ὡς πρὸς τὸν προτεθέντα σκοπὸν, διότι, καὶ πρὸ τῆς διαθήκης καὶ δι' αὐτῆς, ἐθεμελιώθη ὁ μέγας μοχλὸς τῆς κοινωνικῆς ἡμῶν ἀναμορφώσεως καὶ τοῦ πραγματικοῦ μεγαλείου τοῦ ἔθνους, ἐτέθησαν δηλαδὴ εἰς κίνησιν, διὰ τῶν ἰδρυθέντων νέων Ὀλυμπίων, ἅπαντα τὰ ἠθικὰ καὶ ὑλικὰ ἐλατήρια τοῦ ἔθνους, διὰ τῆς ἐξ ἀμίλλης προαγωγῆς τῶν ἔργων τῆς διανοίας καὶ τῶν ὑλικῶν δυνάμεων λαοῦ νοήμονος, φιλοπόνου, ὀλιγαρχοῦς, φιλοτίμου.

Ὁ αἰοδήμος Βασιλεὺς Ὁθων καὶ ἡ Βασίλισσα Ἀμαλία, φιλοστόργως ἀποδεξάμενοι τὴν πρότασιν τοῦ ἡμετέρου Εὐαγγέλη, ἐνίσχυσαν τὴν κυβέρνησιν εἰς τὰς διαπραγματεύσεις, καὶ μετ' ἀγαλλιᾶσεως ἐνεκαίνισαν τὴν κατὰ τὸ 1859 πρώτην Ὀλυμπιακὴν πανήγυριν, τιμῶν διακεκριμένων ἀποδοθειῶν τῷ ἰδρυτῇ· ἀλλὰ καὶ τὸ ἔθνος, διὰ τοῦ νόμου ΤΟ' τῆς 30 Νοεμβρίου 1869, ἀνωμολόγησε τὴν χάριν καὶ ἀνεκλήρυξε μέγαν εὐεργέτην αὐτοῦ τὸν Εὐαγγέλην, οὗ τὸ ὄνομα εὐλογητὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Τῶν αἰῶνων λοιπὸν ἡ ἀνακύκλις μαρτυρεῖ, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ γῆ, καὶ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν αὐτῆς, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶναι πάντοτε ἡ αὐτή· καὶ ἰδοὺ, μετὰ παρέλευσιν δεκατεσσάρων αἰῶνων, Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ἀγόνται αὐθις, οἱ φερώνυμοι ἐκεῖνοι, οἵτινες βίᾳ ἐπαύσαντο ἀγόμενοι ἐν Ὀλυμπίᾳ κατὰ τὰ τέλη τοῦ τετάρτου αἰῶνος, παυσάντων πολὺ πρότερον τῶν ἔαρος κατ' ἔτος ἀγομένων ἐν Ἀθήναις, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τόπου ἐφ' οὗ ἰστάμεθα νῦν, περὶ τὸν μέγαν ναὸν Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου, καὶ εἰς τὸ ἀπέναντι ἡμῶν Παναθηναϊκὸν Στάδιον.

Εἰς τὴν ἔθνικὴν ταύτην ἑορτὴν, εἰς τοὺς νέους τούτους ἀγῶνας, οὐδὲν ἄλλο ὄνομα σεμνότερον καὶ ἱερώτερον ἤρμοζε νὰ δοθῇ ἀπὸ ἡμᾶς, παρὰ τὸ ὄνομα ἐκεῖνο, ὑπὸ τὸ ὁποῖον οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἐσεμνύοντο, ἀγωνοθετοῦντες καὶ ἀγωνιζόμενοι σωματικῶς τε καὶ διανοητικῶς, ὑπὲρ κλάδου ἐλαίας, ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν πανελλήνων συνερχομένων ἐκ τῶν περᾶτων ἔλου τοῦ τότε πεπολιτισμένου κόσμου, ἀπὸ Μασσαλίας μέχρι Τραπεζοῦντος, παρὰ τὰ ῥεῖθρα τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τοῦ Κλαδέου, ἐν τῇ Πισσατίδι τῆς Ἡλίδος.

Μετὰ τὴν ἐθνικὴν πανήγυριν τῆς 25 Μαρτίου, ἀναμνησκούσαν ἡμῖν τοὺς ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους ἀγῶνας, ἰδοὺ ἀνταξία ἐκεῖνης πανελληνίως ἐτέρα ἐθνικὴ πανήγυρις, ἐπιδεικνύουσα ἐκάστοτε ἐτέρου διηνεκοῦς ἀγῶνος τὰ ἔργα, ἦτοι τὰ ἔργα τῆς ἀποκτηθείσης ἐλευθερίας καὶ τῆς εἰρήνης· ἐλευθερίαν δὲ καὶ εἰρήνην νεκρὰν, ἀνευ τῆς ἐργασίας, δὲν τὴν ἐννοοῦμεν· ἡ τοικύτη ἐλευθερία καὶ εἰρήνη, ἤθελον εἶσθαι ἡ τρανωτέρα ἀρχή τις τῶν καρπῶν τῆς διὰ τοσοῦτων αἱμάτων καὶ θυσιῶν ἀποκτηθείσης πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ὅπως ἐκτιμῶμεν λοιπὸν τοὺς τοιοῦτους τῆς καθ' ἡμᾶς πανηγύρεως ἀγῶνας, ἀνάγκη νὰ διαλάβωμεν ὀλίγα τινα περὶ τῶν ἀρχαίων ἑορτῶν καὶ πανηγύρεων.

Ἐκάστη τῶν ἀρχαίων πόλεων εἶχεν ἰδίᾳ ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις, καθ' ἃς ὁ λαὸς ἀφιερῶτο εἰς τὴν λατρείαν τῶν θεῶν, εἰς τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις, καὶ εἰς ἄλλας πρὸς διάχυσιν τοῦ πνεύματος διασκεδάσεις· ἦσαν ὅμως καθιερωμένοι καὶ πανελλήνιοι τοιαῦται ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις, ἐν αἷς, ἐκτὸς τῶν τῆς λατρείας, τῶν ἀθλητικῶν καὶ διανοητικῶν ἀγώνων καὶ τῶν ἄλλων διασκεδάσεων, διηκολύνετο καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν περὶ τὰ πράγματα ἰδεῶν διὰ τῆς ἐπικοινωνίας. Τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Ἴσθμια, τὰ Νέμεα, ἦσαν πανηγύρεις καὶ ἀγῶνες γενικοὶ ῥώμης καὶ διανοίας συγχρόνως· εἰς τὸ στάδιον τῶν ἀγώνων τούτων, στάδιον ἰδεῶν εἰρηνικῶν καὶ συμπρωλιώσεως ὄλων τῶν πολιτικῶς τότε διεστώτων Ἑλλήνων, ἠγωνίζοντο ἡγεμόνες, βαθύπλουτοι καὶ διακεκριμένοι ἄνδρες ἐκάστης ἐποχῆς, ἔξοχοι ποιηταὶ καὶ λογογράφοι, ἐκεῖνοι μὲν σωματικῶς, ἢ διὰ τῶν ἵππων αὐτῶν καὶ τῶν ἀρμάτων, οὗτοι δὲ, ἀπαγγέλλοντες τὰς ἑαυτῶν ποιήσεις καὶ συγγραφάς, καὶ οἱ πλείους πρὸς ἐμπορείαν λιθοξοικὰ καὶ ἄλλα τεχνῶν ἔργα ἐξετίθεντο καὶ κατὰ τὴν τῶν Πυθίων καὶ τῶν Ἴσθμίων πανηγυρίων.

Ἐκεῖ εἰς τὰ Ὀλύμπια, τὴν ἐπισημοτέραν τῶν πανελληνίων τούτων πανηγύρεων, ἡ Κυνίσκη, θυγάτηρ τοῦ Ἀρχιδάμου καὶ ἀδελφὴ τοῦ Ἀγησιλάου, ἔπεμπε πρὸς διαγωνισμόν τὸ ἄρμα αὐτῆς· ἐκεῖ ὁ Ἀλκιβιάδης, τετράκις νικήσας ἀρματῆλασις, ἑπτὰ ἐν μιᾷ πανηγύρει ἀπέστειλε πρὸς διαγωνισμόν πολυτελέστατα ἄρματα· ἐκεῖ καὶ ὁ Ἰέρων τῶν Συρακουσῶν τὰ ἑαυτοῦ ἔπεμπε, ἀποκλεισθέντα ὅμως τοῦ διαγωνισμοῦ διὰ τῆς ὑπερσχυροῦσης πολιτικῆς τοῦ Θεμιστοκλέους, διότι δὲν μεθεῖξε τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου· ἐκεῖ αἱ πόλεις, ἰδίᾳ ἐκάστη, παρίσταντο ὑπὸ τῶν ἀποστελλομένων Θεωρῶν, μεγαλοπρεπῆς λαμβάνουσαι μέρος εἰς τὰς θυσίας καὶ τὰς ἑορτὰς, καὶ διαφιλονεικοῦσαι μάλιστα αἱ μείζονες αὐτῶν, ποία γὰρ ἔχη τὴν ἐπικρατοῦσαν Θεωρίαν· ἐκεῖ εἰς τὴν πολυανθρωποτέραν τῶν Ἑλληνικῶν πανηγύρεων, ἐδημοσιεύοντο ἀναγινωσκόμεναι, ἐλλείψει τύπου, αἱ συγγραφαὶ τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Ἴππιου καὶ λοιπῶν· ἐκεῖ ἐξετέθη οὕτω καὶ ὁ πῖναξ τοῦ Κέβητος, τὸ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας ἀνεκτίμητον ἐγκόλπιον τῶν νέων, οἵτινες εἶναι ὁ μόνος θησαυρὸς πάσης κοινωνίας καὶ πάσης πολιτείας.

Οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἦνοναν κατὰ τὴν διάρκειάν των ὅλους τοὺς Ἕλληνας, τοὺς ἰδίᾳ καὶ κατὰ πόλεις διοικουμένους, εἰς μίαν φυλὴν· ἔτασσαν αὐτοὺς ὑπὸ τὸ κράτος κοινῶν νόμων· ἀνακωχὴ τελεία, ὡς παρὰ Θεοῦ προσταθεῖσα, ἔπρεπε νὰ τηρηθῆ ἀφ' ἧς στιγμῆς οἱ κήρυκες, τὰς πόλεις περιερχόμενοι, ἀνήγγελλον τῶν ἑορτῶν τὴν ἔναρξιν, καὶ πᾶσα ἡ χώρα καὶ ὁ περίβολος, ἔνθα ἐτελοῦντο, ἐλογίζοντο ὡς τεμένη ἱερά, ὑπὸ τῆς κοινῆς εὐλαθείας καὶ συμπνοίας προστατευόμενα· ἡ ἐξέγερσις τῆς φιλοτιμίας καὶ τῆς ἀμίλλης, ἐλατηρίων ἰσχυροτάτων πρὸς παραγωγὴν καὶ τέλεσιν μεγάλων σκοπῶν καὶ μεγάλων ἔργων, ἦτον ὁ σκοπὸς τῶν ἀγῶνων ἐκείνων· διὰ τοῦτο ὑπεριφανώτατος ἀπῆρχετο τοῦ σταδίου ὁ τὸν κλάδον τῆς ἐλαίας φέρων Ὀλυμπιονίκης, δόξαν δὲ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην περιεποιεῖ ἑαυτῷ καὶ τῇ οἰκογενεῖᾳ αὐτοῦ καὶ τῇ πόλει τὸ γέρας τῶν ἐθνικῶν ἀγῶνων· κλάδος δάφνης ἦτο τὸ γέρας τῶν νικητῶν ἐν τοῖς Πυθίοις, κλάδος πίτυος ἐν Ἴσθμίοις, καὶ τὸ βότανον τοῦ λέοντος, ἦτοι τὸ σέλιον, εἰς τὰ Νέμεα.

ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐθνικοῦ σκοποῦ ἐνεπνεύσθη καὶ ὁ αἰδίδιμος μέγας ἀγωνοθέτης Ζάππας, ὁ τὰ Ὀλύμπια ταῦτα ἰδρύσας, καὶ διὰ τοῦτο, κατ' ἐξαιρέσιν τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην συνήθων ἐκθέσεων, συνήνωσε τὴν Ἑλληνικὴν μὲ τοὺς σωματικούς ἀγῶνας. — Τοιοῦτους ἀγῶνας ἀθλητικούς, κατὰ μίμησιν καὶ πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ἀρχαίων τῆς Ἑλλάδος Ὀλυμπίων, ἰδρύσατο καὶ τελεῖ κατὰ τετραετίαν ἤδη πρὸ πολλοῦ ἢ ἐν Ἀγγλίᾳ πόλις Ὀεσνῶκ, χαιρετίσασα πρώτη αὐθορμήτως τὴν πρώτην ἡμῶν κατὰ τὸ 1859 Ὀλυμπιακὴν πανηγυρίων.

Ἄλλ' ὁ σημερινὸς κόσμος κατὰ τοῦτο κυρίως διαφέρει τοῦ ἀρχαίου, ὅτι ἡ διανοητικὴ αὐτοῦ ἐργασία σκοπὸν κύριον προτίθεται τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόδον, χάριν τῆς κοινῆς εὐμερίας, καὶ τάσσει διὰ τοῦτο αὐτὴν πρώτην, ἐν ᾧ οἱ ἀρχαῖοι πρώτην εἶχον τὴν σωματικὴν καὶ τὴν τοῦ νοῦς θεωρητικὴν, παρακολουθούσης τῆς βιομηχανικῆς καὶ τῆς ἐμπορείας, συναλλαστομένων, ὡς εἶπον, τῶν συνεργουμένων εἰς τὰ Ὀλύμπια καὶ τὰς ἄλλας πανηγύρεις. Τὸν τελικὸν τοῦτον σκοπὸν, ἐκτὸς τῆς θεωρητικῆς παραγωγῆς τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, ὑπηρετοῦσι νῦν αἱ φυσικομαθητικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας, τελειοποιουμένων οὕτω τῶν τεχνῶν καὶ καταπληκτικῶς πολλαπλασιαζομένης τῆς παραγωγῆς.

Αἱ περιοδικαὶ βιομηχανικαὶ ἐκθέσεις, εἴτε παγκόσμιοι εἶναι, εἴτε μερικαὶ, χρησιμεύουσι νῦν, αἱ μὲν πρῶται πρὸς καταμέτρησιν τῆς περὶ τὰς τέχνας καὶ τὰς διαφόρους βιομηχανίας ὄλου τοῦ κόσμου ἀμίλλης καὶ προόδου, ἀπολύτως μὲν ἐκάστου ἔθνους, σχετικῶς δὲ πρὸς τὰς ἄλλων· αἱ δὲ δευτέραι, πρὸς καταμέτρησιν τῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως τῶν τεχνῶν, τῶν ἐντὸς περιορισμένης περιφερείας ἐξατκουμένων. Ἡ ἡμετέρα λοιπὸν πανηγυρίς καὶ ἐκθέσις εἶναι ἐθνικὴ, καὶ αὐτὸς ὁ τίτλος τῇ ἐδόθη, διότι περιορίζεται εἰς τὰ προϊόντα τῆς ἑλληνικῆς διανοίας καὶ ἐργασίας· κατ' αὐτὴν, μόνον περὶ ἡμῶν αὐτῶν ὀφείλομεν νὰ κρίνωμεν. Καὶ τῷ ὄντι, εἰς τὰ ἡμέτερα Ὀλύμπια τῆς τρίτης ταύτης περιόδου, πρόκειται νὰ ἀνακαλύψωμεν ποῖον διάστημα προόδου διήνυσε τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἀπὸ τῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος κατὰ τὸ 1859 μέχρι τῆς δευτέρας τοῦ 1870, καὶ κατόπιν ἀπὸ τῆς δευτέρας μέχρι τῆς παρούσης.

Αἱ ἐθνικαὶ, ἢ μερικαὶ ἐκθέσεις, παριστῶσι τὴν ἀπογραφὴν τῶν ἐν ἐκάστῳ λαῷ ὑπαρχόντων, ἀποτελοῦσι δὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ ἐκάστου ἔθνους, διότι τὰ ἐκτιθέμενα πράγματα δὲν εἶναι ἄλλο τι, ἢ τὰ παραγωγικὰ ἀποτελέσματα, τὰ προωρισμένα πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν του καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν συναλλαγῶν του, ἦτοι τοῦ ἐν γένει ἐμπορίου του. Ὁ βαθμὸς ἄρα τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ, μολονότι οὔτε αὐτοῦ, οὔτε ἄλλου προηγουμένου τινὸς πολιτισμοῦ ἐδόθη ποτὲ ὁ ἀληθὴς ὀρισμὸς, διότι ἡ ἐπιδιωκομένη πάντοτε

εμπορία και ὁ πλοῦτος συνεπάγονται τῶν αἰσθητηρίων και τοῦ πνευματικοῦ βίου τὴν ὑπερβολικὴν θεραπείαν, αὕτη δὲ, ἀμβλύνουσα τὸ κράτος τοῦ νοῦς, γεννᾷ καθ' ἐκάστην νέας ἐπιθυμίας· ἢ ικανοποίησις τῶν ἐπιθυμιῶν τούτων, και ἦθη και ἔθιμα μεταβάλλουσα, ἀγει εἰς τὴν χίμαιραν τοῦ λεγομένου κοσμοπολιτισμοῦ. Ὁ βαθμὸς λοιπὸν, λέγω, τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ, τοιοῦτου ὄντος και αὐτὴν τὴν πορείαν διατρέχοντος, καταμστρεῖται κυρίως ἐκ τῆς δημιουργουμένης παραγωγῆς και τῶν ἐξ αὐτῆς προκυπτουσῶν συναλλαγῶν διὰ τῆς καταναλώσεως.

Ἐν τῇ προκειμένῃ ἐθνικῇ ἐκθέσει ἀναγνωρίζει ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Ὀλυμπίων, ὅτι δὲν ὑποβάλλει ὑπὸ τὰς ὄψεις τοῦ κοινοῦ, και μάλιστα τῶν ἐπισκεψαμένων τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐκθέσεις, ἔργα μεγάλα, ἢ πολλὰ, ἢ ὅλως τέλεια, ἢ ὅλα τὰ ἐν τῷ τόπῳ παραγόμενα, ὑποβάλλει ὅμως τοιαῦτα, ὅποια ὁ βραχὺς και πολυτάραχος πολιτικὸς ἡμῶν βίος και ὁ τῆς ἐλευθέρως ἐργασίας, ἦτο δυνατόν νὰ παραγάγῃ και αἱ ἀρμόδια ἐπιτροπὰὶ νὰ ἀποστείλωσιν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν πρὸς τοῦτο δὲ νομίζει δίκαιον ἡ Ἐπιτροπὴ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν δικαιοσύνην και ἐπιείκειαν τῶν κριτῶν ἡμῶν. Ἡ Ἐπιτροπὴ γνωρίζει, ὅτι ὑπολανθάνουσιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις και τέχναι τινὲς ἐκ παραδόσεως, ὧν τὰ ἔργα εἰσέτι δὲν ἐγένοντο κοινῶς γνωστά.— Ἡ εὐφυΐα και ἡ δραστηριὰ φιλοπονία, προσόντα ἀδιαφιλονείκητα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, δὲν ἀρκοῦσι μόναι ἀνεῦ τῆς συμμαχίας τοῦ χρόνου. Ἐν τούτῳ, διὰ τοῦ ἐμπορίου και τῶν ἐπαναλαμβανομένων ἐκθέσεων και ἄλλων διαγωνισμῶν, συνεχῶς ἐξετάζόμενα τὰ ἔργα τῆς παραγωγῆς και τὰ διανοητικὰ, προκαλοῦσιν ἐκάστοτε τὰς περὶ αὐτῶν συζητήσεις και τὴν δι' ἀμίλλης θελήσειν και τελειοποιήσειν τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, τὴν τελειοποίησιν δὲ ὡσαύτως και τὴν ἀύξεισιν τῶν προϊόντων αὐτῆς, ἥτοι τὴν εὐπορίαν και τὸν ἐθνικὸν πλοῦτον.

Εἰς τὸν καὶν λοιπὸν τοῦτον τῆς Ἑργάνης Ἀθηνᾶς, ἐν ᾧ κείνται τὰ προϊόντα και ἔργα τῆς ὑπὸ τὸ κράτος τῆς εἰρήνης ἀναπτυσσομένης ἐργασίας τοῦ ἔθνους, δὲν χωροῦσιν ἄλλα ἰδέαι και σκέψεις, εἰμὴ ἰδέαι και σκέψεις εἰρηνικαί, ἀφορῶσαι εἰς τὴν διανοητικὴν και ὕλικὴν ἀνάπλασιν και ἀνάπτυξιν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ταύτης πανηγύρεως εἶναι κεκηρυγμένη ἀνακωχὴ πολιτικῶν ἐρίδων και ἀντιζηλιῶν, και ὁ περιβόλος αὐτὸς προστατεύεται ὑπὸ τῆς πρὸς τὴν ἐθνικὴν πρόοδον κοινῆς εὐλαβείας και ἀγάπης. Μὴ ταράττη ἡμᾶς ἡ ἀντίθεσις, ἣν παριστᾷ ψηλαφητὴν ἡ σύγκρισις τῶν ἐν τῇ ἐκθέσει εἰρηνικῶν ἔργων, πρὸς τὴν ἐκτὸς τοῦ περιβόλου αὐτῆς πολιτικὴν ἀνωμαλίαν. Τὸ ἔθνος ἐργάζεται, τὸ ἔθνος δημιουργεῖ, και ὁσημέραι αὐξάνει ἡ τάσις αὐτοῦ και ἡ φιλοτιμία πρὸς τὴν ἐργασίαν, πρὸς τὴν δημιουργίαν τοῦτο εἶναι δύναμις ἰσχυρά, ἥτις θὰ κατισχύσῃ θεθαίως πάντων τῶν ἀτόπων ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐημερίας· εἰς τὴν δύναμιν ταύτην, πολυτρόπως ὑποδοθηομένην ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης και τῆς προσπαθείας τῶν πολλῶν, ὅλοι θὰ ὑποταχθῶμεν ἐκ τε συμφέροντος και ἐξ ἀνάγκης.

Ἐρεσθη, ὅτι εἰς τὰς ἀρχαίας ἐθνικὰς πανηγύρεις παρίσταντο ἀγωνισταὶ ἄνδρες βαθύπλοτοι, ἢ κοινωνικῶς ἐξέχοντες δι' ἄλλα αὐτῶν πλεονεκτήματα, και προσέτι μουσικοὶ ἐπιτήδειοι, ποιηταὶ δὲ και λογογράφοι ἐνδοξοὶ· εἰς δὲ τὰς νεωτέρας τοιαύτας πανηγύρεις, δοκιμώτατοι παραγωγοὶ φυσικῶν ἢ τεχνικῶν προϊόντων, ἡγεμόνες δὲ και ἡγεμονόπαιδες, ἐκθέτοντες τὰ τελειότερα τῶν ἐαυτῶν προϊόντων, τῶν ἐργαλείων και τῶν κτηνῶν, και διάμφισθητοῦντες τὸ βραβεῖον εἰς τοὺς ἀντιπάλους των. Καὶ τῷ ὄντι, τί ἄλλο ἦτον ὁ πρίγκηψ Ἀλβέρτος ἐν ταῖς πρώταις παγκοσμίαις ἐκθέσει τοῦ Λονδίνου και τῶν Παρισίων, ἢ ὁ Ἰσθμιοῦνης Κλεισθένης, τύραννος τῆς Συκίωνος και πρόγονος τοῦ Περικλέους!

Ἐν εἴκοσι τριῶν ἐτῶν ἐνεκαινίσθη ἡ πρώτη παγκόσμιος ἐκθεσις ἐν Λονδίῳ· ἡ Ἑλλὰς τότε, μόλις εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀναπτύσσεται γεωργικῶς, οὐδεμίαν δὲ βιομηχανία ἀξία λόγου εἶχεν εἰσέτι ἐγκατασταθῆ ἐν αὐτῇ· περισυνήγαγε μολοντοῦτο πᾶν ὅ,τι ἡ μονότονος γεωργία τῆς, ἡ πατροπαράδοτος οἰκιακὴ βιομηχανία τῆς και ἡ ὠραία φύσις τῆς ἠδύναντο νὰ προσφέρωσι, και, ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ «Χρθεῖν χρῆ, τάχ' αὐρίον ἔσσε' ἄμυνον» μετὰ θάρρους προσῆλθεν εἰς τὸν μέγιστον ἐκείνον ἀγῶνα, εἰς ὃν ἔμελλον κατὰ πρῶτον τότε νὰ δικασθῶσιν ἡ ἐργασία και τὰ φυσικὰ πλοῦτη τῶν μᾶλλον βιομηχανῶν και πεφωτισμένων λαῶν τῆς οἰκουμένης· και ὅμως, εὐπρόσωπος ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν, ἀποκομίζουσα βραβεῖα ἀντάξια τῆς ἐν σπαργάνοις ἔτι οὐσῆς γεωργικῆς και βιομηχανικῆς αὐτῆς παραγωγῆς και τέχνης.

Ἐκ τούτου ἐνθαρρυνθεῖσα, παρέστη προθυμότερα ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν μετὰ τρία ἔτη κατὰ τὸ 1855 πρώτην παγκόσμιον ἐν Παρισίοις ἐκθεσιν, δι' ἔργων πλειοτέρων, πλειότερα τῶν ἐν Λονδίῳ λαβούσα βραβεῖα.

Ἐπῆλθε, μετ' ὀλίγον, τοῦ ἀοιδίμου ἰδρυτοῦ τῶν ἡμετέρων Ὀλυμπίων ἡ εὐεργετικὴ πρὸς τὸ ἔθνος ἀπόφρασις, και εἰς τὴν πρώτην κατὰ τὸ 1859 πανήγυριν αὐτῶν εἶδομεν ἔργα φιλοτίμου φιλοπονίας, ἐν οἷς καθόσον ἀφορᾷ τὴν γεωργίαν, πρωτεύοντα ἦσαν τὰ προϊόντα και τὰ κτήνη τῆς Βασιλικῆς ἐπαύλεως. Ἐκεντήθη ἐπὶ μᾶλλον ἐκ τούτου ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία, και θαρραλεώτεροι και προοδευτικώτεροι παρέστημεν αὐθις εἰς τὰς δευτέρας ἐν Λονδίῳ και Παρισίοις παγκοσμίους ἐκθέσεις τῶν 1862 και 1867, ἔτι δὲ πλουσιώτεροι εἰς τὰ κατὰ τὸ 1870 ἡμέτερα Ὀλύμπια, και τελευταῖον εἰς τὴν ἐν Βιέννῃ τὸ 1873 παγκόσμιον.

Ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν δὲν ἀπελείφθη ἐξ οὐδεμιᾶς τῶν παγκοσμίων ἐκθέσεων· ἐν διαστήματι δὲ εἴκοσι τριῶν ἐτῶν παρέστη εἰς πέντε παγκοσμίους ἐκθέσεις και εἰς τρεῖς αὐτῆς ἐθνικὰς μετὰ τῆς παρούσης. Τὸ φαινόμενον τοῦτο οὐχὶ μόνον τοὺς ἀπέλπιδας παρηγορεῖ, ἀλλὰ και τοὺς εὐέλπιδας ἐνισχύει εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐργασίας και τῆς προόδου. Αἱ κρίσεις τῶν ἡμετέρων Ἑλλανοδικῶν θέλουσι μᾶς ἀποκαλύψει ἤδη τὴν γενομένην πρόοδον εἰς τὴν φιλοπονίαν, τὴν δραστηριότητα και τὴν ικανότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ περὶ τὸ ἐργάζεσθαι.

Αἱ κρίσεις τῶν ἀρχαίων ἑλληνοδικῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἀναδεικνυμένων μῆνᾳς τινος πρὸ τῆς πανηγύρεως διὰ κλήρου καὶ διὰ τοῦτο προδιδασκομένων, οὕτως εἶπεῖν, τὰ δικονομικά τῆς κρίσεως, αἱ κρίσεις, λέγω, αὐταὶ ὑπέκειντο εἰς ἔφεσιν ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου τῶν Ἡλείων, σπανιότατα ὅμως λαμβάνουσαν χώραν καὶ μολοντοῦτο καὶ τὴν σπανίαν ταύτην περὶ τὴν δικαιοσύνην τῶν κριτῶν ἀμφιβολίαν θέλοντες νὰ ἀφαιρέσωσιν οἱ Ἡλείοι, κατέφυγον εἰς τοὺς σοφοὺς τῆς Αἰγύπτου συμβουλευσάντας, ὅτι τότε θέλουσιν εἶσθαι αἱ ἀποφάσεις τῶν ἑλληνοδικῶν αὐτῶν ἀληθῶς δίκαιαι, ὅταν πούσωσιν οἱ Ἡλείοι νὰ διαγωνίζωνται τοῦτο καὶ ἐγένετο, ἀπολαμβάνοντος ἕκτοτε τοῦ δικαστηρίου ἐκείνου τῆς ἀκρας τῶν πανελληνίων ἐμπιστοσύνης καὶ ὑπολήψεως.

Τῶν δὲ νεωτέρων ἀγώνων, ἧτοι τῶν ἐκθέσεων οἱ κριταί, ὡς καὶ οἱ ἡμέτεροι ἑλληνοδικοί, διὰ τὴν εἰδικότητα τῶν ἐκλεγόμενων, καὶ οὐχὶ διὰ κλήρου, δὲν δύνανται νὰ ἦναι ἐκθέται ἀπαγγέλλουσι δὲ τὰς ἐτυμηγορίας τῶν, ὑποκαίμενας εἰς ἀναψηλάφησιν δὲν ἀμφιβάλλομεν ἐπομένως, ὅτι αἱ πεφοτισμένοι αὐτῶν κρίσεις θέλουσι γίνεαι μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς καὶ δικαιοσύνης ὡς πρὸς τὰ ἐκθέματα, ὅσον ἔνεστι δὲ λεπτομερέστεραι καὶ ἀναλυτικώτεραι καὶ συγκριτικαί πρὸς τὰς τῶν παρελθουσῶν δύο Ὀλυμπιάδων, καὶ προσέτι ἐνδεικτικαί τῶν ἡμετέρων ἐλλείψεων. Ἐργασία τοιαύτη τῶν κυρίων ἑλληνοδικῶν θέλει βεβαίως χύσει φῶς λαμπρὸν ἐπὶ τοῦ σταδίου τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν προόδου, ἀποβαίνουσα πολύτιμος.

Ὅτι τὸ ἔθνος ἐργάζεται δραστηρικῶς, πολλοὶ ὑπάρχουσι αἱ ἀποδείξεις ἐν ἀφαιρούμενοι πρὸς στιγμὴν τὸν νοῦν ἡμῶν ἀπὸ τὰ ἐκτὸς τοῦ περιβάλου τοῦτου, περιστρέψωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰ ἐντὸς αὐτοῦ ἐκτεθημένα, καὶ φιλοσοφοῦντες ἐξετάσωμεν αὐτὰ, διορθῶμεν βεβαίως ἐν αὐτοῖς τὸ ἔθνος ὁλόκληρον ἐν ἐνεργείᾳ ἀμίλλης καὶ προόδου ἐνασχολούμενον. Ὅποια δὲ τινὰ εἰσὶ τὰ ἐκθέματα ταῦτα; Ἴδου ἐν τῇ πτέρυγῃ ἐκείνῃ, τῇ πρὸς ἄρκτον, αἱ πρῶται φυσικαὶ ὕλαι, ἧτοι τὰ παντοῖα ὀρυκτὰ καὶ μέταλλα, ἐξ ὧν βρῖθει ὁ τόπος, πηγὴ ἀκένωτος πλούτου, ἐὰν φρονίμως καὶ ἐπιστημονικῶς μεταλλευσθῇ εὐθὺς μετὰ τὴν πρώτην ταύτην συναγωγὴν, κείται πρὸς ἡμᾶς ἐγγυτέρα ἢ δευτέρα, τῆς γεωργίας ἐν γένει, καὶ τῆς ζώσης γεωργίας ἧτοι τῆς κτηνοτροφίας, ἑτέρα καὶ αὕτη πηγὴ πλούτου ἀκένωτου εἰς τῶν προϊόντων τῶν δύο τούτων συναγωγῶν, ἀρχομένη ἢ μεταποιήσις διὰ τῆς χημείας καὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν, δημιουργεῖ τὰ κυρίως φαρμακευτικὰ τῆς τρίτης συναγωγῆς, τὰ ἐδώδιμα τῆς τετάρτης, τὰ πρὸς ἐνδυσιν καὶ λοιπὰ τῆς πέμπτης, ἐν τῇ μέσῳ τῆς ὁποίας ἰστάμεθα, καὶ ἐφεξῆς πάντα τὰ τῆς βιομηχανίας ἐπὶ τῶν τεχνῶν ἔργα τῶν ἄλλων συναγωγῶν, μέχρι τῶν ἔργων τῆς καλλιτεχνίας, κεμενῶν εἰς τὸ ἄκρον τῆς μεσημβρινῆς πτέρυγος, πάντα ταῦτα ἱκανοποιούντα τὰς ἀνάγκας τοῦ βίου, φυσικὰς τε καὶ ἠθικὰς. Τοιαύτη τις εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ διάταξις τῆς ἐκθέσεως, διηρημένης εἰς δεκαεξὶ συναγωγὰς καὶ 96 κλάσεις: ἴδια τμήματα προσετέθησαν εἰς τοποθέτησιν τῶν μηχανῶν καὶ τῶν ζώων ἐν τῇ συνεχομένῳ περιβάλλῳ. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξέτασις τῆς ἐκθέσεως ὑπὸ τῶν κυρίων ἑλληνοδικῶν, αἱ κρίσεις τούτων καὶ τὰ συμπεράσματα, θέλουσιν ὀδηγήσει καὶ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν καὶ τὴν κυβέρνησίν του, πῶς πρέπει νὰ διοργανωθῇ ἡ ἐθνικὴ ἐργασία, καὶ τί ἀπολείπεται νὰ γείνη πρὸς ἀπόκτησιν μεγαλητέρας ἱκανότητος πρὸς παραγωγὴν πλουσιωτέραν καὶ τελειωτέραν.

Τοὺς νέους ὠνόμασα πρὸ μικροῦ θησαυρὸν μέγαν πάσης κοινωνίας καὶ πάσης πολιτείας, καὶ δικαίως: τὰ σχολεῖα καὶ τὰ ἐκπαιδευτήρια ἡμῶν, ἐὰν κατωρθωθῇ νὰ παραδίδωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κοινωνίαν κατόχους πρὸ πάντων τῶν ἀναγκαίων στοιχειωδῶν γνώσεων, ἀλλὰ καὶ τῶν παντοίων ἄλλων πρὸς τὸν πρακτικὸν βίον χρησίμων, τότε, καὶ μόνον τότε, αἱ ὀργῶσαι αὐτῶν διανοητικαὶ καὶ φυσικαὶ δυνάμεις, εἰς μεθοδικὴν ἐργασίαν ὑποβαλλόμεναι, θέλουσι σχηματίσει προόδον γεωμετρικὴν ἀποκτήσεως νέων γνώσεων πρακτικῶν καὶ πλούτου ὕλικου, ἀγούσας εἰς τὴν εὐπορίαν.

Ταπεινὸς πῶς φαίνεται ἴσως ὁ περὶ τῆς ὕλης λόγος, ἀλλ' ὕλη ἐσμὲν, καὶ ἐν αὐτῇ, ὑγιῶς ἐχοῦσῃ, ἐδρεῖται ὁ τὰς πράξεις ἡμῶν διευθύνων νοῦς, ἐκ δὲ τῶν πράξεων ἡμῶν πρῶται ὑψοῦνται αἱ περὶ τοῦ βίου: λοιπὸν ὄσφρωνται ἄλλως: ἀλλ' αὐτὸ τὸ καλῶς ζῆν πρέπει ἄρα γε νὰ ἦναι ἡ τελεία ὑποχώρησις ἡμῶν πρὸς τὴν ἀπρονοησίαν, μετ' ἧς ἀφείθημεν ἄοπλοι καὶ ὄλως ἀπαράσκευοι ἀπέναντι τῆς ἐφόδου τοῦ νέου λεγομένου πολιτισμοῦ κατὰ τῶν ἀπλῶν ἠθῶν ἡμῶν καὶ τῆς λιτότητος; ἡ τάσις αὕτη ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ ἀναχαιτισθῇ πρῶν, ἢ ἢ ἀφομοίωσις ἀποτελεσθῇ πλήρης: εἴμεθα ἐν τῇ διαπλάττεσθαι, καὶ δυνάμεθα, καὶ ὀρεῖομεν νὰ δημιουργήσωμεν ἴδιον τύπον ἐθνικόν, σεβόμενοι καὶ τηροῦντες τὰ πάτρια τῆς κατ' οἶκον ἀρετῆς καὶ τῆς ἐν τῇ πόλει. Ἐν τῇ σκότει τῆς παρακμῆς καὶ τῆς μετ' αὐτὴν δουλείας, ἡ Ἑλλάς, ὁ Προμηθεὺς οὗτος τῶν ἐθνῶν, ἐχρησίμωσεν εἰς ἐκπολιτισμὸν πολλῶν ἐξ αὐτῶν, κατορθώσασα νὰ περιφυλάξῃ ἐν αὐτῇ πλεῖστα τοῦ ἀρχαίου βίου μέχρις ἡμῶν περιωθέντα: τὴν πολύτιμον ταύτην κληρονομίαν, ἧτις εἶναι καὶ ἡ περγαμνὴ ἡμῶν κατὰ τῶν διαμφισβητούντων τὴν καταγωγὴν μας, ἐκ παντὸς τρόπου προσπαθοῦμεν νὰ ἀποβάλωμεν, πιθηκικῶς τὰ ξένα ἠθη καὶ ἔθιμα παρεισάγοντες. Σοφίαν ἐπιζητεῖ ὁ νέος κόσμος εἰς τὸν βίον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὰ μωρὰ τοῦ βίου τοῦ νέου κόσμου ἐπιζητοῦμεν ἡμεῖς καθεκαστὴν νὰ ἰδιοποιηθῶμεν. Ὅποια ζημία!! Ἀλλοίμονον, ἐὰν τὰ ἔθνη, πλανώμενα εἰς τὰς κοσμοπολιτισμοῦ ιδέας καὶ εἰς τῶν ἀλλοτριῶν τὴν ἀπομίμησιν, ἀποβάλωσι τοὺς διακριτικούς αὐτῶν χαρακτήρας: ἀλλοίμονον ἐπίσης αὐτοῖς, ἐὰν ὁ ἴδιος αὐτῶν τύπος τοῦ σκέπτεσθαι καὶ τοῦ ἐργάζεσθαι δὲν εἶναι θετικὸς, βᾶσιμος, μεθοδικὸς καὶ ἐναρμονίως ἐπιδιώκων πασῶν τῶν καλῶς ἐννοουμένων ἠθικῶν καὶ ὕλικῶν τοῦ ἔθνους ἀναγκῶν τὴν ἱκανοποίησιν: καὶ εἶναι ἄρα γε ἀναγκαῖον νὰ προσθέσωμεν, ὅτι τοῦ εὐαγγελίου τὸ « Μία ποιμνὴ, εἰς ποιμνὴν » ἀφορᾷ εἰς τὴν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ὑπὸ σύμπαντος τοῦ κόσμου

κατανήσιν, ἢν περ ὁ χριστιανισμὸς ἀνέλαβε νὰ διαδώσῃ ἀντὶ πάσης θυσίας, οὐδέποτε δὲ εἰς τὴν ἀφομοίωσιν πάντων τῶν ἐθνῶν κατὰ τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα αὐτῶν; πρὸς τί λοιπὸν ἡ ἀπεβολὴ τῶν πατριῶν καὶ ἡ πιθηκικὴ ἀπομίμησις τῶν ἀλλοτρίων;

Μικρὸν ἤθελεν εἶσθαι, κύριοι, τὸ ἔργον τῶν Ὀλυμπιακῶν ἐκθέσεων, ἐάν, δι' αὐτῶν κρινομένων, τὰ σχετικὰ πρὸς αὐτὰς οἰκονομικὰ ζητήματα ἔμενον ὅλως ἄθικτα· καὶ μολοντοῦτο ἀφίσταται τῆς ἀκανθώδους ἐξετάσεως τῆς κυβερνητικῆς, ἢ διαχειριστικῆς οἰκονομίας, περιοριζόμενος εἰς ὀλίγα, ἀφορῶντα εἰς τὴν ἐργασίαν, ἣτις εἶναι ἡ πανεθνὴς οἰκονομία.

Ἡ ἐργασία, ἰδέα καὶ ὑποχρέωσις παρὰ Θεοῦ ἐπιβληθεῖσα τῷ ἀνθρώπῳ, εἶναι καὶ ὁ μόνος παράγων, οὐχὶ μόνον τῶν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ὀλίγων ἐκθεμάτων, ἀλλ' ὁ παράγων πάντων συλλήβδην τῶν προϊόντων καὶ ἔργων τοῦ ἔθνους· ἐργασίαν δὲ λέγοντες ἐνοοῦμεν τὴν ἔλλογον, τὴν πεφωτισμένην, τὴν κατὰ γνῶσιν καὶ οὐχὶ μόνον τὴν καθ' ἔξιν ἐμπειρικὴν. Δυστυχῶς ἡ τοιαύτη ἐργασία δὲν ἀνεγνωρίσθη, οὐδ' ἐξετιμήθη, ἢ ἐνεκολπάθη ἔτι ἀπὸ τὰς τάξεις ἐκείνας τῆς κοινωνίας, ἐξ ὧν ἔπρεπε νὰ διδεται ἡ ὠθησις καὶ τὸ καλὸν παράδειγμα, οὔτε ἀπὸ τὰς τάξεις ἀκόμη ἐκείνας, αἵτινες εἶναι ἐπιτετραμμένοι τὴν τοῦ λαοῦ διαπαιδαγώγησιν.

Αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις τοῦ ἔθνους εἶναι πολλαὶ καὶ μεγάλαι, καὶ ὡς ἐκ τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος καὶ τῶν γεωγραφικῶν ἄλλων πλεονεκτημάτων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκ τῆς εὐφυίας τῶν κατοίκων του· αἱ δυνάμεις αὗται πρέπει τέλος πάντων νὰ ἐξετασθῶσι νὰ ἐκτιμηθῶσι, νὰ κανονισθῶσι, ἀπὸ τῆς διοργανώσεως τῆς ἐργασίας ἀρχῆς γινομένης.

Ἡ παντοειδὴς λοιπὸν ἐργασία ἐν Ἑλλάδι, ὅπως βαδίξῃ σύμφωνα πρὸς τὴν γεωγραφικὴν σύστασιν αὐτῆς καὶ τὸ κλίμα, πρὸς τὸν ἀραιὸν πληθυσμὸν, πρὸς τὰς ἐξέεις καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἐξασκούμενα ἐπαγγέλματα, ἔχει ἀνάγκην διοργανώσεως· καὶ τῆς διοργανώσεως ταύτης πρώτη βῆσις πρέπει νὰ ᾖ ἡ πεφωτισμένη τῆς γεωργίας ἀνάπτυξις, ὁ συνικισμὸς τῶν κατοίκων τῆς καὶ ἡ αὐξήσις ἐν γένει τοῦ πληθυσμοῦ τῆς· τούτων γινομένων, ἡ χειροτεχνικὴ καὶ ἡ ἄλλη βιομηχανία ἀφ' ἑαυτῶν ἀναπτύσσονται, ἀνευ μεγάλης τιμῆς ὠθησεως, ἢ θυσίῶν, διότι τρέχει αὐτὴ ἐκ συμφέροντος ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκονται χεῖρες πολλαὶ καὶ εὐθηναί, ἐκεῖ ὅπου αἱ πρῶται ὕλαι εἶναι εὐθηναί. Πλανῶνται θεβαίως οἱ φρονούντες, ὅτι δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ ποτὲ ἡ βιομηχανία ἐκεῖ ὅπου ἡ γεωργία, πιεζομένη καὶ στάσιμος δὲν παράγει ἄφθονα καὶ εὐθηναῖα πρῶτον πάντων τὰ τῆς τροφῆς καὶ τὰ τοῦ ἄλλου βίου, καὶ δεύτερον εὐθηναῖα ὡσαύτως· τὰς εἰς τὴν ἄλλην βιομηχανίαν ἀναγκαίαις πρώτας ὕλας.

Φωτίσωμεν λοιπὸν τὴν γεωργίαν, τὴν πασῶν πρώτην καὶ κυρίαν βιομηχανίαν· θεμελιώσωμεν αὐτὴν ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας, χορηγήσωμεν αὐτῇ ἀσφάλειαν διὰ καταλλήλων ἄλλων νομοθετημάτων, πρὸ πάντων δὲ διὰ δραστηρίας καὶ αὐστηρᾶς ἀγροτικῆς ἀστυνομίας· πατάξωμεν ὡς τάχιστα τὸν ἐπὶ τοῦ στήθεος αὐτῆς καθήμενον ἐφιάλτην, ἦτοι τὸ ἐν ἰσχυρῇ σκληρότατον φορολογικὸν καὶ εἰσπρακτικὸν σύστημα· τάμωμεν αὐτῇ ὁδοὺς συκοινωνίας εὐκόλου καὶ εὐθηναῖς, ἀπαλλάξωμεν αὐτὴν τῆς τοκογλυφίας προμηθεύοντες αὐτῇ κεφάλαια εὐθηναῖα διὰ συστάσεως γεωργικῶν τραπεζῶν· θέσωμεν τέλος πάντων τάχιστα αὐτὴν μετὰ τῆς ἄλλης βιομηχανίας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν δημοσίων ἔργων, ὑπὸ τὴν μέριμναν καὶ προστασίαν Εἰδικοῦ Ὑπουργείου, ἀναγνωρίζοντες τὴν πανθομολογουμένην τούτου ἀνάγκην· παραδεχθῶμεν ὀρθότερον καὶ φιλόφρονον σύστημα οἰκονομίας περὶ τὰς δημοσίας δαπάνας αὐξάνοντες τὰς παραγωγικὰς, διοργανώσωμεν καὶ ἐφαρμόσωμεν κατάλληλον παιδεύσεως σύστημα, ἐπιβλέψωμεν μετ' ἰσῆς ἐπιμελείας καὶ εὐλακρότερον τὴν σκόπιμον χρῆσιν τῶν δημοτικῶν προϋπολογισμῶν καὶ τὴν διαχείρισιν, καὶ τότε θὰ ἴδωμεν τὴν καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας· καὶ τῶν εἰρημένων ἄλλων κλάδων ἐν Ἑλλάδι, τὰ εὐθηναῖα καὶ βελτιονα· προϊόντα αὐτῶν, τὰ θαυμάσια ἀποτελέσματα τῆς ἐν γένει ἐθνικῆς ἐργασίας καὶ παραγωγῆς· ἀφθονία καὶ εὐθηναῖα τῶν ἐπιτηδεῶν τοῦ βίου, παιδεύσις τοῦ λαοῦ κατάλληλος, ἰδοὺ οἱ παράγοντες τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως πάσης προόδου· τότε πᾶσα ἡ ἄλλη βιομηχανία προάγεται, καὶ τὰ ἐν ταῖς Ὀλυμπιακαῖς ἐκθέσει προϊόντα καὶ ἔργα, διανοητικὰ τε καὶ τεχνικὰ, μόλις θὰ χωρῶσιν εἰς τὸ κατὰ πρόνοιαν λίαν φρόνιμον, ὑπὸ τοῦ αἰοδύμου Εὐαγγέλου διαταχθέν εὐρύχωρον μέγαρον, ἀξίοπρεπῶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἐφαμιλλοῦ αὐτοῦ ἐκτελεστοῦ τῆς διαθήκης Κωνσταντίνου Ζάππα ἐγειρόμενον ἀπέναντι ἡμῶν.

Ἡ ἱστορία οὔτε ἐφεύσθη ἄχρι ταῦδε, οὔτε θὰ φευσθῇ χάριν τῆς ἀβελτηρίας ἡμῶν. Ὁ αἰοδύμος τῆς Ἑλλάδος Κυβερνήτης, ὁ δημιουργὸς ἐκείνος νοῦς, ἔστω τὸ παράδειγμα ἡμῶν· ἐπὶ τὴν γεωργίαν ἔθετο πρῶτον ἀφετηρίας σημεῖον εἰς τὴν σοφὴν παιδαγωγίαν τοῦ ἔθνους, εἰς ἣν, ὡς περιούσιον καὶ φιλοστοργώτατον πατῆρ καὶ παιδαγωγὸς, μετ' ἀφοσιώσεως ἱεράς καὶ ζήλου θερμοτάτου ἀφιερῶθη, μόλις ἐπάτησε τὸ ἔαφος τῆς πατρίδος, οὐτινος, ἢ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ δῆσις ἐξηκολούθει ἔτι. Ἀροτήρας βόας ἔφερεν ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ Θεσσαλίας, καὶ καλλιεργίας νέων προϊόντων εἰσήγαγε, καὶ τὴν πλήρη διανομὴν τῆς ἐθνικῆς γῆς ἐμελέτα, καὶ διδασκάλους τῆς γεωργίας προητοίμαζε, καὶ δάνειον 60 ἑκατομμυρίων ἐπεκαλεῖτο παρὰ τῶν μεγάλων δυνάμεων πρὸς σύστασιν τραπεζῶν καὶ σχολῶν γεωργικῶν, καὶ πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας καὶ παραγωγῆς. Ἐφρόνει δὲ, ὅτι λαὸς ἀπαιδευτος δὲν αἰσθάνεται τὴν ἐλευθερίαν του, καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ἐκ θαύματος καὶ διὰ μιᾶς, τσαῦτα ἀνήγειρε δημοτικὰ σχολεῖα, ὅσα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέχρι τοῦδε ἴσως δὲν ἀνηγέρθησαν. Ἐφρόνει δὲ προσέτι, ὅτι πεινῶν λαὸς, δὲν δύναται νὰ βαστάσῃ τῆς ἐλευθερίας τὸ βάρος, καὶ διὰ τοῦτο, ἐκ παντὸς τρόπου, τὴν γεωργίαν κατὰ προτίμησιν ἐπεμελήθη καὶ ἐπροστάτευσεν· τοὺς πεινῶντας φιλελευθέρους ἐσυμπάθει καὶ ἐτίμα, δὲν τοὺς εἶχεν ὅμως εἰς μεγάλην ὑπόληψιν ὡς δημιουργοὺς.

Ἐξέλιπεν, ὡς μὴ ὄφειλεν, ὁ μέγας Ἕλληνας τῆς ἐποχῆς, καὶ ἔκτοτε οὐδὲν γενναῖον μέτρον ἐλήφθη πρὸς ἐμφύχωσιν καὶ ἐμπέδωσιν τῆς γεωργικῆς βιομηχανίας· ἀπεναντίας δὲ, προσκόμματα παρενεβλήθησαν πολλὰ· καὶ ὀχλήσεις καὶ δυσπραγαίαι εἰς τὴν γεωργίαν προσετέθησαν· φροῦδοι ἀπεδείχθησαν οἱ κατ' εὐφημισμὸν προικοδοστικοὶ ὀνομασθέντες νόμοι· αὐτὴ ἡ σοφὴ πολιτικὴ νομοθεσία ἡμῶν καὶ ἡ διοικητικὴ, πολυτελεῖς λίαν δι' ἔθνος μικρὸν, ἀπλοῦν καὶ μόλις, ὡς νεοσσὸς πτερυγίζων, δυνάμενον νὰ ζητῇ, ἐν μέσῳ τῆς ἐκ τοῦ πολυτετοῦς καταστρεπτικοῦ πολέμου ἐρημίας, τροφὴν καὶ τῆς ὕλικῆς ἀποκαταστάσεώς του τὰ μέσα, ἢ πολυτελεστάτη, λέγω, αὕτη νομοθεσία, μὲ τὴν ὁποίαν πρόωρα περιεβλήθη τὸ ἔθνος, μεγάλως συνεπόδισεν αὐτὸ εἰς τὰ ἔργα του τὰ δημιουργικά· τὸ δὲ νέον παιδευτικὸν σύστημα, ὅπως ἐφηρμώσθη καὶ ἐφαρμόζεται, μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔνδειαν τῆς διδασκαλίας τῶν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον ἀναγκαίων μαθημάτων. Βεβαίως κἀνὲν ἄλλο ἔθνος παρὰ τὸ ἡμέτερον, ἀπέναντι φοβερῶν τοιούτων προσκομμάτων καὶ δυσβαστάτων βαρῶν, δημοσίων τε καὶ κοινωνικῶν, ἤθελεν ἔχει τὸ θάρρος νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐργαζόμενον γεωργικῶς, καὶ εἰς τὸ πείσμα τῶν ἀρχόντων του νὰ φυτουργῇ μεγάλας ἐκτάσεις· ὅσοι τῆς μεγάλης ταύτης ὀμηγύρεως τυγχάνουσι κατ' ἐπάγγελμα γεωργοί, ἢ κτηματῖαι, ἐκεῖνοι παντὸς ἄλλου πλειότερον αἰσθάνονται τὰς ἀπαγγελλομένας ταύτας ἀληθείας.

Πολλὰ ὀφείλομεν εἰς τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα ἡμῶν, καθ' ὅσον δὲν ἐνοθεύθη· ὀφείλομεν δὲ καὶ τοῦτο, τὸ ὁποῖον, εἴθε ποτὲ μὴ ἀμεληθῇ! πατρώθεν καὶ μητρῶθεν ἐκκληρονομήσαμεν τὰς μεγίστας τῶν ἀρετῶν τοῦ ἰδιοκτήμονος καὶ τοῦ γεωργοῦ, ἤτοι τὴν φιλοπονίαν, τὴν σκληραγωγίαν, τὴν οἰκονομίαν, καὶ τὴν φιλοκτημοσύνην· καταισχύνην αἰσθάνεται καὶ ὁ ἐλάχιστος διὰ τὴν ἀκτημοσύνην του, καὶ πεθλιμένος καταβαίνει τὸν τάφον ὃ μὴ δυνῆθαι νὰ ἀφίση τὰ ὄρφανά του ὑπὸ στέγην ἰδίαν. Καὶ τί ἄλλο ἀποδεικνύουσιν αἱ ἀρεταὶ αὗται, ἢ ὅτι εἶναι ἐνστικτος καὶ βαθέως ἐρριζωμένη εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἕλληνος ἡ μονιμότης καὶ ἡ ἐλευθερία;

Ἐνεκα τῶν ὑψίστων τούτων ἀρετῶν του ὁ Ἕλληνικὸς λαὸς, καὶ μάλιστα ὁ γεωργικὸς ἡμῶν πληθυσμὸς, ὑπῆρξεν αὐτόχρημα μάρτυς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πενίας· στερημένος πάσης βοηθείας καὶ πάσης μαθήσεως, ἐξηκολούθησε τὴν πατροπαράδοτον γεωργίαν, μόνος ἢ συνεταιριζόμενος (α), καὶ εἰς αὐτὴν ἐργάζεται μέχρι σήμερον, διὰ τῶν αὐτῶν μεθόδων καὶ ἐργαλείων, καρτερικῶς ἀγωνιζόμενος καθ' ὅλων τῶν προηρημένων προσκομμάτων· καὶ ὅμως, εἰς τὰς μεθόδους αὐτάς, εἰς τὰ ἐργαλεῖα αὐτὰ τὰ ἐπὶ Ἡσιόδου, καὶ εἰς τὰς ἀκαταπονήτους δυνάμεις καὶ τὴν δραστηριότητα τούτου τοῦ λαοῦ, ὀφείλονται αἱ τοσαῦται φυτουργαίαι καὶ αἱ ἄλλαι καλλιέργειαι, ἀποφέρουσαι τὸ μέγα καὶ σπουδαιότερον μέρος τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παραγωγῆς καὶ τῆς δημοσίας προσόδου.

Τὸ 1829 ἐπὶ Κυβερνήτου, ἡ Ἑλλάς εἶχε προϋπολογισμὸν ἐσόδων ὀλίγων τινῶν ἑκατομμυρίων γροσίων· σήμερον δὲ ἔχει δημοσίον προϋπολογισμὸν 43 ἑκατομμύρια δραχμῶν καὶ 7 ἑκατομμύρια δημοτικῶς, ἤτοι ἐν ὅλῳ πεντήκοντα ἑκατομμύρια. Ὁ ὄγκος οὗτος τῶν ἐσόδων, ὑποθέτει ἀντίστοιχον παραγωγὴν, ἥτις δεικνύει τὴν, ἐν διαστήματι ἡμίσεως μόλις αἰῶνος, τεραστίαν πρόοδον τοῦ ἔθνους. Ὅποια δὲ θὰ ἦτον ἡ πρόοδος αὕτη, εἴαν ὁ γεωργὸς καὶ κτηνοτρόφος τῆς Ἑλλάδος εἶχον ὅσας ἔχει εὐκολίας καὶ βοηθείας ὁ τῆς Εὐρώπης γεωργὸς ἢ τὸ ἐλάχιστον ὅσας ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι εὐρίσκει καὶ ἔχει ἢ ἄλλη βιομηχανία!

Τεῖνομεν καθ' ἐκάστην ἐν ταῖς πόλεσι νὰ ἐξυμνώμεν τὰ ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας καλὰ, ἀμελοῦμεν δὲ ὅλους περὶ τῆς γεωργίας, ὡς νὰ μὴ ἦναι αὕτη ἡ πασῶν πρώτη καὶ ἡ ἐπικρατούσα εἰς τὸν τόπον βιομηχανία, καὶ ὡς νὰ θέλωμεν νὰ διαψεύσωμεν αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ αὐτὸν ἔτι τὸν εἰς πάντα τοὺς αἰῶνας σοφώτατον ἀνακεκρηγμένον Σωκράτην, λέγοντα τῷ Κριτοβούλῳ, τὸ τοῖς πάσι γνωστὸν ἐκεῖνο «Ἐὺ μὲν γὰρ φερομένης τῆς γεωργίας, ἔρρωνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἅπασαι· ὅπου δ' ἂν ἀναγκασθῇ ἡ γῆ χερσεύειν, νὰ ἀποσβέννυνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι σχεδὸν τι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν».

Καὶ ὁ ἔξω κόσμος δι' οὐδὲν ἄλλο κατηγορεῖ ἡμᾶς πικρότερον νῦν, ἢ διότι, ἐν πολλοῖς ματαιοσκολοῦντες, παρημελήσαμεν ὅλους τὴν γεωργικὴν ἡμῶν βιομηχανίαν καὶ σιωπηρίαν ἐνασχόλησιν.

Ἐταιρῖαι καὶ σύλλογοι φιλοπαιδευτικοί, φιλανθρωπικοὶ καὶ πολιτικοί, ἐκ τοῦ προχείρου καὶ μετὰ φιλοτίμου δραστηριότητος συνιστῶνται καθ' ἐκάστην, ὅλοι συντρέχοντες καὶ ἐργαζόμενοι, κατὰ τὴν ἀποστολὴν του ἑκαστος, ὑπὲρ τῶν κοινῶν. Οἰκονομικὸς τις ὅμως σύλλογος, γεωργικὴ τις ἔταιρῖα, καὶ ἂν ποτε ἐπροτάθη, ἀπέτυχεν.

Ἐχομεν πρὸ πολλοῦ εἰς τὸν χάρτην διοργανισμένα γεωργικὰ συμβούλια κατὰ νομοῦς, ὅπως ἔχομεν πρὸ αὐτῶν καὶ νομαρχιακὰ συμβούλια διοικητικὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ μὲν, καὶ τὰ δὲ, ἔμειναν εἰς τὸν χάρτην, μηδέποτε λειτουργήσαντα. Ἦκουσα ἀξιοτίμους ἄνδρας ὀδυνομένους διὰ τὴν τοιαύτην τῆς γεωργίας ἡμῶν κατάστασιν καὶ λέγοντας ὅτι, μετὰ τὸν αἰδίδιμον Κυβερνήτην, δὲν ἐγεννήθη, οὔτε ὑπάρχει ἐν Ἑλλάδι προστάτης τῆς γεωργίας.

(α) Καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, καὶ νῦν ἔτι, ὃ μὴ ἔχων πλήρες ζεῦγος βοῶν, συνεταιρίζεται μετ' ἄλλου, ὅπως καὶ ὁ ἔχων μικρὸν ποιμνιον μετ' ἄλλου ποιμένος, χάριν τῆς ἀλληλοβοηθείας καὶ τῆς οἰκονομίας. κατὰ κανόνας δὲ, ἔχοντας κῆρος ἐξ ἀρχαιοτάτων, καὶ ἡ ἐργασία καὶ αἱ δαπάναι καὶ κάλλονται κατ' ἀναλογίαν, καὶ κατ' ἀναλογίαν ὡσάυτως διανεμονται τὰ προϊόντα διὰ τοῦ συνήθους αὐτοῖς λογιστικοῦ τῶν δακτύλων ἢ τῶν χαλύκων, ἐν πληρεστάτῃ ἀρμονίᾳ ἄνευ ἐρίδων καὶ δικαστικῶν παρεμβάσεων· ἀνεκτίμητα πλεονεκτήματα ταῦτα τῆς ἐπὶ τῶν ἀπλῶν ἠθῶν στηριζομένης καλῆς πίστεως.

Ὁμολογῶ ἐν πλήρει γνώσει καὶ καθαρᾷ συνειδήσει, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθὲς καθ' ὁλοκληρίαν. Ὑπάρχει, καὶ ἐνώπιον ἡμῶν ἴσασται, μέγας τῆς Ἑλληνικῆς γεωργίας προστάτης, ὁ Βασιλεὺς.

Ὅτε πρὸ τεσσάρων περίπου ἐτῶν ὑπεβλήθη τῇ Α. Μ. σχέδιον ὀργανισμοῦ ἑταιρίας ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς γεωργίας, συντεταγμένον περίπου καθ' οὓς ἡ Α. Μ. ὑπέδειξεν ὅρους, κρατοῦσα αὐτὸ εἰς χεῖρας εἶπε « δὲν μοῦ ἀρέσκει νὰ ἦμαι ἀπλοῦς μόνον Πρόεδρος κατ' ὄνομα, θέλω καὶ νὰ λαμβάνω μέρος εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ συμβουλίου καὶ νὰ προεδρεύω αὐτοῦ καὶ τῶν συνελεύσεων προσωπικῶς ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἑταιρίαν, εἶμαι βέβαιος, ὅθ' ἂν δοθῇ εὐγενὴς ἐνασχόλησις καὶ φροντίς εἰς ἀνδράς ἀξιοτίμους καὶ πατριώτας καλοὺς, καὶ ἂν προκύψῃ » κατ' ὀλίγον ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς μεγίστης γεωργικῆς τάξεως τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴν πτωχίαν καὶ τὴν ταπεινώσιν. »

Ἴδου λοιπὸν, πανέντιμος ὁμήγουρις, καταλληλοτάτη στιγμή καὶ εὐκαιρία, ἐν τῇ ἐθνικωτάτῃ ταύτῃ πανηγύρει, νὰ ἐγκαινισθῇ ἡ κατὰ πρωτοβουλίαν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως ὀριστικὴ σύστασις ἑταιρίας τῆς Ἑλληνικῆς γεωργίας, ἀνακηρυττομένου Προέδρου καὶ μεγάλου προστάτου αὐτῆς τοῦ Βασιλέως. Τίτλον τοιοῦτον ἔχει καὶ ἡ Α. Μ. ἡ Βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ κατὰ τὸ 1840 συστηθείσῃ ἐκεῖ καὶ ἀκμαζούσῃ ὁμοίᾳ ἑταιρίᾳ.

Τὴν πρώτην ἐγγραφὴν μελῶν μέχρι τῶν τριάκοντα δύναται νὰ ἀναλάβῃ ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ὀλυμπίων· οὗτοι δὲ συνεργήσαντες, θέλουσι καταρτίσει τὸ σχέδιον τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ φροντίσει διὰ τὰ περαιτέρω· σύστασις πρακτικῶν γεωργικῶν σχολῶν, σύστασις γεωργικῆς τραπέζης, βελτίωσις τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ προϊόντων ἡμῶν καὶ τῶν κτηνῶν, διευκόλυνσις τῆς συγκοινωνίας, ἔστωσαν ὁ σκοπὸς, αἱ θεμελιώδεις βάσεις καὶ αἱ κύριαι ἐργασίαι τῆς τοιαύτης ἑταιρίας, ἀνυπολόγιστα ὑποσχομένης εἰς τὸν τόπον καλὰ.

Ἐπὶ ταῖς ἀγαθαῖς ταύταις προσδοκίαις, ἐπὶ ταῖς πεποιθήσεσι μᾶλλον εἰς τὰ τοιαῦτα καὶ σχετικὰ ἄλλα ἔργα ἡμῶν, προσέλωμεν ἤδη εἰς ἐπιθεώρησιν τῶν ἐκπεθεμένων ἔργων τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας, προσέλωμεν.

Ζήτω ὁ Βασιλεὺς.

Ζήτω τὸ Ἔθνος.

Ἵμνητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ὁ ἰδρυτὴς τῶν νέων Ὀλυμπίων καὶ ἀγωνοθέτης Εὐαγγελὴς Ζάππας.

ΛΟΓΟΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ'. ΟΛΥΜΠΙΑΔΑ (1871—1875),

συνταχθείς κατ' ἐντολήν τῆς Ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου καὶ ἐκφωνηθείς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ

τῇ 4 Μαΐου 1875,

ἡμέρα τῆς ἐνάρξεως τῶν Ὀλυμπίων,

ὁ π ὀ

ΑΝΔΡΕΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ,

Καθηγητοῦ τῆς Ὀφθαλμιατρικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

Ἐν τῇ πανελληνίῳ ταύτῃ ἑορτῇ αἰσθάνομαι, ὦ εὐγενὲς ὀμήγουρις, δειλίαν τινά· καθότι οὔτε τὸ ἀξίωμα ἔχω τοῦ ἐπιφανοῦς λογίου, τοῦ ἐγκαινιάσαντος ἄλλοτε τὸ Ὀλυμπιακὸν τοῦτο βῆμα, οὔτε τὴν εἰς τὸ λέγειν δεινότητα, ἣτις ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ τὸν ῥήτορα, τὸν ἐπιχειροῦντα νὰ πανηγυρίσῃ εἰς ἐπήκοον τοιούτων ἀκρατῶν τὴν πνευματικὴν τῶν Ἑλλήνων πρόοδον. Ἐκεῖνο μόνον μὲ θαρρύνει εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ δυσχεροῦς καθήκοντος, ὅπερ μοι ἀνέθηκεν ἡ εὐμενὲς ψῆφος τῆς Ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου, ὅτι δὲν ἔχει χρεῖαν ψιμυθίων ἢ ἀλήθεια, ἵνα δεῖξῃ καλὴν τὴν γυμνὴν αὐτῆς ὄψιν. Ἐπειτα εἶναι τάχα ἀνάγκη ῥητορικῶν ἀρετῶν τῷ ἐπαινοῦντι τὴν Ἑλλάδα πρὸς Ἕλληνας; ἄσταν γὰρ τις, τὸ τοῦ Σωκράτους, πρὸς τούτους ἀγωνίζεται, οὐς περ καὶ ἐπαινεῖ, οὐδὲν μέγα δοκεῖν εὖ λέγειν».

Εἶναι λοιπὸν τσαῦται καὶ τήλικαῦται αἱ πνευματικαὶ τῶν Ἑλλήνων πρόοδοι, ὥστε καὶ νὰ ἐπιδεικνύονται πανηγυρικῶς ἀνά πᾶσαν Ὀλυμπιάδα; Μὴ παρεξηγηθῶμεν. Ἡ περιοδικὴ αὕτη ἔκθεσις δὲν ἀφορᾷ εἰς κενὴν ἐπίδειξιν εἶναι ἐν τῶν βλεμμάτων, ὅσα τὸ ἔθνος στρέφει κατὰ καιροῦς ἐπὶ τὰ ὀπίσω, ἵνα μανθάνῃ εἰλικρινῶς ποῖαν ὁδὸν πορεύεται, ἢ τίνα μᾶλλον ὄφειλε νὰ τραπῇ, καὶ μέχρι τίνος προέβη εἰς τὸν καθόλου σκοπὸν, εἰς ὃν ἀτενῶς ἀποβλέπει· εἶναι μία τῶν τακτικῶν λογοδοσιῶν πρὸς τὸν πεφωτισμένον κόσμον, οὗ τινος ἡ ἐνδελείῃς, κάποτε δὲ καὶ δριμυεῖα ἐπιστάσια τεκμηριῶσι ὅτι ἡ ἐπίδοσις τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶναι ζήτημα στενῶς ἐθνικόν, ἀλλ' ἔχει πολὺ πλατυτέραν τὴν σκοπιμότητα καὶ ἦτο ἄρα ὁ φιλελληνισμὸς οὐ μόνον συμπάθεια, ἀλλὰ καὶ ἐλπίς, οὐχὶ ἀπλῶς φόρος χάριτος πρὸς τὸ παρεληλυθὸς, ἀλλὰ καὶ ἀράβων μεγαλουργιῶν ἐν τῷ μέλλοντι.

Δικαία ἐλπίς, διότι ὑπὲρ τῆς αὔριον ἠγγυᾶτο ἡ χθὲς· οὐδὲ διστάζω νὰ εἶπω χωρὶς μεγαλαυχιῶν ὅτι δὲν διαψεύδεται. Διώκωμεν ἡμεῖς οὐχὶ ὑπεροχὴν ἰδιοτελεῖ, ἀλλὰ τὴν σύμπηξιν τοῦ φυράματος, τοῦ μέλλοντος νὰ ἀναζυμώσῃ τὴν Ἑω. Οὐδὲ ὑπάρχει εἰς τοῦτο, παρὰ τὰς κύκλω παντοδαπὰς ἀποπειράς, ἔθνος ἀρμοδιώτερον τοῦ ἑλληνικοῦ· διότι ὁ πολιτισμὸς τῶν ἐθνῶν δὲν αὐτοσχεδιάζεται, οὐδὲ ἀναβαίνουσι σκιρτηματωδῶς τὰς βαθμίδας τῆς ὑψηλῆς ταύτης κλίμακος· νήπια, χροίζουσι χειραγωγίας γνωρίμου καὶ συμπαθοῦς καὶ πεπειραμένης. Καὶ ἀληθῶς ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἠσφάλισεν ἑαυτῷ τὴν ἐλευθέρην ταύτην ἐστίν, ὅπου ἀπανταχθὲν συμπίπτουσιν οἱ πνευματικοὶ αὐτοῦ πόλοι, ἦτο πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ἀρχὴ γενικῆς ἀναζωπυρήσεως. Καὶ αὐτὰ τὰ νωθρότερα φύλα ἠσθάνθησαν βαθέως τὸν κλονισμὸν τοῦ ἠλεκτρικοῦ τούτου σπινθῆρος· ἢ τί ἄλλο εἰσὶν αἱ τῆδε κάκεισε ἀναφυόμεναι ἐθνικαὶ ἀντιζηλῖαι, εἰμὴ σημεῖα ἀρχομένου πνευματικοῦ βίου παρ' ἡμῶν λαβόντος τὰ ζώπυρα; οἱ κορυφαῖοι ἐργάται τῶν ἀνθελληνικῶν τούτων σκευωριῶν ἐστρατολογήθησαν μετὰξὺ τῶν τροφίμων τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, οἱ δὲ καὶ μετὰξὺ τῶν ἐκτεθραμμένων ὑπὸ τὴν φιλόξενον ταύτην στέγην, ἀποδιδόντες φαῦλα τὰ διδασκάλια. Οὐδὲ θορυβοῦσιν ἡμᾶς αἱ προπέτεια αὐτῆς παιδικῆς τῶν ἐθνῶν ἡλικίας, τῆς φύσει εὐαπατήτου. Ὅταν βαθύτερον νοήσωσι τὴν ἀξίαν τῶν ἰδεῶν, ὧν αὐτουργὸς ὑπῆρξεν ἀνεκάνεν ὁ Ἑλληνισμὸς, περὶ τοῦτον θέλουν καὶ αὐτὴς συμπυκνωθῆ, ὡς περὶ κέντρον ἐπαγωγῶν, τὰ στοιχεῖα τὰ διεστῶτα. Ὁμοίως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ γαλθανισμοῦ τὰ τέως ἀδρανῆ στοιχεῖα ἀποσυντίθενται

κατ' ἀρχάς καὶ συγκροῦνται, ἕως οὗ αὐτόματα συγκροσταλλοῦσιν περὶ τὸν πυρῆνα, ὅθεν ὀρμᾶται τὸ κραταῖον ἐκεῖνο ῥευστὸν, τὸ ἀκτινοβολῆσαν τὴν κίνησιν.

Χρῆστώ ὅμως νὰ τὸ ὁμολογήσω· ἡ περιοδικὴ αὕτη ἀναθεώρησις, συνεπτυγμένη τοῦ λοιποῦ ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων μιᾶς καὶ μόνης Ὀλυμπιάδος, ἀποτελεῖ βραχυτάτην σελίδα τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡκιστα ἱκανὴν εἰς πορίσματα προφανῆ περὶ τῆς καθόλου ῥοπῆς καὶ δραστηριότητος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἅτινα πρέπει ἀναντιρρότως νὰ ᾔηται τὸ θέμα τῶν πανηγυρικῶν τούτων ἑμιλιῶν. Ἄλλως, οὐδὲ μετροῦνται τὸ παράπαν αἱ ἡλικιαὶ τῆς πνευματικῆς τῶν ἐθνῶν ζωῆς ἀνὰ τακτικὰς ἐτῶν περιόδους· διότι σταθμοὶ ταύτης ἀληθινοὶ εἰσὶν αἱ ἐπιτολαὶ τῶν ἐξόχων ἐκείνων νοῶν, οἷτινες, οἷονεὶ κέντρα πλανητικῶν συστημάτων, ῥυθμίζουσι ἐκάστοτε κατ' ἰδίαν ταχύτητα καὶ φοράν τὰς διανοητικὰς τῶν ἐθνῶν κινήσεις, ἐπιτολαὶ κατὰ δυστυχίαν ἀπροσδιώριστοι. Οὐχ ἦττον καὶ ἐξ ὀλίγων θημάτων, ὀρμυμένων ἀπὸ σκοπιᾶς ὅπως οὖν ὑψηλῆς, δυνατὸν εἶναι τούλάχιστον νὰ εἰκασθῆς τοῦ σπεύδει ὁ νοῦς ὁ ἑλληνικός.

Δὲν θέλω ἐνδιατρίψει εἰς τὴν ἀπαύστως αὐξάνουσαν πληθὺν καὶ τελειότητα τῶν διδακτηρίων, δι' ὧν ἐν τε τῇ ἐλευθερίᾳ καὶ τῇ εἰσέτι δούλῃ Ἑλλάδι ῥωνύονται ὀσημέραι αἱ πνευματικαὶ τοῦ ἔθνους δυνάμεις, καὶ τῶν ὁποίων συνοπτικὴν εἰκόνα ἐξέθηκεν ἀπὸ τοῦ θήματος τούτου κατὰ τὴν προλαβοῦσαν ὀλυμπιάδα ὁ σοφὸς μου προκατόχος, τὸ μὲν διότι ἐν οὗτω βραχέϊ χρόνῳ αἱ αὐξομειώσεις εἶναι μετρίως ἐπαισθηταί, τὸ δὲ καὶ διότι ἡ ἀκριβολογία αὐτῶν ἀποβαίνει ἀδύνατος, προκειμένου περὶ τῆς πνευματικῆς προόδου οὐχὶ ἀπλῶς τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους, ἀλλὰ τοῦ ἔθνους τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἀντικείμενον τῆς τετρακετοῦς ταύτης ἐκθέσεως ἔσται οὐκέτι ἡ ἔκτασις καὶ τὰ ὄργανα τῆς καλλιέργειας, ἀλλὰ τὰ εἶδη καὶ τὸ ποῖον τῶν καρπῶν. Ἄδυνατὸν ὅμως νὰ παρέλθῃ ἐν σιωπῇ σπουδαίαν τινὰ τροπὴν, ἣν ἔλαβεν ἐπ' ἐσχάτων ὁ ἐκπαιδευτικὸς ἡμῶν ζῆλος.

Τέως μὲν τὸ ἔθνος προσεῖχε κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰ κυριώτερα κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, αὐτόθι ἰδρῶν καὶ καταρτίζον σχολὰς καὶ ἐβελπεεῖ ἀπὸ τούτων, ὡς ἀπὸ τηλαυγῶν πυρῶν, ἐμελλε θάπτον ἢ βράδιον νὰ ἀκτινοβολήσῃ κύκλῳ τὸ φῶς. Ἐμενον ὅμως ἐν τούτοις ἀπόλληροι τῆς πατρίου παιδείας καὶ ἔρμαια δυσμενῶν προσηλυτισμῶν αἱ ἀπεκεντρώτεραι αὐτοῦ μοῖραι, καὶ ὅτε ἐκείνα ἐτῶρον ἐν διανοητικῇ πανθυσίᾳ, αὐταὶ ἀεπεθύμουσαν φαγεῖν ἀπὸ τῶν ψυχίων, ἃ ἐπιπτον ἀπὸ τῆς τραπέζης. Ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος φωνῆς ἔμενον μᾶλλον ἢ ἦττον ἀπεστερημένοι διὰ χρόνου ὑπὸ τῆς δουλοσύνης τόσοι θμαιοῖνες ἡμῖν λαοί, ἐν μόνῃ τῇ λατρείᾳ τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες δύσληπτον, ἀλλὰ ποθεῖν τὸ ἰδίωμα τῶν προγόνων καὶ αἰνεῖ φυλάσσοντες εὐλαβῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἕως οὗ ἐπιστῆ τοῦ χρίσματος ὁ καιρὸς, τὸ ἅγιον τοῦτο μύρον τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικότητος. Εἰς τοὺς ἀτυχεῖς ἐκείνους, ἀλλὰ προσφιλεῖς ἀδελφοὺς, τὸ κηρύσσουσαν παρρησίᾳ, τρέπεται ἡδὴ ἀπανταχόθεν δαφνιστέρα ἢ πνευματικὴ χορηγία τοῦ ἔθνους· τεκμήρια οἱ ἐκπαιδευτικοὶ σύλλογοι, οἱ συγκροτούμενοι ὀσημέραι ἀπανταχοῦ καὶ προικιζόμενοι ὑπὸ τῶν γενναίων ὁμοεθνῶν. Οὐδὲ ὑστέρησε τοῦ καλοῦ τούτου ἀγῶνος ἢ ἐν τῷ παρόντι Ἑλλάδος μάρτυς ὁ πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀθηναῖκος σύλλογος, ὁ ἐκ τῶν ἐνότων τελῶν ἀθροῦσας τὸ ἐθνικὸν τοῦτο χρέος, ἰδρυμα, εἰς οὗ τὴν βαθεῖαν σκοπιμότητα ἐπικαλοῦμαι θαρρῶν τὴν σύντονον προσοχὴν τῶν ὅσοι δὲν μυωποῦσι.

Ἐπισκοποῦντες πρώτην τὴν εἰς τὰς ἐπιστήμας ἐπίδοσιν παρατηροῦμεν, ὅτι τὸ ἔθνος ὀρμᾶ μέχρι τοῦδε κατ' ἐξοχὴν πρὸς ἐκείνας, ὅσαι ὑπηρετοῦσιν ἀμέσως τὰ ὑψηλότερα συμφέροντα τοῦ ἔσω καὶ ἔξω Ἑλληνικοῦ, κατὰ προτίμησιν τὸσφ ἐπικαιρῶν, ὥστε ἀδύνατον νὰ ὑποληφθῇ τυχαία.

Τῷ ὄντι ἐντὸς ἡ πατρίδος εἶχε χρεῖαν νομοθεσίας ἐδρασιουμένης ἐπὶ τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν τοῦ δικαίου, λειτουργῶν εὐδαιμόνων εἰς ἀκρίβῃ τῶν νόμων ἐφαρμογὴν, θεσμῶν ἐπιτηδεῶν εἰς περιφρούρησιν τῆς ἐλευθερίας, τῆς θεμελιώδους πολιτικῆς ιδέας, ἣν ὀφείλομεν νὰ ἐνστερνισθῶμεν, νὰ καρπωθῶμεν καὶ νὰ διαδώσωμεν. Καὶ ἀληθῶς εἰς τὰς νομικὰς καὶ πολιτικὰς ἐπιστήμας ἐπεδόθη, τοσμῶ εἰπεῖν, προτροπὰδην ἢ ἔσω Ἑλλάδος λέγεις, ὅτι διψήσαντες τὴν ἰσονομίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας, δὲν ἐμποροῦμεν νὰ τὰς χορτάσωμεν.

Ἐκτός, πρακτικώτατοι εἰσηγηταὶ τῶν προδευτικῶν ιδεῶν εἶναι εἰσέτι οἱ ἱατροὶ· καθότι διατελοῦντες πρὸς τὰς ποικίλας κοινωνικὰς τάξεις ἐν ἀμέσῳ καὶ ἐμπιστευτικῇ συναφείᾳ, μετέρχονται ἐπ' αὐτὰς ἐνδεδεχῆ καὶ βαθεῖαν ἐπιρροήν· τολμηροὶ πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς καὶ συμπαθεῖς πρὸς τοὺς ἀδυνατοὺς, συγκροτοῦσι δυνάμιν ἀπρομάχητον, ἅτε στριζομένην παρ' ἐκείνοις μὲν εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ οἰκειότητα, παρὰ τούτοις δὲ εἰς τὸ σέβας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην. Καὶ εἶναι λοιπὸν ὑπηρεταὶ μεγάλης ἀποστολῆς οἱ ὁμοεθνεῖς οὗτοι Ἀσκληπιάδαι, ὧν γηθόσυνος βλέπω προϊούσαν τὴν ἐπικράτησιν μεταξὺ τῶν ἐφῶν ἐθνῶν καὶ ἀκμάζον εἰλικρινῶς τὸ φρόνημα, ἀποστολῆς οὐχὶ χθεσινῆς, καθότι ἐν ταῖς δειναῖς τοῦ Γένους δοκιμασίαις ἐκ τοῦ ἱατρικοῦ κύκλου προῆλθον τόσοι ἐπιφανεῖς αὐτοῦ ὀδηγοί. Καὶ ἐν αὐταῖς δὲ ταῖς μητροπόλεσι τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ εἶχον διαπρέψει πολλάκις Ἑλληνεῖς ἱατροὶ ὡς συγγραφεῖς, οἱ δὲ καὶ ὡς καθηγηταὶ τῶν πρωτίστων τῆς ἐποχῆς πανεπιστημίων· οὕτως ἐν μὲν τῷ τοῦ Παταύτου ἐκαθηγέτευε Καλαφάτης ὁ Κρήσιος καὶ Δαλλαδέτσιμας ὁ Κεφαλληνὸς καὶ Βονδιόλης ὁ Κερκυραῖος, ἐν δὲ τῷ τοῦ Ταυρίνου Χαρσούρης, ὁ ἀδελφὸς τοῦ περιωνύμου μηχανικοῦ, τοῦ μετακομίσαντος τὸν ὑπέρογκον λίθον, ἐφ' οὗ ἵσταται νῦν ὁ ἀνδριάς τοῦ μεγάλου Πέτρου, ἐν Βονωνίᾳ δὲ ἀνεκάλυπτε τὴν πνευμονικὴν κυκλοφορίαν, καθ' ἣν μόλις θῆμα ἀπολιπόμενος τῆς ἀθανάτου ἀνακαλύψεως τοῦ Ἀρσενίου, ὁ Χίος Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ κατόπιον ἐξ ἀπερρήτων.

Ἐπιπλαυτέραν ἰδεῶν ὑπηρετοῦσιν αἱ θεολογικαὶ σπουδαί· διότι ἡ πίστις οὐ μόνον διατελεῖ κραταιώτατος δεσμός τῶν στοιχείων τοῦ Γένους, ἀλλὰ καὶ συνέχει εἰς κοινότητα συμπαθείας καὶ πάθων τὸσας ἐθνότητες

ἀδελφάς. Χορηγούντες αὐτῇ λειτουργοὺς ἀξίους τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν ἐντολῆς, συνσφιγγόμεν τὸν κοινὸν τοῦτον σύνδεσμον, διεψεύδομεν τὰς διαβολάς, ἐσκεδάζομεν τὰ ἐπιχειρήματα νέφη καὶ ἀνεδεικνύομεν τὴν ἀρχέγονον ἡμῶν ἐκκλησίαν οἷα ἦτο καὶ ἔσται διαπαντός, ἐστὶν ἀρχῶν προοδευτικῶν.

Οὐδὲ ὑπῆρξεν ἔθνος ἀναδείξαν ἐν τῇ θεολογίᾳ τοσοῦτους καὶ τηλικούτους φωστῆρας, ἠλίκοις καὶ ὄσοις τὸ ἑλληνικόν· διότι τὸν ἠθικὸν κόσμον εἶχε προετοιμάσει εἰς τὴν σωτηριώδη ἀνάπλασιν ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία, ὅτε δὲ ὁ ἥλιος ἐπέλαμψεν ἐξ ἀνατολῶν, εὔρε τὸς ἀγλαοὺς ἐκείνης καρποὺς ἐτοιμοὺς εἰς πέπανον· ἔκτοτε ὁ Ἑλληνισμὸς, ἀθρόος καὶ ἔνθους, ἀπὸ προδρόμου ἐγένετο εἰς ἀπόστολον τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Καὶ ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν ἡμερῶν τῆς γενικῆς αὐτοῦ δουλείας εἰς τὰς θρησκευτικὰς μελέτας καὶ συγγραφὰς εἶχεν ἐγκύψει τὸ ἔθνος βαθύτερον, οὐ μόνον παλαιὸν πρὸς τοὺς ἐπιβουλευομένους τὴν ἐνότητά αὐτοῦ τὴν θρησκευτικὴν, ἀλλὰ πρὸ πάντων καθότι οὐδένα ἔχοντες ἐπὶ γῆς ἀρωγὸν, εἰς μόνην ἠλπίζομεν τὴν ἐξ ὕψους ἀντίληψιν. Οὐδὲ ἐψεύσθημεν τῶν ἐλπίδων· τὸ ὁμολογοῦμεν, κλίνοντες ἐν εὐχαριστίᾳ τὸ γόνυ.

Εἶναι τάχα ἀνάγκη νὰ δεῖξω τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν σκοπιμότητα τῆς φιλολογικῆς ἐπιδόσεως; ἢ τίς ἀγνοεῖ ὅτι ἀπὸ τῆς τέφρας τῶν προγόνων ἀνεσκαλεύθη τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐρήπισθη εἰς φλόγα διαδραμοῦσαν ἀπὸ Ἰστρου ἕως Κώρυκος ἄκρας; Ἐβρέθη πολλὰκις ὅτι ἡ φιλολογία ὀλίγους ἔχει τανῦν παρ' Ἑλλήσι τοὺς θιασώτας. Ἄν ἐννοῶσι τοὺς γραμματικούς, σύμφημι· αἰτία δὲ τούτου ὁ, ὡς μὴ ὤφειλεν, ὑποβίβασμός τοῦ διδασκαλικοῦ ἀξιώματος, ὁ ἀποτρέπων τοὺς ζηλωτάς. Κατὰ τὴν εὐρείαν ὅμως τῆς λέξεως ἐννοίαν ὁ φιλολογικὸς ἡμῶν κύκλος εἶναι πλατύς· τὸν εὐρίσκει ἀπλούμενον μεταξὺ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ἱατρῶν καὶ τῶν νομικῶν καὶ τῶν δημοσιολόγων καὶ αὐτῶν ἔτι ἐνιαχοῦ τῶν ἐμπόρων· ἢ τί ἄλλο εἰσὶ τὰ πλείστα, ἕως μάλιστα καὶ τὰ ὠριμότερα τῶν τέως πνευματικῶν προϊόντων τοῦ ἔθνους, ὧν τινα καὶ μεταγλωττίζουσιν οἱ ἀλλοδαποὶ, εἰμὴ φιλολογικά; τίνες δὲ συγκροτοῦσι τοὺς φιλολογικοὺς συλλόγους, τοὺς ὁσημέραι κοσμοῦντας πᾶσαν, τολμῶ εἰπεῖν, ἐστὶν τοῦ ἔσω καὶ ἔξω Ἑλληνισμοῦ καὶ αὐτὰς ἔτι τῆδε κάκεισε τὰς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἀποικίας τῆς ἑλληνίδος φυλῆς;

Πολὴ ἐλάσσονα χάριν εὔρον αἱ φυσικομαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι· διότι τὸ ἔθνος ἀπέβλεψε μέχρι τοῦδε μάλλον εἰς τὴν ἠθικὴν δύναμιν, ἢ εἰς τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν. Ἄλλ' οὐδὲν ἦττον καὶ τοὶ εὐάριθμοι, οἱ θιασῶται αὐτῶν δὲν ἐδείχθησαν ὀλιγώτερον ζηλωταί.

Τόσος ζῆλος πρὸς τὴν ἐπιστήμην παρήγαγεν ἤδη καρποὺς; Ἄς ἐξηγηθῶμεν.

Ὅτι μὲν ἡ μετοχέτευσις τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων μετῆλθεν εὐεργετικὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τοῦ ἔθνους, ὅτι γίνεται ὁσημέραι πληρεστέρα καὶ μεθοδικωτέρα, ὅτι πρὸς τὸν κοινωφελῆ, τὸν ἐπαινετὸν τοῦτον σκοπὸν κοπιῶσιν ἀόκνως καὶ οἱ πεπειραμένοι διδάσκαλοι τῶν ἐπιστημῶν, οἱ προφορικῶς ἢ ἐντύπως ἀμούζοντες τὴν διανοητικὴν ταύτην τροφήν πρὸς τὴν ἐκάστοτε πνευματικὴν τῆς νεότητος εὐεψίαν, καὶ οἱ μεταφρασταί, οἱ πολιτογραφοῦντες τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν ἀλλοδαπῶν συγγραφέων, καὶ οἱ ἐπιτέμοντες αὐτοὺς δι' ἐγχειριδίου, καὶ οἱ ἐκδῶται τῶν περιοδικῶν, οἱ εἰσκομίζοντες τὰς κατὰ καιροὺς νεωτάτας κτήσεις τῆς ἐπιστήμης, περιττὸν εἶναι νὰ ἀποδείξω· οὐδὲ δύναται τὸ παράπαν ἡ ἀκριβολογία τῆς καθόλου ταύτης ἐννοίας νὰ ἀποβῇ θέμα ἐκθέσεως ὀλυμπιακῆς προορισμένης εἰς δεῖξιν ἐγχωρίων καρπῶν, καὶ ταῦτα παράγουσα αὐτὴν δωρεὰν ἐπὶ ἐδάφους ὀλισθηροῦ· ἀορίστων δὲ πάλιν ἐκφράσεων καὶ κοινῶν τόπων εἴμεθα πάντες ὑπέροχοι. Ἄλλως δὲ, περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἡμῶν φιλολογίας πραγματεύονται αἱ εἰδικαὶ ἐκθέσεις.

Εὐτυχῶς κλάδοι τινὲς τῆς ἀναθαλλούσης ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἤρξαντο ἤδη τοῦ ἀποφέρειν ἰδίους καρποὺς. καὶ εἶναι ἄρα οἱ πρῶτοι οὗτοι καρποὶ τὸ προχειρότατον δείγμα τῆς ἐν ταῖς ἐπιστήμασι εὐδοκίμησεως, ἅτε τεκμηριούντες ὅτι ἡ ἐπίδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος προέβη ἐν αὐταῖς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πειράται ἤδη ὀρμώμενον ἀπὸ τῶν γνωστῶν νὰ βαδίσῃ ἐπὶ τὴν συζήτησιν τῶν ἀγνωστων. Τί πρὸς ἡμᾶς ἂν εἶναι εἰσέτι ὀλίγοι; Ὅταν ἡ βλάστησις, ἣν ἐμφαίνουσιν, ἐξακολουθῇ, ἢ περαιτέρω καρποφορία εἶναι ἀπλῶς ζήτημα χρόνου.

Τὸ θέμα λοιπὸν τὸ ἐνταῦθα προκειμένον εἶναι· εἰς τὴν παγκόσμιον εὐφορίαν τῶν ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν ἠρξίσμεν ἤδη νὰ καταβάλλομεν, ἔστω καὶ πενιχρὸν, τὸν ἴδιον ἔσανον; θέμα τοῦτο οὐχὶ ἐπιδεικτικόν, καθότι ἡ εὐκαρπία τῶν νεοφύτων δεινῶν οὔτε δυνατὸν, οὔτε δίκαιον εἶναι νὰ κρίνηται ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν πρώτων καρπῶν· θέμα ὅμως θαρρύντικόν, διότι αὐτοὶ μνηύουσιν ὅτι δὲν εἶναι μακρὰν ὁ καιρὸς θαυλεστέρας συγκομιδῆς.

Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐλπίζω νὰ λύσω καταφατικῶς, καὶ ταῦτα ἀναλαμβάνων τὰ δείγματα, κατὰ χρέος, ἐκ μόνων τῶν ἀνηκόντων τῇ τρίτῃ ὀλυμπιάδι καὶ ὀνομαστὶ τῶν ἐκτεθειμένων λεπτομερῶς, καθότι αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐννοιαί, αἱ διεσπαρμέναι τῆδε κάκεισε ἐν εἰδει πυρήνων, οὐ μόνον εἰσὶ δυσἀποκοσμίσιμοι, ἀλλὰ καὶ διαφεύγουσι τὴν ἀνάλυσιν ἕως ὅτου οἱ συγγραφεῖς κρίνωσιν εὐκαιρὸν ν' ἀναπτύξωσιν αὐτὰς ἰδιαίτερον.

Σπεύδω ὅμως νὰ τὸ κηρύξω· ἡ πανηγυρικὴ αὐτῇ ἐκθεσις οὐδαμῶς ἔχει χαρακτῆρα ἀκαδημαϊκῆς ἐπικρίσεως· οὐδὲ ἀντιποιούμεθα προπετώ· τὴν τριτάνην τῆς Θεμίδος τῶν ἐπιστημῶν, τῆς ὁποίας ἐδῶ πλησίον καλλιτεχνεῖται ὁ νῆος ὁ ἀρχαῖκος καὶ εἰς ἣν ἀπόκειται νὰ δικάζῃ ἂν εἶναι χρυσὸς πᾶν τὸ στίλβον, ἢ ἂν τούναντίον «λίθος, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος κατέστη εἰς κεφαλὴν γωνίας». Σκοπὸς ἡμῶν εἶναι μόνον νὰ δεῖξωμεν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστήμη ἤρξατο ἤδη τοῦ ζῆν οὔτε μὲ μόνας τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος, οὔτε μὲ μόνας τὰς ἐλπίδας τοῦ μέλλοντος.

Ἐν τῇ Θεολογίᾳ, διότι ἀπὸ τυχῆς εἶναι πρέπον ν' ἀρχίσω, τὰ κυριώτερα ζητήματα, περὶ ἃ ἐδέησε νὰ

ἀσχοληθῶσι πρωτοτύπως οἱ καθ' ἡμᾶς θεολόγοι, ἦσαν κανονικά, ἐν οἷς καὶ διέπρεψαν οἱ αὐόδιμοι Οἰκονόμος, Φαρμακίδης καὶ Μισαήλ. Εἰς δύο πρὸ πάντων κατέγειναν πρακτικώτερον, ἀφορώντα τὸ μὲν εἰς τὸ αὐτοκέφαλον τῆς ἐκκλησίας τοῦ αὐτονόμου Ἑλληνικοῦ βασιλείου, τὸ δὲ εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τὸ κράτος. Καὶ ἐκεῖνο μὲν ἐλύθη ὀριστικῶς, τοῦτο δὲ μένει εἰσέτι ἐν πολλοῖς ἐκκρεμέσιν, οὐδὲ ὠρίμασεν ἱκανῶς, ἵνα φθάσῃ εἰς λύσιν ἀναμφισβήτητον· καθὰ μάλιστα νεωστὶ γνωματεύει ἐν τοῖς βιβλίοις αὐτοῦ ὁ αἰδεσιμώτατος κ. Π. Ρομπότης, φαίνεται πως ἀντιδογματικὸς ὁ τέλειος χωρισμὸς τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ κράτους· διότι κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχετύπου ἐκκλησίας, ὅπερ διέσωσεν ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολική, συγκροτοῦσιν αὐτὴν ἀπὸ κοινοῦ κλῆρος καὶ λαός· οὔτε μόνος ὁ κλῆρος, ὡς παρὰ παπισταῖς, οὔτε μόνος ὁ λαός, ὡς παρὰ διαμαρτυρομένους· διὸ οὐ μόνον τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων μετέχει ὁ λαὸς ἀμέσως, ἢ καὶ ἐμμέσως, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἱερωσύνης, συλλειτουργῶν, οὕτως εἰπεῖν, τῷ ἱερατεῖῳ· καὶ προκύπτουσι μὲν ἴσως ἐντεῦθεν συγκρούσεις τινές, λύονται ὅμως οὐχὶ δικανικῶς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἡ εὐθύτης καὶ ἡ ἀγάπη. Καὶ τὸ περὶ ὄρκου δὲ τῶν κληρικῶν ζήτημα ἔδωκεν ἀφορμὴν σπουδαίων διατριβῶν.

Ἄλλὰ τὸ ἔργον τῶν Ἑλλήνων θεολόγων εἶναι καὶ πρέπει νὰ ἦναι πολὺ ὑψηλότερον· διότι καθῆκον ἔχουσι τὴν ἀκριθεῖς ἐρμηνείαν τοῦ πνεύματος τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἅτε ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ὁμαλύνουσαν βαθμηδὸν τὴν ἐκουσίαν συμπύκνωση τῶν ἐθνῶν εἰς μίαν καὶ ἀδιαίρετον ποιμνὴν, καὶ ταῦτα καθ' ἣν ἐποχὴν εἰς τὴν γηραιάν ἡμῶν ἐκκλησίαν στρέφουσι πολλαχόθεν τὸ βλάμμα διεστῶσαι τινες, ῥέπουσαι πρὸς τοὺς κόλπους αὐτῆς ἐν συνειδήσει ἐλευθέρᾳ καὶ πεφωτισμένῃ· καθότι νοοῦμεν ἡμεῖς ἐνόητα μόνον δογματικῆν, διακεκομμένην ἀείποτε τῆς ἀτομικότητος τῶν ἐκκλησιῶν.

Δυστυχῶς, ἐν μέσῳ τῶν εἰρηνικῶν αὐτῆς μελετῶν ἡ δογματικὴ ἡμῶν θεολογία ἐπελάβετο νεωστὶ κατὰ θλιβερόν, ἀλλ' ἀναπόδραστον χρέος ζητήματος σοβαροῦ, τῆς, ὡς μὴ ὄφειλεν, ἀναφύσεως φιλετικῆς αἵρέσεως· ἐπὶ τῇ ἐμβριθεῖ δὲ αὐτῆς ἐτυμνηγορία ἡ μήτηρ Ἐκκλησία περιδακρος καὶ μελανέμιον ἐδέησε νὰ ἀποκρυψῇ τὰ ἀπεγνωσμένα ἐκεῖνα τέκνα, τὰ ἀπαρηθέντα τὸ σύμβολον τῆς ὀρθοδοξίας, καθ' ὃ πιστεύομεν ἀδιστακτικῶς εἰς μίαν ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν.

Επὶ τῆλικούτῳ πένθει παρήγορος τείνει χεῖρα διαλλαγῆς ἐκκλησία γείτων, περιλαμβάνουσα πέντε ἑκατομμύρια ἀδελφῶν διεστῶτα οὐχὶ κατὰ δόγμα, ἀλλὰ κατὰ λεπτήν τινα θεολογικὴν φρασεολογίαν, ἣν ἴδυνάται νὰ ἀποδώσῃ κυριολεκτικῶς ἡ γλῶσσα τοῦ ἔθνους ἐκείνου. Τῆς ἐκκλησίας δὲ ταύτης τὴν ποθητὴν ἔνωσιν ἐπεχείρησε νεωστὶ νὰ ἐξομαλύνῃ εἰς τῶν θαλερωτέρων βλαστῶν τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Χάλκῃ θεολογικῶν σχολῶν, ὁ σεβασμιώτατος μητροπολίτης Χίου Γρηγόριος.

ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ ἐνώσεως τῶν Ἀρμενίων μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας» ὁ σοφὸς ποιμενάρχης ἀπέδειξε δι' ἱστορικῶν τεκμηρίων, ὅτι οὐδεμία κατ' οὐσίαν διαφορά ὑφίσταται μετὰ τὴν Ἀνατολικῆς καὶ Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας, ἡ μόνη δὲ κατὰ τὸ φαινόμενον διαφορὰ ἐγκρατεῖται ἐν ταῖς λέξεσι μίαν φύσιν ἐν Χριστῷ, δι' ὧν οἱ Ἀρμένιοι ἀκυρολόγως ἐξηγουσὶ τὰς ἑλληνικὰς λέξεις μίαν ὑπόστασιν, οὐδαμῶς δι' ἐκείνων νοοῦντες τὴν ὁμῶν αἵρεσιν τῶν μονοφυσιτῶν, ἣν ἀποπτύουσι διαρρηθῆναι τὰ μόνον δὲ ζητήματα, καθ' ἃ πράγματι διαφέρονται πρὸς ἡμᾶς, εἰςὶ νόμιμά τινα καὶ ἔθιμα οὐχὶ πάντῃ ἀσυμβίβαστα πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

Καὶ τοιοῦτο μὲν τὸ θεωρητικὸν μέρος τῆς συγγραφῆς. Ἄλλ' ὁ ἅγιος Χίου εἶναι ἀνὴρ πρακτικώτερος. Ἀποδειξας οὐχὶ ἀδιάλλακτον τὴν διάστασιν, σπεύδει νὰ ὑποδείξῃ τὸν τρόπον τῆς συνδιαλλαγῆς, τρόπον συνάδοντα ἔνθεν μὲν πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἔνθεν δὲ πρὸς τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν ἐρριζωμένην συνειδήσιν τῶν λαῶν. Ἀρκεῖ νὰ ὁμολογήσωσιν οἱ Ἀρμένιοι πρῶτον μὲν ὅτι λέγοντες φύσιν νοοῦσιν ὑπόστασιν, ἔπειτα δὲ ὅτι εἰς τὴν φράσιν ὁ σταυρωθῆς δι' ἡμᾶς οὐδαμῶς ἀποδίδουσι τὴν αἰρετικὴν ἔνοιαν, ἣν ὑπόυλως ἀπέδιδεν αὐτῇ ὁ θεοπάσχίτης Παῦλος ὁ Κναφεύς· τότε δὲ ὀφείλομεν νὰ συγχρήσωμεν αὐτοῖς τὴν φρασεολογίαν ἐκείνην κατ' οἰκονομίαν καὶ νὰ κατασπασθῶμεν αὐτοὺς ὡς ἀδελφοὺς, πειθόμενοι τῇ θεοσόφῳ γνώμῃ τοῦ ἐν ἁγίοις Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου· «Οἱ περὶ τὰ θεῖα ζυγομαχοῦντες μὴ ἀσχημονεῖτωσαν, ὡσπερ ἐν ὀνόματι κειμένης ἡμῖν τῆς πίστεως, ἀλλ' οὐκ ἐν πράγμασι.» Κατὰ μείζω δὲ λόγον παραινεῖ τὴν οἰκονομίαν ὡς πρὸς τὰ ἔθιμα.

Ἀναγινώσκων ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ σκοπιμώτατον τοῦτο σύγγραμμα ἐπεφώνησα, οὐδὲ ἀμφιβάλλω ὅτι θέλουσιν οἱ ἐκεῖ συνεπιφωνήσαι· «Τοιοῦτος ἡμῖν πρέπει ἀρχιερεὺς!»

Τῶν φιλοσοφικῶν προϊόντων ἐξαιρετὸν δεῖγμα παρέχει ἡ τρίτη Ὀλυμπιάς τὰς «Περὶ Βλοσσίου καὶ Διοφάνου μελέτας καὶ εἰκασίας» τοῦ κ. Μάρκου Ρενιέρη, ὠραίαν σελίδα ἱστορίας τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Θέλω πειραθῆναι νὰ ἐκθέσω διὰ βραχέων τὰ κεφαλαιώδη πορίσματα τῆς πρωτοτύπου ταύτης μελέτης.

Ἡ Στωικὴ φιλοσοφία κυριώτατον μέλημα ἔχουσα τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀνάπλασιν, ἐπενόησεν, ὡς πᾶσαι αἱ ἄλλαι φιλοσοφικαὶ τῆς Ἑλλάδος σχολαί, ἴδιον πολιτεύματος σχέδιον, ἅτε πρεσβεύουσα, ὡς ἐκεῖναι, ὅτι εἰς ἠθικοποίησιν τοῦ ἀτόμου ὑπὲρ πᾶν ἄλλο σκοπιμώτατη ἐστὶν ἡ βελτίωσις τῶν πολιτειῶν. Ὅποια δὲ ἦτο ἡ πολιτεία αὕτη τοῦ Ζήνωνος; Δὲν ἔβλεπεν οὗτος, ὡς ὁ Πλάτων, τὸν κόσμον διηρημένον εἰς Ἕλληνας καὶ βαρβάρους, ἀλλὰ κρημνίσας τὰ μεσότοιχα τῶν ἐθνῶν, ὑψώθη εἰς τὴν ἰδανικὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ κοσμοπολιτείαν, καθ' ἣν ἔσται ποτὲ μία ποιμνὴ, εἰς ποιμνῆν. Ἔως οὐ ὅμως αὕτη πραγματωθῆ ἐν τῷ κόσμῳ, ἀρίστην ἐνόμιζε πολιτείαν τὴν μικτὴν ἐκ τε δημοκρατίας καὶ βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας εἰδός τ.

συνταγματικής μοναρχίας, ὡς ἠθέλωμεν εἰπεῖ νεολογικώτερον διότι αὐτὴ καταργοῦσα τὰ προνόμια τοῦ γένους καὶ τοῦ πλούτου ἤθελε βαθμηδὸν προετοιμάσει τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν φιλοσοφικὴν κοσμοπολιτείαν. Ἀλλ' ἡ περιεργότερα ἀνακάλυψις τοῦ κ. Ρενιέρη εἶναι ὅτι οἱ Στωϊκοὶ δὲν ἦσαν, ὅπως ἐμάθομεν νὰ τοὺς φανταζώμεθα παρομιωδῶς, ἀπαθείς τινες καὶ ὀλιγοπράγμονες σοφοί, ἀμεφιμνούντες παντάπασι τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Ἐξ ἐναντίας, καθὰ ἀποδεικνύει διὰ βεβαίων ἱστορικῶν γεγονότων, μέχρι τινὸς χρόνου συνεκρέ- τουν ὁμάδα ἀνδρῶν δραστηριοτάτην, ἀσχολουμένην ἐκ παντὸς τρόπου εἰς πραγμάτων τοῦ μεγάλου ἐκείνου πολιτικοῦ προγράμματος τῆς Στωᾶς. Πρὸςβέβουτες, ὡς ὁ Πλάτων, ὅτι προσφύεστατος μεταρρυθμιστὴς τῶν πολιτειῶν εἶναι ὁ ἀπόλυτος ἄρχων καὶ ὅτι ἔπρεπεν ἄρα «ἢ νὰ βασιλεύσωσιν οἱ φιλόσοφοι, ἢ νὰ φιλοσοφήσωσιν οἱ βασιλεῖς», ἐζήτησαν ἀπανταχοῦ νὰ ἐνθρονίσωσιν, ἢ τοῦλάχιστον νὰ μυήσωσιν εἰς τὰ δόγματα τῆς Στωᾶς τὸν κραταιὸν τοῦτον ἀνιμορφωτὴν. Εἰς τοῦτο δὲ μετεχειρίζοντο ἰσχυρότατον ὄπλον τὴν ἀπεριόριστον ὑπόλη- ψιν, ἧς ἀπήλαυον ὡς ἠθικοδιδάσκαλοι καὶ οἰονεὶ πνευματικοὶ τῶν ἀρχαίων. Δι' αὐτῆς εἰσέδυσον εἰς τὰς αὐλὰς τῶν βασιλέων καὶ τὰ μέγαρα τῶν ἀρχόντων οὐ μόνον ὡς παιδαγωγοὶ τῶν υἱῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς μυστικὸσύμ- βουλοι τῶν πατέρων καθότι δημιουργήσαντες τὴν τέχνην τοῦ λύσειν τὰς ἀμφιβολίας τῆς συνειδήσεως ἐν πε- ριπτώσει συγκρούσεως καθήκοντων, ἦσαν πρὸς τοὺς ἀρχαίους δυνάστας ὅ,τι βραδύτερον πρὸς τοὺς χριστιανούς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως οἱ πνευματικαὶ διευθυνταὶ τῆς ἀντιειδήσεως ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἦσαν οἱ Ἰησοῦται τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' Ἰησοῦται ἀφορώντες εἰς σχολὸν ὑψηλὸν καὶ γενναῖον.

Ποῦ καὶ πῶς, χροόμενοι τηλικαύτῃ δυνάμει, ἐπέχειρησαν τὴν πραγματοποίησιν τῆς σκοπούμενης ἱζικῆς μεταπολιτεύσεως; Ἐδῶ ἡ ἱστορικὴ ὕλη δὲν εἶναι ἀπανταχοῦ ἀυτάρκης διότι συχνὰς συνίσταται ἐκ σπο- ράδην τινῶν ἐρειπίων, ἅτινα τότε ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται νὰ περισυναγάγῃ καὶ συναρμολογήσῃ καὶ ἀναπλη- ρώσῃ εὐστόχως διὰ τῆς κρίσεως καὶ τῆς φαντασίας.

Τὸ σχέδιον τῆς Στωᾶς ἦτο μεγαλοφυές, ἀλλ' ἐναυάγησε διότι ἦτο προθύστερον διότι ἡ φιλοσοφία ἀντι- νὰ ζητῆ τὴν ἀνάπλασιν τοῦ ἀτόμου διὰ τῆς πολιτείας, ὥφειλε τανάπαυιν νὰ προετοιμάσῃ τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς πολιτείας διὰ τῆς ἀναπλάσεως τῶν ἠθῶν. Αὐτὴν τὴν τακτικὴν ἠκολούθησεν ἡ Στωὰ ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀνέβη ἐπὶ τὴν ἐδρὰν αὐτῆς ὁ Παναίτιος. Κηρύξασα διαζύγιον ἀπὸ τῆς πολιτικῆς, ἐπέδθη τοῦ λοιποῦ εἰς μόνην τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πρακτικῆς ἠθικῆς, ἡ μόνη δὲ αὐτῆς ἐνέργεια ἐπὶ τῶν πολιτικῶν θεσμῶν περιορίσθη εἰς τὸ ἀστυκὸν δίκαιον, ἅτε συνεχόμενον ἀμέσως μετὰ τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ ἀτόμου. Ὅτε δὲ τὰ δόγματα τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας προσκτησάμενα κύρος θερησκευτικὸν διεσπάρησαν ἰκανῶς ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐξήζω- θησαν ἐν ταῖς συνειδήσεσιν, ἡ ἀνθρωπότης ἠθικῶς ἀναγεννηθεῖσα σπεύδει πρὸς τὴν ἰδανικὴν τοῦ Ζήνωνος πο- λιτείαν, ἧτις «πάντας ἀνθρώπους ἡγήσεται δημότας καὶ πολίτας», καὶ ἐν ἧ αεὶς βίος ἔσται καὶ κόσμος, ὡσπερ ἀγέλης συννόμου, νόμου κοινῶ συντροφομένης.

Τοιοῦτος περίπου ὁ σκελετὸς τοῦ γλαφυροῦ τούτου καλλιτεχνήματος, ὅπερ ἀποδεικνύει ἐμπράκτως, ὅτι παρὰ τὴν συνήθη ξηρότητα τῶν φιλοσοφούντων αἱ βαθύτεραι ἔννοιαι κερδαίνουσιν ὑπὸ σχῆμα χαρίεν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ, οὕτως εἰπεῖν, δραματικὸς τρόπος τοῦ φιλοσοφεῖν, οὐ χάριν ὁ συγγραφεὺς παρακινδυνεύει ἐνιαχοῦ τὰς ἱστορικὰς εἰκασίας, ἔχει πολὺ τὸ μεθ' ἠδονῆς διδασκικόν καθότι τὰ πρόσωπα τοῦ φιλοσοφικοῦ τούτου δράματος δὲν εἶναι «ἐλινύοντα ἀγάλαματ' ἐπ' αὐτὰς βαθμίδος ἑσταότα» κατὰ Πίνδαρον, ἀλλ', ἐνεφύσησεν αὐτοῖς ὁ συγγραφεὺς ψυχὴν ζῶσαν καὶ ὄρας αὐτὰ δρώντα καὶ ἀκούεις αὐτῶν βουλευομένων καὶ ψηλαφεῖς τοὺς παλμούς τῆς μεγάλης αὐτῶν καρδίας. Καὶ ἀφ' ἱστορικῆς δὲ ἀπόψεως ἔχει τὸ ἔργον ἀξίαν πολλήν, ἅτε ἐγκαινιάζον παρ' ἡμῖν εὐστόχως τὴν μέθοδον τοῦ ἀναπληροῦν δι' εἰκασίων τὰ κεχηνότα τῆς ἱστορικῆς ὕλης, μέθοδον, τολμῶ εἰπεῖν, ἀριστοκρατικὴν, καθότι δὲν εἶναι ἔργον παντός.

Αἱ νομικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἐπιστήμαι εὔρον ἐν Ἑλλάδι παρθένον γῆν εἰς νομοθεσίαν σύμφωνον πρὸς τὰς νεω- πτάτας αὐτῶν προόδους. Συμπληροῦται δὲ αὕτη ἡμέραν ἐξ ἡμέρας, ἀγαδεικνύουσα τὴν Ἑλλάδα ἐν τῶν εὐνό- μουμένων κρατῶν τινὲς μάλιστα τῶν ἐλληνικῶν νόμων, οἷος φέρ' εἰπεῖν ὁ περὶ ὑποθηκῶν, διαπρέπουσι με- ταξὺ τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς νομοθετικῆς τέχνης.

Εἰς ἀκριβῆ τῶν νόμων τούτων ἐφαρμογὴν ἐδέησε νὰ ἀσχοληθῶσι συντόμως οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν παρ' ἡμῖν νομομαθῶν περὶ τὴν εὐμέθοδον αὐτῶν ἐρμηνεῖαν διὰ σπουδαίων συγγραφῶν, ἐξ ὧν ἀντλοῦσι προχειρῶς οἱ πλεῖστοι τῆς Θεμίδος λειτουργοὶ, συγγραφῶν, ἐν αἷς ἀπαντὰς πολλαχοῦ διεσπαρμένα τὰ περιγεγόμενα ἰδίως μελέτης, ἀξία λεπτομερεστέρων διατριβῶν.

Κατ' ἐξοχὴν ὁμῶς πρωτοτύπου μελέτης θέμα κεῖται πρὸ ποδῶν ἡ θεωρία τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῆς ὀρθο- δοξοῦ ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, θεωρία οὐ μόνον ἔχουσα τὰς πηγὰς καθαρῶς ἐλληνικὰς, ἀλλὰ καὶ ἀποτελοῦσα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἀγνωστον χώραν. Τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τούτου δικαίου τὰς πηγὰς καὶ τὰς ἐκλεκτοτέρας πραγματείας τῶν ἀρχαίων ἐρμηνευτῶν συνέλεξαν καὶ ἐξέδωκαν μετ' ἀξιολόγων εἰσαγωγῶν ὁ μακαρίτης Μι- χαὴλ Ποτλῆς καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Γ. Πάλλης ποιήσαντες ἔργον ἀναγκασιότατον. Τῆς συστηματικοποιήσεως δὲ τοῦ νέου τούτου κλάδου τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης δοκίμιον, ἀφορῶν εἰς ἐν τῶν κυριωτέρων αὐτοῦ κεφαλαίων, ἐξεδόθη νεωστὶ ἡ «Περὶ ἱερατικῆς ἐξουσίας» πραγματεία τοῦ κ. Γεωργίου Παπαλουκά. Ἡ κεφαλαϊώδης ἀρχὴ, ἀφ' ἧς ἀναχωρεῖ ὁ συγγραφεὺς, εἶναι ἡ ἐξῆς: «Ἡ νομοθεσία τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατο- λικῆς Ἐκκλησίας οὐ μόνον στερεῖται συστηματικότητος, ἀλλὰ καὶ εἶναι ἐν πολλοῖς ἐλλιπής». Ἐντεῦθεν πρὸς καταρτισμὸν πλήρους θεωρίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡμῶν δικαίου δὲν ἀρκεῖ μόνη ἡ συστηματικὴ συναρμογὴ καὶ

ἢ κατ' ἀκριβῆ ἐπιστημονικὴν μέθοδον ἐρμηνεῖα τῶν κυρίων αὐτοῦ πηγῶν, ἀλλὰ καὶ εἶναι ἐπάναγκες ν' ἀναπληρωθῶσιν ἐν αὐτῇ ἐκ τῶν ἐνότων τὰ κεκρηότα. Εἰς τοῦτο δὲ χρησιμοποιοῖ δύο πλαγίας πηγὰς, πρῶτον μὲν τὰ κατὰ καιροὺς πεπραγμένα ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, τὴν οὕτως εἰπεῖν, ἐκκλησιαστικὴν νομολογίαν, ἔπειτα δὲ τὰ παρ' ἄλλαις ἐκκλησίαις ἰσχύοντα νόμιμα, καθόσον δὲν ἀντιβαίνουν εἰς τὰ δόγματα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἡμετέρας. Εἶναι δὲ παρ' ἡμῖν ἡ ἱερατικὴ ἐξουσία ἐπιδεικτικὴ τελείας νομικῆς θεωρίας, ὅτε ἀποτελοῦσα ἀληθῆ νομικὴν ἐξουσίαν φθάνουσαν μέχρι καθαρέσεως, τοῦ ὅπερ οὐδόλως συμβαίνει παρὰ τοῖς δυτικοῖς. Ἰδιαίτερον σπουδὴν καταβάλλει ὁ συγγραφεὺς εἰς ἐξέτασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας, ἢ συγκαταβάσεως, καὶ τῶν ὁρίων, ὧν παραιτέρω μεταπίπτει εἰς αὐθαροσίαν, ζητήματος τούτου ἀληθῶς ἀκανθώδους.

Οἱ δημοσιολόγοι ἠσχολήθησαν μετὰ ζήλου εἰς ἀνάπτυξιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν ἐλευθεριωτέρων ἐπιστημονικῶν ἰδεῶν πρὸς ὄφελος τῆς πατρίδος· παράδειγμα αὐτῶν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ι. Σούτσου ἐκδοσθέντα νεωστὶ «Πλευτολογικαὶ μελέται», σειρά διατριβῶν ἠθικοπολιτικῶν ἀξιολογῶν διὰ τὸ ἐπίκαιρον αὐτῶν καὶ τὸν κοινωφελῆ σκοπὸν, εἰς ὃν ἀφορῶσι.

Ἐν τῇ ἱατρικῇ καὶ αὐτὴ ἡ καθημερινὴ πρᾶξις εἶναι ἀέναντος πηγὴ ἐπιστημονικῶν προϊόντων· διότι ἡ ἱατρικὴ δὲν ἀνγνωρίζει αὐθεντίαν ἄλλην, παρὰ τὴν αὐθεντίαν τῆς πείρας· ἐπειδὴ δὲ αὕτη πρόχειρος καὶ ἀνεξάντλητος, δὲν ὑπάρχει ἱατρὸς πρᾶγματι ἐπιστήμων μὴ ἔχων νὰ συνεισφέρῃ εὐπρόσδεκτον καὶ τιμῆμεντα εἰς τὸ παγκόσμιον οἰκοδόμημα τῆς ἐπιστήμης ἔστω καὶ μικρὸν καὶ ἀλάξευτον λίθον· καὶ ἀληθῶς ἐκ τοιούτων ἐράων δημιουργεῖται ὡς τὰ πολλὰ ἡ πτέρυξ αὐτοῦ ἡ ἑλληνικὴ.

Εἰσὶ δὲ τὰ τέως ἱατρικὰ ἡμῶν προϊόντα : εἰδικαὶ μελέται περὶ ἐπιχωριάζοντά τινα πάθη, οἷα οἱ ἐλεγονεῖς, ἰδίᾳ δὲ οἱ κακοήθεις λεγόμενοι πυρετοὶ, ἢ ἐν νήσοις τισὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους ἐνδημοῦσα πελλάγρα, τὰ πάθη, εἰς ἰδιαζόντως ὑπόκεινται οἱ παρ' ἡμῖν πολυάριθμοι ἀλιεῖς τῶν σπόγγων, κ. τ. λ., ἱατρικαὶ τοπογραφίαι καὶ κλινικαὶ παρατηρήσεις περὶ ἐπιδημικὰ τινα πάθη, οἷον ὁ ἐξανθηματικὸς τύφος, ὁ μηνιγγίτις λοιμὸς, ἡ ἴλαρις, ἡ ὀστρακία, ἡ χολέρα κ. τ. λ., δοκιμασίαι νεωτέρων τινῶν θεραπευτικῶν καὶ χειρουργικῶν ἀγωγῶν, ἢ τροποποιήσεις αὐτῶν, ἢ καὶ ἐφευρέσεις τινῶν πρωτότυποι, περιγραφαὶ σπανίων νοσηρῶν περιπτώσεων, φυσιολογικὰ τινα πειράματα καὶ τὰ τοιαῦτα· ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις μελέται τινὲς τῆς ἱατρικῆς ἀρχαιότητος, οὐ μόνον ἐξ ἐπιστημονικοῦ διαφόρου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἐθνικὸν καθήκον τοῦ διεκδικεῖν ὑπὲρ τῶν προγόνων τὴν δόξαν ἀνακαλύψεων καὶ ἐφευρέσεων ἀνηκουστῶν μὲν ἐκείνοις, ἀποδιδόμενων ὁμῶς κατ' ἀγνοίαν εἰς μεταγενεστέρους εὐρέτας· οὕτω φέρ' εἰπεῖν ὁ μακαρίτης Ὀλύμπιος ἀπέδειξε δι' ἱστορικῶν τεκμηρίων, ὅτι ἡ λιθοθρυψία, μία τῶν μεγίστων χειρουργικῶν ἐφευρέσεων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος, ἦτο γνωστὴ τοῖς ἀρχαίοις, διότι κατ' αὐτὴν ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἐχειρουροῦντο Θεοφάνης ὁ ὁμοιογενεῖς.

Ἐπὶ τῶν διαφορῶν τούτων θεμάτων ἐγένοντο καὶ ἐν τῇ φθινοῦσῃ Ὀλυμπιάδι πολλαὶ ἀξιολογοὶ μελέται, στοιχεῖα προσεχῶν μονογραφιῶν ἀνακεκοιμημένα ὡς ἐπιπολὺ τῇ ἐν Ἀθήναις ἱατρικῇ Ἐταιρίᾳ, ἢ ὑποβεβλημένα τῷ ἐν αὐτῇ Συμβουλευτικῷ ἄγωνι, ἢ ἐκδοσθέντα ἀμέσως διὰ τῆς ἐφημερίδος αὐτῆς, τῆς ὁποίας ἡ σύνταξις ὀφείλεται ἰδίως εἰς τὴν φιλοπονίαν τοῦ πεπαιδευμένου ἱατροῦ κ. Γ. Καραμήτσα. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ἔργων ὡς τὰ πολλὰ τῆς εὐμαθοῦς νεότητος, πραγματεύομαι ἐν τῇ εἰδικῇ ἐκθέσει, οὐ μόνον διὰ τὸ δύσληπτον τῶν ἱατρικῶν θεμάτων εἰς τοὺς πολλοὺς τῶν ἀκροατῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀκατάλληλον εἰς πανήγυριν οὕτω φαιδρᾶν. Ἀλλὰ καὶ μελέτην περὶ εὐεξίας καὶ μακροβιότητος παντὶ προσιτὴν καὶ λυσιτελεῖ ἀνεγνώ, ὡς ἐνημερίσθη, ἀπὸ τοῦ θήματος τούτου ὁ καθηγητὴς κ. Γ. Μακκῆς, ἀξιολογοὶ ἰδίως διὰ τὴν ὕλην τὴν συνειλεγμένην ἐκ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν συγγραφῶν.

Ἐν δὲ ταῖς μαθηματικαῖς ἐπιστήμαις ἔχει εἰς δεξιῶν ἢ τρίτῃ Ὀλυμπιάδι δύο σειρὰς ἐξαιρέτων ἐργασιῶν· καὶ πρῶτον ὑπὸ τὸν τίτλον «Μαθηματικὰ ἀνάλεκτα» ἐξέδωκεν ἐν Ἀθήναις ὁ καθηγητὴς κ. Νικόλαος Νικολαΐδης σειράν πρωτοτύπων διατριβῶν ἀναγομένων εἰς διαφόρους κλάδους τῆς ὑψηλῆς μαθηματικῆς. Τῶν σπουδαίων τούτων μελετῶν, αἵτινες περιποιῶσι τιμὴν τῇ ἑλληνικῇ ἐπιστήμῃ, κυριώταται εἰσὶν αἱ ἐξῆς : α. Ἡ θεωρία τῆς κινήσεως σχήματος ἐπιπέδου ἐν τῷ ἐπιπέδῳ αὐτοῦ ἐγένετο κατὰ μέθοδον νέαν, ἀπλουστεύσαν τῶν τέως γνωστῶν· β'. ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς κινήσεως ὑλικοῦ σημείου ὁ συγγραφεὺς εὗρε διάφορα θεωρήματα δίδοντα τὴν διευθύνειν, ἣν πρέπει νὰ ἔχη ἡ δύναμις, ἵνα ὑπάρχωσιν ἀπλάι τινες σχέσεις μεταξὺ τῶν στοιχείων τῆς κινήσεως· γ'. αἱ θεμελιώδεις ἐξισώσεις τῶν ἐπιφανειῶν κατὰ τὴν γενικὴν περίπτωσιν, ὅταν δηλαδὴ τὰ ἐπ' αὐτῶν συστήματα γραμμῶν τέμνονται ὑπὸ γωνίαν μεταβλητὴν, εὐρέθησαν ὑπὸ μορφήν ἀπλῆν· δ'. τὸ θεώρημα τοῦ Δεσάργου, τὸ ἐκφράζον ἰδιότητά τινα τοῦ τεταπλευροῦ, ἐξετάθη εἰς πολύγωνον οἰοῦνδύποτε.

Δεύτερον, ὁ ἀξίως διευθύνων τὸ Ἀθῆναιον ἀστεροσκοπεῖον Κ. Ἰούλιος Σμίθιος ἐποίησε καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μετὰ τοῦ διδάκτορος Δ. Κοκκίδου καὶ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ βοηθῶν πολλὰς σπουδαίας ἐρευνας, καὶ ὀνομαστὶ παρατηρήσεις τῶν κηλίδων τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, ἧς ἀπεικασθήσαν διάφορα μέρη καὶ ἐγράφη ὁ πίναξ, πλανητῶν τινῶν καὶ τῶν ἐπιτειλάντων κομητῶν, ἐκλείψεων, διαττόντων ἀστέρων, τῶν φαινόμενων τοῦ λυκαυγοῦς, τοῦ ζφδιακοῦ φωτός καὶ τοῦ βορείου σέλαος, πρὸς δὲ παρατηρήσεις πολλῶν ἀστέρων ὡς πρὸς τὴν ἔντασιν τοῦ φωτός καὶ τὸ χρῶμα.

Ἐκ τῶν φυσιολογικῶν ἐπιστημῶν ἐγγχώριους καρπούς ἀπῆνεγκε πρὸ πάσης ἄλλης ἢ Βοτανικῆ, χάρις εἰς τὸν ἀοκνον ζῆλον δύο εἰδικῶν ἀνδρῶν, τῶν κυρίων Θεοδώρου Ὀρφανίδου καὶ Θεοδώρου Χέλδράχ. Ἐχουσιν οἱ ἀπανταχοῦ γῆς βοτανικοὶ νόμον, οὕτως εἰπεῖν, διεθνή τεθειμένον ὑπὸ τοῦ Λινναίου, τοῦ μεγάλου τῆς ἐπι-

στήμης αὐτῶν νομοθέτου· ὅταν τις προσενέγκῃ τῇ ἐπιστήμῃ ὑπηρεσίας πολλοῦ λόγου ἀξίας, βαπτίζουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν γένος τοῦ φυτικῆς βασιλείου· δύο δὲ γένη φυτῶν φέρουσιν ἤδη τὰ ὀνόματα τῶν δύο τούτων βοτανικῶν τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ὁ μὲν κ. Ὀρφανίδης ἐβοτανολόγησε μέχρι τοῦδε τὴν Ἀττικὴν, πολλὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου, τὸν Παρνασσόν, τὸν Ὀλυμπον, τὴν Εὐβοίαν, τὴν Χίον, πολλὰς τῶν Κυκλάδων, τὴν Μακεδονίαν μέχρι Βιτωλίων, ἀνακαλύψας πολλὰ εἶδη φυτῶν καὶ διαφορὰς, ἰδιαιτέρον δὲ ἀσχοληθεὶς εἰς ἐξακολουθήσιν τῶν ἔργων τοῦ Σιπθορπίου, τὸν προσδιορισμὸν δηλαδὴ τῶν φυτῶν τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ Διοσκορίδου καὶ Θεοφράστου· ἐκ τῶν ἰδίων δὲ τούτων βοτανολογιῶν καὶ τῶν ἀλλαγθῆν ἀντηλλαγμένων φυτῶν συνεκρότησε συλλογὴν 150 περίπου χιλιάδων δειγμάτων, ἣν πριάμενος ἐδώρηται νεωστὶ τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ ὁ φιλογενέστατος κ. Θεόδωρος Π. Ῥοδοκανάκης, καὶ εἰς ἣν εὐκαίον εἶναι νὰ προστεθῇ ἡ πλουσιωτάτη συλλογὴ τοῦ κ. Χελδράϊχ· θέλει οὕτω συγκροτηθῆ μουσεῖον χρησιμώτατον τῷ σπουδάζοντι τὴν ἑλληνικὴν χλωρίδα.

Ὁ δὲ κ. Χελδράϊχ ἐβοτανολόγησε τὴν Ἀττικὴν, Πελοπόννησον, νήσους τινὰς τοῦ Ἰονίου πελάγους, τὴν Κρήτην, Μακεδονίαν καὶ πολλὰ μέρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· ἐν ταῖς ἐκδρομαῖς δὲ ταύταις ἀνεκάλυψε νέα μὲν εἶδη φυτῶν ὑπὲρ τὰ 600, νέα δὲ γένη 6, ὧν δύο μὲν ἐκ τῆς τάξεως τῶν σκιαδοφόρων, ἀνά ἐν δὲ ἐκ τῆς τῶν κολοκυνθῶν, τῶν χειλανθῶν, τῶν συνθέτων καὶ τῶν κυρτανδρομόρφων.

Ἀμφοτέρων τὰ ἔργα εἰσὶν ἀναγεγραμμένα ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ διαστήμου Ἐδμόνδου Βοασσιέρον.

Ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐπιστήμην ταχίστην καρποφορίαν ἐπέσχετο ἡ γραμματολογία, ἡ πολυώνυμος ἐκείνη, ἡ κατὰ Βοίκιον ἐπίγνωσις τῶν γνωστῶν, τὸ μὲν διότι εἰς ἔρμηνείαν καὶ κρίσιν τῶν ἑλληνικῶν ἀριστοουργημάτων οὐδεὶς ὁ ἀρμοδιώτερος ἡμῶν τῶν τεθραυμένων ἐν τῇ ἑλλάδι φωνῇ, τὸ δὲ καὶ διότι ἡ ἀναδίφησης τῶν προγονικῶν κειμηλίων εἶναι πρὸς πάντα Ἑλλήνα χριστάτη ἀναψυχὴ τοῦ νοῦς. Τῷ ὄντι οὐδὲν τερπνότερον τοῦ ἀνακαλύψαι τεχνικὴν τινα καλλονὴν, ἢ λανθάνον τι νήημα παλαιοῦ συγγραφέως φαίνεται σοι, ὅτι ὁ σοφὸς ἐκείνος προπάτωρ εἰς σὲ μόνον ἤξιώσε νὰ ἐμπιστευθῇ τὸ μυστήριον τῆς βαθείας αὐτοῦ διανοίας καὶ συνεισόδους αὐτοῦ εἰς χωρία τοῦ ἀρχαίου πνευματικῆς κόσμου ἀπόσιτα εἰς τῶν ἄλλων τὰ βλέμματα. Καὶ αἱ μὲν καλὰ αὐτὰ ἐπαγγελίαι πληροῦνται θραδέως· ἀλλ' ἀντὶ τούτων προβαίνει ταχέως ἡ πλάσις τῆς γλώσσης ἡμῶν.

Τῷ ὄντι ἡ ἀνεξίτηλος αὐτῆ περγαμνῆ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν εὐγενείας, ἡ διεφθαρμένη ὑπὸ τοῦ χρόνου, ἐνιχυρὸν δὲ καὶ ἐσπιλωμένη ὑπὸ τῆς ἐπαφῆς τῶν δορυκτετῶν, καθαρύεται νῦν καὶ πλησιάζει εἰς τοῦ ἀρχαίου ιδιώματος τὴν ἀμίμητον γλαφυρότητα. Ἡ ἐπαναγωγὴ τῆς ὀμιλουμένης γλώσσης εἰς τὸ ἀρχικὸν κάλλος δὲν εἶναι πλέον ἀπόπειρα τολμηρὰ, οὐδὲ περιορίζεται ἐν στενῷ τινι κύκλῳ λογίων, εἶναι ἔργον προβαῖνον ὀρμητικῶς ἀνά πᾶν φύλον καὶ πᾶσαν τάξιν κοινωνικὴν· περὶ τὸν ἀμβωνα καὶ τὸ βῆμα καὶ τὴν ἐστίαν ἀκούεις νῦν ὁσημέραι τὴν γλώσσαν καθρωτέραν, νῆ Δία δὲ καὶ ἀρχαίζουσιν ἔστιν ὅτε ὑπὲρ τὸ δέον, ἀλλ' οὐδὲν ἦττον οἰκείαν καὶ εἰς αὐτὰς ἔτι τὰς οὐχὶ πάνυ ὑψηλὰς κοινωνικὰς στιβάδας. Συνεργεῖ δὲ εἰς τοῦτο διαφερόντως ἡ προϊούσα ἐκπαίδευσις τοῦ λαοῦ καὶ ἡ δημοσία ὑπηρεσία καὶ ἡ ποίησις καὶ ὁ τύπος, ὄργανον οὐχὶ μὲν πάντοτε γλωσσικῶς ἀνεπίληπτον, ἀλλ' οὐδὲν ἦττον σταλάζον ἐνδελειχῶς τὸ καθαρὸν ἰδίωμα εἰς τὸ σπλάγγχνα τοῦ ἔθνους· διότι κατὰ τὸ ζηλωτὸν παράδειγμα τοῦ σοφοῦ Κοραῆ, οὐτινος φαίνονται μοι συχνάκις ὀλιγωροῦντες, οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος νομοθέται τῆς γλώσσης, πλάσσειται αὐτῆ οὐχὶ διὰ κανόνων, ἀλλὰ δι' ὑποδειγμάτων.

Τῶν ἐν τῇ παρούσῃ Ὀλυμπιάδι γραμματολογικῶν προϊόντων ἀρκετὸν εἶναι νὰ παραθέσω δύο ἐξαιρετὰ δείγματα τὰ ἐξῆς :

Παλιμβουλος ἡ δημοκρατία τῶν γραμμάτων· ποσάκις νεκρὸν ἀποθεοὶ ὃν ἐμυκτήρισε ζῶντα, ποσάκις δὲ πάλιν συντρίβει τὴν ἐπιούσαν τὰ εἰδῶλα, ἅτινα χθὲς ἐθυμιάζεν ἐνθουσιωδῶς ! Τοιαύτης παλιμβουλίας θῆμα ἐγένετο ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις εἰς τῶν περιδοξῶν ῥητόρων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ὁ Ἰσοκράτης. Οἱ λόγοι ἐκείνοι, οἱ τέως κρινόμενοι θαυμαστοί, κατακρίνονται νῦν ἀφειδῶς ὡς ἐστερημένοι οὐκέτι τεχνικῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. α' Ὁ Ἰσοκράτης, λέγει ὁ Νεῖβουρ, εἶναι ἄνθρωπος ἐκ τῶν πλέον ἀνοήτων καὶ πτωχῶν τῷ πνεύματι.

Τηλικούτου προγόνου συνήγορος παρῆλθεν ἐπὶ τὸ βῆμα ὁ προῶρος μετ' οὐ πολὺ ἀναρπασθεὶς ἀπὸ τοῦ κύκλου τῶν λογίων Ἀριστείδης Κυπριανός. Ἐν ὀψιγόνῳ βιβλίῳ, ἐκδεδομένῳ πρὸ τετραετίας, ἐπεχείρησε ν' ἀποδείξῃ τὴν πρωτοφανῆ γνώμην, ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Ἰσοκράτους δὲν εἶναι ἀπλοῖ, ἐν ἕκαστος θέμα πραγματευόμενοι, ἀλλὰ συγγράμματα τεχνικά, περιλαμβάνοντα ἐν εἴδει παραδειγμάτων ἐντέχνως συνεῤαμμένων τοὺς ἀπορρήτους ῥητορικοὺς κανόνας τοῦ μεγάλου ἐκείνου διδασκάλου τῆς τέχνης· εἶναι δηλαδὴ αὐτὰ τὰ παρὰ τῶν ἀρχαίων μνημονεύμενα ἀπόρρητα τοῦ Ἰσοκράτους, ἧτοι αἱ τέχναι, ἀς, καθὰ ἱστορεῖ ὁ Πλούταρχος, κρύφα λαθῶν ὁ Δημοσθένης ἐξέμαθεν· ἀνήκουσι δὲ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐσχηματισμένων λόγων, τῶν ἐχόντων σύνθεσιν λεληθῆσαν, ἣν διεγίνωσκον μόνον οἱ τὸ μυστήριον εἰδότες μαθηταί· ἐνῶ δηλονότι ὁ ἀγνοῶν τὴν πλοκὴν τῆς συνθέσεως νομίζει ὅτι ὁ προκείμενος λόγος πραγματεύεται μίαν μόνην ὑπόθεσιν, οἱ μαθηταί τοῦ Ἰσοκράτους ἔβλεπον ἐν αὐτῷ τὰ σπέρματα πολλῶν καὶ παντοδαπῶν λόγων, ἅτινα συνέμιξε μετὰ θαυμαστῆς τέχνης τὸσφ δεξιῶς, ὥστε νὰ φαίνωνται ἐξωτερικῶς τεινοντα εἰς ἓνα σκοπὸν καὶ ἀφορῶντα εἰς μίαν ὑπόθεσιν. Διὰ τῆς γνώμης ταύτης ἐξήγησεν ὁ Κυπριανός τὰ κατὰ τὸ φαινόμενον ἄτοπα τοῦ Ἰσοκράτους, ἅτινα πρὸς ἐσχηματισμένους λόγους εἰσὶ μᾶλλον ἀρεταί.

Εἶναι ἡ τεχνολογικὴ αὕτη γνώμη ὀρθή; περὶ τούτου ὁ χρόνος κριτής· βέβαια ὁμως ἀνοίγει νέαν καὶ κα-

θαρκῶς πρωτότυπον ἀποψιν εἰς περαιτέρω μελέτην καὶ κρίσιν. Ὅπως δὴ ποτε καὶ ἡ ἐπανθοῦσα πειθὴ καὶ τὸ εὐκρινὲς τῶν ἐνοιῶν καὶ τὸ γλαφυρὸν τῆς λέξεως ἀποδεικνύουσι τὸν συνήγορον ἄξιον τοῦ διαδίκου.

Ἀπέθηκα δάφνης θαλλὸν ἐπὶ τάφου. Ὡς ἂν μὴ ἤρκει δὲ τὸ θλιβερὸν τοῦτο χρέος, ὄφειλον νὰ ἀποδώσω τὸν ἕτερον κλάδον εἰς τὴν παρεστῶσαν σκιάν ποθεινοῦ συναδέλφου, οὗ τινος ζῶντος εἶχε στέψει ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου τὸν κρόταρον.

Μετὰ τοῦ ζητήματος τῆς ἐνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους συνέχεται ἀδιασπᾶτως τὸ περὶ τῆς ἐνότητος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Εἶναι δηλονότι ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα θυγάτηρ τῆς παλαιᾶς, καθὼς φέρ' εἰπεῖν ἡ ἰταλικὴ τῆς λατινικῆς, οἷον κλάδος ἀναβλαστὼν ἀπὸ τῆς ῥίζης δένδρου ἀπεξηραμμένου, ἐμβολιασμένου ἢ μεταπεφυτευμένου, ἢ εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ παλαιὸς γλωσσικὸς κορμὸς, περικεκομμένος μὲν κλωνᾶς τινας, νέους δὲ ἀντ' αὐτῶν ἀναδεδωκώς, οὐδέποτε ὅμως ἐξηγητήν τὴν ζωτικὴν ἰκμάδα; Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἢ παλαιᾶ καὶ ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή; Ἰδοὺ τὸ θέμα, ὅπερ ἐπραγματεύθη ἐν τῷ ὀψιγόνῳ αὐτοῦ *Δουμῖω*, τῷ νεωστὶ ἐκδεδωμένῳ ἐπιμελείᾳ τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, ὁ μακαρίτης καθηγητὴς Δημήτριος Μαυροφύδης.

Εἶχον ἤδη ὑπονοήσει τὴν ἐνότητα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης προγενέστεροί τινες συγγραφεῖς, οἱ ὅπως ἐγκυροῦτες εἰς τὰς καθ' ἡλικίας διαφορὰς αὐτῆς, οἷος, φέρ' εἰπεῖν, ὁ Φωριέλ' πρῶτος ὅμως ὁ Μαυροφύδης ἐπεχείρησε ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀληθειαν ταύτην διὰ τῆς μόνης ἀσφαλούς μεθόδου, τῆς γλωσσολογικῆς, ἀνατέμνων δηλαδὴ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἀκριβολογῶν τὰ καθ' ἕκαστα μέρη καὶ ἐρευνῶν τὰς ποικίλας φράσεις αὐτῆς καὶ ἐπιδεικνύων ἐν τῇ φαινομένῃ διαφορᾷ τὴν ὑποκτανθάνουσαν ὁμοιότητα. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐξήγησιν αὐτῶν τῶν ἀνατιφρόντων διαφορῶν εὐρίσκει ἡ μέθοδος αὕτη ἐν τῇ συγκρίσει τῶν γλωσσῶν καθολικούς τινας νόμους, καθ' οὓς ἀναγκαιῶς εἰς πᾶσαν ἐπέρχονται διὰ χρόνου ὁμοίας φύσεως μεταβολαί, οὐδαμῶς ἀναιρούσαι τὴν ἐνότητα αὐτῆς. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἀποδεικνύει ὁ συγγραφεὺς ὅτι αἱ περιπέτεια, εἰς ἃς περιήλθεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα κατὰ τὰς μακρὰς τῶν αἰῶνων περιόδους, ἀποτελοῦσιν ἀπλῶς τὰς διαφόρους φράσεις αὐτῆς, ὧν τελευταία εἶναι ἡ νέα ἑλληνικὴ εἶναι δὲ ἡ ἐνότῃς αὕτη ἀναγκαία συνέπεια τῆς ἐνότητος τοῦ ἔθνους παρὰ τὰς παντοδαπὰς αὐτοῦ φράσεις κατὰ τόπους καὶ χρόνους, ἐνότητος, ἣν ἀντιστρόφως τεκμηριοῖ.

Τὸ ἐπιχείρημα ἢ το ἠράκλειον, καθότι πρῶτον ἤδη ἀπετολμᾶτο ἡ συστηματικὴ ἐρευνα τῶν ποικίλων μεταβολῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀπὸ τῶν ὀμηρικῶν ἕως τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων καὶ ἢ το ἄρα τὸ δοκίμιον τοῦτο πρῶτος λίθος μεγάλης οἰκοδομῆς.

Ἡ χεὶρ τοῦ σοφοῦ Καππάδοκος κατέπεσε πρὶν ἢ τελειώσῃ καὶ περιλαξέσῃ τὸ ἐθνικὸν μνημεῖον, οὗ τινος ἔβαλε τὰ θεμέλια ἄλλὰ καὶ οὕτως ἔχον μαρτυρεῖ, ὅτι καὶ ἐν τῷ μυχῷ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διατηρεῖ ἀδιάφθορον τὴν ἰδιόζουσαν αὐτῷ εὐφυίαν.

Εἰς παραπλήσιον σκοπὸν συντελοῦσιν αἱ πρὸς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν παραθέσεις δημοτῶν τινων λέξεων καὶ φρασεολογιῶν, δι' ὧν ἐπλούτισε νεωστὶ τὸ ὀμηρικὸν λεξικὸν ὁ δόκιμος λόγιος κ. Ι. Πανταζίδης.

Ἀλλὰ καὶ εἰς ἐκδόσεις χειρογράφων τῶς ἀνεκδότων ἠσχολήθησαν οἱ λόγιοι ἡμῶν, ἐν αἷς ἰδιαίτερον ἀναγραπτέα κατὰ τὴν παρούσαν Ὀλυμπιάδα ἢ τετράτομος «Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη» τοῦ φιλοπόνου λόγιου κ. Κ. Σάθα, περιέχουσα πολλὰ τῶς ἀνέκδοτα λειψᾶνα τῆς φιλολογικῆς ἐκείνης σειρᾶς, τῆς συνδουσίας τὰ παλαιὰ τοῖς νεωτέροις ἑλληνικοῖς γράμμασι. Πολλοὶ δὲ ὡσαύτως ἀξιόλογοι φιλολογικαὶ διατριβαὶ ἐξεδόθησαν διὰ περιοδικῶν συγγραμμάτων.

Εἰς τὰ ἐπαινετώτερα ἔργα τῶν Ἑλλήνων ἐπιστημόνων ἀνήκει ἡ ἀνασκαφὴ καὶ ἀνάδειξις καὶ ἐκδοσις τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας, περὶ ἅτινα ἠσχολήθη κατ' ἐξοχὴν ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία, ὁμιλος λογίων ποιοῦμενος τὰ ὑλικά μέσα τὸ μὲν ἐς ἰδίῳ ἐράνων, τὸ δὲ καὶ ἐκ δημοσίων τινῶν συνδρομῶν, χορηγίας ἀτόπου; φειδωλῆς ὁμιλος μοχθῶν αὐτεπαγγέλτως ὑπὸ τὸ κράτος νομοθεσίας ἐλευθερίου, οὐδενὶ οὐδέποτε ἀρνούμενης τὴν ἄδειαν τοῦ ἀναδιφῆν τοὺς ἐθνικούς ἡμῶν θησαυροὺς πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἐπιστήμης.

Παρὰ τὴν ἐνδειαν αὐτῆς ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία ἐποίησε μέχρι τοῦδε ἔργα πολλοῦ λόγου ἄξια, οἷα φέρ' εἰπεῖν ἡ ἐπισκευὴ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ Θησείου, ἡ ἀνάδειξις τοῦ Ὠδαίου τοῦ Ἡρώδου, ἡ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἀττάλου στοᾶς, ἡ τῶν περὶ τὸ Δίπυλον καὶ τὴν νεκρόπολιν, ἡ ἐν θέσει ἁγίου Δημητρίου Κατηφόρη, ὅπου ἀνεῦρε πλείστας ὄσας ἐπιγραφὰς καὶ γλυπτὰ, αἱ ἐν Χαιρωνεῖα, σπουδαίατατα διὰ τὰς ἀνακαλυφθείσας σπανίας αἰολικὰς ἐπιγραφὰς, αἱ ἐν Τανάγρα, ἐν Θήβαις, ἐν Σπάρτῃ, ὅπου καὶ συνεκρότησεν ἐπιτοπίους συλλογὰς, ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἡ ἐν Ἀθήναις συγκρότησις δημοσίας συλλογῆς πλουσιωτάτης εἰς πᾶν εἶδος ἀρχαίων, ὑπὲρ τὰ ἐξακισχίλια τὸν ἀριθμὸν, καὶ παλαιῶν νομισμάτων ὑπὲρ τὰ δεκάκις χίλια. Χρῆστω δὲ νὰ τὸ κηρύξω, ψυχὴ τῆς ἀξιεπαίνου ταύτης ἑταιρίας εἶναι ὁ ἀκάματος καὶ μετριόφρων λόγιος κ. Στέφ. Κουμανούδης. Εἰς αὐτὸν ὀφείλει ὡσαύτως ἡ Ἑταιρία τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ γενναίου ἐκείνου δόγματος, ὅπερ αὐτὴ μόνη μεταξὺ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ κόσμου ἀνεκέρυξεν ἑλληνοπρεπῶς ἐν τῷ θεμελιώδει αὐτῆς ὀργανισμῷ «Τῷ ἀλλόκοτον δικαίωμα τῆς προτεραιότητος τοῦ ἐκδίδειν καταργεῖται ἐν Ἑλλάδι, τῇ πατρίδι τῆς ἐλευθερίας.»

Τὰ περιγεγόμενα τῆς ἀρχαιολογικῆς τῶν Ἑλλήνων μελέτης συνίστανται ὡς τὰ πολλὰ εἰς ἐκδόσεις καὶ ἐπιγραφὰς ἀρχαίων ἐπιγραφῶν καὶ νομισμάτων. Πλὴν δὲ τῶν τῶς ἐκδεδωμένων ὑπάρχει ἐν τῷ Βαρθολαίῳ,

ἐνδεία χρημάτων ἀνέκδοτος, ὕλη ἐτοιμή εἰς τύπωσιν, ἱκανή ν' ἀσχολήσῃ τοὺς ἐκδότας ὑπὲρ τὰ πεντεκαίδεκα ἔτη.

Τοιαύτας πρωτοτύπους συγγραφάς ἔχει καὶ ἡ παρούσα Ὀλυμπιάς, ἐξ ὧν ἀρκείωσαν εἰς ἐπίδειξιν αἱ ἀκόλουθοι :

α. αἱ ἐκδόσεις καὶ ἐρμηνεῖαι ἀρχαίων ἐπιγραφῶν καὶ γλυπτῶν, αἱ ἀναγεγραμμέναι ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι ὑπὸ διαφόρων λογίων, μάλιστα δὲ τῶν κυρίων Π. Εὐστρατιάδου καὶ Σ. Κουμανούδη.

β'. α' Ἀττικῆς ἐπιγραφῆς ἐπιτύμβιοι» μικροῖς γράμμασιν ὑπὸ Σ. Κουμανούδη, ὑπὲρ τὰς τετρακισχιλίας τὸν ἀριθμὸν, ἐξ ὧν 1598 τέως ἀνέκδοτοι, ἔργον οὐ μόνον καθ' ἑαυτὸ ἀξιολογώτατον, ἀλλὰ καὶ καθιστῶν εὐπρόσιτον παντὶ λογίῳ τὴν σπουδὴν τῶν ἐπιγραφῶν, ἣν μέχρι τοῦδε ἐποιοῦν αἱ μεγάλοςχημοὶ ἐκδόσεις κτήμα, οὕτως εἰπεῖν, ἀριστοκρατικόν. Ἀλλὰ καὶ ἡ συλλήβδην θεωρία πολλῶν ὁμοίας φύσεως ἐπιγραφῶν, ἧς πρωτοφανὲς δοκιμῖον εἶναι τὸ βιβλίον, ἔχει τοῦτο καλόν, ὅτι ἐπάγεται πολὺ εὐκολώτερον εἰς πορίσματα γενικά· ἐπὶ παραδείγματι πρῶτον ἤδη μανθάνομεν ἐξ αὐτοῦ ὅτι μόνον τὰ μνήματα τῶν ἀγῶνων ἔφερον ὕδρας, ὅτι εἰς τὰ μνήματα τῶν αὐτόχρημα Ἀττικῶν οὐδέποτε ἀπαντᾶται τὸ χαῖρε καὶ χρηστέ, καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

γ'. αἱ νομισματικαὶ ἐκδόσεις δύο εἰδικῶν περὶ ταύτας ἀνδρῶν, τῶν κυρίων Παύλου Λάμπρου καὶ Ἀχιλλέως Ποστολάκα καὶ ὁ μὲν κ. Ποστολάκας ἐξέδωκε νεωστὶ τὸν α. τόμον τοῦ «Καταλόγου τῶν ἀρχαίων νομισμάτων τοῦ Ἀθήνησι νομισματικοῦ μουσείου», ἔργον φιλοπονίας καὶ ἐμπειρίας ἐπαινετῆς, διαλαμβάνον τεταγμένα μεθοδικῶς καὶ ἀκριβῶς περιγεγραμμένα 1669 νομίσματα, ἐν οἷς 19 τέως ἀνέκδοτα· ὁ δὲ κ. Λάμπρος ὀκτῶ πρωτοτύπους διατριβάς, ἐν αἷς περιγράφει καὶ διαφωτίζει ἐπιστημονικῶς περὶ τὰ 200 ἀνέκδοτα νομίσματα ἀρχαία καὶ μεσαιωνικά, πλουτίσας τὴν νομισματικὴν γεωγραφίαν διὰ πέντε πόλεων καὶ πολλῶν ἀγνώστων ἔτι νομισματοκοπειῶν. Ἰδιαίτερας μνείας ἀξίαι εἰσι : α. ἡ ἐπιγεγραμμένη «Νομίσματα τῆς νήσου Ἀμοργοῦ», ὅπου ὁ συγγραφεὺς ἀποδεικνύει, ὅτι τὸ πολυθρύλλητον ἐκεῖνον σύμβολον, τὸ ἀπαντῶν ὡσαύτως ἐν τοῖς νομίμασι τῆς Ἐπιδάουρου, οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ ἡ ἱατρικὴ σικία. β'. Ἀνέκδοτα νομίσματα κοπέντα ἐν Πέραι ὑπὸ τῶν Γενονησίων, ἐξ ἧς πρῶτον ἤδη μανθάνομεν, ὅτι οἱ αὐθάδεις ἐκεῖνοι ἄποικοι ἔκοπτον ἴδιον νόμισμα ὑπ' αὐτὰ τὰ ὄμματα τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. γ'. Ἀνέκδοτα νομίσματα τοῦ μεσαιωνικοῦ βασιλείου τῆς Κύπρου· διότι τὸ ὅλον τῶν μεσαιωνικῶν νομισμάτων τῆς Κύπρου, τῶν τέως ἐκδεδομένων ὑπὸ εὐρωπαϊῶν νομισματολόγων, συμποσοῦται εἰς 80, ἐν τῇ διατριβῇ δὲ αὐτοῦ ὁ κ. Λάμπρος περιγράφει καὶ σαφηνίζει 107 τέως ἀνέκδοτα. δ'. ἡ «Περὶ ἀνεκδότων νομισμάτων τῆς Ἀχαικῆς συμμαχίας», ὅπου ἐλέγχων τὸ σφαλερὸν τῆς σημασίας, ἣν οἱ εὐρωπαῖοι ἀποδίδουσιν εἰς μονήρη τινὰ ψφίδα ἀπαντῶντα ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἑλληνικοῖς νομίμασιν, ἀποδεικνύει ὅτι ἦσαν ἀπλῶς δηλωτικὰ τῆς ἀξίας αὐτῶν.

Εἰς ἱστορικὴν δημιουργίαν ἔκειντο πρὸ ποδῶν αἱ δύο πρῶται πράξεις τοῦ νεωτέρου ἡμῶν ἐθνικοῦ δράματος, ἡ πολιτικὴ ἀναβίωσις τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς ἐπάνοδος ἐπτὰ ποθεινῶν θυγατέρων. Καὶ ἐκείνην μὲν ἱστῶσαν ἀπὸ μνήμης πολλοὶ, μάλιστα δὲ οἱ αἰδιμίμοι Σπυριδῶν Τρικουπῆς καὶ Ἰωάννης Φιλήμων· εἰς δὲ τὴν ἱστορίαν τῶν κατὰ τὴν Ἐπτάνησον ἐξαιρετον ὕλην παρέχουσι τὰ νεωστὶ ἐκδιδόμενα α' Ἀπομνημονεύματα τοῦ κ. Κ. Λομβάρδου, ἐνὸς τῶν κορυφαίων ἀγωνιστῶν τῆς ἐνώσεως.

Πρὸ παντὸς ὅμως διέφερε τῇ νεῇ ἡμῶν ἱστορίᾳ ἡ ἀκριβολογία τῶν κρίκων, τῶν συνδεόντων αὐτὴν ἄνευ διακοπῆς μετὰ τῆς ἀρχαίας, συνδέσμου σχοινοτενοῦς, καθότι μετὰ ἐκείνης καὶ ταύτης ἐμετολάβουν αἰῶνες. Ἐπρεπε δηλονότι ν' ἀποδειχθῇ ἡ ἱστορικὴ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐνότης οὐχὶ ἀφοριστικῶς, ἀλλὰ διὰ σχετισμοῦ ὅλων τῶν μεταξὺ γεγονότων, τῶν ἀποτελούντων τὴν μέσην αὐτοῦ ἱστορίαν, ἔργου ἀπαραιτήτου εἰς θεαίαν ἀπόδειξιν καὶ ἀληθῆ ἐρμηνεῖαν τῆς ἀμφισθηθείσης ἡμῶν ἐθνικῆς εὐγενείας. Τῷ ὄντι· ὅτε ἡ Ἑλλάς ἐπανετίλειν εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα, οἱ μὲν ἀνεδόσαν ἐνθουσιωδῶς : «τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀνέστη», οἱ δὲ εἶπον ψυχρῶς : «πλάνη· δὲν ἀναβίῃ ποτε ἔθνος νεκρὸν· ἂν δὲ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπέζη, ποῦ οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς μακροὺς ἐκείνους αἰῶνας ; » Ἡ ἱστορικὴ δὲ αὕτη ἐνότης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶναι ἡ κεφαλαῖα ἰδέα τῆς συγγραφῆς, ἣν ἐπέρανε νεωστὶ ὁ καθηγητὴς κ. Κ. Παπαρηγόπουλος.

Ἐπεχείρησαν μὲν καὶ ἄλλοι γὰ γράψωσιν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν παλαιτάτων ἕως τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἀλλ' ἐπλανήθησαν περὶ τὴν εὐρεσιν τῶν διαμέσων ἐκείνων κρίκων· ἐπλανήθησαν, ζητούντες διηλεκτικῶς τὰ ἔχνη τῆς μέσης αὐτοῦ ἱστορίας ἐκεῖ, ὅπου πρὸ πάντων εἶχεν ἀκμάσει τὸ πάλαι καὶ ὅπου σήμερον κείται ἐκ νέου τὸ κυριώτατον αὐτοῦ ὀρηκτήριον· μὴδὲ προσέξαντες ἀρκετὰ εἰς τὸ ἐνιαῖον ἱστορικὸν γεγονὸς, ὅτι ἡ ὑπαρξίς τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν εἶναι, ὡς ἡ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, προσπεπασσαλωμένη εἰς χώραν τινὰ, ἀλλὰ τὸ στάδιον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ δις καὶ τρίς μετεκινήθη ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, οὐδέποτε διὰ ταῦτα ἀποβαλόντος τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα· καὶ εἶναι ἄρα ἡ ἐν τῷ παρόντι Ἑλλάς οὐχὶ ἡ χώρα, ὅπου τὸ ἔθνος ἐπέζη νεκροφανές, ἀλλὰ μία τῶν γεωγραφικῶν ἐκείνων σκηνῶν, ἐφ' ἧς ἀναδραματίζει τὸν πολιτικὸν αὐτοῦ βίον.

Θέλω πειραθῆ νὰ μικρογραφίσω τὴν εἰκόνα τῆς συνεχοῦς τοῦ ἔθνους ζωῆς, οἷα παρίσταται ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ ἡμετέρου ἱστορικοῦ.

Ἀπὸ τῶν μακεδονικῶν χρόνων ἕως τῶν παραμονῶν τῆς ὀσμανικῆς κατακτῆσεως ὁ Ἑλληνισμὸς ἀποδημῆσας ἐντεῦθεν ἐγκαθιδρύθη πρῶτα μὲν ἐν Ἀσίᾳ, ἔπειτα δὲ ἐν Θράκῃ· ἐκεῖ ἔζησε πολιτικῶς, ἐκεῖ ἤνθησε διανοητικῶς, ἐκεῖ ἤκμασεν ὕλικῶς, ἐν ᾧ αἱ κυρίως ἑλληνικαὶ χώραι διετέλουν δευτεραγωνιστοῦσαι, συχναίς δὲ

και παντελῶς ἀφανείς ἐν τῷ ἔθνικῷ ἡμῶν δράματι. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἤμικταν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὰ βασιλεία τῶν Σελευκιδῶν καὶ τῶν Πτολεμαίων καὶ τὰ πολυάριθμα κράτη, ἐν οἷς καὶ δι' ὧν ὁ ἑλληνισμὸς διετέλεσε πρωταγωνιστῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐπὶ διακόσια ἔτη· εὐθὺς δ' ἔπειτα ἐτελέσθη, ὡσαύτως ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἡ συζυγία τοῦ ἑλληνισμοῦ μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, δι' ἧς ἐτέθησαν αὐτόθι εἰς αἰῶνας οἱ ὄροι τῆς νέας πίστεως τῆς διεπούσης τὰς συνειδήσεις τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου· περὶ τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους ἰδρύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ μοναρχία ἐκείνη, ἧτις περισώσασα πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ περισωθῇ ἐκ τοῦ προτέρου μακεδονικοῦ καὶ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ, ὑπερεμάχησε τοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ χίλια ἔτη, ἀποκρούσασα τοὺς ἀπανταχόθεν εἰσορμῶντας βαρβάρους, ἰδίᾳ δὲ προφυλάξασα τὰς μὲν ἐνταῦθα ἑλληνικὰς χώρας ἀπὸ τῆς βουλγαρικῆς κατακτήσεως, τὴν δὲ δυτικὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ μωαμεθανικοῦ κατακλυσμοῦ.

Κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην περίοδον ἐγεννήθησαν καὶ ἤμικταν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πάντες οἱ ἐπιφανεῖς ἐκεῖνοι ἄνδρες, οἱ διαπρέψιντες ἐπὶ τοῦ σταδίου τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας τοῦ ἔθνους, Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Νικόλαος ὁ Δαμασκηνός, Ἀρριανός, Ἀππιανός, Ἡρωδιανός, Κλαύδιος Πτολεμαῖος, Γαληνός, Δίων ὁ Χρυσόστομος, Δίων ὁ Κάσιος, Λουκιανός, Ἀθήναιος, Ἐπίκτητος, Διογένης Λαέρτιος, Πλωτῖνος, Νικόμαχος καὶ Θεών οἱ μαθηματικοί, Ποσειδώνιος ὁ ἀστρονόμος, Σωσιγένης ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Ἰουλιανοῦ ἔτους, Στράβων ὁ γεωγράφος, Πausanias ὁ περιηγητής, Λογγίνος ὁ φιλόσοφος καὶ τόσοι ἄλλοι· τότε ἐπέτειλαν, ἐν τῇ Ἀνατολῇ πάντοτε, οἱ φαεινοὶ ἀστέρες τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ, οἱ Ἀθανάσιος, οἱ Βασίλειος, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Χρυσόστομοι, οἱ Συνέσιοι· τότε ἐκαλλιτέχοντο τὸν γόν τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας οἱ δύο Τραλλιανοὶ Ἀνθέμιος καὶ Ἰσίδωρος ὁ Μιλήσιος· τότε ὁ ἐξ Ἡλιουπόλεως Καλλίνικος ἐπένοιε τὸ ἑλληνικὸν πῦρ, τὸ πρόδρομον τῆς πυρίτιδος· τότε δὲ ἐκυφορήθη ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ μεγάλη ἐκείνη μεταρρύθμισις, ἡ ἐν πολλοῖς ὑπερακοντίσασα αὐτὴν τὴν βραδύτερον ἐπιελθοῦσαν ἐν Εὐρώπῃ, εἰς ἣν ὁ νεώτερος κόσμος ὀφείλει τὴν ἔξοχον αὐτοῦ πρόοδον.

Ἐνῶ δὲ ὁ ἑλληνισμὸς ἐμεγαλοῦργει ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐν αἷς κυρίως ἑλληνικαῖς χώραις ἡραυτοῦ καὶ ἐμαραίνεται. Δύο μόνον ὀνόματα προσέφερον εἰς τὴν πολυάριθμον πλειάδα τῶν ἀστέρων, ὅσοι διέλαμψαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τὸν Πολύβιον καὶ τὸν Πλούταρχον. Οὐδένα ἀνέδειξε τῶν μεγάλων στρατηγῶν καὶ βασιλέων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας, ἧμιστὰ δὲ συνετέλει εἰς ἀκαταρτισμὸν τῶν ταγμάτων, ἄτινα στρατολογούμενα ἰδίως ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ τῇ Θράκῃ καὶ τῇ Μακεδονίᾳ, προεπολέμου τοῦ ἑλληνισμοῦ. Μόνον δὲ ἀφ' ἧς ἐν τῷ ἰγ' αἰῶνι ἰδρύθησαν ἐνταῦθα οἱ Φράγγοι, ἀνεζωπυρήθη δι' αὐτῶν τὸ μάχιμον τῶν κατοίκων πνεῦμα καὶ παρεσκευάσθη οὕτως ἡ συγκρότησις τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν, δι' ὧν ἐπὶ τῆς ὀσμανικῆς κατακτήσεως ἀνεδείχθησαν αἱ χώραι αὗται μαχιμώτεραι πολλῶν ἄλλων ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν. Πνευματικῶς ὅμως διετέλου πρωτεύουσαι αἱ βορειότεραι χώραι, ἰδίως δὲ ἡ Κωνσταντινούπολις, ἕως οὗ, ἐκραγείσης τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, προέκυψεν ἐκ τοῦ στενωτέρου συνδέσμου τῶν ποικίλων τοῦ ἔθνους δυνάμεων ἡ νῦν διενεργουμένη πληρεστέρα καὶ τελειότερα αὐτοῦ διάπλασις.

Τοιοῦτο περίπου τὸ σχέδιον τοῦ περιφανοῦς μνημείου, ὅπερ ὁ συγγραφεὺς ἀνήγειρον εἰς τὴν πάτριον ἡμῶν ἱστορίαν, περιποιούντος τιμὴν καὶ τῷ γράφοντι καὶ τῷ ἔθνει. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ τῇ μακεδονικῇ ὀφελήθη πολὺ ἀπὸ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Γρόττε καὶ τοῦ Δρούζεν, ὀρθῶς ποιῶν ἄλλ' ἢ ἡ ἱστορία τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, μάλιστα δὲ ἡ μεσαιωνικῆ, καὶ ἡ νεωτέρα εἶναι ἴδια αὐτοῦ ἔργα· καίτοι δὲ δὲν ἐσπόλισεν αὐτὰ διὰ σημειώσεων καὶ παραπομπῶν, τῶν τόσο ἐυκόλως τὴν σήμερον ἀθροισμένων καὶ παρατασσόμενων, πολυάριθμα ὅμως εἰσι τὰ ζητήματα, ἄτινα ἐν τῷ κειμένῳ μὲν, ἀλλὰ μνημονευομένων ἐκάστοτε τῶν πηγῶν ἐξήτασε, διευκρίνησε καὶ ὑπὸ ὅλως ἰδίαν ἐπιπλὴν παρέστησε. Ἀλλὰ καὶ ὡς καλλιτέχνημα εἶναι τὸ ἔργον ἀξιόζηλον, καθότι φυσικὸν πλεονέκτημα ἔχει ὁ συγγραφεὺς τὴν σαφήνειαν, οὐδόλως θυμαζῶν τοὺς ἀγαπῶντας τὸ σκοτεινὸν ὡς βαθὺ καὶ ὡς σοφίαν τὸν γρίφον.

Καὶ εἰδικαί δὲ τινες ἱστορίαι ἐξεδόθησαν νεωστὶ, οἷα φέρ' εἰπεῖν τὰ *Κυκλαδικά* ὑπὸ τοῦ εὐφυοῦς νέου Α. Μηλιαράκη, σκοπὸν ἔχοντα νὰ δείξωσι πόσῳ συνετέλεσαν αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν ὕλικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καὶ τὰ *Μακεδονικά* τοῦ κ. Μ. Δήμιτσα, δοκίμιον ἐπίκαιρον, θέμα ἔχον ὅτι σέσσι καὶ ἡ Μακεδονία Ἑλλάς».

Δράττομαι δὲ ἐνταῦθα τῆς εὐκαιρίας, ἵνα ὁμολογήσω ὅτι εἰς τὰς φιλολογικὰς ἐν γένει τοῦ ἔθνους δημιουργίας θαρρύνει διαφερόντως, κρίνων καὶ παρορμῶν καὶ βραδεύων, ὁ πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν σύλλογος τῶν σοφῶν, ὁ ἀκμάζων ἐν Παρισίοις, τῇ προσφιλεῖ ταύτῃ ἐστία γεννηίου καὶ ἀφιλοκεροῦς φιλελληνισμοῦ.

Ἐκ τῆς τροχάδην ταύτης ἐπόψεως προκύπτει, πιστεύω, τὸ πόρισμα, ὅτι ἡ νεωτέρα ἡμῶν ἐπιστημονικὴ δραστηριότης δὲν εἶναι, ὡς ἐνομίσθη, ἀπλῶς μεταγενετική. Ἐξ ἐναντίας, καθ' ὅσον αἱ πρῶται πνευματικαὶ τοῦ ἔθνους ἀνάγκαι πληροῦνται, ἀπὸ τῆς εἰσκομιδῆς ἀλλοδαπῶν προϊόντων τρεπόμεθα εἰς παραγωγὴν ἰδίων καρπῶν. Ἀποβήσεται δὲ αὕτη ἀσυγκρίτως ἀφθονωτέρα, διότι προστίθεται ὁσήμεραι εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν ἡμῶν κύκλον νεότης εὐμαθῆς, φιλοτιμουμένη νὰ ἀναδειχθῇ ἀρκεῖ νὰ χρησιμοποιηθῶσιν εἰς τοῦτο ὀριστικώτερον αἱ ἠθικαὶ ἀμοιβαί, τὸ ὅζυ τοῦτο κέντρον, τὸ μηδένα εἰς καθεῦθεν οὐδὲ βραθυμεῖν, νὰ κηρυχθῶσι δηλονότι τὰ ἀξιώματα τῶν δημοσίων τῆς ἐπιστήμης λειτουργῶν ἄθλα μόνης τῆς πράγματι ἑλληνικῆς καὶ εὐδοκίμου παραγωγῆς καθότι, εἰρήσθω εἰλικρινῶς, ὁ πλατωτικὸς ἔρωσ τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἀπανταχοῦ γῆς θαυμαστές δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι σπάνιος. Ἄλλως δὲ, χωρὶς τοῦ ἀσφαλοῦς τούτου μέτρου ἡ σχετικὴ ἐκτίμησις τῆς

επιστημονικῆς ἀξίας εἶναι ἀδύνατος. Καὶ ἔσονται ἄρα χρήσιμοι αἱ περιοδικαὶ αὐταὶ ἐκθέσεις, αἱ ὀφειλόμεναι τῇ φιλοπατρῖα τοῦ ἀοιδίμου Εὐαγγέλιου Ζάππα, ἅτε προωρισμένοι νὰ δεικνύωσι δημοσίᾳ οὐχὶ πόσα καὶ πόθεν ἐδανείσθη, ἀλλ' ὁποίους καὶ πόσους τόκους ἀπέδωκεν ὁ ἑλληνικὸς νοῦς.

Ἀφῆκα τελευταίαν τὴν σύνοψιν τῶν καλλιλογικῶν δημιουργιῶν, οἷονεὶ ἀναβαίνων ἀπὸ τῶν θεμελιῶν εἰς τὸ ἀέτωμα τῆς πνευματικῆς τοῦ ἔθνους οἰκδομητῆς, δημιουργιῶν οὐχὶ καινοφανῶν, καθότι ἐν οὐδεμιᾷ ἐποχῇ, καὶ παρ' οὐδεμίαν τοῦ ἔθνους δεινὴν συμφορὰν εἶχε νεκρωθῆ τὸ παράπαν ἡ ἔμφυτος αὐτῶ ὀρμὴ πρὸς τὴν ποίησιν καὶ τὴν εὐγλωττίαν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν καρπῶν τῆς εὐγλωττίας, μάλιστα δὲ τῆς πολιτικῆς, ἀπέχω πάσης ἐρευνῆς, ἵνα μὴ θίξω ἀλαίρων καὶ ὑπερτόνων χορδῶν θέλω δὲ μόνον ἐπέλθει ἐκ περιωπῆς τοὺς ποιητικούς.

Φαίνεται μοι εὐστοχον νὰ εἰκονισθῆ ἡ ἐνεστῶσα παγκόσμιος ῥοπὴ τῶν πνευμάτων δι' ἀρχαίας τινὸς ἀλληγορίας. Κατὰ τὸν μῦθον, ὁ Ἥφαιστος ἐπαγίδευσεν ζηλοτύπως διὰ πλεκτάνης δύο ἐρώντας θεοὺς, τὴν Ἄρην καὶ τὴν Ἀφροδίτην. Τῷ ὄντι ἀφ' ἧς ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐπεδόθη παντὶ σθένει εἰς τὴν βιομηχανίαν, ἡ τέχνη παρέλυσεν τὴν βίωσιν καὶ ὁ πλοῦτος ἐδέσμευσεν τὸν ἔρωτα. Ἐκτοτε ὁ Παρνασσὸς ἐρημοῦται διότι τί λείπεται εἰς τὴν ποίησιν, ὅταν εὐρωτιῶσιν αἱ εὐηχότεραι χορδαὶ τῆς ψυχῆς, ὁ ἔρως καὶ ἡ ἀνδρεία; Ἐκαστος αἰὼν ἔχει τὰ ἑαυτοῦ· ὁ παρὼν εἶναι αἰὼν χρυσοῦς· οὐδ' αὐτὸς ὁ Ζεὺς θὰ ἦτο τὴν σήμερον ἔραστός ἐπὶ γῆς, εἰμὴ ὑπὸ τὴν μορφήν, ἣτις ἐπλάνησε τὴν Δανάην.

Ἀλλὰ πλὴν τούτου, καθ' ὅσον ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια σχίζει τὸν πέπλον τὸν κρύπτοντα τὰ μυστήρια τῆς φύσεως, ἡ ἀλήθεια ἐκθρονίζει τὴν ἀλληγορίαν. Δὲν εἶναι πλέον ὁ Ὀλυμπος θέατρον ἐμφυλίων ἐριδῶν, οὐδὲ συνένοχος ἀνθρωπίνων παθῶν, ἀλλὰ διέπει τὸ πᾶν Σοφία πανάγαθος διὰ νόμων φυσικῶν, ἀπαρασαλεύτων, τῶν ὁποίων τὰς δέλτους ὑποκλέπτει μίαν πρὸς μίαν ἢ ἐπιστήμη.

Τὴν ῥιζικὴν ταύτην ἀνατροπὴν βαθύτατα πάντων ἠσθάνθη τὸ ἔπος. Εἰς μάτην τῆδε κάκεισε πειρᾶται νὰ ἀνακύψῃ μετημφιεσμένον στολὴν μυθολογικὴν· δὲν παθαίνεται ἡ καρδία, ἀν μὴ πιστεύῃ ὁ νοῦς. Μόνος ὁ Ἄδης διατηρεῖ εἰσέτι ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ πλήθους ἐμπαθῆ χαρακτῆρα, μορφήν ἀλληγορικὴν, ἀλλ' ἀηδῆ καὶ μονότονον, ἣτις ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἐποποιίᾳ καταβάλλει ὄλα τὰ ἐξόδα τοῦ ποιητικοῦ θαυμασίου. Ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ ὁμηρικὸν ἔπος μεταπίπτει εἰς ἔμμετρον ἱστορίαν, ὅπου ἡ φαντασία περικεκομμένη τὰς ὑπερφυσικὰς πτέρυγας ἀδυνατεῖ νὰ μεταρσιωθῆ ἀπὸ τοῦ γῆϊνου ἐδάφους. Καὶ αὐτὴ ἡ λύρα διεσκευάσθη ἐπὶ τῷ σοβαρώτερον ἐκέρδισεν ὕψος, ἀλλ' ἀπεδύθη πολλὰ τῶν θελγῆτρων.

Ὡς ἂν μὴ ἤρκουν δὲ τηλικαῦται καινοτομίαι, ἀνέθορον ἐκ τῶν σπάγγων τοῦ νέου πολιτισμοῦ δεινὸν χαλεπώτερον. Τὸ πάλαι, ἡ Μοῦσα προήρχετο τοῦ κομμωτηρίου διεσκευασμένη τὴν περιβολὴν καὶ ἀνακτεδεμένη τὰς κόμης δάφνα χρυσέα· σήμερον ὅμως ἡ μελανοβαφῆς χεὶρ τοῦ τυπογράφου προάγει αὐτὴν ὡς τὰ πολλὰ ἀκτένιστον ἔτι καὶ ἐγκορδυλημένην ἐσθῆτι ἀτμηλιχῶ καὶ ὑπερπερισσῶ. Τῇ ἀληθείᾳ ὁ φοβερώτερος ἐχθρὸς τῆς ποιήσεως εἶναι ὁ τύπος.

Ἐπὶ τοιούτοις οἰωνοῖς ἀνέθαλεν ἡ ἑλληνικὴ ποίησις, καὶ ὅμως ἀνέθαλε σπαργώσα· διότι εὗρεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἔθνους ἰκμάδα πολλήν· οὐδὲ ὑπάρχει ὥρα προσφορωτέρα εἰς βλάστησιν τῆς ποιητικῆς δάφνης, παρὰ τὴν ἐπιούσαν ἀγῶνος ἡρωϊκοῦ, καθ' ἣν ἡ φαντασία εἶναι θερμὴ, τὸ φρόνημα ὑψηλόν, ὁ ἐνθουσιασμὸς γενικὸς καὶ φλεγμαίνων. Ἡ ἑλληνικὴ λύρα ἔχει πρὸ πάντων νὰ ἐκπληρώσῃ ἱερὸν χρέος. Ἐναυλὸς ἔτι περιβομβεῖ τὰ ὦτα ὁ πανελλήνιος ἀγὼν, καὶ ἀξιοῦσι παρ' εὐσεβῶν ἀπογόνων ἀκήρατα δόξης μνημεῖα οἱ ἐπὶ προμάχοις πεσόντες. Τί λέγω; Χθές ἔτι καὶ πρόφην ἀέργῳ κοῦκέτι μῦθῳ χθὼν σεσάλευτο· σφαδάζων Τιτὰν ἐκράδαινε τὸν βαρὺν λίθον, τὸν ἐπικαθήμενον εἰς τὰ λάσια στέρανα του. Καὶ εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ μείνῃ ἀπεριύμνητος ἡ ἐκατόμβη ἡ προσφερθεῖσα ἐθελουσίως εἰς τὸν Θεὸν τῆς ἐλευθερίας;

Τοιαύτας σκηναὺς ἐρραψώδει τὸ πρὶν ἡ ὀρεσίτροφος Μοῦσα, ὑψηλῇ, ὡς αἱ κορυφαὶ τῶν βουνῶν, ὅπου ἐσκήνουν οἱ ἥρωες τῶν ἐπῶν τῆς ὑπὸ ὁμοίων δ' ἐμπνεύσεων ἐνεφοροῦντο κατόπιν οἱ Κάλβοι καὶ οἱ Σολωμοὶ καὶ οἱ Σοῦτσοι καὶ οἱ Ῥαγκαβαῖ καὶ ἡ πλειὰς τῶν ἐπιγόνων ἀοιδῶν, τῶν κινουμένων ἐπὶ τὰ ἴχνη τῆς πρώτης ἐκείνης ποιητικῆς γενεᾶς.

Ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ ποίησις ὑπῆρξε πιστὴ εἰκὼν τῶν ἐκάστοτε αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων καὶ πεποηθήσεων καὶ ὀρμῶν τοῦ ἔθνους. Μέχρι τινὸς ἤρθετο ὄλας σχεδὸν τὰς ἐμπνεύσεις ἀπὸ τῶν ἀνδραγαθῶν τοῦ ἀγῶνος καὶ τῶν ἐλπίδων τῶν οἰκτρῶς ματαιωθεισῶν καὶ τῶν πόθων, οἵτινες ἐφλεγον τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐτάνυσεν πρὸς καιρὸν τὴν νευρὰν ἡ πολιτικὴ σάτυρα. Εὐτυχῶς οἱ ἀκροβόλισμοι ἐκεῖνοι ἦσαν βραχεῖς τοῦ λοιποῦ, τίς ἐτόξευε κρύβδην, ἐνῶ ἦτο κύριος νὰ ξιφουλκῆ ἀναφανδόν; Κατόπιν, ὁ ποιητικὸς οἶστρος φαίνεται κάπως νοθρότερο· τὸ ἔθνος ἐσπευδε νῦν δι' ἄλλης ὁδοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ τὸν παντοτεινόν, καὶ ἦτο ἄρα ἡ ποίησις οὐκέτι ἡγῶ πανδήμων ὀρμῶν, ἀλλὰ μᾶλλον αἰσθηματολογίαι ἀτομικαί, κάποτε δὲ καὶ παράξεναι, διακόπτουσαι τὴν μονοτονίαν τοῦ βίου ἡμῶν τοῦ πεζοῦ. Δὲν ἔλειψαν μὲν οὐδὲ τότε ἐνθουσιώδεις τινὲς ἀοιδοὶ, ἀλλὰ τὰ ἔργα αὐτῶν ὁμοιάζον πολὺ μᾶλλον πρὸς ἄνθη βλαστάνοντα ἐντὸς τῶν θερμοκηπίων τὸ περιέχον ἦτο ψυχρόν. Μεταξὺ τούτων διαπρέπει κατὰ τὴν τολμηράν, κάποτε δὲ καὶ παράβολον φαντασίαν, ὁ Λευκάδιος ῥαψωδὸς τῶν ὀρεσιβίων πολεμιστῶν τῶν προοιμισάντων τὴν πολιτικὴν τοῦ ἔθνους ἀνάστασιν. Ὁ Σαμουὴλ καὶ ὁ Ἀστραπόγαγγος εἶναι ἴσως οἱ ἡρωϊκότεροι φθόγγοι τῆς δευ-

τέρας ἡμῶν ποιητικῆς γενεᾶς. Καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς εὐτραπέλου ποιήσεως τὰ εὐσμότερα ἄνθη ἀνέτειλαν ἐπὶ τῶν θερμῶν ἐκείνων ἡμερῶν τὴν *Διαθήκην*, φέρ' εἰπεῖν, ὅπου ὁ ποιητὴς κατώρθωσε νὰ φαιδρύνῃ αὐτὴν τὴν σοβαρὰν τοῦ θανάτου σκηνὴν, ἥθελε φθονήσῃ ὁ Χριστόπουλος, ἂν εἶχε χολὴν ἢ χελιδῶν τῆς Μακεδονίας· διότι ὁ Τανταλίδης ἔγραφεν ἐν ἡμέραις, καθ' ἃς ὁ γέλως δὲν εἶχε φθάσει νὰ ἀπολιλωθῇ ἐπὶ τῶν χειλέων. Περιέργον! Αἱ μελωδικώτεροι ἀηδόνες τοῦ ἀναθάλλοντος Παρασσού ἐπεδήμουν ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Πελάγους τοῦ Ἴονιου. Ἦσαν ἄρ' γε οἰωνοί, ἀληθεύσαντες ἤδη κατὰ τὸ ἥμισυ.

Εὐτυχὲς γεγονός ἐγκαινιάζει νέαν καὶ γόνιμον ἐποχὴν τῆς ποιητικῆς ἡμῶν δημιουργικότητος, ἡ ἀνεγειρομένη ἑλληνικὴ σκηνή, ἣν εἶχον ἤδη αὐτοσχεδιάσει οἱ Ρίζοι καὶ οἱ Ζαμπέλιοι, καὶ τῆς ὁποίας δοκιμώτεροι δραματοῦργοι εἶναι τὴν σήμερον ὁμολογουμένως ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης καὶ ὁ Ἀγγελος Βλάχος. Ἦτο καιρὸς· διότι τὸ ἔθνος πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀνηβῆταν, εἰσέρχεται νῦν εἰς τὴν ὥριμον ἡλικίαν, καθ' ἣν οἶνος μὲν τῆς ποιητικῆς εὐωχίας εἶναι ἡ φῶδῃ, ἀλλὰ τὸ δρᾶμα εἶναι ὁ ἄρτος ὁ ἐπιούσιος. Ἀγαθὴ τύχη· διότι τὸ ἐθνικὸν θέατρον ἔσται σχολεῖον πρακτικῆς ἠθικῆς ὑπὲρ πᾶν ἄλλο διδασκτικώτατον. Εἶχεν ἤδη ἰδρυθῆ πρωθυστερῶς ὀθνεῖα θυμέλη· συχνάκις μάλιστα ἐπὶ τῶν σανίδων αὐτῆς εἶδομεν κυλιόμενον τὸν ῥυπον ἀσέμων ἠθῶν. Τὸ ὁμολογῶ δὲ πρὸς τιμὴν τοῦ ἑλληνικοῦ καινοῦ, ἀπὸ τῶν κακοζήλων ἐκείνων σκηνῶν ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον. Ἐπλήρωσεν ἡ Ἑλλάς ἐν ταπεινώσει καὶ συντριβῇ τὴν ποιητὴν τῶν ἀμαρτιῶν ἐβαπτίσθη βάπτισμα αἵματος, καὶ ἐκ τῆς φοβερᾶς ταύτης κολυμβήθρας ἀνέδου ἀγνή· κλαίει τὴν πάσχουσαν ἀρετὴν, ἀλλὰ βδελύσσεται τὴν γελῶσαν φυχλότητα.

Κατὰ συγκρίαν, τὰ πλείστα τῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ ὀλυμπιάδι πεποιημένων ἦσαν προανακρούσματα νεαρῶν αἰδῶν, πενθούτων δικαίως δύο ὁμήλικας εὐφρεῖς, τὸν Βασιλειάδην καὶ τὸν Παπαρρηγόπουλον· δοκίμια οὐδαμῶς εὐκαταφρόνητα· ἐξ ἐναντίας παρέχει πολὺ τὸ διάφορον ἢ φύσει ποιητικὴ αὐτῆ ἡλικία, καθ' ἣν ὁ νοῦς ὀνειροτολεῖ, ἡ καρδία πυρᾶσσει, ἡ ψυχὴ δὲν ἔφθασε νὰ ἀπογοητευθῇ· σφάλλει μὲν κάποτε ἡ κρίσις, ἀλλὰ μὴ τάχα ἡ κρίσις ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων εἶναι ἀλάνθαστος; Πρώτος ὅμως, ἴσως δὲ καὶ ἄδικος ἢ ἦτο ἡ ἀπὸ τοῦδε ἔλθεσις ἀνθέων μῆπω ἀναδεδωκότων ὅλον τὸ ἄρωμα τὸ κατεργαζόμενον ἐν τῷ ἀρτιθαλεῖ τούτῳ κήπῳ· διὸ ταύτην μὲν κληροδοτῶ τοῖς εὐτυχεστέροις μου διαδόχοις. Οὐδὲ ἀνήκει δὲ πάλιν εἰς ἐκθεσιν οὕτω συνοπτικὴν ἢ δεξιζῶν μονήρων τινῶν ἀνθέων ἀναθιγάνταν ἐκ δένδρων ὠριμωτέρων, οἷοι φέρ' εἰπεῖν οἱ «Δύο ὄρθροι», οἱ νεωστὶ ποιηθέντες ὑπὸ τοῦ Κ. Ἀχιλλέως Παράσχου ἐν τινι τῶν μουσταραφῶν ὀμιλῶν τῆς Ἀθηναϊκῆς νεολαίας.

Ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἀγαθοῖς προιμίσι τοῦ μέλλοντος ἡ τρίτη ὀλυμπιάς ἔχει εἰς ἐπίδειξιν τὸν ἐπίλογον σεμνοῦ παρεληλυθότος, ἔργον τοῦ σοφοῦ τούτου ἀνδρός, ὑφ' οὗ τὴν πολιὰν ὑπελάνθανεν ἡ δάφνη τῆς Πιερίας. Ὁ Κ. Φίλιππος Ἰωάννου, λείψανον γεραρὸν τῆς χροσείας τῶν διδασκάλων τοῦ Γένους, τῶν λόγῳ καὶ ἔργῳ ἠθληκώτων ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας καὶ δόξης, ἐκόσμησε νεωστὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα δι' ἐνὸς τῶν καλλιτεχνημάτων, ἅτινά εἰσι πρὸς τοὺς ἐπιγινόμενους στῆλαι περιφανεῖς, σημαίνουσαι τοὺς ἐκάστοτε σταθμοὺς τῆς φιλολογικῆς τοῦ ἔθνους προόδου. Ὑπὸ τὸν μετριόφρονα τίτλον «Φιλολογικὰ πάρεργα» ἐξέδωκε σειρὰν ποιημάτων γεγραμμένων ἐν κλασικῷ ἰδιώματι, ὧν τὰ μὲν εἰσιν ἔμμετροι ἐξελληνίσαις μεγάλων λατίων ποιητῶν, τὰ δὲ ποιήματα ἴδια, ἐμπνεύσει ἀγναῖ τῶν ἐννέα σεμνῶν παρθένων, μεθ' ὧν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων συνανεντράφη ὁ γηραιὸς οὗτος λάτρης τῶν Μουσῶν. Πρόσκειται δὲ τούτοις ἔμμετρος ἐξαρχαίσις δημοδῶν τινῶν τῆς Ἑλλάδος ἀσμάτων, ἵνα ἀποβῇ ὀφθαλμοφανὲς ὅτι ἡ δημοτικὴ ἡμῶν ποιησις διέσωσεν ἀμιγῆ καὶ ἀκαμαῖα τὸ πνεῦμα καὶ τὰ αἰσθήματα τῆς ἀρχαίας.

Τὰ Φιλολογικὰ πάρεργα ἔπρεπεν ἴσως νὰ ταχθῶσι μᾶλλον εἰς τὰ προϊόντα τὰ ἰδίως εἰπεῖν φιλολογικὰ· διότι ἐγκρατῆς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης ὅσον οὐδεὶς ἄλλος τῶν καθ' ἡμᾶς, ὁ συγγραφεὺς διαπρέπει μεταξὺ τῶν ἐξόχων ἑλληνιστῶν, ἐν οἷς τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐθαυμάθη ἀπανταχοῦ τοῦ πεφωτισμένου κόσμου, καὶ παρ' οἷς ἡ ἔξις τοῦ γράφειν δοκίμως ἐν κλασικῷ ἰδιώματι θεωρεῖται δικαίως ὡς λυθία λίθος, ἐφ' ἧς δοκιμάζεται ἡ ἀξία τοῦ ἀληθῶς ἀρχαιομαθοῦς. Οὐδὲ τολμῶ νὰ προσθέσω τι εἰς τοὺς ἐπαίνους ἐκείνων, καὶ ταῦτα κινδυνεύων ν' ἀκούσω τὸ παλαιὸν «τίς γὰρ αὐτὸν ψέγει;»

Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Κ. Φιλίππου Ἰωάννου ἔχει πρὸς τῇ γλωσσικῇ πολλὴν ποιητικὴν ἀξίαν· ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ ταύτης ἀνήκει καὶ ἡμῖν τοῖς οὐχὶ εἰδικῶς ἑλληνισταῖς. Ἐκεῖνοι θαυμάζετωσαν τὴν ἐσθῆτα· ἡμεῖς κρίνομεν τὰς Μούσας, ὡς ἔκριεν ὁ Πάρις τὰς τρεῖς μεγάλας θεοὺς, γυμνάς.

Μαχητὴς προκινδυνεύσας τῆς πατρίδος, οἰκείος συμπαθῆς, πολίτης εὐθύς, «οὔτ' ἐπὶ δῆμῳ τρέψας, οὔτ' ἀδίκους, ἀνδράσι πειθόμενος», ὁ ποιητὴς ἐμπνέεται ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ὑπὸ τριῶν εὐγενῶν, ἀλλ' ἀνεπιδείκτων αἰσθημάτων, τῆς φιλοπατρίας, τῆς φιλονομίας καὶ τῆς στοργῆς. Μοῦσα οὐχὶ μεθύουσα, οὐδὲ νυσταλέα, ἀλλὰ νήφουσα καὶ αἰδήμων· οὐχὶ νσανιεύματα, ἀλλὰ σάφεις νοὺς ὠρίμου καὶ σώφρονος· εἰκόνες οὐχὶ κατὰ φαντασίαν, ἀλλὰ γεγραμμένα πιστῶς ἀπὸ σκηνῶν, ἐν αἷς ὁ ποιητὴς ἦτο ὡς τὰ πολλὰ πρόσωπον δρῶν, ἢ μάρτυς αὐτόπτης· πρότυπα οὐχὶ ξένα τινα, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἀθάνατοι πρόγονοι, πρὸς οὓς ἔχει μακρὰν οἰκειότητα· ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις σκοπὸς τὸ ἐμφυσᾶν ταῖς ψυχαῖς τὸν ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἰδοὺ τὰ κάλλη τῶν λυρικῶν τούτων ποιήσεων.

Κατ' ἐξοχὴν ὠραίαν εὐρίσκω τὴν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς μητρὸς καὶ τὸ ἐλεγείον τὸ εἰς τὸν ἀδελφὸν Ρήγιον, τὸν πεντηκόνταρχον τοῦ ἱεροῦ λόγου, τὸν ἠρωϊκῶς ἐν Δοκίμασι πεσόντα, ἐν αἷς ὁ ποιητὴς ζωγραφεῖ τὰς

περιπαθεστάτας σκηνάς τῆς ἰδίας αὐτοῦ ζωῆς. Πόσω κατασκευτικὸν θέαμα ὁ υἱός, ὁ δρέπων εὐλαβῶς τὸ ἀνθὺλλον, τὸ ἀναβλαστὸν ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς μητρὸς ὡς ἐμβλημα τῆς ἀθανασίας, καὶ στέφων δι' αὐτοῦ τὴν σεπτὴν τῆς τεκούσης εἰκόνα! πόσον δὲ ἀφελῶς διηγεῖται τὴν μάχην, ὅπου ὀλίγος πρὸς πολλοὺς ἠθληστὸν καλὸν τῆς πατρίδος ἀγῶνα, ἀγῶνα φεῦ! ἀτυχή!

Τοιαῦτα μέλη πρόπουσι τῷ ποιητῇ, τῷ εἰλικρινεῖ τούτῳ συμβούλῳ τῆς κοινωνίας. Οὐδὲ δύναμαι νὰ περάνω τὴν ἀμυδρὰν ταύτην σκιαγραφίαν, εἰμὴ ἐπιλέγων τὸ τοῦ ἀρχαίου: « τοιοῦτοι δέκα μοι συμφράδμονες εἰσιν Ἀχαιοὶ! »

Ἐν γένει, παρὰ τοὺς ἀπαισίους οἰωνούς, ἐφ' οἷς ἀνεβίωσεν ἡ ἑλληνικὴ ποίησις, ἀνεπτέρωθη πολλὰκίς εἰς ὕψη δυσέλπιστα. Ἐτι δὲ λαμπρότερον ὑπόσχονται μέλλον οἱ εὐγενεῖς νεοσσοί, οἱ ἀάκνωσ ἀσκούντες τὰς πτερυγὰς εἰς πτήσιν ὑψηλοτέραν ἀρκεῖ νὰ ληθῆῃ περὶ τούτου σπουδαιοτέρα φροντίς ἐμβολιάζοντες δηλοπότην καὶ θεραπεύοντες ἐπιμελῶς τούτους ἄλλους κλάδους τοῦ πνευματικοῦ δένδρου, νὰ μὴ παρίδωμεν ἀτημέλητον καὶ διεστραμμένον τὸν ὑψηλότατον, τὸν εὐρώστως καὶ αὐτομάτως βλαστάνοντα διότι, τίς τὸ πιστεύει; ἐν τῷ ναφ τῶν Ἑλληνίδων Μουσῶν λείπει εἰσέτι καθέδρα ῥητορικῆς καὶ ποιήσεως.

Ἀναμφιβόλως, πρὶν ἐπιδοθῆμεν εἰς τὸ καλόν, ἐπάναγκες ἦτο νὰ ἐπιδιώξωμεν τὸ χρήσιμον σπεύδοντες νὰ ὁμοιωθῶμεν τοῖς ἔθνεσι τοῖς προηγμένοις εἰς δύναμιν καὶ εὐμεριάν, δαπανῶμεν, ὀρθῶς ποιούντες, τὰ πλεῖστα τοῦ ἔθνους πνευματικὰ κεφάλαια εἰς μάθησιν τῶν ἐπιστημῶν, οἰοῦντι ἀγωνιῶντες νὰ φθάσωμεν δι' ἀλμάτων τοὺς προπορευέντας ἐπὶ τοὺς μακροὺς ἐκείνους αἰῶνας, καθ' οὓς οἱ πόδες ἡμῶν ἦσαν δέσμοι. Ἐμεινῶν ὅμως διὰ ταῦτα πολὺ παρεργότερα ἢ καιαισθησία, τὸ ἀνηθρὸν τοῦτο ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἔτι καὶ νῦν ἡ ἀρχαία Ἑλλάς προηγείται τοῦ κόσμου. Καιρὸς ἦδη νὰ καλλιεργηθῆῃ παρ' ἡμῖν μεθοδικώτερον ἡ αἰσθησις τοῦ καλοῦ, ἡ λαμπρόνασ τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας, ἡ ποιήσασα ἄρεστὰ καὶ αὐτὰ τὰ πολιτικὰ αὐτῶν παραπτώματα, καθὼς εἰς χάριεσαν κόρην παρορῶμεν τὰ ἀμαρτήματα θαυμάζοντες καὶ προσμειδιῶντες. Οὐδὲ ἀπέχει ἴσως μακρὰν ὁ χρυσὸς οὗτος αἰὼν τῶν νέων ἑλληνικῶν γραμμάτων, καθότι ὁξύνεται ὁσημέραι ἡ αἰσθησις τοῦ κοινού πρὸς τὴν χάριν τοῦ πνεύματος καὶ τὰ κάλλη τοῦ λόγου. Τῷ ὄντι ἂν ἡ ἐπιστήμη εἶναι τροφή τοῦ νοός, ἡ καλλιτεχνία εἶναι τριγῆ συναναπτυσσομένη τῇ κοινωνικῇ εὐμεριᾷ.

Δύναται δὲ ἀρὰ γε νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν ἑλλειψιν εὐμεθοδου διδασκαλίας τῆς αἰσθητικῆς τὰ σποράδην σοφὰ μαθήματα, τὰ συχνάκις ἀπὸ τοῦ χώρου τούτου αὐτοσχεδιαζόμενα; Ἀμφιβάλλω, ὅταν μάλιστα ἀμειλῆται ὁ πρακτικὸς ἐκείνος κανὼν: « Ἐρέτην χρὴ πρῶτον γενέσθαι πρὶν πηδαλίους ἐπιχειρεῖν ».

Κύριοι,

Ἐν τῇ ἀτέχνῳ εἰκόνι, ἢ ἀποπερατῷ, ὑπὲρ τὸ μέτρον καταχρασεῖς τὴν ὑμέτεραν ὑπομονὴν καὶ ἐπιείκειαν, ἐπειράθη νὰ δείξω ὅτι ἡ πνευματικὴ δημιουργικότης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀναπτύσσεται ὁσημέραι γενναιοτέρα, ἐπιθυμῶν κυρίως νὰ τρέψω πρὸς τὸ ὑψηλὸν τοῦτο στάδιον τὰ βήματα τῆς εὐφυοῦς νεότητος, τῆς φιλοτίμως ἀσκούσης τὰς ἀκμαίας αὐτῆς δυνάμεις εἰς δόξαν τοῦ ἑλληνικοῦ νοός. Δὲν ἐμεγαληγόρησαι, αὐτὸ δὲ γὰρ σκυτοτόμον ἠγοῦμαι σπουδαῖον, ὡς εἶπεν ὁ Ἀγασίας, ὃς μικρῷ ποδὶ ὑποδήματα μεγάλα περιτίθησιν· οὐδὲ ἦτο τῇ ἀληθείᾳ ἀνάγκη ῥητορικῶν πλατυσμάτων, ἵνα οἱ εἰδότες διὰ πόσων αἰῶνων περιῆλθον τὰ νῦν ἀκμάζοντα ἔθνη εἰς τὴν περιωπὴν, ἀφ' ἧς σεμνύνονται, κρινώσιν ἰκανῶς γοργὰ τὰ βήματα ἔθνους πρὸ πεντήκοντα μόλις ἐνιαυτῶν αἰμωδιῶντος ἐν ταῖς ἀλύσεσι.

Τὸ γενικώτερον ὅμως πόρισμα τῆς προχείρου ταύτης μελέτης εἶναι, ὅτι ἐν ταῖς πνευματικαῖς ἐπιδόσεσι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος κινεῖται οὐχὶ εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ βαθίζον σκοπίμως, ἐν συνειδήσει τῆς ἰσχύος καὶ ἐν ἐπιγνώσει τῆς εὐρείας αὐτοῦ ἀποστολῆς. Ὡς αἱ ἀκτίνες τοῦ κύκλου, ἐκ μιᾶς ἰδέας ὁρμῶνται ἅπασαι αἱ κινήσεις αὐτοῦ αἰ διανοητικαὶ καὶ εἰς αὐτὴν ἐπιστρέφουσι πανταχόθεν.

Εὐέλπιδες ἀτενίζομεν εἰς τὸν ὀρίζοντα τὸν βαθύν. Ἐκεῖ μεγαλοουργεῖται τὸ μέλλον. Κύκλω τελεῖται ἀγῶν ἀναιμάκτος, ἀλλὰ κρίσιμος ἀγῶν τῆς εὐφυΐας πρὸς τὸν ὄγκον, τοῦ πνεύματος πρὸς τὴν ὕλην, τοῦ πολιτισμοῦ πρὸς τὴν στασιμότητα. Ἐν τῷ πλατεῖ δὲ τούτῳ ἀμφιθέατρον πρωταγωνιστεῖ ὁ Ἑλληνισμὸς, σφονούμενος, πόλεμούμενος πολλαχόθεν, ἀλλὰ παλαίον καρτερικῶς καὶ μόνον ἔχων ἐν τοῖς κινδύνοις ἀρωγὸν τὴν παντοδύναμον δεξιάν, ἣν ἐν οὐδεμίᾳ ἡμέρᾳ ἐπεκαλέσθη ἐπὶ ματαίᾳ. Ἐπ' Αὐτὴν ἢ ἐλπὶς καὶ πρὸς Αὐτὴν αἱ εὐχαὶ ἡμῶν αἰ διάπυροι!

ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ

Περὶ τῆς διανοητικῆς προόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐν τῷ φιλολογικῷ τμήματι

κατὰ τὴν Γ'. Περίοδον τῶν Ὀλυμπιῶν

ΥΠΟ

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΥ,

Καθηγητοῦ τῆς Γενικῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Μετὰ παρέλευσιν πολλῶν αἰῶνων ἠτύχησαμεν νὰ ἴδωμεν καθιερωμένον θεσμόν προγονικόν, τοὺς πανηγυρικοὺς ἀγῶνας. Ἄν ἦτο δυνατόν διὰ τινος τρόπου νὰ ἀνακλιέσωμεν πρὸς μικρὸν πρὸ τῶν ὀμμάτων ἡμῶν τὴν εἰκόνα τῶν πανηγύρεων ἐκείνων, ἠθέλωμεν ζητήσῃ νὰ προσηλώσωμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνοστῶν ἡμῶν εἰς τὴν ἱεράν τῆς Ὀλυμπίας γῆν, κεκοσμημένην διὰ τῶν ἀρίστων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἔργων, ὅπου ἦτο συνηγμένον τὸ ἀνθος τῆς Ἑλλάδος, ἐκ τῆς ἠπείρου, ἐκ τῶν νήσων, ἐκ τῶν ἀποικιῶν ὅπου συνήρχοντο ὁ σευῆος Σπαρτιάτης, ὁ στωμύλος Ἀθηναῖος, ὁ εὐγενὴς Θεσσαλὸς, ὁ εὐθυμὸς Κορίνθιος, ὁ ζωηρὸς Ἴων. Ἐκεῖ ἠθέλωμεν ἰδεῖ ποτε τὰ ὄμματα πάντων τῶν θεωμένων ἀπὸ τῶν ἀγωνιστῶν πρὸς ἕνα παρεδρεύοντα σεμνοπρεπεῖ ἄνδρα τετραμμένα, ἠθέλωμεν ἀκούσει ὑπὸ πάντων ψιθυρίζομενον ὄνομα ἀνδρὸς δοξασθέντος ἐν σταδίῳ τοῦ παρόντος λαμπροτέρῳ, ἠθέλωμεν παρατηρήσει παραμελουμένους ὑπὸ τῶν θεωμένων τοὺς ἀγωνιζομένους. Τίς ἦτο τὸ κοινὸν τῆς ἡμέρας ταύτης θέαμα; Θεμιστοκλῆς ὁ ἐν Σαλαμῖνι νικητὴς, ὁ σωτὴρ τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλοτε πάλιν φωναὶ καὶ ἐπικροτήσεις μυριάδων θεατῶν, παρακολουθούντων διὰ τῶν βλεμμάτων τοὺς τροχοὺς τῶν ἀρμάτων τῶν ἀγωνιζομένων. Τίνος ὄνομα ἀνακηρύττεται, τίς ὁ ἀπαράμιλλος νικητὴς; Ἀλκιβιάδης, ὁ ἀνατροπεὺς τῆς πατριδος αὐτοῦ. Ἄς στραφῶμεν πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἃς διαβῶμεν τὰς χαλκᾶς πύλας, ἃς προχωρήσωμεν διὰ τῶν κιόνων τῶν πτερυγωμάτων. Τί κινεῖ τὸν θαυμασμὸν τῶν θεατῶν, τί ἐμποιεῖ σέβας εἰς τὰ πλάθῃ; Ἴδετε ἐπὶ θρόνου καθήμενον, ἐξ ἐβένου καὶ ἐλέφαντος, ἐκ χρυσοῦ καὶ λίθων τιμίων, φέρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἐλάτινον στέφανον, κρατοῦν ἐν τῇ δεξιᾷ τῆς Νίκης τὸ ἄγαλμα, ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἐκ παντοδαποῦ μετάλλου ἐξαιρεγασμένον τὸ ἐγείρον καὶ σκεδάζον τὰς νεφέλας σκῆπτρον, ἴδετε τὸ ἀριστοτέχνημα τοῦ Φειδίου, τὴν σωματοποποιημένην ὀμηρικὴν εἰκόνα, τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς. Ἄς εἰσέλθωμεν εἰς τὸ ἐστιατόριον τῶν νικητῶν εἰς τίνος στίχους ἀδομένους ὑπὸ σεμνοπρεποῦς καὶ πολυπληθοῦς χοροῦ κλίνει τὸ οὖς ἀκροώμενος ὁ Σπαρτιάτης; Εἰς τὰ ἐπινίκια τοῦ Αἰολέως Πινδάρου. Ἄς πλησιάσωμεν εἰς τὸν ὄμιλον τοῦτον τὸν ἄφρονον καὶ προσεκτικόν, τὸν περὶ τὸν ἠλιοκαὴ περιουσιῆν συνηγμένον, καὶ νῦν μὲν ἀκροώμενον τὰς παραδόξους αὐτοῦ ἀφηγήσεις περὶ Βαβυλωνίων καὶ κρεμαστῶν κήπων, περὶ ναῶν θαυμασίων καὶ οἰκοδομῶν αἰγυπτίων τεραστίων, νῦν δὲ παρακολουθούντα, μετὰ χειρῶν συγκεκλεισμένων καὶ ζωηρᾶς δυσαρσεκειᾶς, τὴν στρατείαν τοῦ Πέρσου Βασιλέως διὰ ποταμῶν λειψυδρούντων καὶ γεφυρῶν ἐπιθαλασσίαν. Τί συγκινεῖ, τί θέλγει τὸ μέγα τοῦτο ἀκροατήριον; Ἡρόδοτος ἀπαγγέλλων τὰς ἱστορίας αὐτοῦ.

Αἱ ἱστορικαὶ αὗται ἀναμνήσεις, ἃς ἀπὸ τῆς τρυφερᾶς αὐτοῦ ἡλικίας ἐγστερνίζεται ὁ Ἕλλην, καὶ ἃς ὑπενθυρίζουσι αὐτὸν ἀνὰ πᾶν αὐτοῦ εἶμα καὶ μνημεῖα, καὶ πεδιάδες, καὶ ὄρη, καὶ ποταμοὶ, καὶ θάλασσα καὶ διάφοροι θέσεις, αὐτόπται τῶν μεγάλων ἄλλοτε συμβάντων, ἅτινα ἀπηθανάτισαν τοὺς προγόνους αὐτοῦ, δὲν εἶναι ἀσήμαντοι. Ἄν ὁ ἑλληνισμὸς ἐξῆσεν ἄχρι τοῦδε, ἂν τοσαύτας ἀπρόσβλητος διήλθε δοκιμασίας, ἂν τοσαύτας εἰς τὴν θέλησιν τῶν ἰσχυρῶν ἀντέταξε θέλησιν ἐπίσης ἰσχυρὰν, στηριζομένην οὐχὶ τοσοῦτον εἰς τὴν ὕλικήν, ὅσον εἰς τὴν ἀκαταμάχητον αὐτοῦ ἠθικὴν δύναμιν, ἂν ἠδυνήθη τέλος νὰ ὑποσκάψῃ θαυύτατα τὰ θεμέλια τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ταῦτα πάντα ὀφείλονται οὐ μόνον εἰς τὴν ἀξιοθαύμαστον καρτερίαν τοῦ ἔθνους, εἰς τὴν ἀκαταδάμαστον ἐπιμονήν, καὶ τὰς χρηστὰς αὐτοῦ ἐλπίδας, ἃς καὶ αἱ μέγιστα συμφοραὶ δὲν ἠδυνήθησαν κατ' ἐλάχιστον νὰ κλονήσωσιν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἱστορικὰς αὐτοῦ ἀναμνήσεις. Οἱ κάτοικοι ἄλλων ἐπικρατειῶν, ἐμπεφορημένοι σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, διατρέχουσι μεγάλας ἀπιστάσεις, ἵνα ἴδωσι τὸν Μαρχιῶνα, τὰς Θερμοπύλας, τὴν Σαλαμίνα, τὰς Πλαταιάς, καὶ τὴν ἱεράν γῆν τῆς Ὀλυμπίας. Βλέποντες δ' αὐτὰς νομίζουσι ὅτι βλέπουσιν ἔμπροσθεν αὐτῶν τοὺς ἐκεῖ ἀριστεύσαντας θεσπεσίους, μαχητὰς καὶ ὀλυμπιονίκας τὸ πνεῦμα αὐτῶν ἀνυψοῦται, ἡ καρδία πάλαι καὶ ῥίγος θαυμασμοῦ καταλαμβάνει αὐτούς. Οἱ Ἕλληνες βλέποντες τὰ πάντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν καὶ θεωροῦντες ἐπιτοπίως τὰ ἱστορικὰ συμβάντα, διὰ τῆς ἐντεῦθεν προσποριζομένης ἀκριβείας καὶ πραγματικότητος τῶν ἀναμνήσεων ἔχουσι, οὕτως εἰπεῖν, παρόντα καὶ ὀρατὰ

τὰ ἱστορικὰ ταῦτα συμβάντα, ἐνθουσιῶσι καὶ τὴν δόξαν τῶν προγόνων κληροδότημα ἱερὸν ἀναγνωρίζουσιν, οὐτινος τὴν διεκδίκησιν αἱ συμφοραὶ ἀνέβαλον, ἀλλ' ὁ χρόνος δὲν παρέγραψεν. Αἱ ἱστορικαὶ αὐταὶ ἀναμνήσεις ὑπῆρξαν ἰσχυροὶ σύμμαχοι ἡμῶν, ἐνώπιον τῶν ὁποίων καὶ οἱ ψυχρότατοι διπλωμάται, ὑπὸ σεβασμοῦ καταληφθέντες, δὲν ἠδύναντο ἢ νὰ κύψωσι γόνυ. Πατριωτικὴ εἶναι ἡ εὐχὴ νὰ ἴδωμεν τὸν σημερινὸν ἑλληνισμὸν διαδεχόμενον τὸν ἀρχαῖον. Ἀλλ' ἡ ἀληθὴς φιλοπατρία πρέπει νὰ ἐπιζητῇ τὰ ἐφικτὰ καὶ οὐχὶ τὰ ἀνέφικτα. Σήμερον ὀφείλομεν νὰ εἰσαγάγωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν. Ἐν τοῖς πάλαι χρόνοις ἡ Ἑλλάς ἐξηυγένιζε τὰ βάρβαρα ἔθνη, μεθ' ὧν ἤρχετο εἰς συνάφειαν εἴτε κατακτησαμένη εἴτε κατακτηθεῖσα, διότι ὁ πολιτισμὸς ἦτο, οὕτως εἰπεῖν, προνόμιον αὐτῆς, διότι τὰ μεγάλα ἔργα τοῦ νοῦ ἐν ταῖς ἐπιστήμας καὶ ταῖς ὠραῖαις τέχναις μαγευτικὴν ἐξήσκουν δύναμιν ἐπὶ τῶν βαρβάρων. Ἄν οἱ Ὀθωμανοὶ ὑπῆρχον καὶ κατεκτῶντο τὴν Κωνσταντινούπολιν καθ' οὓς χρόνους τὰ στίφη τοῦ Ἀλαρίχου ἢ τοῦ Ἀτίλα κατέκλυζον τὴν Εὐρώπην, οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ κατακτηταὶ Ὀθωμανοὶ ἤθελον συγχωνευθῆ μετὰ τοῦ κατακτηθέντος ἑλληνισμοῦ, ὡς συνεχωνεύθησαν καὶ οἱ κατακλύσαντες τὴν Ἑλλάδα Σλάβοι, Φράγκοι καὶ λοιπὰ βάρβαρα στίφη. Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ Ὀθωμανοὶ κατεκτήσαντο τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅτε ὁ πολιτισμὸς τοῦ ἑλληνισμοῦ ἦτο ἐν τῇ ἐσχάτῃ αὐτοῦ παρακμῇ, ἰσχυρὰ δὲ κράτη εἶχον σχηματισθῆ ἐν τῇ Δύσει, ὅπου ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἤρξατο νὰ ἐγκλιματίζεται. Ἡ ὀθωμανικὴ δεσποτεία εὗρε μετὰ τὴν κατάκτησιν ἑλληνισμὸν σχεδὸν ἀποβαρβαρωθέντα, τὰς ὠραίας ἐπὶ Φειδίου τέχνας ὅλως ἀποσβεθείσας, τὴν γλυκὺφθογγον ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐκχυδαίσθεισαν, κακώφρων. Τὰς ὑπὸ τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους κηρυχθείσας αἰδέους ἀληθείας τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης, ἀληθείας ἀποτελούσας καὶ σήμερον ἐτι τὴν μόνην στερεὰν βᾶσιν τοῦ κοινωνικοῦ καὶ δημοσίου τῶν ἐθνῶν δικαίου, εἶχον διαδεχθῆ αἱ ἀηδεῖς θρησκευτικαὶ ἔριδες. Ἀλλ' ἂν ἡ ἀπορροφητικὴ ἐπιρροὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τῶν κατακτητῶν ἔπαυσε, τὸ ἀκατάστρεπτον αὐτοῦ ἐπέζησεν. Ἡ ἑλληνικὴ φολὴ δὲν ἀπέθανεν ὡς ἀπέθανον ἄλλα ἔθνη. Ἀπέτυχε πολλάκις ἐν ταῖς πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς τολμηραῖς ἀτοπειραῖς, ἐνίκηθη, ἐδεκατίσθη, ὑπέστη τὰ πάνδεινα, ἀλλὰ δὲν ἀπέκαμεν. Ἡ πεποίθις τῆς ἐπὶ τέλους ἐπιτυχίας εἶναι ἐν τῶν δραστηριοτέρων μέσων αὐτῆς τῆς ἐπιτυχίας, διότι κρατεῖ ἀκλόνητον τὸ θάρρος, εἶναι παρήγορος ἐν ταῖς συμφοραῖς. Ὁ ἑλληνισμὸς ἔλαβε μέγα δῶρον παρὰ τῆς θεῖας προνοίας, τοιαύτην δηλ. βώμην, ὥστε καὶ καταβαλλόμενος νὰ μὴ καταστρέφεται καὶ οὐδέποτε ὑπ' ἄλλων νὰ ἀπορροφᾶται. Ἡ δουλεία ἤγαγεν αὐτὸν εἰς συναίσθησιν τῶν τόσων κατὰ τὸ παρελθὸν σφαλμάτων αὐτοῦ, ἅτινα ἐπήνεγκον τὴν πτώσιν τῆς μεγάλης αὐτοῦ αὐτοκρατορίας. Ἐκτοτε ὁ ἑλληνισμὸς ἤρξατο πάλιν νὰ ἀναλαμβάνη κατὰ μικρὸν ἀπαρτῆτος τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἤρξατο καὶ πάλιν βαρβαρωθεῖσα νὰ ἐξευγενίζεται, ἡ παιδεία νὰ ἦναι ἐπιζητήτος. Εἰς τὸν μείζονα φωτισμὸν τοῦ ἔθνους καὶ ἰδίως εἰς τὰς προσπάθειάς ὀλίγων ἑλλήνων πεπαιδευμένων, ἀνοιχάντων εἰς τὴν ἑλληνικὴν εὐφυῖαν τὰς πύλας τῆς Δύσεως καὶ ὡς νέων μυσταγωγῶν προσκαλεσάντων τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν εἰς τῆς Δύσεως τὰ μυστήρια, ὀφείλεται ἡ ἐθνικὴ παλιγενεσία. Πρὸς τὴν ἀπηλευθερωμένην δ' Ἑλλάδα τὰ γράμματα εἶναι τὸ ἐξεγερτήριον λαοῦ κεκλημένου εἰς μεγάλην κληρονομίαν, ἡ ἀνάστασις τῆς ἑλληνικῆς προόδου, ἡ ἤως λαμπροτέρων ἡμερῶν. Ταῦτα θὰ καταστήσωσι τοῖς Ἑλλήσι γνωστὴν τὴν ἄξίαν καὶ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ἀποστολήν. Ἡ ἐλευθέρω Ἑλλάς δι' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν πρέπει νὰ ἦναι κέντρον διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναπτύξεως, ἐστὶα τοῦ πολιτισμοῦ, τὰς εὐεργετικὰς αὐτῆς ἀκτίνας ἐκπέμπουσα καθ' ἀπάσας τὰς διευθύνσεις.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς παιδείας καὶ ἐπὶ τὴν βιομηχανικὴν προαγωγὴν ἐστὶν ἀναμφισβήτητος. Ἄς μὴ ἀπατώμεθα νομίζοντες, ὅτι ἐν τῷ σημερινῷ αἰῶνι τῆς ὕλης ἔχουσι τὴν μόνην καὶ ἀποκλειστικὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἐπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης τὰ δικαιώματα τῆς ἱστορίας. Τὸ κράτος τῶν ὑλικῶν συμφερόντων ἐστὶ μέγα. Πρέπει νὰ πείσωμεν τοὺς Εὐρωπαίους, ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ γωνίᾳ, ἣν ἐπέτρεψεν ἡμῖν ἡ διπλωματεία αὐτῶν νὰ ἔχωμεν, δυνάμεθα νὰ εὐμερῆσωμεν καὶ νὰ φανῶμεν χρήσιμοι εἰς τὰ ὑλικά συμφέροντα τῆς Εὐρώπης, καὶ νὰ πείσωμεν αὐτοὺς οὕτως, ὅτι ἀφίνοντες ἡμᾶς νὰ λάβωμεν ποτε ἕκτασιν ἐνεργείας, θέλουσιν ἰδεῖ τῶν συμφερόντων αὐτῶν τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀνάπτυξιν παρ' ἡμῶν διευκολυνομένην. Ὀφείλομεν νὰ συνδέσωμεν μετὰ τῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος τὰ ὑλικά συμφέροντα τῆς Εὐρώπης. Τοῦτο ὅν κατορθοῦται ἢ διὰ τῆς ὑλικῆς ἀναπτύξεως τοῦ τόπου. Εἶθε δὲ μεταφέροντες τὰ βλέμματα ἀπὸ τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῶν Προπυλαίων εἰς τὴν πανηγυρικὴν ἔκθεσιν τῶν προϊόντων τῆς ἐθνικῆς ἐνεργείας καὶ τὸ μέγαρον τῆς βιομηχανίας νὰ βλέπωμεν ἐνώπιον ἡμῶν τὴν ὑλικὴν τοῦ τόπου πρόοδον, βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγὴν.

Κατὰ τὴν πανηγυρικὴν τέλεσιν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων πρὸς ἐμψύχωσιν καὶ ἀνόρθωσιν τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας ἀπητήθη νὰ παρουσιασθῶσι καὶ ἐκθέσεις ἐπιστημονικαί, δεικνύουσαι τὴν διανοητικὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν τελευταίαν Ὀλυμπιάδα. Ἡ Φιλοσοφικὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Σχολὴ ἀνέθηκεν εἰς ἐμὲ νὰ συντάξω ἔκθεσιν τῆς διανοητικῆς ἡμῶν προόδου ἐν τῷ φιλολογικῷ αὐτῆς τμήματι. Τὸ ἔργον ἐστὶ δυσχερῆστατον, διότι ὁ σπουδάζων περὶ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν ὀλοκλήρου ἔθνος δὲν πρέπει νὰ περιορισθῆ μόνον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν φιλολογικῶν ἔργων, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἀκολουθήσῃ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τὴν πορείαν, καὶ νὰ βλέπῃ τοὺς πρὸς τελειοποίησιν αὐτῆς καταβαλλομένους ἀγῶνας. Πόσοι ὅμως τῶν ἀγῶνων τούτων μένουσιν ἀπαρτῆτοι! Πόσοι λησμονοῦνται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὅταν φθάνωσιν εἰς σημεῖόν τι ὠρισμένης προόδου καὶ ὀρμῶσιν εἰς τὰ ἐμπρός! Οὕτως ἐπὶ τῆς γλώσσης ἂν ἡ νέα ἑλληνικὴ φιλολογία ἤθελεν ἔχει τοὺς

εξόχους αὐτῆς ἀνδρας, ἡ νεολαία ἤθελεν ἔχει ὁδηγόν τινα εἰς τὴν περὶ τῆς γλώσσης μελέτην. Δυστυχῶς ἐν Ἑλλάδι ἔξοχοι συγγραφεῖς, δυνάμενοι νὰ μορφώσωσιν μικρὸν κατὰ μικρὸν τὴν γλώσσαν, καὶ νὰ ἐπιβάλωσι μετὰ τῶν ἐθνικῶν αὐτῶν καὶ τὴν φράσιν καὶ τοὺς γραμματικούς αὐτῶν κανόνας, δὲν ὑπάρχουσι. Καὶ ἂν ἐν ἄλλοις ἔθνεσιν ὁ λαὸς θεωρεῖται ὡς μέγας νομοθέτης τῆς γλώσσης, τοῦτο κατ' ἰσχυρότερον λόγον πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῆ ὡς ἀληθὲς ἐν Ἑλλάδι. Ὑπὲρ τῆς ὀλίγον κατ' ὀλίγον τελειοποιήσεως τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης ἐργάζονται ὁ λαὸς, οἱ δημοσιογράφοι, οἱ δικηγόροι, οἱ διδάσκαλοι, κλπ. ἀλλὰ δυσκολώτατον εἶναι νὰ διακρίνη τις τοὺς ὑπὸ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης τάξεως τῶν ἀνθρώπων καταβαλλομένους ἀγῶνας καὶ ἐκ τῆς γλώσσης νὰ διακρίνη ὅ,τι συνεισέφερον οἱ δημοσιογράφοι, οἱ δικηγόροι, οἱ διδάσκαλοι καὶ λοιποὶ ἀπὸ τοῦ εἰσενεχθέντος ὑπὸ τοῦ τύπου. Περιοριζόμεθα λοιπὸν κατ' ἀνάγκην νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἡ νέα Ἑλληνικὴ γλώσσα κατέστη ὠραιότερα, πλουσιωτέρα καὶ ἀρμονικωτέρα τῆς πρὸ 4 ἐτῶν λαλουμένης, πολλὰ ἀρυσθεῖσα ἐκ τοῦ ἀνεξαντλήτου πλοῦτου τῆς γλώσσης τῶν προγόνων καὶ ἐκ τῶν φιλολογικῶν τῶν νεωτέρων ἐθνῶν, μεθ' ὧν εὐρισκόμεθα εἰς συνάφειαν. Ἡ μεγαλειτέρα ἀνάπτυξις ἀνήκει εἰς τὰ φιλολογικὰ περιοδικὰ συγγράμματα. Ἀλλ' ὅ,τι λέγομεν περὶ γλώσσης τοῦτ' αὐτὸ δύναται νὰ ῥηθῆ περὶ ποιήσεως καὶ ἄλλων κλάδων. Καὶ ὁ λαὸς ἔχει τὴν ποίησιν αὐτοῦ, πολλάκις λαμπρὰν ποίησιν, ἐν ἣ ἀπεικονίζεται ἐξαισίως ἡ ὠραιότης τῆς φύσεως, τὸ θέλημα τῆς ἀφελείας. Γνωστὸν ὅμως εἶναι ὅτι δυσκολώτατον εἶναι νὰ συλλέξη τις ὅ,τι παρήγαγεν ἡ ποίησις τοῦ λαοῦ καθ' ὠρισμένην χρονικὴν περίοδον. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν περιοριζόμεθα εἰς τὴν ἐξέτασιν ποιημάτων παραδοθέντων εἰς τὴν δημοσιότητα. Ἐνδεχόμενον δὲ εἶναι νὰ παραλειφθῆ ποιητικὸν ἔργον παμφίλου τῶν Μουσῶν τέκνου, φερόμενον μόνον εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ, καὶ ὅπερ ἂν ἐδημοσιεύετο, ἡ ἑλληνικὴ ποίησις ἤθελε συγκαταριθμῆ αὐτὸ μετὰ τῶν μαργαριτῶν αὐτῆς. Τοιοῦτοτρόπως ὡς Συμβολαιογράφος ἐπεφορτίσθην νὰ συντάξω τὴν ἀπογραφὴν τῆς διανοητικῆς περιουσίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἣν ἐκτέησατο ἐν τῷ φιλολογικῷ τμήματι κατὰ τὴν λήγουσαν τετραετίαν· προβαίνω δ' εἰς τὸ ἔργον χωρὶς νὰ ἔχω τὴν ἀξίωσιν, ὅτι ἡ ἀπογραφὴ θέλει περιέχει ἀκριβῆ καὶ ἀναμάρτητον περιγραφὴν τῶν ἔργων τῆς διανοίας.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

Ὡς ἡ πολιτικὴ ἱστορία παρέχει ἡμῖν σπουδαιότατον κοσμοϊστορικὸν νόμον, ὅτι οἱ ῥωμαλεώτεροι, γενναῖοτεροι καὶ ἐπὶ τὰ κρείττω συντεταγμένοι λαοὶ ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῶν ἀσθενεστέρων, καθιστῶσιν αὐτοὺς ὑποχείριους καὶ ὑπηκόους καὶ διὰ τῆς κατακτήσεως πολλῶν λαῶν σπεύδουσιν εἰς τὴν κοσμοκρατορίαν, οὕτω καὶ ἡ τῶν γραμμάτων καὶ καθόλου ἡ τοῦ πολιτισμοῦ ἔρευνα φέρει τὸν ἐρευνητὴν εἰς ὅμοια ἐξαγόμενα. Τοῦτο γίνεται κατὰθῆλον, ἐάν τις ἀπιδῆ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων λαῶν, ὧν ἡ πικρὸς τῶν Ἑλλήνων δύναμις ἐκράτησεν. Ἴσως πολλὴ ἢ ὀλίγον ἐπὶ τῆς νηπιακῆς αὐτῶν ἡλικίας ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς γηραιᾶς Αἰγύπτου ἐπέδρασεν, ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν ἦτο μικρὰ καὶ ἀσθενής, καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ ξένου πολιτισμοῦ χυθέντα ἐν τῇ ἑλληνικῇ μεγαλοφυῶι συνετάκησαν καὶ ἀφωμοιώθησαν πρὸς ὅ,τι χαρακτηρίζει τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ὡς ἡ ἀρχαία Ῥώμη πρὶν προβῆ εἰς τὰς μεγάλας αὐτῆς κατακτήσεις ἀφωμοίωσε τοὺς γείτονας λαοὺς, οὕτως ἡ ἀρχαία Ἑλλάς εἰς ἑαυτὴν τὰ συγγενῆ στοιχεῖα προσλαβοῦσα, τὰ ξένα ἀποσοβήσασα καὶ διὰ μεγάλων νικῶν ἐπιφύσθεῖσα τὴν κοσμοκρατορίαν τοῦ πολιτισμοῦ ἀνέλαβε. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ κοσμοϊστορικὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Μιλτιάδης μετὰ τῶν Μαραθωνομάχων ἐνίκη ἐν Μαραθῶνι, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐτίθεντο αἱ βάσεις τῆς Ἑλληνικῆς κοσμοκρατορίας. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη δὲν ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ὕλης, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ κόσμου τῶν ἐθνικῶν, διέμεινε ἀκεραία μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Αὐτοὶ οἱ πορθηταὶ τῆς Ῥώμης δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταλύσωσι τὴν ἑλληνικὴν κοσμοκρατορίαν, ἀλλὰ καὶ νικηταὶ ἐγένοντο ταύτης δούλοι· ἡ δὲ τοῦ πνεύματος δουλεία δὲν εἶναι εὐτελής καὶ ἀγενής καὶ ἀνελεύθερος, ὡς ἡ τοῦ σώματος. Οἱ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀναγνωρίσαντες ἀπέθεντο τὴν βαρβαρότητα, ἀπηλλάγησαν τῶν δεισιδαιμονικῶν, ἐγένοντο κύριοι ἑαυτῶν καὶ ἐκτέησαν τὴν ὄντως ἀληθῆ ἐλευθερίαν. Οὕτως οὐδεμία ἐστεμμένη κεφαλὴ ἔσχε πλείονας ὑπηκόους, ὅσους ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, οὐδεὶς κατακτητὴς διὰ τοῦ ξίφους αὐτοῦ διεχώρισεν εὐρυτέρας χώρας, ὅσας ἡ ὀξύτης τῆς διανοίας τοῦ Πλάτωνος, καὶ οὐδεὶς στρατάρχης ἠρίθμησεν οὐδ' ἐπὶ μίαν γενεάν πλείονας στρατιώτας, ὅσους ἔχει ἡ τοῦ μεγάλου τῶν Σταγείρων φιλοσόφου.

Δυστυχῶς ὄντως οἱ λαοὶ, ὅσοι ἔδειξαν ψυχρὰν ἀδιαφορίαν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἢ τούτων κατεφρόνησαν, ἢ τὸ παράπαν ἐκ τῆς χώρας αὐτῶν ἀπεσοβήσαν. Οὔτε ὁ πλοῦτος τῶν μετάλλων, οὔτε τὸ ἀσφαλὲς τῆς χώρας, οὔτε τὰ βαρβαρικά πλήθη ἠδυνήθησαν νὰ ἀναγκαιώσωσι τὰς ξένας ἐπιδρομάς. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀναπτύσσουσι τὴν διάνοιαν, ἐξευγενίζουσι τὴν ψυχὴν, ἀνορθοῦσι τὸ φρόνημα καὶ καθιστῶσι τὰ τε ἄτομα καὶ τοὺς λαοὺς ἐλευθέρους. Ἐντεῦθεν οἱ τῆς ἐλευθερίας ἐφιέμενοι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἄπτονται.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἠδυνάτο τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὑπὲρ πάντας τοῖς λαοὺς εἶναι ἐπιτηδεϊότερα νὰ ἐκθρέψωσι καὶ διδάξωσι καὶ ὠφελήσωσιν ἐκείνους, οἵτινες ζῶσιν ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀστερόεντα οὐρανὸν, ὁρῶσι τὰ αὐτὰ περικαλλῆ ὄρη, ἀναπνέουσι τὸν αὐτὸν διαυγῆ ἀέρα, πίνουσιν ἐκ τῶν αὐτῶν πολυτιμῶν πηγῶν καὶ δικαίως σεμνύνονται ὅτι τὸ αἷμα αὐτῶν ἴσως μὲν εἶναι μεμιγμένον μετὰ ὀνηίου, ὅμως τὰ ἐπικρατέστερα αὐτοῦ στοιχεῖα καταρρέουσιν ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἐδημιούργησαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν.

Ἄλλὰ κακῆ μοίρα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα μέχρι τοῦδε ἤκιστα ὠφέλησαν ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας καί, ὅπερ λυπηρότατον, δι' αἷτια οὐχὶ μεγάλα καὶ ἀνυπέροβλητα. Πρῶτον οἱ διδάσκαλοι εἶναι οἱ γλισχροτάτα μισθοδοτούμενοι ὑπάλληλοι καὶ οἱ ἤκιστα ἐν τῇ πολιτείᾳ διὰ τῆς παιδείας αὐτῶν δυνάμενοι νὰ ἐπιδράσωσιν. Ἐντεῦθεν παρασκευάζονται, ἵνα γείνωσι διδάσκαλοι οὐχὶ οἱ ἐλευθεριωτέρως ἀνατροφῆς τυχόντες, ὡς παρ' Ἀγγλοῖς, ἀλλ' οἱ τῆς μέσης καὶ κατωτέρας κοινωνικῆς τάξεως. Οὗτοι δὲν νομίζουσι τὸ διδασκαλικὸν ἔργον ὡς ὑψηλόν, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς βιοποριστικόν. Ἄλλ' οὕτως ἔχοντες δὲν δύνανται νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὰς ὑψηλοτέρας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων σφαίρας, ἀλλὰ διαμένουσιν ἐν τοῖς ταπεινοτέροις στρώμασι. Διότι οἱ οὕτως ἔχοντες οὔτε τὰς τραγωδίας τῶν μεγάλων τραγικῶν δύνανται νὰ ἀναλύσωσιν, οὔτε τὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας τοῦ Πλάτωνος νὰ ἐννοήσωσιν, οὔτε εἰς τὸ φρόνημα καὶ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου νὰ παρακολουθήσωσιν, ἀλλὰ παρβάλλουσι τὰ λεξικά πρὸς τὰ ἀθάνατα μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας, ἅπερ ὡς νεκρὰ σώματα θεωροῦντες διδάσκουσιν ἐπ' αὐτῶν πᾶν ἀμούσως τὴν ἀνατομίαν τῆς γλώσσης. Δεύτερον ἐν Ἑλλάδι ἀνεπτύχθη τὰς τις ἀνθρωπίνων ὀνηρῶν καὶ ἀγρήστον, ἄγαν δὲ μεμφμοίρων, ὡσεὶ ἐν τῇ μεμφμοίρᾳ εὗρισκον παραμυθίαν τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῶν νάρκης. Τρίτον οὔτε αἱ ἐκάστοτε ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις, οὔτε οἱ ὁμογενεῖς κατενόησαν ἀκριβῶς, ἠλίκιον ἀλλοίωσιν ἤθελε λάβει ἡ Ἀνατολὴ ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Οὗτοι νομίζοντες, ὅτι τὰ διὰ τῶν δακτύλων δεικνύμενα μνημεῖα εἶναι τὰ ἐπιτηδειότερα πρὸς διαίωσιν τῶν εὐγενῶν αὐτῶν αἰσθημάτων πρὸς τὴν ἰδίαν πατρίδα σπανίως δαπανῶσι πρὸς σκοπιμώτεραν διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Τὰ μνημεῖα ὅμως εἶναι νεκρὰ, οὐδὲ δύνανται νὰ μεταβάλωσι τὴν ὄψιν τῆς Ἀνατολῆς, ἀν μὴ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα λάβωσι ζῶν, ὡς παρ' ἄλλοις πεπολιτισμένοις λαοῖς. Βεβαίως τὰ μνημεῖα διακοσμοῦσι τὴν μητρόπολιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀναδεικνύουσιν αὐτὴν περίβλεπτον τοῖς ξένοις καὶ παραδίδουσιν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς εὐγενεῖς ὑπόδειγμα φιλοπατρίας· ἀλλὰ πάντα ταῦτα δὲν εἶναι ἀντίρροπα πρὸς τὴν μεγάλην ἐλάβην τὴν προκύπτουσαν ἐκ τῆς ἀμελείας τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας. Ἄν ἄλλοι λαοὶ πολλὰ δαπανῶσι καὶ οὐχὶ ὀλίγον μοχθῶσι πρὸς παραγωγὴν ἐθνικῆς τινος φιλολογίας, ἠλίκιον αἰσχύνῃ φέρει ἡμῖν, ὅτι τὴν εὐγενεστάτην τῶν φιλολογιῶν ἔχοντες δὲν φροντίζομεν, ὅπως διὰ τῆς ἀρσεως μικρῶν τινῶν κωλυμάτων προσιτῆν εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν καταστήσωμεν! Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἡμετέρας ἀνεξαρτησίας δύο μεγάλοι ἄνδρες, ὁ Κοραῆς καὶ ὁ Καποδίστριας, ὧν ὁ μὲν ἐκδίδων Ἕλληνας συγγραφεῖς, ὁ δὲ θέτων τὰς βάσεις τῆς δημοτικῆς παιδείσεως, ἐχάραξαν ὁδοὺς ἀγούσας ἀσφαλῶς εἰς τὸ ἐθνικὸν μεγαλεῖον. Μετὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ὅσον ἀπεκλίναμεν τῶν ὁδῶν ἐκείνων, τοσοῦτον ἀπεπλανήθημεν εἰς λαθῦρινθον, καὶ λάθρως εἰς τὸν ὄλεθρον φερόμεθα.

Μὴ λησμονῶμεν ὅμως, ὅτι ἐν τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ ὑπῆρχον οἱ μεγάλοι οἴκοι τῶν Ζωσιμαδῶν καὶ τῶν Καπλανῶν. Τοὺς μεγάλους ἐκείνους ἄνδρας ἔθετο κατὰ νοῦν νὰ μιμηθῇ ὁ πολυτάλαντος καὶ φιλοπάτρις ὁμογενὴς ἡμῶν κ. Χρηστάκης Ζωγράφος, οὗ τὸ ὄνομα ὁσημέραι καθίσταται ἄξιον μείζονος εὐγνωμοσύνης διὰ τὰς ἀπειρους εὐεργεσίας πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν. Ὁ διάδοχος οὗτος τῶν Ζωσιμαδῶν καὶ τῶν Καπλανῶν ἔθηκεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικοῦ συλλόγου τετρακοσίας ὀθωμανικῆς λίρας κατ' ἔτος, ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς ἄθλα πρὸς ἐκδοσιν ἑλλήνων ποιητῶν καὶ πεζογράφων. Ὁ εἰρημένος σύλλογος αἰτήσας συμβουλὰς παρὰ τῶν διαφόρων συλλόγων καὶ λογίων ἐπέισθη, ὅτι εἶναι λυσιτελέστερον νὰ ἀναθέσῃ τὴν ἐκδοσιν εἰς λογίους. Ὄντως ὁ ἀγὼν ἦτό τι δυσχερέστατον· διότι προῦκειτο νὰ κρίνωσι συνάδελφοι τὰ ἔργα συνάδελφων. Εὐχρηθῶμεν, ἵνα ἡ ἀγαθὴ πρόθεσις τοῦ μεγάλου τούτου εὐεργέτου ἀποβῇ ἐπ' ἀγαθῶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Οὕτως αἴρεται τοῦλάχιστον ἡ πρόφασις, ὅτι ἐλλείπουσιν οἱ πόροι.

Πρὸ τῆς γενναίας ὅμως προσφοράς τοῦ φιλοπατρίδος ὁμογενοῦς ὑπὲρ τῆς ἐκδόσεως ἑλλήνων συγγραφέων ὑψωσε φωνὴν ὁ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητῆς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων κ. Μιστριώτης. Οὗτος ἐν ἔτει 1872 διὰ τῆς ἀγγελίας αὐτοῦ ἀνήγγειλε τὴν ἐκδοσιν ἑλλήνων συγγραφέων ἀρχόμενος ἐκ τῆς ἐκδόσεως Πλατωνικῶν διαλόγων. Τότε πολλοὶ ἐπήνεσαν μὲν τὴν ἐθνικῆν πρόθεσιν τοῦ καθηγητοῦ, ἀλλ' ἔχοντες ἐν ὄψει τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας τοῦ ἔργου δυσχερείας ἐξέφρασαν τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ εἰρημένου καθηγητοῦ δὲν ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ τῆς ἀγγελίας. Ἡ φιλοπονία ὅμως αὐτοῦ διέψευσε τὴν γνώμην τῶν ἀπαισιόδοξων, διότι μετ' ὀλίγου μηνῶν ἐξέδωκε τὸν *Πορταῖον τοῦ Πλάτωνος*, οὗ προτάσσει δύο μακρὰς εἰσαγωγὰς, καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἐξετάζει τὸν ὅλον φιλόσοφον, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἀναλύει τὸν ἐκδοθέντα διάλογον. Ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὸν Πλάτωνα μᾶλλον ὑπὸ γραμματικὴν ἔποψιν ἢ ὑπὸ φιλοσοφικὴν. Ἴσως οὐχὶ ἀτόπως διότι ἂν ἤθελε νὰ ἀναπτύξῃ ὀλόκληρον τὸ σύστημα τοῦ μεγάλου τούτου φιλοσόφου καὶ καταδείξῃ τὴν σχέσιν τούτου πρὸς τοὺς ἀρχαιότερους καὶ νεωτέρους, ἤθελε συγγράψῃ ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἥτοι ἤθελεν ὑπερακοντίσει τὸ θέμα αὐτοῦ. Ὅπου ὅμως εἶναι ἀνάγκη, καταδεικνύει, ὅτι εἶναι σπουδαῖος γνώστης τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ διδάσκει ἑλληνικὴν γραμματολογίαν, δύναται ἀπὸ ὑψηλοτέρας σκοπιᾶς νὰ σταθμίσῃ τὰ διάφορα γραμματολογικὰ φαινόμενα. Οὕτω λίαν ἐπιτυχῶς ἀνευρίσκει τὰ αἷτια, δι' ἃ ὁ μὲν Πλάτων ἔγραψεν ἐν διαλόγῳ, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐν συνεχεῖ λόγῳ, καὶ διατί ὁ μαθητῆς τοῦ Σωκράτους ἐξελέξατο τὸν υἱὸν τῆς Φαιναρέτης ὡς τὸν ἰθύντορα τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ διαλόγων. Ὡσαύτως μετ' ἐπιτυχίας ἀνευρίσκει τὰ αἷτια τῆς γεννήσεως τῶν σοφιστῶν καὶ καταδεικνύει τὴν ὄλεθριαν ἐπίδρασιν αὐτῶν ἐπὶ τῆς τύχης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ συγγραφέως ὑπάρχει σαφήνεια ἐκφράσεως, διαύγεια ἰδεῶν καὶ καθόλου εἰπεῖν ἐν τῇ μελέτῃ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων κτήσατο τὸ μυστήριον, ἵνα καὶ τὰς αἰθεριωτέρας ἰδέας καθιστᾷ προσιτὰς καὶ εἰς τὴν κοινοτέραν

διάνοιαν. Τὸ δὲ κείμενον τοῦ διαλόγου ἐπλούτισε διὰ παντοσιδῶν σημειώσεων, οἷον κριτικῶν, γραμματικῶν, ἐρμηνευτικῶν, αἰσθητικῶν καὶ πραγματικῶν. Ἡ ἐπιτυχία ὅμως τοῦ ἔργου πρὸ πάντων ὀφείλεται εἰς τὸν μέγαν ζῆλον καὶ οἰονεὶ ἐνθουσιασμόν, μεθ' οὗ ἐπεχείρησεν αὐτό. Ἰσως χαρακτηρίζομεν τὴν διάθεσιν τοῦ συγγραφέως, ἂν ἀποσπάσωμεν μικρὸν τι τιμῆμα τοῦ προλόγου αὐτοῦ. « Ἄν δὲ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα μεθ' ἀπάσης τῆς ἐκπολιτιστικῆς αὐτῶν δυνάμεως εἰς εὐρύτερους κύκλους προσεῖτα κατασταθῶσιν, ἂν εἰς πάσας τῆς κοινῆς βίας τὰς τάξεις εἰσδύσωσιν, ἂν οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι τῆς μεγαλοφυΐας θησαυροὶ εἰς τὰς ἡμετέρας κεφαλὰς διαχυθῶσιν, ἂν αἱ ὑψηλαὶ ἐκείνων ἰδέαι καταμετρηθῶσι καὶ προσηκόντως ἐκτιμηθῶσιν, ἂν τὸ μεγαλοῦργον φρόνημα τῶν ἡμετέρων προγόνων τὴν ταπεινότητα τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἐλέγξῃ, τίς εἶναι οὕτως ἀπελπίς, ὥστε ἂν δὲν ἤθελε προσδοκᾷ τῶν κακῶς ἐχόντων βελτιώσεις; Τίς τὴν ἐθνοποιὸν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων δύναμιν παραγνωρίζει; Καὶ τὴν θαυματουργὸν ἐκείνην δύναμιν, ἥτις διεμόρφωσεν ἢ διέσεισεν ὀλοκλήρους κοσμοκρατορίας, ἥτις διέλυσε παχύτατα σκότη ὀλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἥτις λαοὺς χυδὴν διεσκεδασμένους καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν τῇ τύχῃ διεσπαρμένους ἔθνη ἀνέδειξε. Πολλοὶ δὲ πάλιν λαοὶ ἐν δειναῖς περιστάσεσι τὴν ἰδίαν σωτηρίαν παρὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐζήτησαν καὶ οἱ λογιώτεροι μεταξὺ τούτων δι' ἐκδόσεων ἢ μεταφράσεων τῶν ῥητορικῶν τοῦ Δημοσθένους λόγων, ἢ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου ἐπειράθησαν τὸ ἐθνικὸν φρόνημα νὰ κρατύνωσι καὶ ἐξυψώσωσι καὶ τὰς ἀραιὰς τῶν πολεμιστῶν φάλαγγας νὰ πυκνώσωσι. Πόσον ἄρα γε ἤθελε βελτιώσει τὴν πρὸς τὸ καλὸν αἴσθησιν ἢ ὀρθὴ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν γνῶσις! Τίς οὐχ εὖτως ἀνεπίδεκτον βελτιώσεως τὴν καρδίαν, ὥστε ἢ ἐπιστημονικῇ τοῦ Πλάτωνος ἠθικῇ δὲν δύναται ταύτην νὰ ἐξευγενίσῃ; Ἄνευ ἀγωγῆς ἐπὶ ἠθικῶν θέσεων ἐρεῖδομένης μάτην πονοῦμεν. Ἀλλὰ κακῇ μοίρᾳ ἡμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες σπανίως ῥίπτομεν τὸ ὄξυ ἡμῶν βλέμμα εἰς τὰ πόρρω αἴτια, ἅπερ πολλάκις παράγουνσι ὀλεθριώτατα ἀποτελέσματα. Ὅταν δὲ τοιαῦτα δεινὰ ἐπέλθωσιν, ὡς ἀθῶοι δῆθεν δυσχεραίνομεν, ἰλιγγιωμέναι καὶ χασμώμεθα. » (Πρόλ. σελ. θ'). Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκδοσις ἔχει πολλὰς ἀρετὰς καὶ ἀνθηρὰν φρασεολογίαν, εἴλωσε πολλοὺς ἀναγνώστας καὶ διήγειρε τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν μέγαν τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφον καὶ ἐκείνων, οἵτινες ἦσαν τέως ἀγευστοί.

Μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ Γοργίου ὁ κ. Μιστριώτης ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1874 τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους μετὰ πρόλογον, δύο εἰσαγωγῶν καὶ πλουσιωτάτων καὶ παντοσιδῶν σημειώσεων. Ἐν τῷ πρόλογῳ ὁ συγγραφεὺς διὰ γλώσσης γλαφυρᾶς ἀναπτύσσει τὰς περὶ φιλολογίας ἰδέας, αἵτινες κρατοῦσι νῦν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Ἑυρώπῃ. Οὗτος μαθητὴς γενόμενος, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, τοῦ Βεικίχου, ἀποβλέπει στενοὺς ὄριμους τῆς φιλολογίας τοῦ Hermann καὶ τῶν ἄλλων. « Βεβαίως ἡ γλῶσσα, λέγει, εἶναι ἡ κλεις, εἶναι ἡ θύρα, δι' ἧς εἰς τὴν φιλολογίαν εἰσερχόμεθα, εἶναι τὸ τηλεσκοπίον, δι' οὗ τὰς ἀπέριους τοῦ χρόνου ἐκτάσεις διορθῶμεν, αὕτη νόμος δὲν εἶναι φιλολογία ἀλλ' ὄργανον τῆς φιλολογίας. Ἀναμφιλέκτως ἡ γλῶσσα εἶναι ἡ γνησιωτέρα θεάσασθαι λαοῦ εἰκὼν, ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἡ ὅλη φιλολογία, ἀλλ' ὄργανον τῆς φιλολογίας μόριον. Δικαίως ἢ φιλολογία καὶ κατ' ἐξοχὴν ἡ ἑλληνικὴ εἶναι τὸ σπουδαιότατον παιδεύμα τῶν νέων τῶν εὐγενεστάτων Ἕλλαν, ὅμως διὰ τοῦτο δὲν καταδιβάσεται εἰς θεραπευτικὴν τῆς παιδαγωγικῆς, ἀλλὰ διαμένει ὡς αὐτοῦ ἀτελής καὶ ἀθύπαικτος ἐπιστήμη. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ παιδαγωγικὴ οὐδεμίαν ἄλλην τροφήν μέχρι τοῦδε ὑψιστέραν εὑρεν, ὡς διαθρέψῃ τὰς ἀπαλὰς τῶν νέων ψυχὰς ἢ τὰ κλασικώτερα τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας προϊόντα, διὰ τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι δούλη ἀλλὰ τροφὸς καὶ μήτηρ τῆς παιδαγωγικῆς. Ἡ φιλολογία ἂν εἶναι τῶν παιδῶν διδάσκαλος, ἀλλὰ παστῶν τῶν ἡλικιῶν καὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων. Εἶναι ὁ πλοῦσιος τοῦ παρελθόντος θησαυρὸς, εἶναι τὸ αἰώνιον τῶν νεκρῶν πνευματικῶν ταμεῖον (ὅρα πρόλογ. σελ. θ'). Ἐν τῇ πρώτῃ εἰσαγωγῇ ὁ συγγραφεὺς χαρακτηρίζει τὰ τρία μεγάλα γένη τῆς ποιήσεως, τὸ ἔπος, τὸ μέλος καὶ τὸ δράμα. Διὰ βραχέων ἀφηγεῖται τὴν ἱστορίαν τοῦ δράματος καὶ φθάνει εἰς τὸν Σοφοκλῆ, οὗ τὴν τέχνην παραβάλλει πρὸς τὴν τοῦ Μαραθωνομάχου Αἰσχύλου καὶ τὴν τοῦ Εὐριπίδου. Ἐνταῦθα οἱ νέοι δύνανται νὰ μελετήσωσι τὴν δραματικὴν τέχνην, ὅπως μὴ θαυμάζωσι τὰ ἄξια οἴκτου καὶ, ἂν ὅσι ποιηταί, μάθωσι τοὺς αἰώνιους καὶ ἀναλλοιώτους τοῦ καλοῦ νόμους. Ἐν δὲ τῇ ἀναλύσει τοῦ ἐκδοθέντος δράματος δεικνύει τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας τραγωδίας καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῶν. Διαγράφει τὸν χαρακτῆρα τῶν σπουδαιότερων χαρακτῆρων, ἐξ ὧν διαπρέπει ὁ τοῦ Κρέοντος καὶ τῆς Ἀντιγόνης, καὶ λίαν ἐπιτυχῶς καταδεικνύει, ὅτι ὁ ποιητὴς δι' ὑπαινιγμῶν ὑπερασπίζει τὸν μέγαν τῆς ἀρχαιότητος πολιτικόν, τὸν Περικλῆ συκοφαντούμενον, ὅτι δῆθεν ἐπεχείρησε τὸν Σαμιακὸν πόλεμον χάριν τῆς Ἀσπασίας. Οὕτως ἠδυνήθη νὰ ἐρμηνεύσῃ πλείστα χωρία τέως ἀνερμήνευτα. Ὁ συγγραφεὺς πρὸς συγγραφήν τοῦ ἔργου αὐτοῦ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὰ πλείστα καὶ ἄριστα τῶν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Ἑυρώπῃ δημοσιευθέντων. Πρὸ πάντων ὅμως ὑπεβοήθησεν ἢ ἑλληνικὴ αἴσθησις, ἧς στεροῦνται οἱ ἄλλογενεῖς. Οὕτως ὁσήμεραι κρατύνεται ἢ παλαιὰ γνῶμη, ὅτι οἱ Ἕλληνες καλῆς ἐκπαιδεύσεως τυχόντες δύνανται ν' ἀποδῶσιν οἱ ἄριστοι τῶν ἀρχαίων μνημείων ἐρμηνευταί.

Ἐκδόσεις ἑλλήνων συγγραφέων ἐγένοντο πολλαί: ἐν Ἑυρώπῃ ἀλλ' ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ αἰσιδύμος Κοραΐς, τὴν καλλιτέραν ἔλθοσιν Ἕλληνες τὸ γένος δύνανται νὰ ἐπιχειρήσωσι. Πολλὰ χωρία, σκοτεινὰ καὶ δυσεξήγητα τῷ ἐκδιδόντι Ἕλληνας συγγραφεῖς ἀλλοδαπῶ, οὐδεμίαν παρέχουσι δυσκολίαν τῷ Ἕλλητι, διότι τὴν λύσιν αὐτῶν εὐρίσκει ἐν τῇ καθωμιλημένῃ γλώσσῃ, καὶ πολλὰς λέξεις, ἃς παρεμόρφωσαν αἱ ἐσφαλμένα γραφαὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν σχολιαστῶν, εὐρίσκει ὁ Ἕλλην καὶ σήμερον εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἐν τῇ γνησίᾳ ἀρχαίᾳ αὐτῶν γραφῇ. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου παλλὰ ἔθιμα διασωθέντα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἀγνωστα

τοὺς ξένους σχολιαστὰς, καθιστῶσιν εὐκολόν τὴν λύσιν ἀμφιβολῶν. ἂς αὐτοὶ ἐξ εἰκασίας ἐσφαλμένως ἔλυσαν. Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν δύο τούτων ἔργων δὲν ἀνεφάνη μὲν ἄλλο τι, ἀλλ' ἔχομεν τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἄλλοι μιμούμενοι αὐτὸν θέλουσιν ἐξακολουθήσει τοιαύτας ἐκδόσεις. Διότι ἐν Ἑλλάδι συνήθως αἱ ἀρχαὶ παρέχουσι τὰς μεγίστας δυσχερείας. Ἄλλως ὁ κ. Μιστριώτης δι' ἰδίων πόρων κατενίκησε ταύτας, ἐνῶ νῦν ἡ μεγάλη τοῦ κ. Ζωγράφου φιλογένεια ὑποδοῖται τὴν ἔκδοσιν ἐλλήνων συγγραφέων.

Μετὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔκδοσιν συγγραφέων μεταδίδομεν εἰς συγγενῆ διδακτικὰ βιβλία, ἐξ ὧν τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ γηραιοῦ καθηγητοῦ κ. Ν. Γ. Νικοκλέους, ὅστις ὑπισχνεῖται νὰ δημοσιεύσῃ ὀκτὼ Δημοσθενικοὺς λόγους μετὰ σχολίων καὶ μεταφράσεως. Ὁ ἔντιμος καθηγητὴς εἶναι λίαν ἀξιεπίαινος, ὅτι τὸν χρόνον ὅστις ὑπελείφθη ἐκ τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἔργων, ἐδαπάνησε πρὸς σύνταξιν βιβλίου χρήσιμου εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς μέσης παιδείας. Ὁ συντάκτης ἐννοεῖ τὸν σκοπὸν τοῦ ἔργου αὐτοῦ λέγων. «Κρίνω περιττὸν νὰ προσθέσω ὅτι τὸ ἔργον οὕτως ἔχον δὲν εἶναι προωρισμένον διὰ τοὺς σοφοὺς καὶ γλωσσομαθεῖς, δυναμένους νὰ κάμωσι χρῆσιν τῶν σοφῶν τῶ ὄντι ἐκδόσεων τῶν Εὐρωπαίων, ἀλλὰ διὰ τὴν μαθητιῶσαν νεολαίαν, εἰς ἣν καὶ ἀφιερῶ αὐτὸ, ὅπως καθιέρωσα καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ βίου μου μέρος πρὸς διδασκαλίαν αὐτῆς διὰ ζώσης.» Ὅντως τοιαῦτα διδακτικὰ βιβλία χρησιμεύουσιν, ἵνα οἱ νέοι ταχύτερον γίνωνται ἐμπειρότεροι τῆς ἀρχαίας γλώσσης, διέρχωνται πλείονας συγγραφεῖς καὶ ἐθίζωνται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἀριστοτεχνημάτων ἐκείνων, ἐξ ὧν οἱ πεπολιτισμένοι λαοὶ ἀντλοῦσι τὰ πλεῖστα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν. Ἐπειδὴ δ' οὕτως ἔχει, ὁ συντάκτης ἠθέληεν ὠφελῆσαι ἔτι μᾶλλον τοὺς νέους, ἂν ἀπέφευγε ξενισμοὺς τινὰς καὶ ἡμαρτημένας φράσεις· π. χ. ἐν σελ. ἡ. πρώτην ἤδη φορὰν ἀντὶ «πρῶτον ἦδη» καὶ ἐν σελίδι β'. ὡς δωροδοκῆθεις ὑπ' ἐκείνου, ἀντὶ δεκασθεῖς ὑπ' ἐκείνου ἢ δωροδοκῆσας· διότι δὲν ἀρμόζει εἰς ἄνδρας γεγενηκότας ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης νὰ ἀμελῶσιν οὕτω τῆς ὀρθοσπειρίας. Πρὸς τούτοις ὁ ἔντιμος καθηγητὴς θηρέων βραχύτητα ἐν τοῖς προλεγομένοις παραλείπει πράγματα, ἅπερ κηλιδοῦσι τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐξέχου ῥήτορος. Οὕτως ἐν σελίδι β'. ἀκατηγορήθη καὶ ὁ Δημοσθένης ὡς δωροδοκῆθεις ὑπ' ἐκείνου εἴκοσι τάλαντα καὶ ἐξελεγχθεῖς, ὡς λέγεται, ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον 50 ταλάντων, ἅπερ μὴ δυνάμενος νὰ ἀποτίσῃ ἐβρίφθη εἰς τὴν εἰρκτὴν.» Διότι ἂν οὗτος ἠθέλε διὰ πλείονων νὰ ἐκφράσῃ τὰς ἰδέας αὐτοῦ, ἠέληεν εἰπεῖ, ὅτι ὁ ῥήτωρ ἦτο ἀθῶος, ὡς ἐκ πολλῶν δῆλον γίνεταί. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Ἀράλου δεικνύει, ὅτι ὁ Δημοσθένης δὲν ἠγάπα παντὶ σθένει τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ κατεπολέμει τούτον ὡς αἰετὸν ἐθεώρει ἐπιβλαβῆ τῇ αὐτοῦ πατρίδι. Καὶ καθόλου εἰπεῖν ἠδύνατό τις ν' ἀπαιτήσῃ ἐνιαχοῦ μείζονα ἀνάπτυξιν. Ἡ δὲ προσθεθεῖσα μετάφρασις περιττὴ διὰ πολλοὺς λόγους. Ἄν τὸ βιβλίον εἶναι προωρισμένον, ἵνα ὠφελῆσῃ τὰ πλῆθη, τὸ κείμενον καὶ αἱ πλείστα τῶν σημειώσεων εἶναι τὸ παράπαν ἄχρηστα· ἂν δὲ συντάχθῃ πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν, ἡ μετάφρασις εἶναι βλαβερὰ· διότι οὗτοι ὀφείλουσι νὰ ἐξάγωσιν αὐτὴν ἐκ τῆς ἀναλύσεως καὶ οὐχὶ νὰ ἔχωσιν ἐτοίμη. Ἄλλως ὁ γηραιὸς καθηγητὴς ἦτο δίκαιον νὰ σταθμίσῃ, κατὰ πόσον εἶναι ἐφικτὴ μετάφρασις ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ. Ἡ μετάφρασις τῶν λόγων τοῦ Ἑλλήνος ῥήτορος ἀναντιρρήτως ἐστὶ δυσχερεστάτη. Μεγίστη προσπάθεια ἀπαιτεῖται νὰ καταβληθῇ, ἵνα ἡ μετάφρασις ἠδύνη τὸν ἀναγινώσκοντα αὐτὴν εἰς τρόπον ὥστε νὰ νομίζῃ οὗτος, ὅτι ἀκούει αὐτὸν τὸν συγγραφέα, τὸν θέλξαντα ἄλλοτε τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ. Διὰ τῆς λαμπρᾶς φράσεως, διὰ τῶν λαμπρῶν αὐτοῦ ἐπιχειρημάτων ὁ Δημοσθένης κατίσχυε τῶν ἰσχυρῶν ἀντιπάλων. Ὁ ἀναγινώσκων τὴν μετάφρασιν τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους, ἵνα αἰσθανθῇ τὴν ἀνθηρὰν αὐτοῦ φράσιν, τὰ ἀκαταμάχιστα ἐπιχειρήματα, καὶ ἐννοήσῃ πῶς οὗτος κατώρθωσε νὰ κατακεραυνώσῃ τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ καὶ νὰ ἐξέλθῃ νικητὴς ἐκ δεινῶν ἀγώνων, πρέπει νὰ ἔχῃ ἐνώπιον αὐτοῦ τοιαύτην μετάφρασιν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν παράφρασιν, γινομένην διὰ τοῦ πρὸς τὴν ἐν χρήσει σύνταξιν συνάδοντος σχηματισμοῦ τῆς φράσεως, ὥστε νὰ ὑποθέτῃ, ὅτι αὐτὸς ὁ Δημοσθένης ὁμιλεῖ πρὸς αὐτὸν ἐν τῇ σημερινῇ ἐλληνικῇ διαλέκτῳ, δηλαδὴ παρέχει εἰς τὴν φράσιν καὶ τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ τὸ σήμερον ἐν χρήσει ἔνδυμα. Ἄλλως δὲ γενομένης τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἑλλήνος ῥήτορος, ὁ ἀναγνώστης θέλει ἀπορήσει πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἐνθουσιασθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ Δῆμος τῶν Ἀθηναίων, καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ θεωρῆται ὡς τὸ πρωτότυπον τῆς εὐγλωτίας ὑπὸ τε τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου. Διὸ ἡ μετάφρασις τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους πολλὴν προσοχὴν, πολλὴν σκέψιν, πολλὴ αἴσθημα τοῦ καλοῦ καὶ πολλὴν φράσεως κομψότητα ἀπαιτεῖ, ἵνα μὴ καταντήσῃ παρωδία τοῦ κειμένου. Λίαν συχνάκις ἡ καλουμένη μετάφρασις τοῦ κ. Νικοκλέους οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ μεταβολὴ λέξεως ἢ φράσεως εἰς ἐξ ἴσου μὲν ἀρχαίαν, ὅμως ἐν τῇ πλάστιγγι τῆς λεξικογραφίας ἔχουσαν εὐρύτεραν ἢ στενοτέραν σημασίαν. Πρὸς τούτοις παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ μετάφρασις δὲν εἶναι αὐστηρὰ καὶ ἀκριβὴς· διότι συχνάκις προστίθενται φράσεις μηδὲν ἐν τῷ κειμένῳ ὑπάρχουσαι. Οὕτως ὁ μαθητὴς περιπίπτει εἰς λαβύρινθον μὴ γινώσκων τὴν ἀκριβῆ σημασίαν τῶν λέξεων καὶ ὑποθέτων, ὅτι ὁ διδάσκαλος μυστηριωδῶς πῶς προσθέτει φράσεις. Τὸ τοιοῦτον δύναται τις νὰ ἴδῃ πολλαχοῦ, ἡμῖν δὲ ἀρκεῖ νὰ ἀποσπάσωμεν τὸν πρῶτον στίχον. «Ἐδεῖ μὲν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς λέγοντας ἅπαντας μὴ τε πρὸς ἔχθραν ποιεῖσθαι λόγον μηδένα.» Ὁ κ. καθηγητὴς ἐρμηνεύει· «Ἐπρεπε μὲν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἅπαντες οἱ δημηγοροῦντες ἀπὸ τούτου τοῦ βήματος.» Ὅτι οἱ ῥήτορες ἀνέβαινον ἐπὶ βήματος ἠδύνατο ὁ συντάκτης τοῦ βιβλίου, ἂν ἠθέλε, νὰ μνημονεύσῃ ἐν ταῖς σημειώσεσιν, οὐδέποτε ὅμως ἐπιτρέπεται εἰς τὸν μεταφραστὴν τὰ σχόλια νὰ ἀναμιγνύῃ μετὰ τῆς μεταφράσεως. Ἐνταῦθα δὲν προτιθέμεθα νὰ ἀναλάβωμεν τὸ ἔργον τοῦ ἐπικριτοῦ, ἀλλὰ ἐμνημονεύσαμεν μόνον ὀλίγας παρατηρήσεις, δυναμένας ἴσως νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν γεγενηκότα καὶ ἰδίαν πείραν

έχοντα Καθηγητήν. Ἄλλως ἔχομεν τὴν πρόθεσιν, ἵνα ἐνθαρρύνωμεν αὐτὸν, ὅπως καταστῆ ὠφελιμώτερος τῆ νεολαία (1).

Πλάτωνος Κρίτων εἰς τὴν καθωμιλημένην γλῶσσαν μεταβεβλημένος καὶ πολλαχοῦ διὰ σημειώσεων διευκρινημένος ὑπὸ Δημητρίου Γούναρη. Ἀθήνησι 1873. Ἐπειδὴ πρὸ ὀλίγου ἐποιησάμεθα λόγον περὶ μεταφράσεων παραθέντων ἐνταῦθα τὸ σημειωθὲν βιβλίον τοῦ ἰδιωτικοῦ διδασκάλου ἐν Πειραιεὶ κ. Γούναρη, ὅστις δὲν περιορίζεται ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ, ἀλλ' ἀσχολεῖται πάνυ φιλοπόνως καὶ εἰς ἀντικείμενα ὑψηλότερα τῶν ὑπ' αὐτοῦ διδασκομένων μαθημάτων. Ἐν τούτῳ ὑπάρχει μόνον ἡ μετάφρασις ἀνευ τοῦ κειμένου, προσθέτει ὅμως σημειώσεις τινάς, ὧν οὐχὶ ὀλίγαι εἰσὶ σπουδαῖαι. Ἐπειδὴ πολλοὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ ἔχουσι τὴν διάθεσιν νὰ ἀναγνώσῃ συγγραφεῖς τινὰς ἐν μετάφρασει, τὸ βιβλίον τοῦ κ. Γούναρη δύναται νὰ πληρώσῃ τοιαύτην ἐπιθυμίαν. Εἶναι ὅμως ζήτημα, ἂν ὠφελῆ ἢ βλάβη μαθητὰς τῶν γυμνασίων, ἐν οἷς ἀναγινώσκεται ὁ διάλογος. Ὅπως ὅποτε τὸ βιβλίον μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ μεταφραστὴς οὐκ ὀλίγον ἐμόχθησε.

Τὰς πλείστας ὅμως μεταφράσεις κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα ταύτην ἐποίησεν ὁ φιλόπονος κ. Ἀλέξ. Σκαλίδης, ὅστις χάριν τοῦ λαοῦ μετέφρασεν ὀλοκλήρους ἀρχαίους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς ἢ μέρη αὐτῶν, ὡς τὸν Ὀμηρον, Θουκυδίδην καὶ Ξενοφῶντα. Τὰ τοιαῦτα μεταφράσματα βεβαίως δὲν δύναται νὰ ὦσι χρήσιμα οὔτε εἰς τοὺς λογίους, οὔτε εἰς τοὺς μαθητὰς· δύναται ὅμως νὰ ὠφελήσωσιν ἐκείνους, οἵτινες εἰσὶν ὅλως ἄμοιροι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ὑπάρχουσι πολλοὶ νοήμονες ἄνθρωποι γνωρίζοντες τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀναγνώσῃ τὰ συγγράμματα τῶν προγόνων, ἀλλ' ἀμνημονοῦντες νὰ πράξωσι τοῦτο, διότι δὲν ἐμελέτησαν τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν. Σκοπὸς δὲ τοῦ κ. Σκαλίδου ἦτο νὰ καταστήσῃ καταληπτὸν τὸν Ὀμηρον, τὸν Θουκυδίδην, τὸν Ξενοφῶντα εἰς τοὺς πολίτας ἐκείνους, οἵτινες μὴ εὐτυχῆσαντες νὰ ἐμαθῶσι τὴν γλῶσσαν τῶν προγόνων, ἐπιθυμοῦσι νὰ ἀναγνώσῃ τὰ ἀριστουργήματα αὐτῶν. Διὰ τοὺς μαθητὰς καὶ τοὺς λογίους, τοὺς ἐμαθόντας τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, ὁ κ. Σκαλίδης βεβαίως δὲν προώρισεν τὴν μετάφρασιν αὐτοῦ, διότι οἱ μὲν μαθηταὶ ἔχουσι ἀνάγκην ἐξηγήσεως καὶ τοῦ λεκτικοῦ, καὶ τοῦ συντακτικοῦ καὶ τῶν ἐννοιῶν, διὰ δὲ τοὺς λογίους ἡ μετάφρασις εἶναι πάντῃ περιττή, διότι ἀναγινώσκουσι τὰ πρωτότυπα. Ὁ σκοπὸς τοῦ κ. Σκαλίδου ἐπετεύχθη, διότι αἱ μεταφράσεις ἐγένοντο εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ἐννοῆ ὁ ἀναγνώστης τὰ γραφόμενα. Δὲν ἐπιχειροῦμεν δὲ νὰ παραβάλωμεν τὰς τριακτάς παραφράσεις πρὸς τὸ πρωτότυπον· διότι τὰ τοιαῦτα μεταφράσματα δὲν ἀπεικονίζουσι ἀκριβῶς τὰς ἰδέας τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Τοῦτο γινώσκει καλῶς καὶ ὁ μεταφραστὴς λέγων· «πῶρρω ἀπέχω τοῦ νὰ φρονῶ ὅτι προσφέρω τελείαν καὶ πιστὴν μεθερμηνεύσειν. Ἄτὸ ἔργον ἦτο βαρὺ, ἀνώτερον τῶν δυνάμεών μου, καὶ ἀπῆται ἐντρίθειαν καὶ γνώσεις πολλῶ πλείονας τῶν πέμῶν. Ἦντλον ὅμως θάρρος ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι εἰργαζόμεν χάριν τοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι ἐκοπιάζον ὅπως παράσχω αὐτῷ ἀνάγνωσμα ἐξ ἐκείνων τῶν ὁποίων μεγίστην ἔχει τὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ περὶ ὧν ἐλαχίστη ἐλήφθη φροντίς· διότι κατὰ κακὴν μοῖραν ἐλησημονήσαμεν τὸν Ὀμηρον, τὸν Θουκυδίδην, τὸν Πλάτωνα, τὸν Αἰσχύλον καὶ τυφλῶς ἐρρίφθημεν εἰς συγγραφεῖς ξένους, ἀγνώστους, ἀφ' ὧν ἀντὶ ὠφελείας δυσεπανορθώτους ζημίαις εὐπέστη ἡ ἡμετέρα κοινωνία» (Προλογ. σελ. 62). Ὑπὸ τοιαύτην ἐποψίν αἱ μεταφράσεις τοῦ κ. Σκαλίδου δὲν στεροῦνται χρησιμότητος.

Ἑλληνικὴ Χρηστομαθεῖα ἐκ τῶν δοκιμωτέρων ἑλλήνων πεζογράφων μετὰ σημειώσεων ἐρμηνευτικῶν, ἱστορικῶν, γεωγραφικῶν, κριτικῶν, καὶ λεξιλογίου ἀπάντων τῶν ἐν τῷ κειμένῳ κυρίων ὀνομάτων ὑπὸ Α. Σακελλάριου Ἀθήνησι 1874. Ὅτι ὁ κύριος Σακελλάριος ἔχει ἐπιστημονικὴν ἱκανότητα, κατέδειξεν ἐν τοῖς Κυπριακοῖς, ἐν οἷς πλείστα ἀρχαιολογικά, μυθολογικά καὶ πρὸ πάντων γλωσσολογικά, ἀντικείμενα ἐπραγματεύθη οὐχὶ ἀτυχῶς· ἀλλ' ἐν τῇ προκειμένῃ Χρηστομαθείᾳ ὁ συντάκτης θηρεῖ οὐχὶ ἐπιστημονικόν, ἀλλὰ διδακτικὸν σκοπόν. Ὁ κ. Σακελλάριος διεκρίθη διὰ τὴν ἐκδόσιν ποικίλων διδακτικῶν βιβλίων, οἷα εἶναι ἡ εἰρημένη Χρηστομαθεῖα, ἥτις διαρουμενὴ εἰς τρία τεύχη προώριται εἰς τὴν χρῆσιν τῶν τριῶν τάξεων τῶν ἑλληνικῶν σχολείων. Ὁ συντάκτης τῆς Χρηστομαθείας δὲν συνήθρισεν ἀσκοπῶς ὕλην, ἀλλ' ἀπέειδεν εἰς ἠθικοὺς σκοποὺς, ὡς ἀρμόζει εἰς βιβλία ἀναγιγνωσκόμενα ὑπὸ μαθητῶν. Πρὸς τούτοις εὐμεθόδως ἐν τῷ κειμένῳ ἐφηρμόσθη ἡ γραμματικὴ· π. χ. πρῶτον ἔχει τὰ ἀσυναίρετα, εἶτα τὰ συνηρημένα καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Δὲν συμφωνοῦμεν ὅμως ὡς πρὸς τὰς μεταβολάς, τὰς ἐπενεχθείσας ἐν τῷ κειμένῳ, ὅπως αἱ λέξεις γείνωσιν ἀττικώτεραι, ὡς αὐτὸς ὁ συντάκτης ἐν τῷ προλόγῳ λέγει. Ἄτὸ κείμενον τοῦτο εἶναι συνειλεγμένον ἐκ τῶν δοκιμωτέρων ἑλλήνων πεζογράφων καὶ μάλιστα τῶν Ἀττικῶν. Ἄν δὲ που ἐν αὐτῷ ἀπαντήσαμεν λέξιν μὴ οὖσαν τοῦ Ἀττικοῦ ἰδιώματος, ταύτην ἀντικατεστήσαμεν δι' ἄλλης ἀντιστοίχου Ἀττικῆς, ἢ ὕδρου τοῦτο ἦτο ἀδύνατον ἀνευ βλάβης τοῦ κειμένου, ἐσημειώθη αὕτη κάτωθι τῆς σελίδος ἐν ταῖς σημειώσεσιν ὡς μὴ Ἀττικὴ. Διότι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται ἡ ἀλλοίωσις τοῦ ἀρχαίου κειμένου. Πειποιθήμεν δὲ, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ συντάκτης θέλει συμφωνήσει, ὅπως ἐν προσεχεί ἐκδόσει ἐπανορθώσῃ τὸ κείμενον. Πρὸς συντάξιν τῆς τριτόμου Χρηστομαθείας ὁ κ. Σακελλάριος εἶχεν ὑπ' ὄψιν καλὰς γερμανικὰς ἐκδόσεις. Ἐν τῷ Πλουτάρχῳ καὶ τῷ Ἰσοκράτει παρέλαβε σημειώσεις ἐκ τῶν ἐκδόσεων τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ. Ὁ τρίτος τόμος ἔχει, ὡς εἶδος, τὰς πλείονας σημειώσεις, διότι οἱ ἐν τούτῳ δημοσιευόμενοι συγγραφεῖς παρεῖχον μείζονας δυσχερείαις. Κατ' ἐξοχὴν χρῆσιμον ἀναδεικνύει τὴν Χρηστομαθεῖαν ταύτην τὸ προστεθὲν λεξιλόγιον, ἐξ οὗ ὁ μαθητὴς, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ὁ διδάσκαλος, δύναται ν' ἀντλήσῃ προχείρους ὠφελείας. Πρὸς τούτοις ὁ κ. Σακελλάριος ἐδημοσίευσεν πλείστα διδακτικὰ βιβλία, ὧν γίνεται μεγίστη χρῆσις ἐν τε τῷ ἐσωτερικῷ καὶ τῷ ἐξωτε-

χιλιετή βίον μετρούσης. Νῦν ὅτε ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς αὐτῆς ἱστορίας, ἤθελεν εἶναι εὐχῆς ἔργον, ἀν' ἄλλοι λόγοι ἐξηκολούθουν τὰς περὶ γλώσσης ἐρεῦνας τοῦ μακαρίτου συγγραφέως· ἄλλως δὲν πρέπει νὰ φανῶμεν αὐστηροὶ ἐπικριταὶ εἰς σύγγραμμα μῆτε ἐπεξεργασθὲν μῆτε ἐκδοθὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως· ἔχομεν δὲ τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ἂν οὗτος ἔζη, ἐν πολλοῖς ἤθελεν ἀναδείξει τὸ ἔργον αὐτοῦ τελειότερον.

Ὁ πρῶτον Γυμνασιάρχης κ. Γεώργιος Γεράκης ἐξέδωκε *Γραμματικὴν τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης* πρὸς χρῆσιν τῶν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα φοιτῶντων. Ἡ ὀμιλουμένη καὶ γραφομένη νεωτέρα ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει τοὺς κανόνας τοὺς γενομένους παραδεκτοὺς παρ' ὅλης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς· ἔχει ἄρα τὴν γραμματικὴν αὐτῆς διδασκομένην παρὰ τῆς κοινῆς πείρας ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν. Αὕτη λοιπὸν ἡ κοινῶς ὑπάρχουσα καὶ κοινῶς ἀνεγνωρισμένη γραμματικὴ, ἣν οἱ παῖδες ἐκ πείρας διδάσκονται παρὰ τῶν γονέων αὐτῶν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας, ἔπρεπε νὰ συνταχθῇ εἰς βιβλίον, ἵνα διδάσκηται κανονικώτερον καὶ εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μανθάνῃ ἕκαστος τὰ γενικώτερον παραδεχθέντα, καὶ θεωρῇ αὐτὰ ὡς κανόνα. Ἡ γραμματικὴ δὲν μνησθῆναι τὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἐπέρχεται μετὰ τὴν μόρφωσιν αὐτῆς καὶ ἀνάγει εἰς κανόνας τοὺς κοινῶς παραδεκτοὺς γενομένους τρόπους τῶν ἐκφράσεων. Γραμματικὴ δὲ τῆς ὀμιλουμένης γλώσσης εἶναι ἀπαραίτητος, ἵνα δύωνται καὶ οἱ τῆς κατωτάτης ἐκπαιδεύσεως παῖδες νὰ γράφωσι τὰς ἐπιστολάς, τὰς πρὸς τὰς ἀρχὰς ἀναφορὰς αὐτῶν κ. τ. λ. ἐν γνώσει τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς. Τί θέλει χρησιμεύσει ἡ σπουδὴ τῆς γραμματικῆς τῆς ἀρχαίας γλώσσης εἰς ἄνθρωπον, ὅστις δὲν πρόκειται νὰ διδαχθῇ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, ἀλλὰ μόνον νὰ γνωρίσῃ κατὰ τινὰς κανόνας τὴν ὀμιλουμένην, ὅποιοι εἶναι οἱ παῖδες οἱ ἐκ τῆς τάξεως τοῦ λαοῦ; ἀφοῦ δ' ἀναγνωρίζεται ὡς πρόσκομμα εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς παιδείας καὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ λαοῦ ἢ ἑλλειψίς γραμματικῆς τῆς ὀμιλουμένης καὶ γραφομένης γλώσσης, πᾶσα προσπάθεια κατὰ τοῦ προσκόμματος τούτου ἐστὶν ἀξιώπαινος. Ἡ βελτίωσις τῆς σήμερον ὀμιλουμένης καὶ γραφομένης γλώσσης θέλει γίνεσθαι προϋόντος τοῦ χρόνου, τότε δὲ ἡ γραμματικὴ, ὅπως ἀναπόσπαστος τῆς συνήθειας, θέλει θεωρηθῆαι ἄχρηστα τὰ μὴ ἐν χρήσει πλέον, καὶ θέλει παραδεχθῆ ὅ,τι μακρὰ συνήθεια θέλει καθιερώσει. Ἡ μέθοδος τοῦ εἰρημένου βιβλίου τοῦ κ. Γεράκης εἶναι ὄντως καινοφανὴς παρ' ἡμῖν· συμφωνεῖ ὅμως ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις πρὸς τὴν μέθοδον, καθ' ἣν οἱ παῖδες τῶν ἄλλων τῆς Εὐρώπης λαῶν μανθάνουσιν ἐν τοῖς δημοτικῶν σχολείοις τὴν μητρικὴν αὐτῶν γλῶσσαν. Ὁ συντάκτης προϋποθέτει τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ὡς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ λαοῦ καὶ οὐχὶ ὡς τι προπαρασκευαστικὸν πρὸς ἀνωτέραν παιδείαν· διότι ὁμολογουμένως οἱ ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ τελειόνοντες τὰς σπουδὰς αὐτῶν, εἶναι πολυπληθέστεροι ἐκείνων, αἵτινες ἔχουσι τὰ μέσα καὶ εἶναι προωρισμένοι νὰ προβῶσιν εἰς τὴν μέσσην καὶ ἀνωτέραν ἐκπαιδεύσιν. Ὄντως τὸ ἔθνος εἶχε μέγα συμφέρον, ἂν τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἀπήλλασσε τῆς δουλείας τῆς ἀνωτέρας παιδείας καὶ ἀνεδείκνυε ταῦτα αὐτοτελῆ καὶ αὐτῶν παρκατα. Ἐπειδὴ ὁ κ. Γεράκης τοιαύτην, ὡς φαίνεται, γνώμην ἔχει περὶ δημοτικῶν σχολείων, παρέλειψε τὰ ἀνώμαλα ὀνόματα καὶ ῥήματα καὶ τοὺς μῆπω εὐχρήστους τύπους τούτων ἐν γλώσσῃ ὀπωσδήποτε καθαρᾷ. Πρὸς τούτοις τὰ περὶ κλίσεως, συντάξεως καὶ ἑτυμολογίας περιλαμβάνει διὰ βραχείων, ὅπως προσθήσῃ πολλὰ γυμνάσματα, ὅσα ἀρμόζουσιν εἰς παῖδας ἔχοντας ἡλικίαν ἀπὸ τοῦ ὀγδόου μέχρι τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας. Ἐν τῇ ἐκλογῇ τούτων δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὄντως ἐπέτυχεν ὁ λόγιος συντάκτης. Ἐχει δὲ οὗτος τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ἐν τῇ ἀντιγραφῇ τούτων θέλουσι μάθει νὰ ὀρθογραφῶσι. Βεβαίως δύναται τις νὰ δεῖξῃ, ὅτι ἐκεῖνοι μᾶλλον ἀποφεύγουσι τὰς ἀνορθογραφίας, ὅσοι ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐγένοντο ἀντιγραφεῖς. Καὶ ἐν τούτῳ, ὡς καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις, ἡ θεωρία ἐλέγχεται ἀνεπαρκῆς, ἂν μὴ ὑποδοθῆ ἡ πείρα. Οἱ παῖδες μάλιστα δύνανται λυσιτελέστερον διὰ τῆς πείρας ἢ διὰ τῆς θεωρίας νὰ διδάσθωσιν. Ὄπωσδήποτε ὁ κ. Γεράκης ἐποίησε σπουδαιότατον βῆμα πρὸς μεταρρυθμίσει τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τοῖς δημοτικῶν σχολείοις. Ἀπὸ τούτου δὲν δύναται τις νὰ ἀποφανθῇ, ἂν τὸ ἔργον ἦναι κατὰ πάντα τέλειον. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ βιβλίον εἰσέχθη ἐν τισὶ δημοτικῶν σχολείοις, ἡ πείρα θέλει καταδείξει πόσον εἶναι ἐπιτυχῆς ἡ τοιαύτη μέθοδος.

Λεξικὸν Ὀμηρικόν τὸ μὲν πρῶτον συνταχθὲν ὑπὸ Κρουσίου, πολλαχῶς δ' ἐπεκταθὲν καὶ κατὰ τὰς νεωτάτας ἐρεῦνας διορθωθὲν ὑπὸ Ε. Ε. Σείλερ, ἐκ δὲ τῆς ἑκτῆς Γερμανικῆς ἐκδόσεως διασκευασθὲν χάριν τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ Ι. Πανταζίδου Καθηγητοῦ τοῦ Α' ἐν Ἀθήναις Γυμνασίου. Ἐν Ἀθήναις 1874. Πολλοὶ ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι λεξικὰ εἰδικὰ εἶναι πρόωρα ἡμῖν, οἵτινες πολλὰς καὶ ποικίλας ἀνάγκας ἔχομεν. Οἱ οὕτω φρονούντες θέλουσιν ἴσως νὰ διακωλύσωσι τὰς παρ' ἡμῖν πολλὰς δυσχερείας τὰς παρεμβάλλομενας εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Οὐχί· οἱ δυνάμενοι νὰ ἐργασθῶσιν πρὸς συγγραφὴν ἢ μετάφρασιν εἰδικῶν λεξικῶν, ἂν εὕρωσι τὴν ἀπαιτουμένην δαπάνην πρὸς δημοσίευσιν, παρέχουσιν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν οὐχὶ μικρὰν ὑπηρεσίαν· διότι τὰ κοινὰ λεξικὰ ἐλέγχονται ἀνεπαρκῆ πρὸς ὀρθὴν κατὰληψιν ἑκάστου ποιητοῦ ἢ συγγραφέως. Πρὸ πάντων τὸ ὀμηρικὸν λεξικὸν διὰ τὴν ἰδιάζουσαν γλῶσσαν τοῦ θείου ποιητοῦ ἀποβαίνει ἀναγκαιότερον εἰς τὸν θέλοντα νὰ μελετήσῃ τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη. Διὰ ταῦτα δικαίως ἠδύνατό τις νὰ ἐλέγξῃ τὸν μεταφραστὴν, ὅτι ἐν φιλολογικῷ ἔργῳ πειρᾶται εὐθὺς ἐν ἀρχῇ νὰ δώσῃ λόγον εἰς τοὺς μεταλλευτὰς καὶ τοὺς χρηματιστὰς. « Τὴν σήμερον ἐν Ἑλλάδι ὅτε περὶ » οὐδενὸς ἄλλου τοσοῦτος γίνεται λόγος, ὅσοις περὶ πλουτιστικῶν συναιτερισμῶν, περὶ τραπέζων καὶ χρεωγράφων, περὶ βιομηχανικῶν καταστημάτων καὶ σιδηροδρόμων, πρὸ πάντων περὶ μεταλλευτικῶν ἑταιριῶν

και μεταλλείων, ή έκδοσις λεξικοῦ οὐχί τινος τεχνολογικοῦ ή τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλά λεξικοῦ ἡ Ἑλληνικοῦ και μάλιστα Ὀμηρικοῦ, δὲν πρέπει νὰ παρέλθῃ ἀδικαιολόγητος.» Ἐκαστος ἔχει τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἤθελεν εἶναι προτιμότερον, ἂν ὁ φιλόπονος μεταφραστής ἐδίδεν ἡμῖν ἔστω και βραχέϊαν ἱστορίαν τῆς λεξικογραφίας, μάλιστα τῆς Ὀμηρικῆς, ή ὀλίγους τινὰς ὑπαινιγμούς περὶ τῶν μεγάλων ἐρίδων τῶν Ἀλεξανδρινῶν περὶ τῆς Ὀμηρικῆς γλώσσης. Τίνες ἦσαν ἐκεῖνοι, οἵτινες κατ' ἐξοχὴν συνεβάλλοντο πρὸς διαγραφὴν τῶν ὀρίων τῆς σημασίας τῶν Ὀμηρικῶν λέξεων, ἔπρεπεν ἐν τῷ προλόγῳ νὰ λεχθῆ. Ὁ μεταφραστής λέγει ἐν σελ. Δ'. ὅτι σκοπεῖ νὰ βοηθήσῃ τὸν μαθητὴν τῶν Γυμνασίων. Ἄλλ' οὗτος ἀπορεῖ ὅταν ἀναγινώσκῃ ἐν τῷ λεξικῷ τὸ ὄνομα τοῦ Ζηνοδότου, τοῦ Ἀριστάρχου και τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἡ τοιαύτη ἀξίωσις ἴσως δὲν ἤθελεν εἶναι μεγάλη. Ὁ μεταφραστής εἰλικρινῶς ὁμολογεῖ, ὅτι τὸ ἔργον αὐτοῦ ἔχει πολλὰς ἐλλείψεις. Ἡ σπουδαιότερα ὅμως πασῶν εἶναι, ὅτι ὁ μεταφραστής λίαν βραδέως χωρῶν εἰς τὸ ἔργον κατελείφθη ὑπὸ τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐργασίας. Ἐπειδὴ πρὸς μεταφράσιν ἐβράδυνε μίαν περιπού δεκαετηρίδα, ἐν τῷ μετὰ ἐξεδόθησαν ἄλλα λεξικά, καθιστῶντα τὴν ἔκτῃν ἔκδοσιν, ἣν ὁ κ. Πανταζίδης μετέφραζεν, εἰμὴ ἀχρηστον, τούλάχιστον ἐλλιπεστάτην. Διότι ὁ Seiler αὐτὸ τοῦτο τὸ λεξικὸν ἐξέδωκε συμπληρωμένον κατὰ τὴν προδοδὸν τῆς ἐπιστήμης. Πρὸ πάντων δ' ἐντὸς ὀλίγου θὰ καταστήσῃ ἐπιρραϊωμένην τὴν μετάφρασιν τοῦ κ. Πανταζίδου τὸ σπουδαιότατον *Lexicon Homericum*, τὸ ἐκιδόμενον ὑπὸ Ebeling, ἐν ᾧ ἐργάζονται οἱ περιφανέστεροι τῆς Γερμανίας Ὀμηρικοί, ὡς ὁ Giseke, ὁ Koch, ὁ Lange, ὁ La Roche και πλείστοι ἄλλοι. Ὡστε ὁ κ. Πανταζίδης ἐγένετο πρὸς τοῦτο ἀτυχῆς, και ἂν θέλωμεν νὰ παρακολουθήσωμεν τὰς ὀμηρικὰς ἐν Γερμανίᾳ σπουδὰς, εἶναι ἀνάγκη νὰ εὑρεθῆ παρ' ἡμῖν σπουδαιότερος ἐρευνητῆς τῆς γλώσσης, ὅπως ἐπιχειρήσῃ τὴν σύνταξιν Ὀμηρικοῦ λεξικοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Seiler και τοῦ Ebeling. Ἐν τῷ παρόντι ὅμως οἱ μαθηταὶ τῶν σχολείων και οἱ μὴ γινώσκοντες τὴν Γερμανικὴν δύνανται νὰ οἰκονομηθῶσιν ἐκ τῶν ἐνότων μέχρι οὗ ἡ τύχη φανῆ εὐνοϊκώτερα. Ἄλλ' ὅσον δήποτε μάταιοι και ἂν ὑποτεθῶσιν οἱ πόνοι τοῦ μεταφραστοῦ, ὁ κ. Πανταζίδης εἶναι ἀξιεπαινος πρὸ πάντων, ὅτι ἐν πολλοῖς παρέβαλε τὴν Ὀμηρικὴν γλώσσαν πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς· λυπούμεθα ὅμως ὅτι γνώμας τινὰς λέγει ὡς ἰδίας, ἐν ᾧ εἶναι γνωσταὶ και πολυθρύλητοι. Ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς ἰδίας ἀπὸ τῆς ξένης περιουσίας, εἶναι ἀναγκαῖον προσὸν παντὸς τιμίου ἀνθρώπου και ἰδίως τοῦ ἐπιστήμονος. Ἄλλως ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶναι χώρα, ἐν ᾗ οἱ διάφοροι τῆς ἐπιστήμης κλάδοι εἶναι ἀγνωστοί. Τούτου ἐνεκεν ὁ πὰ ἀλλότρια σφετεριζόμενος ταχέως ἀποκαλύπτεται. Πρὸς τούτοις ὁ Γερμανὸς περιέπεσεν εἰς ἀμαρτήματά τινα, ἀπερ ὁ Ἑλλὴν ἠδύνατο νὰ διορθώσῃ π. χ. ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ὁ Γουεύς ὀνομάζεται ἡγεμῶν τῶν Ἀρκάδων, ἐνῶ εἶναι τῶν Περγκιβῶν (ὄρα *Ἰλιάδ. Β. 748*). Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐπιχειρήσας νὰ μεταφράσῃ Ὀμηρικὸν λεξικὸν, δὲν ἐμελέτησε καλῶς τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη. Διὰ τοῦτο περιέπεσεν εἰς οὐχὶ ὀλίγα ἀμαρτήματα, ἀπερ αὐτὸς οὗτος ἐπιμελέστερον μελετήσας τὴν *Ἰλιάδα* και τὴν *Ὀδύσειαν* θέλει ἀνευρεῖ και διορθώσῃ. Ἡμεῖς ἐπαινοῦντες τὸν μεταφραστὴν, εὐχόμεθα ἵνα και ἄλλοι καθηγηταὶ τῆς μέσης παιδείας μεταφράζωσιν ἔργα, ἐν οἷς δὲν ἀπαιτοῦνται ὑψηλότεραι ἐπιστημονικαὶ γνώσεις.

Ἐκ τῶν γραμματικῶν και λεξικῶν προβαίνομεν εἰς τὰ ὑψηλότερα στρώματα τῆς φιλολογίας, τὴν *Γραμματολογία*. Πρὸ τίνος χρόνου Ἀγγλικὴ τις ἐταιρία πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων γνώσεων εἶχεν ἐπιφορτίσει τὸν περιφανῆ Γερμανὸν φιλόλογον Ὀδοφρέδον Μύλλερν, ἵνα συγγράψῃ ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων χάριν τῶν Ἀγγλῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔργον ἦτο προωρισμένον ἵνα καταστῆ ὠφελίμον εἰς εὐρυτέρους κύκλους ἀναγνώστων, δὲν ἔμελλε νὰ λάβῃ καθαρῶς ἐπιστημονικὸν τύπον· ἐπειδὴ ὅμως ὁ Μύλλερν ἦτο ἀνὴρ πολυμαθῆς και περιφανῆς ἐπιστήμων, τὸ ἔργον αὐτοῦ δὲν ἐγένετο ὅλως δημοτικόν. Οὕτω τὸ σύγγραμμα τοῦ ἀειμνήστου συγγραφέως δύναται νὰ ἦναι χρήσιμον και εἰς τοὺς μαθητὰς και εἰς ἄλλους ἀναγνώστας, οἵτινες ἐπιθυμοῦσι νὰ ἔχωσι γνώσιν τινὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, μέχρι ὅτου ἐκδοθῆ ἄλλο τελειότερον ἔργον περιλαμβάνον τὰ προϊόντα τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης. Τὴν ἱστορίαν ταύτην τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων μεταφράσας πρὸ τίνος χρόνου ὁ ἐν Ἀθήναις ἄλλοτε γυμνασιάρχης, ὁ μακαρίτης Κυπριανὸς, ἐπλήρωσε σπουδαίαν ἔλλειψιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ Μυλλέρου κατέλιπε τὸ ἔργον ἡμιτελές, ὁ Ἀγγλὸς Ἰωάννης Δοναλδσὼν, ὅστις ἐγένετο περιφανῆς συγγραφεὺς φιλολογικῶν και ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων, ἀνέλαβε τὴν ἐξακολουθήσιν τοῦ ἔργου. Ὁ δὲ ἐν Λονδίῳ διατρίβων και γνωστὸς διὰ πολλὰς ἀξίας λόγου συγγραφεὺς και ἐκδόσεις, ὁ κ. Ἰωάννης Βαλέττας, μετέφρασεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Ἡ μετάφρασις φέρει τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν «*Ἰωάννου Γουιλ. Δοναλδσῶνος*» ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας ἀπὸ τῆς συστάσεως τῶν Σωκρατικῶν σχολῶν μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐξελληνισθεῖσα μετὰ πολλῶν προσθηκῶν και διορθώσεων ὑπὸ Ἰωάννου Βαλέττα ἐν Λονδίῳ 1871». Ὁ κύριος Βαλέττας διὰ τῆς μεταφράσεως ταύτης ὠφέλησε πολὺ τοὺς ἡμετέρους νέους, ὅσοι μὴ γινώσκοντες ξένας γλώσσας δὲν ἠδύνατο νὰ μελετήσωσι σπουδαῖον μέρος τῆς ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἄν τις παραβάλλῃ τὸ ἔργον τοῦτο πρὸς τὸ τοῦ ἀειμνήστου Μυλλέρου, βεβαίως εὑρίσκει σπουδαίας διαφορὰς. Ἄλλὰ τούτων δὲν πρέπει νὰ καταστήσῃ τις ὑπεύθυνον τὸν Ἀγγλὸν συγγραφέα· διότι αἱ διαφοραὶ ὑπάρχουσι μᾶλλον ἐν τῇ ὕλῃ. Διότι δύναται τις νὰ συγγράψῃ πολὺ κάλλιον περὶ Ὀμήρου, Ἡροδότου και Θουκυδίδου ή περὶ Τρυφιοδώρου και Διθανίου. Ἡ δὲ σπουδαιότερα και γνωστοτέρα ὕλη ὑπεβοήθει οὐ μόνον τὸν συγγραφέα, ἀλλὰ και τὸν μεταφραστὴν. Τῆς διαφορᾶς ἔχει συνείδησιν και αὐτὸς ὁ μεταφραστής λέγων «*Ὀμηρος μὲν*

καὶ Ἡσίοδος, οἱ τε λυρικοὶ καὶ δραματικοὶ ποιηταί, καὶ τῶν ἱστορικῶν τὸ ἀθάνατον ζεύγος, Ἡρόδοτος καὶ Ἕσπερος, καὶ τῶν ῥητόρων ὁ Ἰσοκράτης καὶ Δημοσθένης, καὶ τῶν φιλοσόφων ὁ Ξενοφῶν καὶ Πλάτων, κτεῖται τὰ συνηθέστατα ἐν τοῖς ἡμετέροις ἐκπαιδευτηρίοις διδακτικὰ βιβλία, καὶ ταῦτα ἐκ παίδων μέχρι γή-
 ρως φέρομεν ἀνά χειρὰς ὡς μαθηταὶ καὶ ὡς διδάσκαλοι· τοῦ δὲ Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου, τοῦ Ἱππο-
 κράτους καὶ Γαληνοῦ, τοῦ Πολυβίου καὶ Στράβωνος, τοῦ Θεμιστίου καὶ Λιβανίου καὶ τῶν ἄλλων τὰ συγ-
 γράμματα, ἢ τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ Καλλιμάχου, Κολούθου τε καὶ Τρυφιδάου καὶ Νόννου τὰ ποιήματα,
 κτλ. δ' εἰπεῖν καὶ τοῦ σκοτεινοῦ Λυκόφρονος τὴν μαύρην καὶ σκοτεινὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ πάντων ἐφεξῆς
 τῶν Βυζαντινῶν καλουμένων τὰ ποικίλα καὶ πολυάρθρα ἐρανίσματα καὶ ἱστορήματα, τίς ποτε ἐξ ἡμῶν ἢ
 ὡς μαθητῆς ἐδιδάχθη, ἢ ὡς διδάσκαλος ἐδίδαξε;» (Πρόλογ. τοῦ μεταφραστῆ. σελ. λά). Βεβαίως τὸ πρωτό-
 τυπον ἔχει ἐλλείψεις τινὰς, ὧν κρίνομεν περιττὸν νὰ μνημονεύσωμεν· διότι ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τοῦ
 πρωτοτύπου, ἀλλὰ περὶ τῆς μεταφράσεως. Ὁ μεταφραστὴς ἔχων γλώσσαν ὅσον οἷόν τε καθαρεύουσαν, προ-
 βαίνει μὲχρις ἀρχαιοπρεπούς, ἧτις εἶναι ἀσυνήθεις ἐν Ἀθήναις. Οἱ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ὅμως διατρίβοντες ἔχουσι
 τὴν φιλοτιμίαν, ἵνα σπεύδωσι πρὸς ἀρχαιοπρεπεστέραν γλῶσσαν. Πρὸς τοῦτοις ὁ μεταφραστὴς ἐπεχείρησε
 διορθώσεις τινὰς τοῦ πρωτοτύπου καὶ προσέθηκε περὶ τὰς πεντακοσίας ὑποσημειώσεις. Ἡ τοῦ εὐχῆς ἔργον ἂν
 καὶ ἄλλοι ὁμογενεῖς διατρίβοντες ἐν τῷ ἐξωτερικῷ μετέφραζον τὰ ἐξοχώτερα τῶν φιλολογικῶν προϊόντων
 τῶν λαῶν, παρ' οἷς διατρίβουσι.

Ὁ μακαρίτης Ἀριστ. Κυπριανός, ὅστις ἦτο καθηγητὴς καὶ τελευταῖον γυμνασιάρχης τοῦ Β' Γυμνασίου
 Ἀθηνῶν εἶχε συγγράψῃ ὀγκώδη διατριβὴν *Τὰ ἀπόρρητα τοῦ Ἰσοκράτους*. Αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν ἔτει 1871
 ὑπὸ τοῦ φίλου αὐτοῦ Ἰωάννου Πρωτοδίκου. Ὁ συγγραφεὴς παρατηρήσας, ὅτι ὁ ῥήτωρ οὗτος, ὁ μέγας καὶ
 πολὺς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων θεωρούμενος, κατ' ὀλίγον περιέπεσεν εἰς περιφρόνησιν, νομίζει, ὅτι οἱ λόγοι αὐτοῦ
 παρενοήθησαν ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐρμηνευτῶν, ἐξ ἧς προήλθεν ἡ ἀντίρρασις μετὰ τῆς παλαιᾶς φήμης καὶ τῆς
 νῦν ἀδοξίας τοῦ ῥήτορος. Ὅτι οἱ λόγοι τοῦ ῥήτορος δὲν ἐξεφωνήθησαν, ὁμολογοῦσιν οἱ ἀναγνώσται τοῦ Ἰσο-
 κράτους. Πάντες ὅμως νομίζουσι, ὅτι ὁ διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς συνέγραψε τοὺς λόγους αὐτοῦ, ἵνα ἀναγι-
 νώσκωνται ὑπὸ τοῦ δημοσίου. Ὁ συγγραφεὴς ὅμως πειράται νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι οἱ σωζόμενοι λόγοι προϋποθέ-
 τουσιν ἀναγνώστῃς μόνον τοὺς μαθητὰς. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν οὗτοι εἶναι τὰ καλούμενα *Ἀπόρρητα τοῦ Ἰσο-
 κράτους*, δηλαδὴ συγγράμματα προωρισμένα εἰς μελέτην μόνον τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς, ἅτινα δὲν μετε-
 δίδοντο εἰς τοὺς ξένους, ἀλλ' εἰς μόνους ἐκείνους, ὅσοι εἶχον ἀποτίσει τὸν μισθὸν τῆς διδασκαλίας· πρὸς
 τοῦτοις ὁ συγγραφεὴς ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ λόγοι τούτου τοῦ ῥήτορος δὲν εἶναι ἀπλοῖ, ὡς οἱ τῶν ἄλλων ῥητό-
 ρων, ἀλλ' ἐσχηματισμένοι, δηλαδὴ λόγοι ἔχοντες τὴν σύνθεσιν τοῦ λόγου ὑποεκρυμμένην. Κατὰ τὴν γνώμην
 λοιπὸν τοῦ μακαρίτου Κυπριανοῦ ὁ Ἰσοκράτης ἐσκόπει, ἵνα οἱ κανόνες τῆς τέχνης μείνωσιν ἀπόρρητοι καὶ εἰς
 περίστασιν, καθ' ἣν περιήρχοντο εἰς χεῖρας ξένων. Διότι οὗτοι μὴ μεμυημένοι τὰ μυστήρια ἐνόμιζον, ὅτι
 ἀναγινώσκουσιν ἀπλῶς λόγους, ἐνῶ οἱ μαθηταὶ γινώσκοντες τὴν λαθάνουσαν τέχνην ἀνεύρισκον θησαυροὺς
 τεχνικῶν κανόνων. Ἡ διατριβὴ αὕτη μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ μακαρίτης Κυπριανός εἶχε ποιήσει πολλὰς μελέτας
 ἐν τῷ Ἰσοκράτει καὶ δὲν εἶναι μικρὸς ὁ ἔπαινος, ὅτι ἐπεχείρησε δι' ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν λόγων νὰ
 ἐπιβεβαιώσῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἧτις ἴσως εἶναι ἡμαρτημένη. Ἐπαινοῦντες τὸν ζῆλον δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπω-
 μεν, ὅτι καὶ τὰ ἐξαγόμενα τῆς ἐρεῦνης εἶναι ἀληθῆ. Διότι παραπλήσια ἐλέχθησαν περὶ Πλάτωνος καὶ Ἀρι-
 στοτέλους. Τινὲς εἶπον ὅτι ὁ θεῖος Πλάτων σκοτεινῶς γράψας ἐκουσίως τὸ ἑαυτοῦ σύστημα ἀπέκρυψεν, ἵνα
 δῆθεν τὴν ἐνόητα τῆς διδασκαλίας εἰς μόνους τοὺς μαθητὰς προσιτὴν καταστήσῃ. Ὅμοιον ζήτημα ἐπὶ δύο
 περίπου χιλιετηρίδας ὑπῆρχε περὶ ἐσωτερικῶν ἢ ἀκροαματικῶν καὶ ἐξωτερικῶν λόγων τοῦ Σταγειρίτου. Ἐν-
 τέλει ὅμως ἡ κριτικὴ θριαμβευτικῶς κατέδειξεν, ὅτι τὰ τοιαῦτα ἦσαν μυθάρια πλασθέντα ὑπὸ ταπεινῶν
 διανοιῶν. Διότι τὸ κρύπτειν τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας εἶναι αἰγυπτιακὸν καὶ ἀθηλαϊκόν. Μεγάλως ἤθελέ-
 τις ταπεινώσει τοὺς ἄνδρας τούτους, ἂν ἐπίστευσεν, ὅτι ἀπέκρυπτον ὅτι μετὰ φλογεροῦ ζήλου ἐπειρῶντο νὰ
 ἀνεύρωσιν. Οἱ Ἕλληνες τὰς γνώσεις αὐτῶν δὲν ἐκρυπτον, ἀλλ', ὡς ὁ Σωκράτης, πανταχοῦ διεκλήρυστον.
 Διὰ τῆς γνώμης λοιπὸν ταύτης δὲν ἀνυψοῦται, ἀλλὰ ταπεινοῦται ὁ διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς. Τὴν εἶσιν
 ἐπομίνως θεωροῦντες ἡμαρτημένην δὲν εἰσερχόμεθα εἰς τὰ καθ' ἕκαστον. Ἄν δὲ ἐξῆ ὁ μακαρίτης Κυπριανός, ἐν
 πολλοῖς ἤθελε βελτιώσῃ τὴν διατριβὴν αὐτοῦ· διότι πρὸ ὀλίγου ὁ Friedrich Blass ἐξέδωκεν ὀγκώδες συγ-
 γράμμα περὶ Ἰσοκράτους καὶ Ἰσαιοῦ.

Πολιτικὴ μελέτη ἐπὶ τοῦ Προμηθέως τοῦ Αἰσχύλου ὑπὸ Νικολάου Ι. Σαριπόλου. Ἡ σωζομένη τραγωδία
 εἶναι τὸ μέσον τῆς τριλογίας, ἧτις περιεῖχε δύο ἐτι τραγωδίας, τὸν *Προμηθεὶα πυρφόρον* καὶ τὸν *Προμηθεὶα
 λυόμενον*. Ὁ σοφὸς καθηγητὴς ἐξετάζων τὴν σωζομένην τραγωδίαν ὑπὸ πολιτικῆν ἔποψιν καταλήγει εἰς τὸ
 συμπέρασμα, ὅτι ἐν ταύτῃ ἀπεικονίζεται ἡ πάλη τῆς ἀκαταδαμάστου ἐλευθερίας κατὰ τῆς ἀλαζονευομένης
 τυραννίας. Τὴν πρωτεύουσαν ταύτην ἰδέαν ἀνεύρισκει ἐν τε τῇ πλοκῇ τοῦ μύθου καὶ ἐν τῇ ἠθοποιίᾳ. Οὗτοι
 τὸν Ὀκεανὸν παραβάλλει πρὸς αὐλικὸν, περὶ οὗ λέγει. «Προθυμείται μὲν ὁ Ὀκεανὸς νὰ συνεργήσῃ ὑπὲρ τοῦ
 Προμηθέως, δὲν θέλει ὅμως νὰ κινδυνεύσῃ αὐτός. Μετὰ πολλὰς λοιπὸν τοῦ Ὀκεανοῦ ἀβρολόγους ἐπαναλή-
 ψεις τῶν κοινῶν τόπων ὁ σοφὸς καὶ ἀγχίνους Προμηθεὺς ἀναγκάζεται ὑπὸ τῆς γλωσσαλγίας ταύτης νὰ εἴπῃ
 αὐτῷ παρρησίᾳ, τί φρονεῖ περὶ τῆς προθυμίας, ἣν ὁ ἀγαθὸς οὗτος συγγενὴς ἐπιδεικνύεται πρὸς αὐτόν, ὅτι

δηλαδή είναι αμόχθος περισσός, κουφόνοος τ'εὐθία.» Ὁ καλὸς Ὀκεανὸς ἀποχαιρετίζει τὸν δυστυχῆ Προμηθεά, κεντεῖ τὸν πτερωτὸν δράκοντά του καὶ ἀπέρχεται ἀμεριμνῶν. Ἐξεπλήρωσε καθ' ὅλους τῆς αὐλικῆς φιλοφροσύνης τοὺς τύπους τὸ συγγενικὸν καὶ κοινωνικὸν καθήκον, προσήνεγκε τὴν μεσιτείαν του, ἵνα μὴ ποτε κατηγορηθῆ ἐπὶ ψυχρότητι, ἀσυμπαιθείᾳ καὶ ἀδιαφορίᾳ, ἀλλὰ δὲν ἐξέθηκεν ἑαυτὸν, καὶ ἔσωσε τὸ πετσί του» κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον. Ἴδου ὅ,τι οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων καλοῦσι πολιτικὴν σύνεσιν. «Οἱ Προμηθεῖς νομίζονται ἀείποτε παρ' αὐτῶν μωροὶ, οἱ Ὀκεανοὶ φρόνιμοι.» Πανταχοῦ τῆς μικρᾶς διατριβῆς ὁ λόγιος συγγραφεὺς δεικνύει εὐφυΐαν καὶ πολυμαθειαν, μάλιστα δὲ πολιτικὴν. Ἡ τραγωδία αὕτη ἐγείρει καὶ τὸ ζήτημα πῶς τὸ θρησκευτικὸν τοῦ Αἰσχύλου αἶσθημα ἐπέτρεψεν, ἵνα υποβάλῃ τὴν πολιτείαν τοῦ Διὸς εἰς οὕτω αὐστηρὰν κριτικὴν. Περί τούτου ἐγένοντο παντοειδεῖς γνώμαι, ὧν μόνον ἤψατο ὁ συγγραφεὺς. Ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τοῦτο ἐξήρχετο ἐκ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. Ἦτο δ' εὐχῆς ἔργον, ἂν οἱ λόγοι ἡμῶν ἐποίουν τοιαύτας μονογραφίας· διότι οὕτω προϊόντος τοῦ χρόνου ἡδύνατο νὰ συγγραφῆ γραμματολογία τελειότερα τῶν ὑπαρχουσῶν.

Ἐκ τῆς κλασικῆς φιλολογίας μεταβαίνοντες εἰς τὴν Βυζαντινὴν χαίρομεν, ὅτι δύο ἄνδρες, ὁ κ. Κ. Σάβας καὶ ὁ κ. Κ. Τριανταφύλλης ἀνέλαβον τὴν ἔκδοσιν τέως ἀνεκδότων χειρογράφων τῆς Βυζαντινῆς περιόδου. Ὁ πρῶτος διὰ τῶν πολλῶν αὐτοῦ συγγραφῶν κατέστη γνωστότατος οὐ μόνον παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ξένοις. Ἀναμφιλέκτως ἡ φιλολογία τῶν χρόνων τούτων δὲν δύναται νὰ παραβληθῆ πρὸς τὴν κλασικὴν, οὔτε ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς πρὸς τὸν Ἡρόδοτον καὶ τὸν Θουκυδίδην, ἀλλ' εἶναι ἀμέλεια ἀσύγνωστος, ὅτι δὲν ἀναζητοῦμεν τοὺς κρίκους τοῦ μέσου αἰῶνος, ὅπως διὰ τούτων συνδεθῶμεν ἀσφαλτέστερον μετὰ τῶν Μαραθωνομάχων. Ἡ σπουδὴ τῆς φιλολογίας ταύτης τῆς ἐποχῆς δὲν παρέχει τῷ ἀναγνώστῃ τοσαύτην ὠφέλειαν καὶ τοσαύτην τέρψιν, ὅσην ἡ τῶν κλασικῶν χρόνων, ἀλλὰ καταδεικνύει τὴν βαθμιαίαν κατάρπτωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου, εἰς ὃ εἶχε καταπέσει πρὸ τῆς ἡμετέρας ἀνεξαρτησίας.

Ὁ κ. Σάβας τυχὼν γενναίας συνδρομῆς παρὰ τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν ἐπεχείρησε τὴν ἔκδοσιν *Μεσαιωνικῆς Βιβλιοθήκης*, ἧς μέχρι τοῦδε ἐξεδόθησαν τέσσαρες τόμοι ἔχοντες τὰς ἐπομένας ἐπιγραφὰς α) *Βυζαντινὰ ἀνεκδοτα*, β) *Ἑλληνικὰ χρονικά τοῦ βασιλείου τῆς Κύπρου*, γ) *Ἵπομνήματα ἀφορώμενα τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τῶν Τούρκων*, καὶ τελευταῖον *Μιχαὴλ Ψελλοῦ ἑκατονοταετηρῆς τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας*. Ὁ ἐκδότης ὑπισχνεῖται ὅτι θέλει ἐξακολουθήσει τὸ ἔργον. Εἶναι δὲ ἀδήλον ἐπὶ πόσῳ θέλει προχωρήσει αὐτό· διότι ὕλη πρὸς τοιαύτας ἐκδόσεις ὑπάρχει πλουσία. Καλῶς δὲ ποιεῖ ὁ ἐκδότης προπάσσων βιογραφικὰς τινὰς εἰδήσεις τῶν συγγραφέων, οὓς ἐκδίδει. Δὲν δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν, ἂν τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Σάβας ἐκδιδόμενα ἦναι καλῶς ὑπὸ κριτικὴν ἐποψὴν ἐξεργασμένα, εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι ἐν τῷ παρόντι πληροὶ σπουδαίαν ἔλλειψιν. Ὅταν δὲ ἀναπτυχθῶσι παρ' ἡμῖν σπουδαιότεροι τοιούτων ἔργων ἐρευνηταί, οὐδεμίαν ἀμφιβολία, ὅτι θέλομεν ἀποκτήσει καὶ κριτικωτέρας ἐκδόσεις.

Ὅμοίαν ἔκδοσιν ἐπεχείρησεν ὁ ἐν Βενετία διατριβῶν καθηγητὴς κ. *Κωνσταντῖνος Τριανταφύλλης*, ὅστις πρὸ ὀλίγου ἐξέδωκε τὸ πρῶτον τεῦχος ἔχον ἐπιγραφὴν *Συλλογὴ ἑλληνικῶν ἀνεκδότων ἐπιστολαῖα Κωνσταντίνου Τριανταφύλλης καὶ Ἀλβέρτου Γραπούτου ἐν Βενετία 1874*. Ἐν τῷ πρώτῳ τούτῳ τεύχει ἐκδίδει χειρόγραφα τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Φιλοθέου, ὅστις ἔζη ἐν τοῖς πολυταράχοις χρόνοις τοῦ Κατακουζηνοῦ. Ὁ ἐκδότης προτάσσει βιογραφίαν τοῦ Πατριάρχου ἀντλῶν εἰδήσεις ἐκ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ Γρηγορά, οἵτινες, ὡς γνωστὸν, διάφορα παραδίδουσι περὶ Φιλοθέου. Ἦτο δὲ εὐχῆς ἔργον, ἂν ὁ κ. Τριανταφύλλης εὐρὼν τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην ἐξήκολούθει τὴν ἔκδοσιν, ἣν ὑπισχνεῖται· διότι ἐν πολλαῖς βιβλιοθήκαις, μάλιστα δὲ ἐν τῇ Μαρκιανῇ τῆς Βενετίας ὑπάρχουσι πολλὰ χειρόγραφα ἀνεκδοτα ὑπὸ τοῦ χρόνου φειρόμενα. Καὶ ὅμως τὰ χειρόγραφα ταῦτα μέλλουσι νὰ διαφωτισῶσι πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ φιλολογικὰ ζητήματα.

Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ βιβλιοθήκῃ ὑπῆρχε χειρόγραφόν τι τοῦ ἐκ Σιατίσης *Γεωργίου Ζαβίρα*, ὅστις ἦτο μὲν ἔμπορος, ὅμως τὰ κέρδη αὐτοῦ μετεχειρίζετο πρὸς ἀγορὰν βιβλίων καὶ συγγραφῶν διαφόρων συγγραμμάτων πρὸς χρῆσιν τῶν ὁμογενῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ. Τὸ χειρόγραφον, περὶ οὗ ὁ λόγος, ἐπιγραφόμενον *Θέατρον ἑλληνικὸν ἢ νέα Ἑλλάς*, περιέχει βιογραφικὰς σημειώσεις τῶν λογίων τῶν ἀκμασάντων ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ 1804 καὶ εἰδήσεις περὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν. Ἐπειδὴ τὸ χειρόγραφον τοῦκαθιστᾶ ἡμῖν γνωστὸς πολλοὺς ὁμογενεῖς διαπρέποντας ἐν τοῖς γράμμασι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, δύναται νὰ νομισθῆ λόγου τινὸς ἀξίον. Ὡς σπουδαῖον τὸ ἔργον θεωρήσαντες δύο λόγοι ἄνδρες, ὁ μακαρίτης Δ. Μουστοξύδης καὶ ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος τοῦ γένους Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος ἐσχόπουν νὰ ἐκδώσωσιν ἐν Κερκύρα, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος εἶχε τὴν γνώμην ὅτι τὸ βιβλίον ἔπρεπε νὰ πλουτισθῆ μετὰ σημειώσεων καὶ ἰδιαιτέρων συμπληρωτικῶν διατριβῶν καὶ ἐπιδιορθωθῆν νὰ ἐκδοθῆ· ὁ δὲ μακαρίτης Ἀσώπιος ἐνόμιζεν, ὅτι πρέπει νὰ τυπωθῆ ἀπαράλλακτον, διορθουμένων μόνον τῶν ἀνορθογραφῶν καὶ εἴ τι παχυλὸν παράπτωμα παρεῖσθῃ καὶ νὰ ἀφεθῆ εἰς τὸ μετέπειτα χωριστὰ τυπουμένη πᾶσα ἀναγκαία προσθήκη, καὶ οὕτω νὰ διατηρηθῆ ὁ χαρακτήρ τοῦ συγγράμματος, τοῦ συγγραψάντος καὶ τῆς ἐποχῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἀείμνηστος Γεώργιος ἐτελεύτησε, τὸ χειρόγραφον ἔμεινεν ἀνεκδότον, μέχρις ὅτου, πρυτανεύοντος τοῦ κ. Βουσάκη, ὁ Β. βι-

βλιοφύλαξ τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης προὔτεινεν εἰς τὴν πρωτανείαν καὶ ἐπέτυχεν, ἵνα τυπωθῆ τὸ χειρόγραφον. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ δαπάνη τῆς τυπώσεως ἦτο λίαν μεγάλη καὶ τὸ χειρόγραφον ἐτυπεύτο μετὰ τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀμαρτημάτων, ὁ διαδεξάμενος τὸν κ. Βουδάκη Εὐθύμιος Καστόρχης ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀναστειλῆ τὴν τύπωσιν. Οὕτως ἠγέρθη ἐν τῇ συγκλήτῳ τὸ ζήτημα, ἀν πρέπει νὰ ἐκδοθῆ ἐν ὀνόματι τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου τὸ οὕτω δημοσιευόμενον χειρόγραφον. Ἡ πλειοψηφία τῆς συγκλήτου ἀπεφάνθη ἀρνητικῶς. Τοῦτο διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ βιβλιοφύλακος, ὅστις ἐν τῷ προλόγῳ ἐλέγχει τοὺς τε συγκλητικούς καὶ τοὺς ἠρωσδήποτε διάφορον γνώμην ἔχοντας. Νομίζομεν, ὅτι τὸ χειρόγραφον ἤθελεν ἔχει ἀξίαν τινα, ἀν ἐτυπεύτο διορθωμένον, ὡς ἐγνωμάτευσεν ὁ μακαρίτης Μουστοζυδῆς καὶ ἐν μέρει ὁ μακαρίτης Ἀσώπιος. Τὸ δημοσιευθὲν ὅμως περιέχει ἀνορθογραφίας, κακὰς στίξεις, παραμορφώσεις ὀνομάτων πόλεων, ἐθνῶν καὶ ἀνθρώπων, σολοικισμοὺς, βαρβαρισμοὺς καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἴσως ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, ὅτι τοιαύτη ἐκδοσις ἦτο ἔργον ἀπλοῦ τυπογράφου μόνον τὸν συλλαβισμόν γινώσκοντος. Ἄλλ' ὁ κ. Κρέμος φρονεῖ, ὅτι τὰ πρωτότυπα χειρόγραφα ἐκδίδονται ἀμετάβλητα λέγων ἐν σελ. ζς'. «Ἡδύναμην ἐνταῦθα νὰ παραθῶ ἀπειρίαν μαρτυριῶν διασημοτάτων ἠὲ Ἑυρωπαϊῶν, ὅπως φωτισθῶσιν οἱ ἐν σκότεινῳ σοφοί, ὅτι τὰ πρωτότυπα χειρόγραφα καὶ ἔστιν ὅτε καὶ τ' ἀντίγραφα αὐτῶν ἐκδίδονται, ὅπως ἔχουσιν. Ἄλλ' ὅπως ὠφελῆθῶσιν οἱ περὶ τὸν πρῶταν ἀνάγκη νὰ διδῶσιν αὐτοῖς ὀλόκληρος σειρά τινων περὶ παλαιογραφίας μαθημάτων.» Καὶ ἐν γένει πολλαχοῦ ὁ ἐκδότης ποιεῖται μακρὸν λόγον περὶ παλαιογραφίας, εἰς μόνην τὴν λέξιν ταύτην περιοριζόμενος, ὡσεὶ τὸ προκείμενον χειρόγραφον ἦτο ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης ταύτης. Ἄν πρὸς ἐκδοσιν τῶν τοῦ μακαρίτου Πολυζωίδου ἢ ἄλλου λογίου χειρογράφων ὑπάρχῃ χρεία τῆς βοηθείας τοιαύτης ἐπιστήμης, ὑπῆρχε βεβαίως καὶ πρὸς ἐκδοσιν τῶν τοῦ ἀειμνήστου Ζαβίρα. Οὐχὶ δὲ ὀρθῶς ἔκρινε καὶ ὁ μακαρίτης Ἀσώπιος λέγων, ὅτι μόνον τὰ παχυλὰ ἀμαρτήματα ἔπρεπε νὰ διορθωθῶσιν, ὅπως διατηρηθῆ ὁ χαρακτήρ τοῦ συγγραψάντος καὶ τῆς ἐποχῆς, διότι ἀν ὁ μακαρίτης εἶχε τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον ἢ εἶχε πρόχειρον λόγιόν τινα, ἀναντιρρήτως ἤθελε βελτιώσῃ τὸ χειρόγραφον αὐτοῦ. Ὡστε τὸ ἀτελὲς χειρόγραφον δὲν χαρακτηρίζει τὸν συγγραψάντα, ὡς δὲν χαρακτηρίζει καὶ τὴν ἐποχὴν. Διότι κατὰ τὸ 1804, ὅτε ἔγραφεν ὁ Ζαβίρας, ὑπῆρχον πολλοὶ Ἕλληνες λόγιοι, οἵτινες καὶ πολλὰς ἄλλας γνώσεις εἶχον καὶ δὴ δὲν ἦσαν ἀνορθόγραφοι. Περὶ ταύτην τὴν ἐποχὴν ὑπῆρχεν ὁ Εὐγένιος ὁ Βούλγαρης, οὗ δὲν βλέπομεν ὅμοιον ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ. Δοιοπὸν ἤθελεν εἶναι ὅλως ἄδικον, ἀν ὁ χαρακτήρ τοῦ μακαρίτου Ζαβίρα ἐξεπροσώπει ἐκείνην τὴν ἐποχὴν. Ὅπως δὲ μετὰ χαρᾶς εἶδομεν, ὅτι ἐδημοσιεύθη τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χειρόγραφον. Ἀτελῶς μὲν ἐδημοσιεύθη, ἀλλ' ὅπως δὲ εἶναι πρόχειρον ἀνάγνωσμα. Ἴσως δὲ τις φρονεῖ ὅτι ὀφείλει πάντως νὰ ἐκδοθῆ τὸ βιβλίον τοῦτο, ἵνα μὴ τυχόν ἀπολομένου τοῦ χειρογράφου νομίζεται, ὅτι μεγάλη βλάβη τῇ ἐπιστήμῃ συνέβη καὶ πολλά τινα ἔπειτα θρυλῶνται περὶ τοῦ πολυτιμοῦ θησαυροῦ ὑπὸ τῶν δοξαζόντων, ὅτι δύνανται καὶ παντελῶς ἀγράμματοι ἄνθρωποι νὰ συγγράψωσι περὶ φιλολογικῶν ἀντικειμένων.

ΡΩΜΑΪΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

Ἄν τις τὰ προϊόντα τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας παραβάλλῃ πρὸς τὰ τῆς ῥωμαϊκῆς, ἀναντιρρήτως θέλει εὐρεῖ σπουδαίαν διαφορὰν. Οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς μετὰ μείζονος ζήλου ἀναγινώσκονται, ἐνῶ οἱ Ῥωμαῖοι ὑπὸ πάνυ ὀλίγων μελετῶνται. Τὸ ἀντίστροφον συμβαίνει ἐν τῇ ἄλλῃ Εὐρώπῃ. Τὸ πρᾶγμα ὅμως εἶναι εὐεξήγητον διότι οἱ μὲν ἄλλοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἐδέξαντο τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν διὰ τῶν Ῥωμαίων, ἡμεῖς δὲ δὲν ἔχομεν ἀνάγκη τοιαύτης γεφύρας διότι δυνάμεθα μετὰ μείζονος εὐκολίας νὰ ἀναγινώσκωμεν τὸν Δημοσθένην ἢ τὸν Κικέρωνα. Οἱ Ῥωμαῖοι μὴ ἔχοντες λεπτήν τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ ἀπεμιμῶντο μᾶλλον τοὺς Ἀλεξανδρινούς ἢ τὰ ἀριστοτεχνήματα τῆς καλῆς τῶν Ἑλλήνων ἐποχῆς. Ἐπειδὴ ὅμως πλείστον Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ πεζογράφων τὰ ἔργα ἀπωλέσθησαν, σώζονται δὲ οἱ μιμηταὶ αὐτῶν, δυνάμεθα μετὰ πολλῆς ὠφελείας νὰ ἀναγινώσκωμεν αὐτούς. Ἄλλως ἢ λατινικὴ γλῶσσα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ὑπῆρξε καὶ μέχρι τοῦδε ὑπάρχει ἐπιστημονικὸν ὄργανον πολλῶν λογίων τῆς Εὐρώπης. Διὰ ταῦτα καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα ἢ λατινικὴ γλῶσσα εθεοορεῖτο ἀναγκαιοτάτη εἰς πάντα ἐπιστήμονα. Ἄλλ' ὅμως οἱ πλείστοι τῶν νέων ἐξερχόμενοι τῶν γυμνασίων παραδίδουσιν εἰς λήθην τὴν κλασικὴν ταύτην γλῶσσαν. Ἐπειδὴ δὲ πάνυ ὀλίγοι ἀσχολοῦνται εἰς αὐτήν, δὲν ἐκδίδονται καὶ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα, οἷα ἐν Γερμανίᾳ, Γαλλίᾳ, Ἰταλίᾳ καὶ ἄλλαχοῦ.

Ἦς σπουδαιότερον ἔργον τῆς ῥωμαϊκῆς φιλολογίας δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν αἱ μεταφράσεις τοῦ καθηγητοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου κ. Φιλίππου Ἰωάννου. Ὁ σοφὸς καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐποίησεν ἐν ἔτει 1874 δευτέραν ἐκδοσιν τῶν *Φιλολογικῶν Παρέργων* αὐτοῦ μετὰ τινων διορθώσεων καὶ προσθηκῶν. Ἐν τῷ ὀγκῶδει τούτῳ τόμῳ περιέχονται κατ' ἐξοχὴν μεταφράσματα ἐκ Ῥωμαίων ποιητῶν καὶ πεζογράφων, ὡς τῆς Γερμανίας τοῦ Τακίτου, τοῦ Ἐπιθαλαμίου Πηλέως καὶ Θέτιδος, τοῦ Κατούλου, πολλῶν μερῶν τοῦ Ὀβιδίου, Οὐργιλίου καὶ Ὀρατίου. Εἰς τινα μεταφράσματα ὁ πολυμαθὴς καθηγητὴς προσέθηκε καὶ σημειώσεις δυναμείας νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν θέλοντα νὰ μελετήσῃ ἐμβριθέστερον τοὺς εἰρημένους συγγραφεῖς. Αὗται ὅμως δὲν περιέχουσιν ἰδίας ἐρῦνας, ἀλλ' εἶναι μεταφράσεις ἐκ γερμανικῶν ἐκδόσεων καὶ ἄλλων βοηθητικῶν συγγραμμάτων. Ὁ μεταφραστὴς δὲν ἀκολουθεῖ οὔτε τοὺς μεταφράζοντας κατὰ λέξιν, οὔτε τοὺς κατ' ἔννοιαν, ἀλλὰ τοὺς τὴν μέσσην ὁδὸν βαδίζοντας, ὡς καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖ ἐν σελ. 153. «Τῶν τοίνυν ἀλλόθροα ποιήματα ἢ συγγράμματα εἰς τὴν οἰκείαν μεταφερόντων φωνῆν οἱ μὲν τῆς διανοίας μόνον καθόλου στοχάζονται, τῆς δὲ

«λέξεως λίαν ὀλιγοῦσι, δουλικὸν ἠγοῦμενοι τὸ περὶ τὴν ζήτησιν λέξεως ἀκριβῶς ταυτοειδῶς καὶ ταυτοδυναμίου τῇ μεθερμηνευτέᾳ σπουδάζειν» οἱ δ' αὖ πᾶν τὸναντίον οὕτω πέρα τοῦ θεόντος τῇ λέξει προσέχουσιν, ὥστε ῥῆμα πρὸς ῥῆμα ἀποδιδόντες πολλαχοῦ τὴν φράσιν ξενίζουσιν, ἀχαρὶν δὲ διὰ τοῦτο τὸν λόγον καὶ πδυσνόητον ἀπεργάζονται. Ἔστι δὲ καὶ μέση τούτων ὁδὸς, ἣν αὐτὸς προειλόμην βαδίσαι. Τὸ γὰρ κατὰ λέξιν μεθερμηνεύειν μέχρι τούτου ἔγνω ἐπιτηθεῦσαι, ἐς ὅσον εἶχον τοῖς τοῦ κείμενου ῥήμασιν ἀκριβῶς παρακολουθεῖν μῆτε ξενοφωνεῖν ἢ ἐλληνικῆς χάριτος ὅλως ἀμοιρα φθέγγεσθαι, μῆτ' ἀταπῆ λέγειν καὶ σκοτεινὰ τὸναντίον δὲ τῆς διανοίας μᾶλλον ἐφρόντισα, χαίρειν φράσας τοῖς ῥήμασιν, ὅπου γε τούτοις μοι οὐκ ἐνῆν δουλικῶς παρακολουθεῖν ἀνευ τοῦ ὀλιγοῦσθαι ὑπὲρ τὸ προσῆκον τῆς καθ' Ἑλλήνας ἀκριβείας καὶ εὐπεθείας. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι αἱ παρατηρήσεις αὗται τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ εἶναι διδακτικώταται εἰς πάντα θέλοντα νὰ προσεγγίσῃ ὅσον οἶόν τε εἰς τὸ πρωτότυπον· διότι μετὰφρασις κατὰ τὴν αὐστηράν τῆς λέξεως σημασίαν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ.

Πρὸς τούτοις ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ ὑπάρχουσι πλεῖσται ᾠδαί, ᾠδάρια, ἐλεγεία, εἰδύλλια, ἐπιγράμματα, ἐπιγραφαί, γνομικά, παροιμίαι, ἐπιτύμβια καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐν πᾶσι τούτοις ὁ σοφὸς Καθηγητὴς δεικνύει τοσαύτην δεινότητα περὶ τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ μέτρα, ὥστε οἱ μὴ βαθέως ἐγκύψαντες εἰς ἔρευναν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης δύνανται πολὺ εὐκόλως νὰ ὑπολάβωσιν ὅτι ἀναγινώσκουσιν ἀλεξανδρινὸν τινα ποιητὴν. Ὁ κ. Φίλιππος γινώσκων καλῶς, ὅτι ὁ μιμητὴς πάντοτε γίνεται ψυχρὸς, πειράται παντὶ σθενεῖ, ἵνα τὴν ψυχρότητα ἀποφύγῃ. Ἄν καὶ δὲν ἦναι ὅλως ἀπηλλαγμένος τοῦ μιμητοῦ, ὅμως πᾶς Ἑλλήν γίνεται ὑπερήφανος, ὅτι καὶ ἐν τοῖς τελευταίοις καθ' ἡμᾶς χρόνοις εὐρίσκεται λόγιος Ἑλλήν δυνάμενος νὰ γράψῃ κατὰ πᾶν μέτρον καὶ πᾶσαν διάλεκτον ποιήματα δυνάμενα νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Εἶναι δὲ ἀμφίβολον ἂν ἐν τῷ μέλλοντι ἔχωμεν τοιοῦτον· διότι πρὸ τῆς ἡμετέρας ἐπαναστάσεως ἡ ὅλη φιλολογία περιορίζετο ἐν τῷ γράφειν ἀρχαίους στίχους καὶ θέματα. Ἀφ' οὗτου δὲ ἡ Ἑλλάς ἐγένετο ἐλευθέρη, ἡ φιλολογία κατενοήθη ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ αὐτῆς σημασίᾳ. Ἡ ἐλληνικὴ φιλολογία δὲν παρέχει τοῖς νεωτέροις μόνον ἀρχαιοπρεπεῖς λέξεις καὶ φράσεις, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρον πολιτικὸν, ὅστις μέχρι τοῦδε ἐπιδοᾷ ἐπὶ πασῶν σχεδὸν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. Ὅπωςδὴποτε ὅμως ἤθελεν εἶναι καλόν, ἂν τῶν φιλολόγων τινὲς ἐξηκολούθουν ἀσχολούμενοι περὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς φιλολογίας, οὐχὶ διότι τὰ ἀπομιμήματα ταῦτα ἔχουσι μεγάλην ἀξίαν, ἀλλὰ διότι οὕτως ἡ γνῶσις τῆς γλώσσης κρατύνεται. Τὸναντίον δὲν ἐπαινοῦμεν τοὺς ἐπιθέτοντας ἐπὶ τῶν τύμβων ἐπιγράμματα γεγραμμένα ἐν ἀρχαίᾳ γλώσσῃ· διότι τὸ νεκροταφεῖον διδάσκει πάντα ἀνθρώπον περὶ τῆς ματαιότητος τοῦ ἀνθρώπινου βίου, οἱ δὲ διὰ τῶν ἐπιτυμβίων ὀμιλοῦντες νεκροὶ εἶναι οἱ ἀριστοὶ διδάσκαλοι, ἂν ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἦναι σαφής, οἷα ἡ δημοτικὴ. Ὅπωςδὴποτε τὰ πάρεργα τοῦ κ. Φιλίππου Ἰωάννου ἔχουσιν οὐχὶ μικρὰν φιλολογικὴν ἀξίαν. Εἶναι δὲ λυπηρὸν, ὅτι ὁ λόγιος οὗτος ἀσχοληθεὶς περὶ παντοειδῆ ἀντικείμενα δὲν ἔγραψε πλεῖονα, δι' ὧν ἤθελεν ἀναδείξει τὴν νεωτέραν ἡμῶν γλῶσσαν ἀρχαιοπρεπεστέρην.

Ὡσαύτως ὁ κ. Γρηγόριος Βερναρδάκης μετέφρασε τοῦ *Γαίου Ἰουλίου Καίσαρος* τὰ ἀπομνημονεύματα περὶ τοῦ Γαλατικοῦ πολέμου ἐν Ἀθήναις 1872. Ὁ μεταφραστὴς προσέθηκε καὶ εἰσαγωγὴν ἐν ἀρχῇ μετὰφράσεως αὐτῆν ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ. Τὸ βιβλίον δύναται νὰ ἀναγινώσκηται ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀναγνώσωσι τὸν Ῥωμαίων ἱστορικὸν δὲν γινώσκουσι τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Οἱ σπουδασταὶ ὅμως, οἱ ζητοῦντες ἀκριβεστέρην μετὰφρασιν, δύνανται νὰ ζημιωθῶσιν, ἂν ἐμπιστευθῶσιν εἰς τὴν ἄνω εἰρημένην. Ἐν ταύτῃ ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ ἀμαρτήματα, δι' ἃ ὁ μεταφραστὴς αἰτεῖται συγγνώμην· διότι σπεύδων νὰ ἀπέλθῃ τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ προσθέσῃ κατάλογον τῶν παροραμάτων. Καθ' ὅλου εἰπεῖν τὸ ἔργον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀνάγνωσμα εἰς τοὺς πολλούς.

Σπουδαιότερον ἔργον ἐπεχείρησεν ὁ ἀπόφοιτος τῆς φιλολογίας κ. Ἀριστοτέλης Μίσσιος μετὰφράσας τὴν *Αἰνειάδα* τοῦ Βιργιλίου. Ὁ νέος εἶναι ἀξίος ἐπαίνων, ὅτι ἐμόχθησε πρὸς ὠφέλειαν τῶν θελόντων νὰ ἀναγνώσωσι τὸ ἔπος τοῦ Μάρωνος. Ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ δὲν εἶναι πάντῃ ἀπηλλαγμένον ἀμαρτημάτων· οὐδὲ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἄλλως τὸ πρᾶγμα, ἀφοῦ μετὰ μεγάλης τόλμης νέοι μόλις τελειώσαντες τὰς ἐαυτῶν σπουδὰς ἐπιχειροῦσι μετὰφράσεις κλασικῶν ἔργων. Χρησιμώτερα εἶναι τὰ σχόλια εἰς τὴν Αἰνειάδα, δημοσιευθέντα δαπάνῃ τοῦ κ. Κατσιροπούλου, ἅτινα ὁ κ. Μίσσιος ἠντλησεν ἐκ γερμανικῶν ἐκδόσεων, ὧν ὅμως δὲν μνημονεύει. Αἱ σημειώσεις αὐτοῦ εἶναι πρὸ πάντων ἐρμηνευτικαί, ἀλλὰ λίαν βραχεῖαι. Ἡ δὲ παραβολὴ πολλῶν χωρίων τῆς Αἰνειάδος πρὸς τὰ ὀμηρικὰ ἔπη εἰς πολλοὺς δύναται νὰ ἦναι ὠφέλιμος.

Πρακτικώτερον νοῦν ἔδειξεν ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Πειραιεῖ Γυμνασίου κ. Εὐάγγελος Κοφινιώτης συντάξας λατινικὴν χρῆστομάθειαν πρὸς χρῆσιν τῶν ἐλληνικῶν σχολείων. Αὕτη περιέχει τὸ κείμενον μετὰ σημειώσεων ἐρμηνευτικῶν καὶ γραμματικῶν. Πολλαχοῦ δὲ προσέθηκε παράλληλα ἐλληνικὰ χωρία, ὅπερ οὐκ ὀλίγην ὠφέλειαν παρέχει τῷ ἀναγινώσκοντι. Ὁ συντάκτης ἐπειράθη ἵνα ποιήσῃ ἐμλογὴν τῆς ὕλης ὅσον οἶόν τε καλλιτέραν καὶ ἐνιαχοῦ ἐπέτυχεν.

Λεξικὸν *Λατινοελληνικόν* ἐξέδωκεν ὁ ἐν Ἀθήναις καθηγητὴς κ. Χαρίσης Πούλιος, ὅστις σκοπεῖ ἵνα παρέσχη τοῖς μαθηταῖς πρόχειρον ἅμα καὶ εὖωνον βοήθημα. Οὗτος εἶχεν ἐν ὄψει τὸ λεξικὸν τοῦ μακαρίτου Οὐλεγκίου, τοῦ ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ διδάξαντος καὶ σπανίως νεώτερα λεξικά. Τὸ λεξικὸν εἶναι ἐπιτομὴν

και ἰδύνατο νὰ ἦναι χρησιμώτερον εἰς τοὺς μαθητὰς, ἂν μὴ ὑπῆρχεν ἀνωμαλία τις περὶ τὴν ὕλην. Ἐν μὲν τοῖς δυοῖν πρώτοις στοιχείοις ὁ συντάκτης εἶναι συνοπτικώτερος, ἐν δὲ τοῖς μετέπειτα ἐκτενέστερος. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ φιλόπνοος ἐκδότης ἐν τέλει ἐπεχείρησε νὰ ποιήσῃ προσθήκας, ἀλλὰ τοῦτο παρέχει δυσκολίας τινὰς τοῖς ἀπειροτέροις τῶν μαθητῶν· πρὸς τούτοις ὑπάρχουσι και πολλὰ ἀμαρτήματα, ἅπερ θεωροῦμεν ὡς παροράματα. Πιστεύομεν δὲ, ὅτι ὁ λόγιος ἐκδότης ἐν δευτέρᾳ ἐκδόσει θέλει καθαρῶς τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀπὸ πολλῶν κηλίδων, διότι ἐν λεξικῷ δὲν ἐπιτρέπονται πολλὰ παροράματα.

Τὸν αὐτὸν περίπου σκοπὸν ἐθήρρευσε και ὁ λόγιος γυμνασιάρχης κ. Π. Κουπιτώρης συντάξας ὅμοιον *Λεξικὸν Δαιτιοελληνικὸν* χάριν τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων, οὓς ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὄλην εὐδοκίμως διδάσκει. Οὗτος εἶχεν ἐν ὄψει οὐ μόνον τὴν ἐκδοσὶν τοῦ Οὐλερίχου, ἀλλὰ και τὴν πρώτην και δευτέραν ἐκδοσὶν τοῦ Ἐϊνιχίου. Τὸ λεξικὸν τοῦτο εἶναι ὑπέρτερον τοῦ προηγουμένου, ὅτι εἶναι ἀπηλλαγμένον πολλῶν ἀμαρτημάτων και προσθηκῶν, οἷα ἔχει τὸ πρῶτον. Πρὸς τούτοις ὁ προστεθεὶς πινὰξ πολλῶν γαλλικῶν λέξεων παραγομένων ἐκ τῶν λατινικῶν δύναται νὰ παράσῃ εὐκολίαν τινὰ εἰς τοὺς σπουδάζοντας ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας. Καθ' ὅλου εἰπεῖν τὸ λεξικὸν τοῦτο δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν μαθητῶν τῶν γυμνασίων, ὧν αἱ σπουδαὶ δὲν ἐκτείνονται πέραν τῶν κλασικῶν συγγραφέων.

Ἀναντιρρήτως ὅμως τὸ ἀριστον τῶν λατινικῶν λεξικῶν εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ἐρρίκου Οὐλερίχου ἐκδοθέν και εἶτα ὑπὸ τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ κ. Στεφάνου Κουμανούδη ἐπιδιορθωθέν. Οὗτος προσέθηκε πλείστας λέξεις εὐρισκομένας παρὰ συγγραφεῦσιν ἀκμάσασι μετὰ Χριστόν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐπιδιορθωτὴς ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ χρήσιμον τὸ βιβλίον οὐ μόνον τοῖς μαθηταῖς τῶν γυμνασίων, ἀλλὰ και τοῖς φοιτηταῖς τοῦ πανεπιστημίου και παντὶ ἄλλῳ ἀναγνώστῃ τῶν ῥωμαϊκῶν γραμμάτων, προσέθηκε λέξεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν και νομικῶν συγγραφέων. Πρὸς τούτοις πολλὰς ἐτυμολογίας μὴ ὑπαρχούσας ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Οὐλερίχου δύναται τις νὰ εὕρῃ ἐν τῇ ἐπιδιορθώσει τοῦ κ. Κουμανούδη. Ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τοῦ ὅλου βιβλίου, ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς τετάρτης ἐκδόσεως γενομένης ἐν ἔτει 1873. Ἐν ταύτῃ ὁ σοφὸς καθηγητὴς εἶχεν ὑπ' ὄψιν και τὴν ἕκτην ἐκδοσὶν τοῦ λεξικοῦ τοῦ Georges, τὴν ἐλληνικὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Curtius και τὴν τρίτην ἐκδοσὶν τοῦ λεξικοῦ τῶν κυρίων ὀνομάτων τοῦ ἐκδοθέντος ὑπὸ Pape. Οὕτω διὰ τῶν πολλῶν ἐκδόσεων και ἐπιδιορθώσεων τὸ λεξικὸν τοῦ μακαρίτου Οὐλερίχου ἐγένετο ὅσον οἷόν τε τέλειον και ἐπιτήδειον, ὅπως χρησιμεύσῃ εἰς τὰς παρούσας τοῦ ἔθνους ἀνάγκας. Ἐν τῷ μέλλοντι, ὅτε αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἔθνους ἔσονται πλείονες, οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι και λατινικὸν λεξικὸν θέλομεν ἔχει τελειότερον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἢ ἄλλου ἐπίσης σοφοῦ ἀνδρὸς συντεταγμένον.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ.

Ἀρχαιολογικὰ συγγράμματα παρ' ἡμῖν κακῆ μοίρᾳ δημοσιεύονται πάνυ ὀλίγα, διότι οἱ συγγραφεῖς δὲν εὐρίσκουσι συνδρομὴν παρὰ τε τῶν λογίων και τῶν ἐκάστοτε κυβερνήσεων. Εἶναι ὄντως λυπηρὸν, ὅτι ἐν ᾧ οἱ ξένοι λαοὶ μελετῶντες τὰς ἀρχαιότητας τῶν ἡμετέρων προγόνων παντοσευδῆ διδάγματα παρ' ἐκείνων ἀντλοῦσιν, ἡμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες δὲν δεικνύομεν τὸν προσήκοντα ζῆλον πρὸς τοιαύτας σπουδὰς. Διὰ ταῦτα πάνυ ὀλίγα προϊόντα τούτου τοῦ εἶδους δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ. Πρὸ πάντων ἄξιον μνείας εἶναι τὸ περὶ τῆς ἀρχῆθεν κοινωρίας τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Ἱταλοὺς και Ῥωμαίους και τῆς ἐντεῦθεν ἐπεπεργείας αὐτῶν πρὸς ἐκπολιτισμὸν τούτων ὑπὸ Εὐθυμίου Καστόρη, Ἀθήναις 1872. Ὅντως εἶναι καλὸν τὸ ἔθος, ὅτι οἱ ἐκάστοτε πρυτάνεις τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου ἀναλαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν ἀπαγγέλλουσι διατριβὴν τινὰ ἐκ τοῦ κύκλου τῶν σπουδῶν, περὶ ἧς ἀσχολοῦνται· διότι οὕτω σπουδαῖοι ἄνδρες, οἷοι οἱ τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου πρυτάνεις παρέχουσιν ὀλίγην μὲν, ἀλλὰ καθαρὰν ἐπιστημονικὴν ὕλην τοῖς φιλομαθέσιν. Οὕτως ὁ κ. Καστόρης ἐν τῇ εἰρημνῇ διατριβῇ διὰ μακρῶν καταδεικνύει τὴν ἐπ' ἀγαθῷ ἐπενέργειαν τῶν Ἑλλήνων και τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐπὶ τῶν Ἱταλῶν και τῶν Ῥωμαίων. Βεβαίως ὁ τὴν διατριβὴν γράψας δὲν ποιεῖ ἰδίᾳ ἐρεύνας ἐν τῷ ζητήματι, ὅπερ πραγματεύεται, ἀλλὰ και ἡ συλλογὴ τῆς ὕλης δὲν εἶναι μικρὸν. Ἄλλως προσθέτει και πολλὰς σημειώσεις, ἧς μελετῶν δύναται τις νὰ ἐγκύψῃ εἰς τὸ ζήτημα, ὅσον αἱ πηγαὶ ἐπιτρέπουσιν. Ὁρθῶς δ' ὁ πολυμαθὴς καθηγητὴς χαρακτηρίζει τοὺς δύο λαοὺς λέγων· «Ὅπως οἱ Ἕλληνες ἐπέπλάσθησαν ὑπὸ τῆς φύσεως νὰ εὐδοκίμησωσιν εἰς τὴν θεωρίαν και τὰς τέχνας και ἐπιστήμας, εἰς τὸ καλὸν και τὸ ἀληθές, οὕτως ἐπέπλάσθησαν και οἱ Ῥωμαῖοι, ἵνα ἐνδιατρίψωσιν εἰς τὰ ἐν τῷ βίῳ χρήσιμα και ὠφέλιμα και εἰς τὴν πράξιν ἐν γένει.» Βεβαίως τινὲς ἐτόλμησαν ἵνα παραβάλωσι τὸν Βιργίλιον πρὸς τὸν Ὀμηρον και τὸν Κικέρωνα πρὸς τὸν Δημοσθένην. Ὅντως ὁ Κικέρων ἐποίησε πολλὰ ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ, ἀλλ' εἶναι πολυμῆρον νὰ παραβάλῃ τις τὸν μιμητὴν τῆς ῥοδιακῆς ῥητορικῆς πρὸς τὸν νικητὴν τοῦ Αἰσχίνου.

Περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, πρὸς δὲ παραβάλλεται ἐνιαχοῦ και ὁ τῶν νεωτέρων ἀπὸ Θεοδοσίου Β. Βενιζέλου μετὰ 120 εἰκόνων, ἐν Ἀθήναις 1873. Οἱ θελοντες νὰ μελετήσωσι τὸν ἀρχαῖον ἐλληνικὸν κόσμον ἔχουσιν ἀνάγκη νὰ σπουδάσωσι τοιαῦτα βοηθητικὰ συγγράμματα, οἷον τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Βενιζέλου ἐκδοθέν. Πρὸ πάντων ὁ ἰδιωτικὸς, ὁ θρησκευτικὸς και ὁ πολιτικὸς βίος παντὸς λαοῦ εἶναι τὰ μεγάλα ἐργαστάσια, ἐν οἷς ὁ χαρακτήρ αὐτῶν σφυρηλατεῖται. Οὐδεὶς δύναται νὰ ἐννοήσῃ καλῶς τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν, ἂν μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ταῦτα. Διὰ τοῦτο νομίζομεν, ὅτι ὁ κ. Βενιζέλος καλὴν ὑπόθεσιν πρὸς συγγραφὴν ἐξελέξατο. Τὴν ὕλην ὁ συγγραφεὺς ἠντλησε μὲν και ἐξ ἀρχαίων συγγραμμάτων, κατ' ἐξοχὴν ὅμως ἐκ

τῶν νεωτέρων, οἷον τοῦ Bekker, Konner, Hermann, Bensen, Mueller, καὶ Wachsmuth. Ὅφειλον ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν πάντας τοὺς νεωτέρους, οἵτινες ἔγραψαν περὶ τῶν παντοειδῶν ἀντικειμένων τῶν ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων π. χ. ἂν εἶχεν ἐν ὄψει τοῦ Friedreich τὸ πολυτίμον σύγγραμμα *Die Bealien in der Iliade und der Odyssee*, ἠθέληεν ἐν πολλοῖς διορθῶσαι καὶ βελτιῶσαι τὰ περὶ τῶν ὁμηρικῶν ἀρχαιοτήτων εἰρημένα. Ἐν γένει ὁ συγγραφεὺς δὲν εἶδε πολλὰς μονογραφίας, ἀλλ' ἐμελέτησε τὰ γενικώτερα συγγράμματα. Ἄλλως ὅμως ἔχει φιλοπονίαν, ἵνα καταστήσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ ὅσον οἷόν τε τελειότερον. Ἡ κατάταξις τῆς ὕλης κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι ἐπιτυχής, ὅπερ εἶναι σπουδαία ἀρετὴ τοιούτων συγγραμμάτων. Ἡ γλῶσσα δὲν ῥέει, οὐδ' εἶναι καλλιτεχνικῶς ἐξεργασμένον τὸ βιβλίον, ἀλλ' εἶναι δύσκολον εἰς συγγράμματα τοιούτου εἶδους νὰ ἐφαρμόσῃ τις κανόνας εὐπειρίας. Ὁ συγγραφεὺς θελήσας νὰ περιλάβῃ ὅσον οἷόν τε πλείονα ὕλην, πολλαχού ὑπερακοντίζει τὸ θέμα αὐτοῦ, π. χ. πολλὰ γραμματολογικὰ ἀνέμιξε μετὰ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, ὅπερ εἶναι ἄτοπον καὶ σπουδαῖον ἀμάρτημα θεωρεῖται. Ὁ ἀληθὴς ἐπιστήμων πρὸ πάντων ὀφείλει νὰ γινώσκῃ τὰ ὅρια τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ. Πιστεύομεν δ' ὅτι αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἐννοήσας τὸ ἀμάρτημα ἐν δευτέρᾳ ἐκδόσει θέλει ἀποσοβήσῃ τὴν ἀλλοτρίαν ὕλην. Αἱ δὲ προσθεθεῖσαι ἐν τέλει 120 εἰκόνες παρέχουσιν ἐνέργειαν τῷ ἀναγνώστῃ. Ἄλλως μικροτέρας ἐλλείψει ἐκρίναμεν περιττὸν νὰ σημειώσωμεν.

Πρὸς ὀρθὴν κατάληψιν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀναμφιλέκτως συμβάλλονται καὶ τὰ ἔθιμα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ἅπερ εἶναι τὰ αὐτὰ περίπου πρὸς τὰ τῶν ἀρχαίων. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐκτεμηθῇ δεόντως ἡ ἀγαθὴ πρόθεσις τῆς ἐπιτροπείας τοῦ ῥοδοκανακείου διαγωνίσματος, ἥτις ὄρισε τοιοῦτο ζήτημα. Ἡ θέσις αὐτοῦ ἦτο ἡ ἐξῆς: «Νὰ συλλεχθῶσιν ὅσον πλείστον ἑλληνικῶν τόπων, τὰ ἑλληνικὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα καὶ συνήθειαι καὶ νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ ἐν τοῖς σωζομένοις συγγραφεῦσι μνημονευόμενα, ὅπως γνωσθῇ ἡ τούτων ταυτότης καὶ διαφορά.»

«Ἡ συλλογὴ αὕτη πρέπει νὰ περιλάβῃ τὰ τοῦ γάμου ἔθνη καὶ ἔθιμα καὶ τὴν ἐν τῷ βίῳ σημασίαν τῆς υἱουαϊκῆς, τὰ τῆς γεννήσεως καὶ πρώτης ἀνατροφῆς τῶν παιδίων, τὰ παίγνια τούτων, τὰς ἐν τῷ βίῳ προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας, οἷον βασκανίας, ἐπωδάς, μαγείας, μαντείας παντὸς εἶδους, τὰ περὶ στοιχείων καὶ θρυκολάκων καὶ λοιπῶν φανταστῶν ὄντων παντὸς εἶδους· ἐτι δὲ ὄνειρα, αἰνίγματα, γρίφους καὶ ἄλλα τοιαύτα, καὶ τελευταῖον τὰ κατὰ τὸν θάνατον καὶ τὴν ταφὴν ἔθνη καὶ ἔθιμα καὶ τὰς περὶ νεκρῶν δοξὰς τοῦ λαοῦ.»

Εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπεβλήθη μία μόνη διατριβή, ἡ τοῦ κ. Νικολάου Πολίτου, ἔχουσα τὴν ἐπιγραφὴν «Μελέτη ἐπὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων.» Αὕτη διαιρεῖται εἰς τέσσαρα τμήματα, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον μὲν περιέχει τὴν *Νεοελληνικὴν μυθολογίαν*, τὸ δὲ δευτέρον *Προλήψεις καὶ δοξασίας*, τὸ τρίτον *ἔθνη καὶ ἔθιμα* καὶ τὸ τέταρτον *πρῶτόντα τῆς δημόδους φιλολογίας*. Ὁ εὐφυὴς καὶ φιλόπονος συγγραφεὺς συνήθροισε τσοῦτῃ ὕλην, ὥστε τὸ ὅλον ἔργον τυπούμενον δύναται νὰ ἀποτελέσῃ τέσσαρας τόμους· προσέθηκε δὲ καὶ πλείστας σημειώσεις καὶ παραπομπὰς, ὑφ' ὧν βοηθούμενος δύναται τις νὰ μελετήσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀκριβέστερον. Ὑπερηκότισεν ὅμως τὸ δοθέν ζήτημα· διότι ἡ τοῦ ἀγῶνος ἐπιτροπεία ἐζήτει σύγκρισιν τῶν παρ' ἡμῖν ἐθίμων πρὸς τὰ ἀρχαῖα, οὐχὶ δὲ καὶ παραβολὴν τούτων πρὸς τὰ τῶν συγγενῶν λαῶν. Τὸ δὲ ὑπερακοντίζειν τὸ θέμα δὲν εἶναι ἀρετὴ τοῦ συγγράμματος. Ἄλλως ἡ συγκριτικὴ μυθολογία εἶναι ἐπιστήμη ὅλως νέα καὶ τολμηρὰ, ὡς ὁμολογοῦσι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀσχολούμενοι περὶ τὰ τοιαῦτα. Ὁ κ. Πολίτης περιέπεσε μὲν εἰς μικρά τινα γλωσσικὰ καὶ πραγματικὰ ἀμαρτήματα, ἀλλὰ τὸ ἀμαρτάνειν εἶναι ἀνθρώπινον. Διὰ τοῦτο οἱ κριταὶ ὀρθῶς ποιούντες ἐβράβευσαν τὴν συλλογὴν ἀνταμείβαντες τὴν μεγάλην τοῦ λογίου συγγραφέως ἐπιμέλειαν καὶ φιλοπονίαν. Εἶναι ὅμως λυπηρὸν, ὅτι οὗτος λίαν βραδέως προβαίνει εἰς τὴν τύπωσιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ δι' ἑλλείψιν τῆς ἀπαιτουμένης δαπάνης, ἐνῶ τοιαύτη συλλογὴ καταδεικνύει ἐναργῶς τὴν ἄλυσιν, δι' ἧς συνδέομεθα μετὰ τῶν ἡμετέρων προγόνων. Ὄρθως δὲ οἱ τοῦ ἀγῶνος κριταὶ εἶπον: «Ταῦτα δὲ μετὰ τῆς γλώσσης εἰσὶν ἀναμφιλέκτως τὰ δύσχυρότατα καὶ ἀναμφισβήτητα τεκμήρια τῆς οὐδέποτε διασπασθείσης ἀλύσει τῆς συναπτούσης ἡμᾶς μετὰ τῶν ἡμετέρων προγόνων, διότι ταῦτα δὲν διδάσκονται παρ' ἄλλων, οὐδὲ μεταφυτεύονται ἐξωθεν παρ' ἄλλοφύλων, ἀλλὰ μεταδίδονται μόνον διὰ στόματος τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, διὰ τῶν πρεσβυτέρων πρὸς τοὺς νεωτέρους. Πᾶσα δ' ἄλλη δι' ἄλλων μάλιστα ἀλλοφύλων καὶ ἀλλογλώσσων προσώπων μετάδοσις τούτων εἶναι ἀδύνατος.» Καὶ ὄντως ἡ μελέτη τῶν ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἡ σπουδὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι ἡ εὐγενεσττέρα καὶ πιθανωτέρα ἀπόδειξις κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Fallmerayer. Ἐν τῇ ἐρευνῇ αὕτη ἔχει φιλολογικὸν ἅμα καὶ πολιτικὸν συμφέρον ἡ Ἑλλάς. Ἀλλὰ διὰ τὴν βραδύτητα τῆς ἐκδόσεως δὲν εὐθύνεται ὁ κ. Πολίτης, ἀλλ' οἱ δυνάμειοι νὰ συνδράμωσι εἰς τὴν ἐκδοσιν καὶ ὀλιγοῦντες. Πρὸ πάντων ὁ ἰδρυτὴς τοῦ ἀγῶνος κ. Θεόδωρος Π. Ῥοδοκανάκης ἠδύνατο νὰ χρηρηγῆσῃ τὴν δαπάνην πρὸς τύπωσιν τῶν βραβευθέντων συγγραμμάτων. Ἄν ὁ εἰρημένος ὁμογενὴς ἐδείκνυε τὴν γενναιοῦτητα ταύτην, ἠθέλομεν ἔχει δύο βραβευθεῖσας συγγραφὰς τοῦ κ. Μιστριώτου, ἐξ ὧν ἡ μὲν περὶ πολιτικοῦ, ἡ δὲ περὶ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἠρωϊκῶν χρόνων. Τὰ δύο ταῦτά συγγράμματα βραβευθέντα ἐν ταῖς δυσὶ πρώταις περιόδοις τοῦ Ῥοδοκανακείου διαγωνίσματος μένουσιν εἰσέτι ἀνέκδοτα, διό λυποῦνται οἱ κριταὶ τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτῶν ἐλθέσει λέγοντες οὕτω. «Νομίζομεν δ' ὅτι ἐτι πλείονες καρποὶ ἠθέλον προέλθει εἰς φῶς, ἂν ἡ σπάνις ἀναγνωστῶν τοιούτων ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων δὲν εὐκόλυνε τοὺς συγγράψαντας καὶ ἐν χειρογράφοις ἔχοντας βραβευθεῖ-

πασας διατριβὰς νὰ τηρῶσιν ἔτι ἀνεκδότους αὐτὰς δι' ἔλλειψιν τῆς πρὸς ἐκδοσιν ἀπαιτουμένης δαπάνης.» Οἱ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος δὲν παρέλιπον νὰ ποιήσωσι γνωστὸν εἰς τε τὸ κοινὸν διὰ τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν τοῦ 1865 καὶ δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἐντιμὸν ἀγωνοθέτην, ὅτι οἱ καρποὶ τοῦ ἀγῶνος ἔσσονται πλείονες καὶ γενναιότεροι ἴσως, ἢ οἱ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους κηδόμενοι πλούσιοι ὁμογενεῖς σπεύσωσιν εἰς ἐπικουρίαν τῶν βραβευμένων τοῦλάχιστον εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον λογίων, χορηγοῦντες αὐτοῖς τὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν βραβευμένων ἐπιστημονικῶν διατριβῶν, ὧν ἡ ἐκδοσις ἄλλως καθίσταται ἀδύνατος, μὴ θέλοντος παντὸς συγγραφῆς δίκην ἐπαίτου νὰ ἀναζητῆ συνδρομητὰς πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη ἐγένετο ἀξία ἐπαίνου ἀρχὴ, χορηγοῦντος τοῦ ἐν Τεργέστῃ φιλομούσου κ. Δ. Οἰκονόμου πλὴν τοῦ βραβείου καὶ τῆν τῆς ἐκτυπώσεως δαπάνην τῶν εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντα ἀγῶνα βραβευθησομένων μεταφράσεων ἀρχαίων καὶ νέων ποιητῶν Ἑλλήνων καὶ μὴ Ἑλλήνων, ἐλπίς ὑπάρχει ὅτι καὶ ὁ φιλολογικὸς οὗτος ἀγὼν θέλει ἀξιοθῆ ὁμοίως ἐπικουρίας. Πρὸς συλλογὴν ἠθῶν, ἐθίμων, μύθων, ἀσμάτων καὶ τῶν τοιούτων ἐπιτηδειότεροι εἶναι οἱ σύλλογοι, οἵτινες πολυαριθμοὺς ἐταίρους ἔχοντες δύνανται ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ἔθνους νὰ ἐκτελέσωσι τὸ ἔργον τῆς συλλογῆς. Κατὰ πρῶτον ἐπεχείρησε τοῦτο ὁ παρ' ἡμῖν φιλολογικὸς σύλλογος Παρνασσὸς ἀναθείς τὴν ἐπιστάσιαν εἰς ἑπταμελῆ ἐπιτροπείαν. Μέχρι τοῦδε ἐξέδωκε φυλλάδιά τινα *Νεοελληνικὰ ἀνάλεκτα* περιέχοντα δημόδη αἰνίγματα, παροιμίας καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἦθελεν εἶναι εὐχῆς ἔργον, ἂν πάντες οἱ τῆς Ἀνατολῆς σύλλογοι ἠσχολοῦντο καὶ περὶ τὸ ἔθνικόν τοῦτο ἔργον. Ἀλλὰ δὲν ἀρκοῦσι μόνον οἱ σύλλογοι, ἂν μὴ πᾶς Ἑλλήν θεωρήσῃ τὴν τοιαύτην συλλογὴν ὡς ἔθνικὸν καθήκον. Λέγομεν τοῦτο, διότι δύο σύλλογοι περὶ τούτου φροντίσαντες δὲν ἔτυχον τῶν προσδοκωμένων ἀποτελεσμάτων. Ὁ ἑλληνικὸς διδασκαλικὸς σύλλογος συνέστησεν ἐπιτροπείαν, πέμψασαν πρὸς τοὺς ἐταίρους ἔγγραφον, ἐν ᾧ πρὸς τοὺς ἄλλοις λέγεται· «ὅτι τὰ δημοτικὰ ἡμῶν ἄσματα, τὸ ἀροτρον τοῦ γεωργοῦ, ἡ κώπη τοῦ ναύτου, ἡ ἠλακᾶτη καὶ ὁ ἐργαλειὸς τῆς οἰκοδεσποίνης, τὰ μυρολόγια, οἱ μῦθοι, αἱ ἰδιωτικὲς λέξεις καὶ φράσεις, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τὰ τε κοινὰ καὶ τὰ κατὰ διαφόρους τόπους ἐπιχωριάζοντα, κτλ. εἶναι ὑπὸ ἔθνικὴν καὶ ἱστορικὴν ἐποψὴν βαρυτίμος ἡμῖν θησαυρὸς, κατάδηλον τοῖς πᾶσιν. Ἀλλ' ἐπίσης καταδηλον, ὅτι ὁσήμεραι ὁ θησαυρὸς οὗτος ἐκλείπει» διότι πλείστα μὲν τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων παραγκωνίζονται ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς, ἐπικρατέστερος γενόμενος, πλείστας δὲ ἰδιωτικὰς λέξεις καὶ φράσεις τῆς δημοτικῆς γλώσσης ἐκδιώκει ἢ διὰ τοῦ τύπου κοινὴ καθισταμένη γλώσσα· πρὸς δὲ διότι καὶ κούφη τις τάσις ἕτινων πρὸς πᾶν ὄθνεϊον ἀποδιοπομπεῖται πᾶν τὸ ἐπιχωριάζον, ἅτε δῆθεν δυσγενές.» (ὅρα πρακτικὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἑλληνικοῦ διδασκαλικοῦ συλλόγου σελ. 24). Τὴν αὐτὴν φροντίδα ἔσχεν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸς φιλολογικὸς σύλλογος, ἀλλ' ὁ πρόεδρος αὐτοῦ κ. Ἡρακλῆς Βασιιάδης δικαίως δυσανασχετεῖ διὰ τὴν ἀμέλειαν ἰδίως τῶν διδασκάλων, οἵτινες εἶναι οἱ ἐπιτηδειότεροι πρὸς τοιαύτας συλλογὰς. «Τί δὲ πράττουσιν οἱ σύλλογοι καὶ οἱ πλείστοι τῶν διδασκάλων καὶ τῶν λογίων ἐν τε τῇ Θράκῃ, καὶ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, καὶ ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ, καὶ ἐν τῇ Ἠπείρῳ καὶ ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐν τῇ ἐλάσσονι Ἀσίᾳ; Ἀργοῦσι καὶ βαθῆν καθεδρόουσιν ὑπνον, εἰς οὐδεμίαν τῶν ζώντων μνημείων συλλογὴν ἀσχολούμενοι, ἀγνωστοὺντες ὡς εἶκει, τίνας πολυτίμου θησαυροὶ ἀπολεσθῆναι κινδυνεύουσι, μόλις ἀσυλον εὐρόντες καὶ διασωζόμενοι ἔτι ἐν τῇ καταφρέουσῃ τῶν φιλομύθων γερόντων καὶ γραιῶν μνήμῃ, οὐδ' ἐνθυμούμενοι, ὅτι οὐ μόνον οἱ τῶν πόλεων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκάστης κώμης καὶ χωρίου διδάσκαλοι μεγάλας ὠφελείας τῇ ἡμετέρᾳ φιλολογίᾳ παρασχεῖν ἐδύνανται τὰ ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ περιωζόμενα ἀνασκαλεόμενοι καὶ συλλέγοντες.» Μετὰ τοσαύτας παρακελεύσεις πιστεύομεν, ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι οἱ καρποὶ ἔσσονται γενναιότεροι· ἄλλως ὁ φιλογενὴς κ. Χρηστάκης Ζωγράφος προσήνεγκεν ἑκατὸν ὀθωμανικὰς λίρας κατ' ἔτος, ἵνα διανεμῶνται εἰς δέκα τοιαύτας συλλογὰς. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ μεγάλως θέλει εὐεργετήσῃ ὁ φιλόμουσος ὁμογενὴς τὴν νεοελληνικὴν φιλολογίαν ἐὰν παράσχῃ τὴν συνδρομὴν ταύτην πρὸς δημοσίευσιν τοῦ ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις πολυτίμου συγγράμματος τοῦ κ. Πολίτου (2).

ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΛΟΓΙΑ.

Ὁ κ. *Αχιλλεὺς Ποστολάκας*, εἰς τῶν λίαν εὐαριθμῶν παρ' ἡμῖν ἐπιστημόνων νομισματολόγων, ἀπρὸς τοὺς κόποις μελετῶν καὶ καλλιεργῶν τὸν σπουδαῖον τοῦτον κλάδον τῶν ὠραίων τεχνῶν, ἐφιλοπόνησε καὶ ἐδημοσίευσεν πρὸ μικροῦ τὸν πρῶτον τόμον τοῦ καταλόγου τῶν ἀρχαίων νομισμάτων χωρῶν, ἐθνῶν, πόλεων καὶ βασιλείων τοῦ Ἀθηνῆσιν ἔθνικοῦ νομισματικοῦ Μουσείου. Ἐὰν ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ ὑπῆρχεν ἄθροισμα ἱστορικῶς καὶ γεωγραφικῶς ἀσχετῶν καὶ ἀσυναρτήτων νομισμάτων, μικρὸν θὰ προέκυπτεν ἐντεῦθεν ἐπιστημονικὸν ὄφελος. Ἀλλ' ὁ κ. Ποστολάκας, ἐπόμενος τῷ ἐπιστημονικῷ συστήματι τοῦ δεινοῦ νομισματολόγου Ἐκκελίου, διέταξε τὴν ἐν τῷ Μουσείῳ συλλογὴν τῶν νομισμάτων κατὰ τάξιν γεωγραφικὴν, ἀρξάμενος ἐν τῇ σειρά τῶν ἑλληνικῶν νομισμάτων ἀπὸ τῆς δυτικῆς ἁκρᾶς τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας. Κατὰ τοὺς νομισματολόγους τὰ ἀρχαῖα νομίσματα διαιροῦνται εἰς δύο μεγάλας μερίδας, εἰς τὴν μείζονα, τὴν τῶν ἑλληνικῶν νομισμάτων, περιλαμβάνουσαν τὰ νομίσματα ὄλων τῶν ἐθνῶν, πόλεων καὶ βασιλείων, ἐκτὸς τῶν Ῥωμαϊκῶν, καὶ εἰς τὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν. Ὁ κ. Ποστολάκας, πλὴν τῆς κατὰ τάξιν γεωγραφικῆς κατατάξεως τῶν νομισμάτων, περιέγραψε καὶ ἐπιστημονικῶς ἕκαστον αὐτῶν κατὰ τοὺς ἐπισημοτέρους νομισματολόγους, τὸν Ἐκκελίον, Σεστίνην καὶ Μιοννέτον. Ἡ χρησιμότης τοῦ δημοσιευθέντος καταλόγου εἶναι τῷ ὄντι ἀναμφισβήτητος, διότι ἡ νομισματικὴ εἶναι ἀναμφιλέκτως μία τῶν ἐπισημοτέρων ἀρχαιολογικῶν ἐπιστημῶν, οὐσιωδε-

στάτη ιδίως εις διασάφειν τῆς ἀρχαίας ιστορίας καὶ χρονολογίας. (α) Ἡ τελειότης ἢ ἡ ἀτέλεια τῶν τύπων τῶν νομισμάτων εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ πολιτισμοῦ. Οὕτω τὰ παρουσιάζοντα ἔξοχον τέχνην ἐργασίας νομίσματα ἀνήκουσιν εἰς τοὺς καλοὺς τῆς ἑλληνικῆς αὐτονομίας χρόνους, ἢ δὲ βαρβαρότητος τῶν τελευταίων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους νομισμάτων εἶναι ἀψευδῆς μάρτυς τῆς ἠθικῆς ἐκπτώσεως καὶ παρακμῆς αὐτοῦ. Ἐὰν εὐτυχῆσωμεν ποτε νὰ ἀποκτήσωμεν πλήρη τὴν δισχιλιετῆ σειρὰν τῶν ἑλληνικῶν νομισμάτων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, θέλομεν συμβουλευέσθαι ἐκάστοτε μέγα καὶ εὐκρινὲς σχόλιον τῶν σπουδῶν ἡμῶν περὶ τῶν τυχῶν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἀλλ' ἤδη ἄς κατανοήσωμεν τοῦλάχιστον τὰ ἐν ταῖς χερσίν ἡμῶν εὐρισκόμενα. Μέχρι τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἐν λόγῳ καταλόγου ἢ ἀνευ ὀδηγίας δίοδος τις φιλομαθοῦς διὰ τοῦ νομισματικοῦ ἡμῶν Μουσείου ἤθελεν ἀνταμείψει αὐτὸν ἀναξίως τῶν προσδοκιῶν αὐτοῦ. Εὐτυχῶς ἤδη ὁ δημοσιευθεὶς κατάλογος τοῦ κ. Ποστολάκα ὀνομάζει ὅσα κεῖνται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἐπισκεπτομένου τὴν νομισματικὴν ἡμῶν συλλογὴν, περιγράφει αὐτὰ καὶ ἐξηγεῖ τὰ λαμπρὰ αὐτῶν μυστήρια· ὁ δὲ ὑπ' αὐτοῦ φωτιζόμενος αἰσθάνεται, ὅτι ἕκαστον σχεδὸν νόμισμα διηγεῖται ἱστορίαν τινὰ καὶ ὅτι πολλὰ δικαίως κινουσι τὸν θαυμασμόν αὐτοῦ. Ὅσοι γνωρίζουσι πόσα μεγάλα χρηματικά ποσὰ δαπανῶνται ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων πεπολιτισμένων ἐθνῶν πρὸς ἀγορὰν ἀρχαίων νομισμάτων καὶ εἰς ἐπιστήμονας νομισματολόγους πρὸς κατάταξιν αὐτῶν, θέλουσι θεοαίως ἐκτιμήσει προσηκόντως τὸν χρησιμότητα καὶ ἐπιστημονικὴν ἀξίαν τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Ποστολάκα δημοσιευθέντος καταλόγου καὶ θέλουσιν ἀπονεύει αὐτῷ τὸν δίκαιον ἔπαινον. Δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν καὶ μὲν ἀπαθῆς θεατῆς τῶν προσπαθειῶν τῶν φίλων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς τέχνης ὑπὲρ τῆς τελειοτέρας γνώσεως πραγμάτων, ἅτινα δὲν εἶναι ζένα εἰς ἡμᾶς.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ.

Ἀττικῆς ἐπιγραφῆς ἐπιτύμβιοι ὑπὸ Στεφάνου Κουμανούδη, Ἀθήνησι, 1871. Ὁ παρατηρήσας, ὅτι πλεῖστοι ξένοι λόγιοι ἔρχονται εἰς τὴν χώραν ἡμῶν, ὅπως μελετήσωσι τὰ βαρύτερα τῆς τέχνης καὶ τῆς ιστορίας μνημεῖα, ἤθελεν ἴτως ἀπορήσει, ὅτι οἱ παρ' ἡμῖν λόγιοι, καίπερ ταῦτα ἐγγὺς ἔχοντες δὲν ἀσχολοῦνται μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου, μετ' οὗ καὶ οἱ ἀλλοθνεῖς, ὅπως καὶ τὸν σπουδαῖον τοῦτον κλάδον ἐξυπηρετήσωσι καὶ πρωτοτυπώτεροι γίνωνται. Ὁμολογουμένως τοιαῦτα ἔρευναι ἀνυψοῦσι τὴν ἐπιστημονικὴν ὑπόληψιν τοῦ ἐρευνητοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαιολογοῦσιν, ἀλλὰ τὸ ἔθνος μέχρι τοῦδε εἶχε πολλὰς κατεπιγεύσας ἀνάγκας, ἄς ὄφειλε νὰ θεραπύσῃ. Τίς δὲν ἐπιθυμεῖ, ἂν ἡ πατρίς ἡμῶν συμπληρώσασα τὰς ἄλλας αὐτῆς ἐργασίας ἠδύνατο νὰ διαγωνισθῇ πρὸς τοὺς ἄλλους Εὐρωπαίους κατὰ τὰς τοιαύτας μελέτας; Κακῇ ὁμως μοίρᾳ ἐδέϊτο πρῶτον ἄλλων χρησιμωτέρων. Διὰ τοῦτο οὐδὲν τὸ παράδοξον, ὅτι οἱ λόγιοι τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Εὐρώπης εἶναι ἐιδικώτεροι περὶ τοιαῦτα μελετήματα. Πάντες σχεδὸν οἱ παρ' ἡμῖν ἀρχαιολογοῦντες δὲν ἐσπούδασαν ἐιδικῶς τὴν ἐπιστήμην ταύτην, ἀλλὰ βραδύτερον ἐτρέπησαν εἰς αὐτὴν ἢ κατὰ μίμησιν τῶν ξένων ἀρχαιολόγων ἢ πρὸς σωτηρίαν τῶν βαρυτίμων τῆς ἀρχαιότητος μνημεῖων. Τοὺς ἀρχαιολογοῦντας ὁμως πρέπει νὰ διαιρέσῃ τις εἰς δύο τάξεις, εἰς ἀνδρας ἀφιλοκερδεῖς μετὰ φλογεροῦ ζήλου ἀσχολουμένους πρὸς ἀνεύρεσιν διάσωσιν, καὶ ἐν μέρει ἐρμηνείαν ἀρχαίων μνημεῖων, καὶ δεύτερον εἰς αἰσχροκερδεῖς ἀνθρώπους ἐμπορευομένους τὰ ἱερὰ λείψανα τῶν ιδίων προγόνων. Οἱ τῆς δευτέρας κατηγορίας χάριν ἀθλίου κέρδους τὴν κοινὴν ἡμῶν πατρίδα ἀπογυμνοῦσι, οὐδ' εὐλαβοῦνται νὰ καταστήσωσιν ἀντικείμενον ἐμπορίου καὶ αὐτὰ τῆς σεβασμίας ἡμῶν μητρὸς τὰ ὅσα κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἀξιοτίμου προέδρου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας, ὅστις διὰ τῶν χρωμάτων τῆς δικαίας κοινῆς ἀγανακτήσεως παρέστησε τὴν αἰσχροκερδεῖαν τῶν ἀρχαιοκαπήλων. Ἐν τῇ πρώτῃ δὲ τάξει διαπρέπει ἀνὴρ φιλόπονος καὶ ἐθνικὸν ἐνθουσιασμόν δεικνύων καὶ πρὸς τὰ μικρότερα τῆς ἀρχαιότητος μνημεῖα, ὁ καθηγητῆς τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου κ. Στέφανος Κουμανούδης. Οὗτος ἐν ἔτει 1871 ἐξέδωκεν, ὡς προεῖπομεν, ὀγκῶδες βιβλίον ἐπιγραφόμενον *Ἀττικῆς ἐπιγραφῆς ἐπιτύμβιοι* ἐν μικροῖς γράμμασιν. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐκδόσεως καθίστησι προσιτὰς τὰς ἀνακαλυπτομένας ἐπιγραφὰς εἰς πάντας τοὺς θέλοντας νὰ μελετήσωσιν αὐτάς, ἐνῷ αἱ μεγάλοις κεφαλαίσι γράμμασιν ἐκδιδόμεναι γίνονται δυσπόριστοι καὶ ἀριστοκρατικὸν κτῆμα τῶν πλουσίων καὶ τῶν ἀναστρεφόμενων ἐν μεγάλας βιβλιοθήκαις. Ἡ οὕτως εἰπεῖν δημοτικὴ ἐκδοσις τῶν ἐπιγραφῶν ἀπὸ τινος χρόνου ἤρξατο ἐν Γαλλίᾳ νὰ γίνηται, καὶ πιστεύομεν, ὅτι δὲν ἀπέχει πολὺ ὁ χρόνος, καθ' ὃν αἱ ἑλληνικαὶ ἐπιγραφῆς ἔσονται οὕτως εὐπόριστοι, ὡς καὶ οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς. Τὴν συλλογὴν αὐτοῦ ὁ κ. Κουμανούδης διεῖλεν εἰς ἐνέα μέρη. Τὸ πρῶτον μέρος περιέχει ἐπιγραφὰς θεθεμμένας εἰς ἀνδρας πεσσόντας ὑπὲρ πατρίδος, τὸ δεύτερον τὰς τῶν ἀττικῶν δημοτῶν, τὸ τρίτον τὰς τῶν ἰσοτελῶν μετοίκων, κτλ. Πᾶσαι αἱ συλλεγεῖσαι ἐπιγραφῆς δὲν εἶναι ἀνέκδοτοι, ἀλλ' αἱ πλεῖστοι τούτων. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους δαπάνη τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρίας ἐγένοντο πολλαὶ ἀνασκαφαί, δι' ὧν ἀνεκαλύφθησαν ἐπιγραφῆς τέως ἄγνωστοι εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον. Βεβαίως τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἐπιγραφῶν, τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Κουμανούδη ἐκδοθὲν, δὲν εἶναι τὸ δυσχερέστερον, ὡς τὰ ψήφισματα καὶ ἔγγραφα διοικητικὰ, οἰκονομικὰ, ἐφηβικὰ καὶ

(α) Τὰ νομίσματα συντελοῦσι πολὺ εἰς θεβαίωσιν τῶν χρόνων, τῶν γενεαλογιῶν, καὶ πολλῶν ἄλλων ἱστορικῶν πραγμάτων, μάλιστα ἐν ἑλλείψει συγγραφέων.

ἀλλα, οὐδὲ ὁ κ. Κουμανούδης συνεπλήρωσεν ἢ ἠρμήνευσεν αὐτάς, ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ὁ λόγιος συλλογεὺς δειξας σεβαστὴν εὐλάβειαν πρὸς τὰ ἀρχαία μνημεῖα εἶναι κατὰ τοῦτο ἄξιος ἐπαίνων. Ἄλλως καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς φαινόμενοις μικροῖς ὁ φιλομαθὴς ἀναγνώστης πολλὰ δύναται νὰ μάθῃ, ὡς αὐτὸς ὁ συλλογεὺς λέγει ἐν σελ. 1'. α Καὶ ἐξ αὐτῶν μανθάνει πᾶς φιλομαθὴς πολλὰ τινα ἐθολογικά, τοπογραφικά καὶ τῆς γλώσσης ὡς καὶ τῆς τέχνης ἴδια καὶ περιεργα, ἀλλαχόθεν ἀγνωστα, καὶ συμπληροῖ τὰς ἐκ τῶν ἄλλων μνημείων τῆς κλασικῆς γραμματολογίας γνώσεις αὐτοῦ· λ. χ. μανθάνει πλῆθος κυρίων ὀνομάτων, παρατηρῶν ἐπ' αὐτῶν καὶ τὰ ὁποῖα τινὰ ἐν διαφόροις χρόνοις καὶ τόποις ἦσαν μᾶλλον συνήθη ἢ ἀποκλειστικῶς ἐν χρήσει, μανθάνει καὶ ἄλλας λέξεις καὶ τύπους λέξεων πρωτοφανεῖς, περιεργάζεται τοὺς πολλοὺς καὶ ἐκ τινῶν τόπων ἀνθρώπους, μνημονευομένους καὶ τοὺς ὀλίγους τοὺς ἐξ ἄλλων, περιζόμενος ἐκ τούτων καὶ συμπεράσματα περὶ τῆς ἐπὶ μακρὸν ἢ βραχὺν χρόνον εὐημερίας αὐτῶν τῶν τόπων ἢ ἄλλων σχέσεων, βλέπει ἐννοιὰς ποικίλας καὶ φαντασίας ἐν τοῖς ἐμμέτροις μάλιστα ἐπιγράμμασιν, ἀληθεῖς καὶ ψευθεῖς, μετρίαις καὶ ὑπερκόμεναις καὶ τέρπεται ἐξ αὐτῶν καὶ διδάσκεται συγχρόνως· · · · Πρὸς τῆ συλλογῇ τῶν ἐπιγραφῶν ἄξια μελέτης εἶναι τὰ προλεγόμενα, ἅπερ προτάσσει ὁ πολυμαθὴς καθηγητὴς. Ταῦτα μαρτυροῦσιν, ὅτι ὁ κ. Κουμανούδης παρακολουθεῖ τὰς ἀρχαιολογικὰς ἐρευνὰς καὶ ἐν τιῶν δίδει ἀφορμὴν πρὸς νέας μελέτας. Τὸ ἔργον εἶναι τοσοῦτον πολῦτιμον, ὅσον σπανίως εὐρίσκονται ἄνδρες ἔχοντες τὴν ὑπομονὴν, ἵνα ἀσχοληθῶσιν εἰς τοιαῦτα ἀντικείμενα, ἅτινα δυστυχῶς παρὰ πολλῶν θεωροῦνται μικρά.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ.

Ἄσῳγνωστος ἀδιαφορία τῶν κυβερνητῶν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸν τόπον ὑπουργῶν κατέλιπεν ἀπροσάτετον καὶ ἐν μέρει παρέδωκεν εἰς τὴν καταστροφὴν τὸν θησαυρὸν τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, τὰς ἀρχαιοτάτας. Ἐκ τῆς ἀπρονοησίας καὶ ἀβελτερίας ταύτης κατεστράφησαν πολλὰ τῶν ὑπὸ τὴν γῆν δι' οἰκοδομῶν ἢ ἄλλων ἔργων, καὶ κατέστη ἀδύνατον τὸ ἔργον τῶν ἀνασκαφῶν ἐπὶ μερῶν, περιεχόντων ἀρχαιολογικοὺς θησαυρούς. Ἡ Ἑλλάς εἶχεν ἐκπέσει εἰς τὰ ὅμιματα τῆς Εὐρώπης, οὐχὶ διότι δὲν ἐπεχείρησε σιδηροδρόμους, διότι οἱ νουχεῖς ἐνέβλεπον εἰς τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος καὶ κατεμέτρουν τὰς ὑλικὰς αὐτῆς δυνάμεις. Εἶχεν ἐκπέσει, διότι πολλὰ ἔτη εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῆς, καὶ καθ' ὅλα ταῦτα τὰ ἔτη ἠτέθησαν οἱ κυβερνήσαντες ὑπουργοὶ κατὰ τῆς μνήμης τῶν προγόνων διὰ τῆς ἀδιαφορίας αὐτῶν. Ἐνῷ ἔπρεπε νὰ ληφθῶσι δραστήρια μέτρα ὅπως διασωθῶσι τούλαχιστον ἐκεῖναι τῶν ἀρχαιοτήτων, κατὰ τῆς διασώσεως τῶν ὁμοίων οὐδὲν ἕτερον κώλυμα ὑπῆρχεν ἢ ἡ ἀσέβεια κατὰ τοῦ αἰσθήματος τοῦ καλοῦ, ὀλίγοι μοχθηροὶ καὶ ἰδιοτελεῖς, ὡς νέοι βάνδαλοι, νέους σωροὺς χωμάτων καὶ λίθων ἐπεσώρευσαν εἰς τοὺς ἐπ' αἰῶνας κατακαλύψαντας τὰ ἀριστουργήματα τῆς τέχνης. Ὀλίγοι ἔπαισαν· ἐν τούτοις ἐδυσφήμησαν τὸ ἔθνος, καὶ ἐδόθησαν ὅπλα τοῖς διαφιλονεικοῦσιν ἡμῖν τὴν ἐλληνικὴν ἡμῶν καταγωγῆν. Πρὸ πολλοῦ ὅμως χρόνου ἀπεδείχθη, ὅτι τῶν ὀλίγων τὰ σφάλματα δὲν πρέπει νὰ ἐπιβαρύνωσι τὸ ἔθνος. Καὶ οἱ κρατοῦντες τοὺς οὐρανὸς τοῦ κράτους καὶ ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔταιρία καὶ πᾶς φιλότιμος πολίτης καὶ ἐπὶ τέλους οἱ ὁμογενεῖς, οἵτινες πολλὰ δείγματα τοῦ πρὸς τὰ καλὰ ζήλου, τῆς ὑπὲρ παντὸς ἐθνοφυλοῦς ἔργου ἐλευθεριότητος αὐτῶν ἔδωκαν, ἀγαπητὸν αὐτῶν μέλημα νομίζουσι νὰ ἀναδείξωσι λαμπρὰν τὴν Ἑλλάδα οὐ μόνον δι' ὁδῶν καὶ καταστημάτων μεγαλοπρεπῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ταπεινωθείσης διὰ καταστροφῶν μεγαλειότητος τῆς ἀρχαίας χώρας. Πάντες ἐνόησαν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ φυλάττωμεν κεκρυμμένους ὑπὸ τὴν γῆν σπουδαίους συμμάχους ἡμῶν, καὶ ὅτι ὀφείλομεν νὰ ζητήσωμεν τὰς δυνάμεις ἡμῶν ὅπου αὐταὶ κεύνται, καὶ ἀνευρόντες νὰ καταστήσωμεν αὐτάς σεβαστάς. Σύμπας ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος τῆς ὑψηλοῦ ὅλης ἐνδιαφέρεται εἰς τὸ ἔργον τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀνασκαφῶν, καὶ μετὰ μεγίστης προσοχῆς ἐπιτηρεῖ ἐπιχειρήσιν, ἧς τὰ ἀποτελέσματα εἰσὶν πολῦτιμα διὰ τὴν ἐπιστήμην, διὰ τὰς ὠραίας τέχνας, διὰ τὴν ἱστορίαν. Οἱ πάντες δίδουσι τὸν φόρον τοῦ σεβασμοῦ αὐτῶν πρὸς τὰ μνημεῖα τῶν ἡμετέρων προγόνων. Τίς ὁμογενὴς ἢ ἀλλοδαπὸς τὴν πόλιν τοῦ Κέκροπος ἐπισκεπτόμενος δὲν ἀποθαυμάζει στρέφων τὰ βλέμματα πρὸς τοὺς ἐξέχοντας ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Ἀκροπόλεως στύλους τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ Ἐρεχθείου, τῶν Προπυλαίων καὶ τῆς Ἀπτέρου Νίκης, δι' ὧν ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων φαίνεται οἰνοει ἑστεμμένη διὰ λαμπροῦ καὶ πολυτίμου στεφάνου, φέροντος ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ὡς ἀνεκτιμῆτους ἀδάμαντας τὰς ἐκ τοῦ πεντελικοῦ μαρμάρου μοναδικὰς καὶ ἀνεκτιμῆτους ἐκεῖνας ἀρχαιοτάτας, αἵτινες ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐπισύρουσι τὸν θαυμασμὸν σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου διὰ τὴν ἐξαισίαν καλλονῆν, ἣν ἀνακαλύπτει πᾶς θεατῆς, καὶ δι' ἣν θαυμάζει τὴν ἀμίμητον τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων ἀρχιτεκτονικήν; Ἀληθῶς τὰ ἄλλα κράτη ἔχουσι στόλους καὶ στρατοὺς νὰ ἀντιτάξωσιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν οὐδὲν ὅμως ἄλλο, πλὴν τῆς Ἑλλάδος, ἔθνος φέρει τὴν Εὐρώπην καὶ μάλιστα τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὁμιλῇ συχνά περὶ αὐτοῦ. Εὐτυχῶς, ὡς προείπομεν, ἐνῷ κατὰ τὴν πρώτην ἐποχὴν τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Ἑλλάδος ἢ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἀρχαιοτήτων ἀδιαφορία ἦτο μεγάλη, ἐπὶ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς παρατηρεῖται ὁ ζήλος ἐκεῖνος, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ ἥμισυ τοῦ παντός, καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ περὶ πολλοῦ ποιούμενοι ὑπόθεσιν ἐπὶ τοσοῦτον ἐνδιαφέρονσαν τὴν τιμὴν τοῦ ἔθνους, καὶ προσελκύουσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν σεβασμὸν τῶν λοιπῶν πεφωτισμένων ἐθνῶν. Ἡ ἀρχαιολογικὴ πρὸ πάντων ἔταιρία κατὰ τὴν λήξαντα τετραετίαν ἐπέστησε τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῆς προσοχὴν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τῶν ἀνασκαφῶν, ἐνηνοήσασα καὶ σπεύσασα νὰ ἐκπληρῶσῃ τὰς ὡς πρὸς τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἀντικείμενον πολλακίς ἐκφρασθείσας ὑπὸ τῆς καινῆς

γνώμης εὐχάς. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία ἐννοοῦσα τὴν ἐντολὴν αὐτῆς παρουσιάζεται διὰ πράξεων, αἵτινες ἐμπνέουσι θάρρος εἰς τὸ κοινόν, ἐλπίδας εἰς τὸν ἐπιστημονικόν κόσμον. Διαμαρτύρεται αὕτη ἐντόνως καὶ μετ' ἀγανακτικῆς κατὰ παντὸς τολμημάτος, δυναμένου ὅπωςδὴποτε νὰ θεωρηθῆ ὡς προσβολὴ κατὰ τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὰς ἀρχαιότητας σεβασμοῦ, καὶ δραστηρίως καταπολεμεῖ τὴν κατὰ τῆς μνήμης τῶν προγόνων ἡμῶν ὕβριν καὶ ἀσέβειαν. Ἐξ ὀλίγων κατ' ἀρχὰς συγκροτηθεῖσα καὶ μικροὺς πόρους ἔχουσα ἠξέθη βαθμῆδόν, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἀξιοτίμου προέδρου αὐτῆς, χάρις εἰς τὴν φιλοπατρίαν καὶ συνδρομὴν τῶν πανταχοῦ Ἑλλήνων, ἐκρατύνθη κατ' ὀλίγον, ἀπέκτησε πόρους μεγαλειότερους, κατέστη ἱκανὴ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἔργα δαπανηρότερα προξενούντα εἰς τὸ ἡμέτερον ἔθνος τιμὴν καὶ ὠφελείαν. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία ἔχουσα τὰ ὀνόματα ἀνδρῶν ἐκλεκτῶν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἐμπνευμένων ὑπὸ φιλοπατρίας ἀληθινῆς, σημαίαν ἀφεύκτου δραστηριότητος καὶ ἐπιτυχίας, θαρσάλως ἀπευθίνεται πρὸς τοὺς φιλοτίμους ὁμογενεῖς, πρὸς τοὺς πανταχοῦ φίλους τῆς ἀρχαιότητος, καὶ τῆ γεινναία αὐτῶν συνδρομῇ δυνθῆσεται νὰ σχηματίσῃ κεφάλαιον ἐπαρκούν, καὶ ἀνασκευάσῃ λόγου ἀξίας νὰ ἐπιχειρήσῃ. Γεινναῖοι εὐεργέται τοῦ ἔθνους, ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου αὐτῶν κερδήσαντες μικρὸν ἢ μέγαν πλοῦτον, κατὰ μέγα μέρος ἐχορήγησαν αὐτὸν ζῶντες εἰς τὰς ἔθνικὰς ἀνάγκας, ἢ διὰ τῆς διαθήκης αὐτῶν ἀφιέρωσαν εἰς τὸ ἔθνος ὡσεὶ ἦσαν ζῶντες ἀπλοῖ ἐντολοδόχοι τοῦ ἔθνους, ἐργασθέντες διὰ λογαριασμὸν αὐτοῦ. Τίς οἶδεν ἐὰν δὲν ἀναφανῶσιν ἄλλοι τοιοῦτοι ἀληθεῖς, ἄγιοι ἄνθρωποι, θερμαινόμενοι ὑπὸ ζήλου πρὸς πᾶν καλόν, καὶ ἀγαθόν καὶ τίμιον, ὅπως διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν ἐνισχύσωσι τὴν ἑταιρίαν καὶ καταστήσωσι αὐτὴν ἱκανὴν νὰ ἀποκαλύψῃ τὰ ἀρχαῖα ἐκεῖνα, ὅσα πολλαχοῦ ἔτι κείνται κεχωρισμένα ὑπὸ τὴν γῆν καὶ δύνανται ἀποκαλυφθέντα νὰ ἀποτελέσωσι μετὰ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς εὐρισκομένων σύνολον λαμπρὸν, μεγαλοπρεπές. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία, καίπερ κωλυομένη ὑπὸ τῆς ὀλιγότητος τῶν χρηματικῶν πόρων καὶ ὑπὸ πολυειδῶν ἐμποδιῶν, παρεμβαλλομένων συχνάκις εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ληξιάσης τετραετίας ἠδυνήθη νὰ πράξῃ πολλὰ ἄξια λόγου, ὧν τὰ κυριώτερα εἰσὶ διάφοροι ἀνασκευαί καὶ ἀγοραὶ ἀρχαιοτήτων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ ἰδίως ἐν Τανάγρα, Δήλῳ, Μυκῶν, Θήρῳ καὶ Σύρῳ, ἢ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀνασκευαφῇ καὶ συλλογῇ τῶν ἐκεῖ ὑπὸ τὴν γῆν ἀρχαιοτήτων, δι' αἷς ἐιδικὸν ἰδρῦθη Μουσεῖον παρὰ τὸν Παρθενῶνα, καὶ ἡ παρὰ τὴν δυτικὴν εἴσοδον τοῦ Ἄστεως ἀνασκευαφῇ τοῦ Διυλοῦ καὶ πολυανδρίου. Διὰ τὰς ἀνασκευαφὰς δὲ ταύτας, διὰ τὰς ἀγοράς ἀρχαιοτήτων καὶ διὰ μισθοὺς ὑπαλλήλων ἢ ἀρχαιολογικῆ ἑταιρία δαπανᾷ κατ' ἔτος 40,000 δραχμῶν, ἐνῶ οἱ τακτικοὶ αὐτῆς πόροι ἀνέρχονται εἰς 50,000 δραχμῶν καὶ ἅπασα ἡ περιουσία αὐτῆς ἀναβαίνει μόλις εἰς 260,000 δραχμῶν. Ἄπασα δὲ αἱ ἄχρι τοῦδε εὐρεθεῖσαι ἀρχαιολογικαὶ συλλογαὶ εἰς ἑπτὰ περίπου χιλιάδας τεμαχίων ἀνερχόμεναι, διαφόρου ὕλης λίθων καὶ μετάλλων, μέχρις οὔ περατωθῆ τὸ κατὰ τὸ βωροιδυτικόν τῆς σχολῆς τῶν τεχνῶν ἐγχειρούμενον δαπάνη τοῦ αὐοιδίμου Βερναρδάκη Μουσεῖον, εἰσὶ προσωρινῶς ἀποτεθειμένα ἐν τῷ πανεπιστημίῳ, ἐν τῷ ὑπουργεῖῳ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἐν τῷ Βαρθακείῳ λυκείῳ καὶ ἄλλαχοῦ.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.

Ἐν Ἑλλάδι ὁ Σωκράτης ἀνύψωσε τὴν φιλοσοφίαν εἰς ἀληθῆ παιδεύτριαν τῆς ἐν ἡμῖν εὐγενεστέρας ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ διὰ τῆς βαθυνοίας αὐτοῦ διεῖδε τὰς ἐλλείψεις καὶ ἀντιφάσεις τῆς κοινῆς θρησκείας, διὰ δὲ τῶν σκέψεων καὶ ἐρευνῶν αὐτοῦ ἐφθασεν εἰς τὴν ἐννοιαν τοῦ ἐνιαίου τοῦ Θεοῦ καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐδημιούργησεν ἠθικὴν θεμελιωμένην εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ λόγου καὶ εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου· τὸ δὲ πνεῦμα αὐτοῦ, ἀφοῦ ἐξέχυσε περὶ τοὺς ζῶντας τὸ λυκαυγὲς κόσμου ἀνωτέρου, ἔλαμπε καὶ μετὰ θάνατον ὡς ἀστὴρ φαινὸς διὰ πάντων τῶν αἰώνων. Ἐν Ἑλλάδι ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀκαδημαϊκῆς σχολῆς Πλάτων ὀτιδὴποτε περιελάμβανεν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἐξέπεμπε πάλιν μετὰ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ προφήτου, κηρύττοντος ὑψηλὰς ἀποκαλύψεις, τὸ δὲ πνεῦμα αὐτοῦ μετεωρίζεται εἰς τὰ φωτεινὰ ὕψη καὶ τοὺς μαγικοὺς παραδείσους κόσμου πνευματικοῦ καὶ ἡ διάνοια αἰσθάνεται ἑαυτὴν περιπενημένην ὑπὸ αὔρας ζωῆς ἀνωτέρας καὶ ἀκούει τὸν ἦχον τῶν ὑδάτων τοῦ Ὀκεανοῦ τοῦ φέροντος εἰς κόσμους ἀνωτέρους ἐκ τῆς περιωρισμένης τῶν θνητῶν ὑπάρξεως. Ἐν Ἑλλάδι ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ μέγιστος οὗτος νοῦς, βεβαίως ὁ σοφώτερος καὶ πολυμαθέστερος ἀνὴρ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα περιέλαθεν ἐν ἑαυτῷ ὀλόκληρον τοῦ τότε χρόνου τὴν μάθησιν καὶ ἀποτελεῖ τὴν κορωνίδα τῆς λαμπρᾶς ἐποχῆς ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους· ἐνήργησε δὲ τοσοῦτον θαθέως, τοσοῦτον διαρκῶς καὶ ἐπὶ τοσοῦτων ἀνθρώπων κατὰ τὸ χιλιετὲς τῶν μέσων αἰώνων διάστημα, ὅσον οὐδεὶς σοφὸς τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων. Καὶ ὅμως ἐνῶ τοιοῦτοι δαιμόνιοι ἄνδρες ἀνεδείχθησαν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ μετὰ τῶν προγόνων ἡμῶν, ἐν τῇ σημερινῇ Ἑλλάδι πᾶσα συγγραφή φιλοσοφικῆ δυστυχῶς θεωρεῖται ὡς πλεόνασμα φιλολογικὸν καὶ ἀργούσης φαντασίας ἀποκύημα. Δὲν δικαιοῦμεθα βεβαίως νὰ ἀπαιτήσωμεν τὴν ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν ὑπαρξίν φιλοσοφικῶν πνευμάτων, οἷά εἰσι τὰ τοῦ Σωκράτους, Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, διότι ὀλίγοι εἰσιν οἱ λαχόντες τοῦ δώρου νὰ εὐλέψωσιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τὸ δυνάμενον νὰ γενικευθῆ καὶ νὰ ὠφελήσῃ τὸ πνεῦμα ὅλου τοῦ κόσμου. Ὀλίγοι ὑπῆρξαν οἱ διερμηνεῖς τῆς φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης εἰς τὸ κοινόν, τὰ ἀγιστήρια, δι' ὧν ἀπεκαλύφθησαν τὰ πράγματα τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλ' ἀφοῦ διὰ τῶν προγόνων ἡμῶν προώδευσε τὸ φιλοσοφικόν πνεῦμα, προσκτησάμενον ἰδέας πρότερον ἀγνώστους, δὲ εἶναι ὀρθὸν νὰ μὴ ὠφελώμεθα καὶ ἡμεῖς ἐκ τῶν ἰδεῶν τούτων καταλεγόμενων σήμερον εἰς τὸ κτηματολόγιον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ νὰ μὴ προσπαθῶμεν νὰ αὐξήσωμεν καὶ πλουτίσωμεν αὐτό. Δὲν ἔχομεν

ἐν τούτοις εἰμὴ ὀλίγιστα φιλοσοφικὰ συγγράμματα καὶ ταῦτα ἀπηρχαιωμένα, καὶ ἐνῶ ἀναγκαῖον ἦτο νὰ συγγραφῶσιν ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν ἢ νὰ μεταφρασθῶσι σπουδαῖα φιλοσοφικὰ συγγράμματα, ἅτινα νὰ εὐκολύνωσι τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας καὶ νὰ καταδεικνύωσι τοῦλάχιστον ἐν συνόψει τὸ σύνολον τῆς ἀγανούς ταύτης ἐπιστήμης, ἣτις ἀπ' οὐδεμιᾶς ἄλλης ἐξαρτωμένη κατακυριεύει τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν, οἱ μὲν δυναμένοι νὰ πράξωσι τοῦτο ἀποφθεύγουσι νὰ πράξωσιν αὐτὸ, νεανῖαι δὲ μόλις ἀναγνόντες τὴν κεφαλίδα τῆς μεγάλης βίβλου τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, παρουσιάζονται αὐτόκλητοι τῶν ἡθῶν διδάσκαλοι, φιλοδωροῦντες τὴν κοινωνίαν ἡμῶν ὅτε μὲν διὰ μεταφράσεων κακῶν καὶ βλαβερῶν τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης προϋόντων, ὅτε δὲ διὰ πρωτοτύπων δῆθεν συγγραφῶν, ἐλεεινῶν ἀπομιμήσεων ἐκείνων κατὰ τὴν διατύπωσιν τῶν ἀσέμνων ἰδεῶν, ὑπολειπομένων δὲ αὐτῶν κατὰ τὴν καλλονὴν τῆς ῥήσεως καὶ τῆς φαντασίας.

Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἐπικρατούσης στείρωσως εἰς φιλοσοφικὰ τῆς διανοίας προϊόντα ἐμφανίζεται, ὡς ὄσους ἐν ἐρήμῳ, ἡ βίβλος τοῦ κ. Μάρκου Περσίου Ῥομίου πρῶτην καθηγητοῦ τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου καὶ νῦν διοικητοῦ τῆς ἐθνικῆς τραπέζης, «περὶ Βλοσίου καὶ Διοφάνου ἔρευναὶ καὶ εἰκασταί.» Σκοπὸς τῆς συγγραφῆς ταύτης εἶναι, κατὰ τὸν συγγραφέα, ἡ ἀπόδειξις τῆς ἐπὶ τῶν βουλευμάτων τῶν Γράκχων ἐπιδράσεως τῶν δύο ἐλληῶν φίλων τοῦ Τιβερίου, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ μεταρρυθμίσωσι τὸ Ῥωμαϊκὸν πολίτευμα κατὰ τὰς ἰδέας τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν φιλοσόφων τῆς Ἑλλάδος. «Οἷαν, λέγει, οἱ Ἕλληνες φιλόλογοι καὶ καλλιτέχνη ἐλαβον ὁμοιοτρόχην εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ μεταμόρφωσιν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης ἐν Ῥώμῃ, τοιαύτην ἀπεπειράθησαν νὰ λάβωσιν ὁ Διοφάνης καὶ ὁ Βλόσιος διὰ τοῦ ἐπιφανοῦς αὐτῶν μαθητοῦ εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν.» Ἀναντιρρήτως τὸ δόγμα τοῦ Ζήνωνος ἐξήσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων ἐκείνων, οἵτινες ἠσχολοῦντο εἰς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Ὅτε κατὰ πρῶτον ἡ φιλοσοφία εἰσέδυσεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς Ῥώμην, τὰ δόγματα τῆς σχολῆς τῶν Στωϊκῶν ἐπεκράτησαν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ. Ὁ λαὸς, ὅστις μόλις ἐξήρχετο ἐκ τῆς ἀπλότητος αὐτοῦ ἢ μᾶλλον ἐκ τῆς ἀυστηρότητος τῶν ἡθῶν, δὲν ἦτο πιθανόν, ὅτι ἠδύνατο νὰ δεχθῆ εὐνοϊκῶς τὸ σύστημα τοῦ Ἐπικούρου· ἀλλὰ καθόσον ἡ πολυτέλεια προὔχρει καὶ ἡ διαφθορὰ τῶν ἡθῶν ἤρξατο νὰ ὑπονομεύῃ τὴν ἀυστηρότητα τῆς ἀρχαίας ἠθικῆς, τὸ σύστημα τοῦ Ἐπικούρου εὕρισκε τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ ἐν Ῥώμῃ. Ὁ στωϊκὸς κοσμοπολιτισμὸς καταθρασύας τὰ δεσμὰ ἀποκλειστικῆς φιλοπατρίας, συνετέλεσε μέγας εἰς τὴν καθιέρωσιν διεθνοῦς δικαίου καὶ εἰς τὴν καταπολέμησιν τῆς δουλείας· κυρίως ὁμοίως ὁ Στωϊκισμὸς ἦτο διδασκαλίᾳ ἠθικῇ μᾶλλον καὶ θρησκευτικῇ ἢ πολιτικῇ. Ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ἀπηνόου τυραννίας, δι' ἧς τὸ γένος τοῦ Αὐγούστου κατέθλιβε πᾶσαν ἐλευθέραν τοῦ πνεύματος κίνησιν, οἱ γενναῖοι καὶ χρηστοὶ πηλῖται ἠκολούθουν τὴν ἠθικὴν τῶν Στωϊκῶν. Μένει δὲ πάντοτε ζήτημα, ἂν τοῦ στωϊκοῦ κοσμοπολιτισμοῦ φέροντος εἰς πολιτικὴν ἀδιαφορίαν καὶ μικρᾶς οὔσης τῆς προόδου τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης παρὰ τοῖς Στωϊκοῖς, ὁ Τιβερίου Γράκχος ὑπῆρξεν κυρίως ὄργανον τοῦ Βλοσίου πρὸς πραγματοποίησιν τῆς στωϊκῆς πολιτείας. Εἶναι γνωστὸν φυσικὸν φαινόμενον, ὅτι ὁ ἔξοχος νοῦς ἔλκει περὶ αὐτὸν πάντας τοὺς αὐτῷ πλησιάζοντας, δεσμεύει, οὕτως εἰπεῖν, αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὸν, καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ περιφέρωνται εἰς ὠρισμένας τροχιάς, ὡς ὁ ἥλιος τὰ ὑποδεέστερα οὐράνια σώματα, καὶ τοιοῦτό τι συνέβη πανταχοῦ, ὅπου ἀνεφάνη τοιαύτη ἔξοχος καὶ ὑπερβάλλουσα δύναμις. Ἄλλ' ὁ Βλόσιος καὶ Διοφάνης παρουσίαζον τοιαύτην ἔξοχον καὶ ὑπερβάλλουσαν δύναμιν ἀπέναντι τοῦ Τιβερίου Γράκχου; Γενικῶς σφάλλονται οἱ βιογράφοι· διότι ἂντι νὰ παρουσιάζωσι τὸν ἄνθρωπον οὕτως, ὥστε νὰ ἰδῶμεν καὶ ἐννοήσωμεν αὐτὸν, ἐπιβάλλουσι τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ ἀνθρώπου μορφήν, ἀναφέρουσι λόγους καὶ πράξεις, ἐπιτυχίας καὶ ἀποτυχίας, ἅτινά εἰσιν ἀπλῶς ἐπακολουθήματα ἐξωτερικὰ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀποτελέσματα ἐνδομήχου τινὸς δαιμονίου. Ἀλλὰ πῶς νὰ γνωρίσωμεν τὰς ῥοπὰς τοῦ δαιμονίου, τὰς ἀντιλήψεις, τὰ σχέδια αὐτοῦ, τὴν κινῶσαν αὐτὸ δύναμιν, τὰ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ ἐλαττήρια; Ἡ ἔμπνευσις ἐστὶ ξένη πρὸς τὴν ἀνθρώπινον φύσιν. Ἄν ὁ Τιβερίου Γράκχος ἐπεχειρῆ νὰ ποιῆσθαι αὐτὸς ἑαυτὸν γνωστὸν, τότε ἴσως ἤθελον ἔχει οἱ ἄνθρωποι πιθανότητά τινα νὰ μάθωσι τὰ περὶ αὐτοῦ καὶ τότε ἤθελον ἴσως μάθει, ἂν αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι τοῦ στωϊκοῦ φιλοσόφου συνδέωνται μετὰ τοῦ πολιτικοῦ ἐπιχειρήματος ὡς αἰτίαι πρὸς ἀποτελέσματα. Λέγομεν δὲ ἴσως, διότι ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς αὐτοβιογραφίας οὐχὶ σπανίως ἡ ματαιοφροσύνη ἀποκαλύπτεται. Τὰ σχέδια τοῦ Τιβερίου Γράκχου ἦσαν ἄρα γε πράγματι ἀφιλοκερδῆ καὶ ἀποτελέσματα πραγματικῆς ἀλλ' ἀποπεπλανημένης φιλοπατρίας ἢ μήπως ἕνοχος τις φιλοδοξία ἦτο τὸ ἐλαττήριον τούτων; Τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν δύναται νὰ λυθῆ μετὰ βεβαιότητος. Ἰσὺνά τις κατὰ τοῦ Γράκχου ἐγείρεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Σκιπίων ὁ Αἰμιλιανὸς, ἀνὴρ αὐστηρᾶς ἀρετῆς καὶ ἀγνῆς φιλοπατρίας καὶ στενὸς συγγενὴς τοῦ Γράκχου ἦτο τῆς τελευταίας γνώμης. Διακρίσια ἔτη ἀπὸ τῆς πάσεως τῆς ἐριδος μετὰ πατριῶν καὶ πληθειῶν εἰρήνευσεν ἡ Ῥώμη ἐσωτερικῶς, ἕως οὗ πάλιν διὰ τῶν Γράκχων ἐξήφθησαν αἱ ἐμφύλιοι στάσεις, ὑφ' ὧν μετὰ παρέλευσιν τριῶν ἐτέρων ἑκατὸν ἐτῶν κατελύθη ἡ δημοκρατία. Ὁ παρὰ τοῦ Γράκχου προτεινόμενος νόμος ἦτο ἐπιβλαβὴς διότι διὰ τὴν ἰσχὺν τῶν ἐναντίων ἐπρεπε νὰ διεγείρῃ σφοδρὸν ἀγῶνα, δι' οὗ τὸ πλῆθος ἐμάθε τότε πρῶτον κατὰ τίναν τρόπον δύναται νὰ ἐπιτύχη πάντων, οἱ δὲ πλούσιοι, ὅτι μόνη ἡ βία δύναται νὰ σώσῃ αὐτούς. Δίκαιος βεβαίως ἦτο ὁ προτεινόμενος νόμος, ἀλλ' ἀνεπιεικὴς ἴσως. Πολλοὶ εἶχον δαπανήσει μεγάλας ποσότητας εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν κτημάτων, ἄλλοι μόλις πρὸ μικροῦ ἤρξαντο τῆς γεωργίας αὐτῶν, πάντες εἶχον ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀνενόχλητον κατοχήν. Ἡ ἰδιοκτησία πρέπει πανταχοῦ, πρὸ πάντων δὲ ἐν ταῖς δημοκρατίαις νὰ λογίζηται ἱερά. Ἀλλ' ὅταν ἀπαξ διασπασθῆ ὁ φραγμὸς, τίς δύναται νὰ ἀναστείλῃ τοὺς νεωτερισμούς; Καὶ ὅταν τὰ πάθη τοῦ πλήθους ἀπολυθῶσι, τίς

δύναται πλέον νά χαλινώσῃ αὐτά ; Ἄλλ’ ὅμως τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα πίπτουσιν εἰς ἕαρος τῶν πλουσίων ὡς καὶ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ κληρουχικοῦ νόμου. Διὰ μικρᾶς παραχωρήσεως ἠδύνατο νά σωθῆ πολὺ. Καὶ ἐὰν ἰσοτέρῃ διανομῇ τῶν κτήσεων ἦτο τὸ μόνον μέσον τῆς σωτηρίας τῆς δημοκρατίας, τίς δύναται νά καταδικάσῃ μόνους τοὺς Γράκχους ; Ὁ σοφὸς συγγραφεὺς τῶν ἀ’ Ἐρευνῶν καὶ εἰκασιῶν περὶ Βλοσσίου καὶ Διοφάνους παραδέχεται τὴν γνώμην, καθ’ ἣν ἀποδίδεται δίκαιον εἰς τὸ μέγα βούλευμα τῶν Γράκχων καὶ θεωροῦνται οὗτοι οὐχὶ ὡς φθορεῖς τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας, ἀλλ’ ὡς ἀποτυχόντες νά κατωρθώσωσιν ἐν Ῥώμῃ ὅ,τι ἐν Ἄγγλιᾳ οἱ Grey, O’Connell, οἱ Cobden, οἱ Peel, οἱ Gladstone κατώρθωσαν.

Ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ κ. Ῥενιέρη εὐρίσκει τις ἐμβριθεστάτας σκέψεις φιλοσόφου, πολιτικοῦ, ἠθικολόγου. Ὁ συγγραφεὺς ὀνομάζει αὐτὸ ἔρευνας καὶ εἰκασίας, οὐχ ἦττον ὅμως καὶ τὰς εἰκασίας αὐτάς περιβάλλει διὰ τριαυτῆς λογικῆς δυνάμεως, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ ἔλλειψις τοῦ κύρους τῶν ἱστορικῶν πηγῶν δὲν δύναται νά κλονήσῃ αὐτάς. Εἰς τὰς εἰκασίας ταύτας ἀνήκει ὁ μεταξὺ Βλοσσίου καὶ Παναϊτίου ἀναγωνισμὸς διαρκούσης τῆς ἐν Ῥώμῃ διαμονῆς αὐτῶν, ἡ στωϊκὴ ἐπιβροχὴ ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἀττάλου, καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Βλοσσίου διάλυσις τῶν ἀμφιβολιῶν τῆς συνειδήσεως τοῦ Τιβερίου, προκειμένου περὶ ἀκυρώσεως τῶν πρὸς τοὺς Νομαντίνους σπουδῶν καὶ περὶ παραδόσεως ἀπάντων τῶν αὐτουργῶν τῆς συνθήκης. Οἱ Στωϊκοὶ, λέγει ὁ συγγραφεὺς, ἦσαν παρὰ Ῥωμαίους ὅ,τι παρὰ χριστιανοὺς οἱ πνευματικοὶ, καὶ κατὰ τοὺς διαταγμὸς τῆς συνειδήσεως αὐτοὶ ἦσαν οἱ ὀδυνοὶ, οἱ δεικνύοντες τί ἀπαιτεῖ τὸ καθῆκον. Εἰς τοῦτο δ’ ἀποδίδει τὴν μεγάλην ἐπιβροχὴν, ἣν ἐξήσκουν ἢ προσεπάθουν τοῦλάχιστον νά ἐξασκῶσιν οἱ Στωϊκοὶ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τῶν ἡγεμόνων. Τὸ ἔργον τοῦ κ. Ῥενιέρη παρέχει πολὺτιμον ὕλην εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς σχολῆς τῶν Στωϊκῶν. Δι’ ἀκαμάτου φιλοπονίας ὑπέβαλε καρτερικῶς ἀπάσας τὰς ἱστορικὰς πηγὰς τῆς ἐποχῆς τῶν Γράκχων εἰς τὸν ἰσχυρὸν αὐτοῦ νοῦν, ὅπου ὡς ἐν χωνευτηρίῳ διακρίνεται ὁ γνήσιος τῆς ἀληθείας χρυσός. Τὸ ἀνθρώπινον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὕψος καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια ἐπικοσμοῦσι τὴν πραγματείαν ταύτην, τὸ δ’ ἐπαγωγὸν τοῦ ὕψους καθίστασι καὶ τοῖς μὴ ἀσχολουμένοις περὶ τὴν φιλοσοφίαν ἀρεστὴν καὶ προσφιλεῖ τὴν ἀνάγνωσιν.

Μελέται κατὰ τοῦ ὕλισμοῦ ὑπὸ *Καρόλου Σχεΐδεμαχέρου, ἐξελληνισθεῖσαι ὑπὸ Ἰγνατίου Γ. Μοσχάκη 1874.*
Τὸ σύγγραμμα τοῦτὸ ἐστὶ τῷ ὄντι σπουδαῖον ἅμα καὶ λίαν ὠφέλιμον, καὶ εἶναι εὐχῆς ἔργον τριαυτὰ ἔργα ἐξελληνιζόμενα νά καθίσταντο καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἰδιοκτησία. Ὁ συγγραφεὺς προτίθεται νά ἀποδείξῃ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ὕλισμοῦ ἡμαρτημένα. Καὶ πρῶτον ἀνασκευάζει τὸν ὕλισμὸν ἀποδεικνύων ὅτι ὁ ὄργανισμὸς τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ὁ βίος τῆς ψυχῆς οὐδὲν κοινὸν ἔχουσιν, ἐπομένως οὐδὲ ὁ παραλληλισμὸς αὐτῶν ὑφίσταται· δεῦτερον οὐδὲ ἀμοιβαία ὑφίσταται ἀναφορὰ τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν βίου πρὸς τὰς λειτουργίας τοῦ νευρικοῦ συστήματος, καὶ τρίτον ἐγκεφάλος καὶ ψυχῆς δὲν εἶναι τὰ αὐτά. Πρὸς ἀνασκευὴν δὲ τοῦ ὕλισμοῦ χρῆται γεγονόσιν ἐκ τῆς συγκριτικῆς ἀνατομίας, ἐκ τῆς εἰδικῆς τοῦ ἐγκεφάλου παθολογίας, ἐκ τῆς εἰδικῆς τοῦ ἐγκεφάλου φυσιολογίας, δεικνύων ὅτι καὶ ἡ συνειδήσις καὶ ἡ αὐτοσυνειδήσις, καὶ ἡ αἴσθησις καὶ ἡ μνήμη, καὶ ἡ φαντασία, καὶ τὸ νοητικὸν καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως δὲν εἶναι λειτουργίαι τοῦ ἐγκεφάλου καὶ προϊόντα αὐτοῦ, ἀλλ’ ἐνέργειαι τῆς ψυχῆς. Τὰ γεγονότα ἐκτίθενται ἀκριβῶς καὶ μετὰ πλείστης ὕψους πολυμαθείας· τὰ φαινόμενα ὅμως ταῦτα ἀναιροῦσι τὸν ὕλισμὸν καθ’ ὅλοκλήριαν, δὲν δύναται ὅμως εἰς τὰ αἴτια αὐτῶν νά ἀναχθῶσι. Διὰ τοῦτο ἡ ἀπόδειξις κατὰ τοῦ ὕλισμοῦ καὶ ἡ ἀναίρεσις αὐτοῦ εἶναι ἀποθετικὴ μᾶλλον ἢ θετικὴ, καὶ τὸ βιβλίον τοῦτο θὰ ἦτο ὄντως τέλειον, ἐὰν δὲν ἔστερεῖτο τῶν ἀρχῶν ἐκείνων, δι’ ὧν ἠδύνατο καὶ τὰ φαινόμενα νά ἰδρυθῶσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ ὁ ὕλισμὸς νά ἀναίρεθῆ θετικῶς.

Πραγματεία περὶ ψυχῆς ὑπὸ Κ. Νεστορίδου 1872.

Γνωστὴ εἶναι ἡ ἰσχυρὰ μάχη, ἣτις πολλάκις συνεκροτήθη μεταξὺ τῶν ὑλιστῶν καὶ τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν. Οἱ ὑλισταί, ὀρῶμενοι ἀπὸ τῆς παρατηρουμένης συναρτήσεως καὶ συναφείας τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος πρὸς ἄλληλα καὶ συγγέοντες ταύτην πρὸς ταυτότητα δοξάζουσιν, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ὕλική. Ὁ κ. Νεστορίδης διὰ τῆς πραγματείας αὐτοῦ προτίθεται νά ἀποδείξῃ, παρενείρων τὰς τῶν παλαιῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας δόξας, ὅτι ὁ ἄνθρωπος συνίσταται ἐκ ψυχῆς αὐλοῦ καὶ ἀθανάτου, καὶ σώματος ὕλικου καὶ φθαρτοῦ, ἄρα ἐκ δύο καὶ οὐχὶ τριῶν, πνεύματος ψυχῆς καὶ σώματος· διότι ἡ εἰς τρία διαιρέσις δὲν εἶναι ὀρθόδοξος ἀλλ’ αἰρετικὴ. Τῆς πραγματείας προτάσσονται προλεγόμενα καλὰ καὶ χρήσιμα εἰς τὴν ἀγωγὴν τοῦ γυναικείου φύλου ἰδίως. Τὸ ὕψος αὐτῆς εἶναι καθαρὸν, ὁ δὲ τρόπος τῆς ἀναπτύξεως εὐμέθοδος. Τὸ ζήτημα ὅμως, οὗτινος τὴν λύσιν ἐπεχείρησεν ὁ συγγραφεὺς, εἶναι δυσκολώτατον, καὶ προϋποτίθησι τὴν γνώσιν τῆς συνεχείας αὐτοῦ μετὰ τῶν συστημάτων, διότι ἡ ἀπλὴ ἱστορικὴ ἀφήγησις τοῦ ζητήματος, στερουμένη τῆς ἐννοίας, καθίσταται ἀπλῶς ἐξωτερικὴ καὶ μηχανικὴ, δὲν ἔχει δὲ καὶ σημασίαν ἐπιστημονικὴν. Ὁ κ. Νεστορίδης εἶναι ἀξιέπαινος, διότι τῶν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς γεγραμμένων ποιούμενος χρῆσιν, καὶ χρῆσιν νοήμονα, δὲν ὠχρίασεν ἀπέναντι τοῦ ὕψους τοῦ ζητήματος, ἀλλὰ θαρραλέως ἀπεφάσισε νά ἀντιτάξῃ εἰς τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ὑλιστῶν παρατηρήσεις οὐχὶ εὐκαταφρονήτους, σπηριζομένας μάλιστα εἰς τὴν ἀκαταμάχητον λογικὴν. Ὅστις ἀναγνώσει τὴν περὶ ψυχῆς πραγματείαν τοῦ κ. Νεστορίδου, θέλει ὁμολογήσει μεθ’ ἡμῶν, ὅτι αὕτη *πραγματεία* μεῖνεται μεταξὺ τῶν λόγου ἀξίων ἔργων τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς φιλολογίας.

Κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα ταύτην ἐδημοσιεύθη καὶ μετάφρασις τις ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἀρχαίας τε καὶ νεωτέρας τοῦ *Schwegler* ὑπὸ τοῦ Θεοκλήτου Τριανταφυλλίδου ἐν Ἀθήναις 1873.

Ὁ μεταφραστής ἐπιχειρήσας τὴν μετάφρασιν τῆς ἐπιτόμου ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας τοῦ σοφοῦ Γερμανοῦ Schwegler, τοῦ μαθητοῦ τοῦ περιωνύμου Ἐγέλου, ἀπὸ τῆς ἐβδόμης μάλιστα καὶ τελευταίας ἐκδόσεως τοῦ πρωτοτύπου, ἀγαθὸν τῷ ὄντι καὶ ἔθνωφελῆ προσέθετο σκοπὸν νὰ ἀναπληρώσῃ αὐτὴν ἐνυπάρχουσαν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ ἐπαισθητὴν ἔλλειψιν ἐντύπου βοήθηματος πρὸς ἐμάθησιν τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἀρχαίας τε καὶ νεωτέρας» καὶ πᾶν εὐλόγως ἐξελέξατο πρὸς μετάφρασιν τὸ ἀξιόλογον πόνημα τοῦ Γερμανοῦ Schwegler, ὅπερ εἶναι ἐν χρήσει ἐν ταῖς νεωτέροις ἐκπαιδευτηρίοις τῆς τε Γερμανίας καὶ Ῥωσσίας. Τὸ πρωτότυπον ἀναντιρρήτως ἔχει πλείστας ἀρετάς, ὧν τινὰς ἀναφέρει ὁ κ. Τριανταφυλλίδης ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ· ἀλλ' εὐτυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ταῦτ' αὐτὸ καὶ περὶ τῆς μετάφρασεως. Ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν χωρίων τοῦ συγγραφέως καὶ τῶν τοῦ μεταφραστοῦ ἐν ἐκάστη σελίδι ἐξάγεται ἀναμφιλέκτως, ὅτι ὁ μεταφραστής καὶ φιλοσοφίας ἄμοιρος εἶναι, καὶ τῆς Γερμανικῆς γλώσσης οὐχὶ κάτοχος. Ἐκ δὲ τῆς ἡμαρτημένης μετάφρασεως οὐ μόνον ἡ ἔννοια τοῦ συγγράμματος διασφρατίζεται, ἀλλὰ καὶ τὸ μεταφραστὴν βιβλίον ἀχρηστον, ἢ βέλτιον εἰπεῖν ἐπιζήμιον καθίσταται· διότι διδάσκει ἡμαρτημένα καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἀναγνωστῶν πληροῖ ἡμαρτημένων καὶ συγκεχυμένων ἰδεῶν. Τοῦτο συναισθανόμενος, ὡς φαίνεται, καὶ ὁ μεταφραστής, ὁμολογεῖ ἐν τέλει τοῦ προλόγου αὐτοῦ, ὅτι τὸ προσφερόμενον εἰς τὸ κοινὸν ἔργον δὲν εἶναι ἀναμάρτητον ἢ ὅλως ἀπηλλαγμένον σφαλμάτων καὶ παροραμάτων, καὶ ἐπικαλούμενος ἐπιεικῆ τὴν ἐπίκρισιν τῶν κυρίων ἀναγνωστῶν, εὐχεται, ἵνα ὁ χρόνος ἀναδείξῃ αὐτοῖς ὅσον οὐπω ἕτερον ἔργον πρωτοτύπου, καὶ ὅσον ἐνδέχεται τελειότερον τῆς παρούσης μετάφρασεως.

ΙΣΤΟΡΙΑ.

Μετὰ τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ φιλοσοφίαν μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν προσημάτων τῶν ἱστορικῶν.

Κατὰ τὴν τελευταίαν Ὀλυμπιάδα ὁ φιλόπονος καὶ λόγιος καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ κ. Κωτσ. Παπαρρόγγουλος συνέγραψε καὶ ἐξέδωκεν εἰς φῶς τοὺς δύο τελευταίους τόμους τῆς ὅλης ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τῆς ἀρχομένης ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ ληγουσῆς εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Ἐν τῷ σπουδαίῳ τούτῳ συγγράμματι ὁ συγγραφεὺς πραγματευόμενος ἐν ἀρχῇ τοῦ Δ' τόμου ὡς ἐν προοίμιῳ περὶ τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος, καὶ ἰδίως περὶ τῆς βασιλείας, περὶ τῆς διοικητικῆς αὐτοῦ διαφύσεως, περὶ τῶν οικονομικῶν πραγμάτων καὶ περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ ἀποδείξας τὴν σχετικὴν τῶν βυζαντινῶν ὑπεροχὴν διὰ συγκρίσεως αὐτῶν πρὸς τὸν λοιπὸν κόσμον καὶ πρὸς τοὺς Ἀραβίους, μεταβαίνει εἰς τὴν ἐξιστῶσιν ἐπικρατείας καὶ ἔθνους, οὗ τινος αἱ τύχαι ἀποβλέπουσιν ἡμᾶς ἐγγύτατα, τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀπὸ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μετὰ τὴν ὡς οἶόν τε σαφῆ ἔκθεσιν τῆς σκοτεινοτέρας τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐποχῆς, τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας, διεξέρχεται ἐν ἐκτάσει τὰ τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ἀγῶνος μέχρι τοῦ 1828, παραλείπων τὰ μετὰ ταῦτα συμβάντα ἅτε μὴ ἀνήκοντα ἔτι εἰς τὸ κράτος τῆς ἱστορίας.

Ἡ βυζαντινὴ περίοδος, καθὸ συνεχὴς πρὸς τὴν παρούσαν καὶ κατὰ τὸν χρόνον καὶ κατὰ τὰ συμφέροντα, εἶναι δι' ἡμᾶς θεβαίως ἀξία σπουδαιοτάτης μελέτης. Εἴμεθα ἀπόγονοι τῆς γενεᾶς, ἣτις ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην· κατ' αὐτὴν διεμορφώθη ἡ γλῶσσα, ἣν σήμερον λαλοῦμεν καὶ γράφομεν· κατ' αὐτὴν καθιερώθησαν οἱ νόμοι, ὑφ' ὧν διέπονται τὰ ἰδιωτικὰ ἡμῶν δίκαια· κατ' αὐτὴν ἔλαβον γένεσιν αἱ δοξασαὶ καὶ τὰ ἔθιμα, ἅτινα μεταξὺ ἡμῶν ἐπικρατοῦσι, κατ' αὐτὴν τελευταίον κατεστάθη ἡ θρησκεία, ἣς ἡ ἱερότης, αἱ ἐντολαί, αἱ ἐπαγγελίαι παρηγοροῦσι τὰς καρδίας, καταγνίζουσι τὰς ψυχὰς, ζωογονοῦσι τὰς ἐλπίδας τῶν ἀνθρώπων. (α) Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλους λόγους ἡ ἱστορία τοῦ ἀνατολικοῦ βυζαντινοῦ βασιλείου, ἣτις δύναται νὰ λογισθῇ ὡς συνέχεια τῆς Ἑλληνικῆς, εἶναι ἀξία ἀκριβεστερας μελέτης. Πρῶτον μὲν ὅτι μεταξὺ ὄλων τῶν ἐπικρατειῶν τοῦ μέσου αἰῶνος περὶ αὐτῆς μόνῃς ὑπάρχει σειρά σχεδὸν ἀδιάκοπος συγγραφέων πρωτοτύπων εἰς ἓν σῶμα, ἡ λεγομένη Συλλογὴ τῶν ἱστορικῶν τῆς βυζαντινῆς, Corpus historiae Byzantinae· δεῦτερον διότι ἡ βυζαντινὴ ἱστορία διὰ τῶν σχέσεων καὶ περιπλοκῶν αὐτῆς μετὰ τοῦ λοιποῦ κόσμου εἰσάγει ἡμᾶς εἰς τῶν τότε αἰῶνων τὸ πνεῦμα, καὶ τρίτον διότι ἐν αὐτῇ περιγράφεται ἡ ἐπικράτεια, ἡ πόλις καὶ ἡ αὐλή, αἵτινες μόναι δι' ὅλου τοῦ μεσαιῶνος διεκρίνοντο δι' ἀνωτέρας παιδείας, ἀκριβεστερας φιλοκαλίας καὶ κομψοτέρων ἡθῶν.

Ἡ βυζαντινὴ ἐπικράτεια κυβερνωμένη διὰ τρόπου μετρίου καὶ ἀνεκτοῦ καὶ ζωπυρουμένη ὑπὸ μικροῦ τινος μεγαλονοίας σπινθῆρος, ἐδύνατο θεβαίως νὰ ὑπάρχῃ καὶ νὰ διαμένῃ λαμπρὰ, εὐδαίμων καὶ ἀπροσμάχητος. Ἀλλ' ἐντοσοῦτῳ αἱ ἱστορίαι αὐτῆς δὲν παρουσιάζουσιν ἄλλην εἰκόνα, εἰμὴ ἀντίθεσιν ἀδιάκοπον μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν τῆς φύσεως καὶ τῆς φαυλότητος τῶν ἀνθρώπων. Ἀδιαλείπτως καὶ μέχρις ἀηδίας ἀπαντῶμεν ἐν αὐταῖς μεγαλειότητα συνδεδεμένην μετ' ἀδυναμίας, υπερηφανίαν μετὰ μοχθηρίας, πολυτέλειαν μετ' ἀθλιότητος,

(α) Ἡ ἀϊδία Ῥώμη μετηνάστευσε τρόπον τινὰ καὶ παρέδωκε καὶ θρόνον· καὶ σκῆπτρα εἰς τὴν νέαν Ῥώμην καὶ οἱ παλαιοὶ τῶν ἐθνῶν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους θεοὶ ὑπεχώρησαν εἰς τὸν νέον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἄρτι ἀναλαμβάνουσαν πίστιν.

ἀλαζονείαν μετὰ δειλίας, νόμους μετ' αὐθαιρεσίας, τύπους ἐξωτερικούς μετὰ διαλύσεως ἐσωτερικῆς. Ὅλα τὰ ἀρχικά κακὰ, ὅλα τὰ σπέρματα τῆς διαφθορᾶς, ἅτινα ὑπῆρχον ἐν τῷ ἠνωμένῳ βυζαντινῷ κράτει, μετηνήχθησαν, ἀνεπτύχθησαν τελειότερον καὶ ἠυξήθησαν ἐν τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀβεβαιότης καὶ ἀοριστία κατὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου, ἰσχύς καὶ ἐπιρροή τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν βαρβάρων στρατηγῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας καὶ τῆς ὅλης διοικήσεως, βασιλοκτονίαι, ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἔριδες θρησκευτικαὶ καὶ θερμώταται ἀποστασίαι, ὅλα τὰ κακὰ καὶ τὸ ὄνειδος τελείου καὶ ἐρήζωμένου δεσποτισμοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ κακοὶ ἢ ἀνάξιοι βασιλεῖς, οἱ πλεῖστοι ἐκ τῆς κατωτάτης τάξεως καὶ ἀλλόφυλοι, καὶ σχεδὸν πάντοτε, ὡς συμβαίνει ἐν ταῖς δυναστείαις, οὐτιδανοὶ καὶ ἀχρεῖοι ὑπουργοί.

Τοιοῦτός τις εἶναι δυστυχῶς ὁ καθόλου χαρακτήρ τῆς βυζαντινῆς περιόδου, ἣν διεξέρχεται ἐν τοῖς τελευταίοις τόμοις τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος. Ἄλλ' οὐδὲν ἦττον ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἱστορίας διδάσκειται ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις μεθ' ὅλων τῶν ἐλαττωμάτων αὐτῆς ὑπῆρξεν ἐπὶ χίλια ἔτη δι' ὅλου τοῦ μεσαιῶνος προπύργιον κατὰ τῆς ὁρμῆς τῶν βαρβάρων ἀσιατικῶν φυλῶν, ὑφ' ὧν ἄλλως ἤθελον καταπατηθῆ οἱ ἀναφύμενοι τῆς νέας εὐρωπαϊκῆς παιδείας βλαστοί ὑπῆρξεν ἑστία καὶ καταγωγίον τῶν πολυτίμων τῆς ἀρχαίας μαθήσεως λείψανων, καὶ αὐταὶ αἱ τελευταῖαι αὐτῆς πνοαὶ ὑπῆρξαν μέγα τῆς ἀνθρωπότητος εὐεργέτημα, συντελέσασαι εἰς τὴν πνευματικὴν ταύτης ἀνάπτυξιν. Ἐν τῷ πέμπτῳ καὶ τελευταίῳ τόμῳ ὁ συγγραφεὺς σὺν τοῖς ἄλλοις δεικνύει πῶς ἐν τῷ μέσῳ μεγίστων καταστροφῶν καὶ παχείας βαρβαρότητος διετηρήθησαν ὀλίγα τινὰ λείψανα τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας καὶ καλλιτεχνίας, καὶ πῶς τελευταῖοι οἱ τὴν μάχαιραν τῶν Τούρκων διαφυγόντες Ἕλληνες συνήργησαν πρὸς ἀναζωογόνησιν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ καὶ τῆς παιδείας κατὰ τὴν ἐσπερίαν Εὐρώπῃν. Καθὼς κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας ἡ φυγὴ πολλῶν Τρώων συνεπήγαγεν εἰς τὴν Δύσιν καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ἰταλίαν τὰ σπέρματα τῆς ἀνατολικῆς παιδείας, οὕτω καὶ κατὰ τοὺς κινδύνους καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολλοὶ λόγιοι Ἕλληνες ἀρπάσαντες δάδας τινὰς ἀπὸ τῶν ἀνατετραμμένων βωμῶν τῆς ἐλληνικῆς καὶ τῆς ἑφᾶς παιδείας, μετήνεγκον αὐτάς εἰς τὸ σκότος τῆς Δύσεως καὶ ἀνήψαν ἐκεῖ τὸ λαμπρὸν τῆς παιδείας πῦρ, οὐτινος αἱ φλόγες διέδωσαν ἀπανταχῶς φῶς καὶ ἐπήνεγκον τὴν νέαν τοῦ πολιτισμοῦ ἡμέραν.

Μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς βυζαντινῆς περιόδου, ἐν ἧ ὁ λόγιος συγγραφεὺς ἱκανὸν ἐπιχέει φῶς ἐπ' ἄλλων τε πολλῶν ζητημάτων καὶ ἰδίως ἐπὶ τῶν ἀσαφῶν καὶ σκοτεινῶν τῆς φραγκικῆς κυριαρχίας, ἐν ἧ ἀνευρίσκει τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς διαμορφώσεως τοῦ νέου ἐλληνισμοῦ, δὲν μεταβαίνει ἀποτόμως εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλ' ὀρθῶς ποιῶν ἐκτιθῆσιν ὡς οἶόν τε ἀκριβῶς καὶ τὰ τῆς ἐπίσης σκοτεινῆς ἐποχῆς τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας, ἐξ ὧν πείθεται ὁ ἀναγνώστης, ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος δὲν περιέμενε τὸ ἔτος 1821 ὅπως ἐξαναστῆ κατὰ τῆς ξένης δυναστείας πρὸς ἀπόκτησιν τῶν τιμαλοθετέρων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὅτι καθ' ὅλην τὴν μακρὰν τῆς δουλείας αὐτοῦ περίοδον διετέλει ἐν συνεχείᾳ, ἐντόνῳ καὶ ἐμπράκτῳ δι' αἵματος ἐσφραγισμένη διαμαρτυρία. Φέρει δ' ὡς ἀπόδειξιν τῶν λόγων αὐτοῦ τοὺς ἀκαταπαύστους ἥρωϊκοὺς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους τῶν κλεπτῶν καὶ ἀρματωλῶν, τὰ ὄντως μυθώδη ἐκείνα ἀνδραγαθήματα, τὰ διακόπτοντα τὴν παραγραφὴν τῆς αἰχμαλωσίας καὶ διαφυλάττοντα ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ λαοῦ ζωηρὸν καὶ ἀκαίῳ τὸ αἰσθημα τῆς πρὸς τὴν θρησκείαν, τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀγάπης. Ἐκ τῶν πολέμων δὲ τούτων, τῶν ἐκσφενδονισάντων τοὺς πρώτους κεραυνοὺς τῆς ἐλληνικῆς ἀγανακτήσεως κατὰ τῆς τυραννίας, ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος περιγράφει πρὸ πάντων διὰ ζωηρῶν χρωμάτων τὸν ἱερώτερον κατὰ τὴν ἀγνότητα τῶν ἐμπνευσάντων αὐτὸν αἰσθημάτων καὶ ἐνδοξότερον κατὰ τὸν ἥρωϊσμόν, τὸν μακροχρόνιον κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ πόλεμον τῶν Σουλιωτῶν, τῶν γιγάντων τούτων τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς ἱστορίας, τῶν προδρόμων καὶ προετοιμαστῶν τοῦ τελεσφόρου τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐπαναστάσεως ἀγῶνος, καὶ τελευταῖον μεταβαίνει εἰς τὴν ἀφήγησιν τῆς σειρᾶς τῶν λαμπρῶν καὶ ἀξιοθαυμάστων γεγονότων τοῦ πολυχρονίου καὶ αἱματηροῦ ἀγῶνος, ἅτινα εἰλικύσαν τὰς εὐφροσύνας καὶ τὴν συμπάθειαν ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ καὶ ἐξευγενισμένου κόσμου καὶ ἠλευθέρωσαν ἐκ τοῦ βαρβαρικοῦ ζυγοῦ τὴν Ἑλλάδα.

Τοιοῦτό ἐστὶ, καθόλου εἰπεῖν, τὸ περιεχόμενον τῶν δύο ὀγκωδῶν τόμων, τῶν συμπληρούντων τὸ ἐπίπικρον καὶ πολύμοχθον τοῦ κ. Παπαρρηγόπουλου ἔργον, ὑπὲρ οὗ 30 ὅλα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἠνάλωσεν. Ἀληθῶς μέγα καὶ δυσχερέστατον ἐπεχείρησεν οὗτος ἔργον συγγραφῆς πρῶτος αὐτὸς παρ' ἡμῖν εἰδικὴν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἱστορίαν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ιδρύσεως τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου, ἧτις ἕνεκα τῶν πολλῶν περιπετειῶν τοῦ ἔθνους ἡμῶν κατὰ τὸν μεσαιῶνα καὶ τῆς ἐλλείψεως ἱστορικῶν πηγῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας εἶναι ἀληθῆς λαβύρινθος, δύσκολος δὲ καθίσταται καὶ ἡ ἱστορησις γεγονότων καὶ προσώπων μικρῶν ἀφ' ἡμῶν ἀφροσώτων, οἳ αἰεὶ τὰ τῆς ἐπαναστάσεως. Πολλὸς ἐπομένως κόπος, πολλὴ σκέψις καὶ ἐργασία ἀπηπόουντο πρὸς ἐράνισιν τοσαύτης ἱστορικῆς ὕλης, πρὸς ἐξακριβώσιν τῆς ἀληθείας, καὶ πρὸς διάταξιν, συναρμολογίαν καὶ ὀρθὴν κρίσιν τῶν πολλῶν ἀσαφῶν γεγονότων. Τὰς δυσχερείας ταύτας καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ὁμολογεῖ ἐν τε τῷ ἐπιλόγῳ καὶ ἐν τέλει τῶν σημειώσεων τῆς ἱστορίας αὐτοῦ δικαίως ἐπικαλούμενος τὴν προσήκουσαν ἐπιείκειαν τῶν ἀναγνοστών. Ἄλλ' οὐδὲν ἦττον ὀφείλομεν πρὸς τιμὴν τοῦ συγγραφέως νὰ εἰπωμεν, ὅτι ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ παρατηροῦμεν βλέμμα σκεπτικόν, ἐπίπικρον ζήτησιν τῆς ἀληθείας ἐν ταῖς ποικίλαις τῆς ἱστορίας πηγαῖς, ἀκριβῆ κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἦττον περιγραφὴν τῶν δρώντων προσώπων

φεύς ὁμολογεῖ, ὅτι δὲν ἔχει ἀξίωσιν ἱστορικοῦ, ἀλλ' ὅτι ἀπλῶς τὸ ἔργον αὐτοῦ, καίτοι μικρὸν, συνεισφέρει εἰς οἰκοδομὴν τῆς καθόλου ἱστορίας τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ἀγῶνος. Ἐπειδὴ δὲ σκηναὶ τινες τοῦ ὄλου δράματος, εἴτε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ συγγραφέως διεδραματίσθησαν, εἴτε ἐγγὺς ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἡ ἀντίληψις καὶ ἡ μνήμη αὐτῶν ἀπομένει ζωηρότερα, ἔκρινε σκόπιμον νὰ πραγματευθῇ αὐτὰς εἰδικώτερον πως. Ὁ κ. Οἰκονόμου συγγράφας τὰ ἱστορικά τοῦ ἀγῶνος ἐσεβάσθη τῶντι τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ, διότι ἀληθῶς ἔγραψε μετὰ τινος φροντίδος καὶ ἐπιμελείας. Ἡ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα ἱστορία εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ ἱστορικός εἶναι αὐτόπτης, καθόσον ἐκ τούτου προκύπτουσιν αἱ ὑπὲρ τῆς ἀξιοπιστίας ἐγγυήσεις. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι εἰς τὴν ἀξιοπιστίαν ταύτην δύναται νὰ ἀντιτάξῃ τις, ὅτι οἱ σύγχρονοι ζῶντες καὶ πνέοντες ἐν τῇ αὐτῇ τῶν παθῶν, τῶν σχέσεων, τῶν ἀτομικῶν καὶ κομματικῶν συμφερόντων ἀτμοσφαῖρα, ἐν ἣ συνέβησαν ὅσα προτίθενται νὰ ἐξιστορήσωσι, δυσκόλως δύναται νὰ γράψωσιν ἀμερολήπτως ἱστορίαν ἢ ἀντιρήσεις ὅμως αὐτῇ πίπτει, διότι ἡ διαδοχὴ τῶν ἐτῶν κατέστησε σήμερον σχεδὸν πάντας ἱκανοὺς νὰ προσβλέπωσι πρὸς τὸ μέγα δράμα ἀνευ προκαταλήψεως παύσαντες τοῦ νὰ ταυτίζωνται μετὰ τῶν περιστάσεων αὐτοῦ. Τοῦτο συναισθάνεται, ὡς φαίνεται, ἐν ἑαυτῷ ὁ συγγραφεὺς λέγων ἐν τέλει τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ· « Ἀναθεωρῶ δὲ, ἐκκαθαίρω καὶ συμπληρῶ τὴν ἐκθεσὶν μου ταύτην, τὴν ὀγδόην δεκαετηρίδα τῆς ἡλικίας μου διανύων μακρὰν πρὸ πολλοῦ τῆς τῶν πολιτικῶν τύρβης καὶ ὡς δυνατὸν ἀνθρωπίνως αὐτὸς πρῶτος πάσης ἐμπαθείας διὰ τοῦ ἐλεθέρου καὶ τῆς λήθης » καθαρθεῖς, ὅτε ἀπῆλθον μὲν καὶ οἱ δυνατοὶ τοῦ ἀγῶνος, ἤχει δὲ καὶ εἰς τὰ ἐμὰ ὦτα ἢ καὶ ἐμὲ κλοῦσα τοῦ θανάτου σάλπιγξ, οὐδὲν ἄλλο βεβαίως ἰσχύει νὰ ἐπηρεάσῃ με κατὰ τῆς ἀληθείας, εἰμὴ ἡ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀτέλεια καὶ ἀσθένεια. » Ἡλευθερώθη μία ἑλληνικὴ γωνία, ἀφοῦ ἡ γῆ αὕτη ἐζυμώθη τῷ αἵματι τῶν τεκνῶν τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς πατρίδος· ἱερὸς ὑπῆρξεν ὁ ἀγὼν, θαύματα ἐξετελέσθησαν, δαφνοστεφεῖς ἥρωες ἀνεδείχθησαν, τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος ἡ δόξα ἀντήχησεν ἐν τοῖς δύο ἡμισφαιρίοις καὶ ἐνεγράφη ἐν ταῖς σελίσιν τῆς ἱστορίας. Ἡ σήμερον ἐλευθερὰ Ἑλλάς ἀντιπροσωπεύει ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης σύμπασαν τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν. Ἡ σημαία αὐτῆς ὑπομιμνήσκει ἀρχαίαν καὶ νεωτέραν δόξαν, προοιωνίζει μέλλουσαν. Εἰς ἡμᾶς δὲ τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῇ ἐλευθερᾷ Ἑλλάδι ἐναπόκειται νὰ σκεφθῶμεν περὶ τῶν ἱερῶν καθηκόντων, ἅτινα ἐπιβάλλει ἡμῖν ἡ ἀντιπροσωπεῖα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, οἱ κοινοὶ ἀγῶνες, αἱ κοιναὶ θυσίαι, ἡ κοινὴ ἱστορία, ἡ κοινὴ γλῶσσα, ἡ κοινὴ θρησκεία, καὶ νὰ ἐργαζώμεθα ὑπὲρ τοῦ ἠθικοῦ καὶ ὑλικοῦ ἡμῶν μεγαλείου ἀνεκδότως ὡς λαὸς, ὅστις ἔχει νὰ διεκδικήσῃ δικαιώματα μέλλοντος ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ πῶς δύναμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν τοῦ σκοποῦ τούτου, ἐὰν δὲν μελετήσωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐὰν δὲν μάθωμεν ἐξ αὐτῆς πόσον ἀναγκαῖα εἶναι ἡ ὁμόνοια καὶ πόσον ἐβλαψαν τὸν ἀγῶνα ὅσοι περὶ πρωτείων ἤριζον, εἰς ῥαδιουργίας κατέτριβον τὸν καιρὸν, καὶ ἐμφυλίων πολέμων διέγραφον τὰ σχέδια; Ποῖος τὴν ἱερὰν ἀλήθειαν σεβόμενος δὲν θέλει ὁμολογήσῃ τὴν μεγίστην χρησιμότητα συγγραμμάτων περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, οἷόν ἐστι τὸ τοῦ κ. Οἰκονόμου; Ποῖος δύναται ν' ἀρνηθῇ, ὅτι καὶ τὸ ἐλάχιστον ἀπομνημόνευμα τῶν πράξεων τῶν ἀθανάτων πατέρων ἡμῶν δὲν εἶναι πολῦτιμον;

Ὁ κ. Κωνσταντῖνος Λομβάρδος ἐδημοσίευσεν « Ἀπομνημονεύματα πρὸς καταρισμὸν τῆς περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑπτανήσου ἱστορίας. » Ὁ κ. Λομβάρδος ἀφιερῶν 213 σελίδας εἰς τὴν ἐν περιλήψει ἐκθεσὶν τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς τῆς Ἑπτανήσου καταστάσεως κατὰ τὴν δεσποτείαν τῆς Βενετίας καὶ τὸ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Βενετίας μέχρι τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ χάρτου τοῦ 1817 εἰκοσαετὲς διάστημα. Κύριος σκοπὸς τοῦ συγγράμματος τοῦ κ. Λομβάρδου εἶναι ἡ ἀκριβὴς ἐκθεσις τοῦ ριζοσπαστικοῦ ἀγῶνος, καὶ ἕνεκα τούτου τὰ μετὰ τὴν ἐγκαθιδρύσιν τοῦ χάρτου τοῦ 1817 ἄχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως πάλιν ἀκριβοῶς ψαύονται, καθ' ὅσον ἡ συνέχεια τῶν κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα συμβάντων δύναται νὰ ἦναι ἀναπόφευκτος πρὸς ἀκριβῆ κατὰληψιν τοῦ περὶ ἐνώσεως ἀγῶνος. Ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ ὁ συγγραφεὺς δὲν διεκδικεῖ ἀξίωσιν πλήρους καὶ νελλιποῦς ἐξιστορήσεως, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνον σκοπεῖ, ὡς λέγει, νὰ καταθέσῃ τὴν μαρτυρίαν του ἐπὶ ὅσων κατὰ τὴν πάλιν ταύτην, ὡς ἐκ τῆς συμμετοχῆς του ἐν αὐτῇ, ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως εἶδε καὶ γινώσκει.

Τὸ ἔργον τοῦ κ. Λομβάρδου δεικνύει κρίσιν θαθεῖαν καὶ σπανίαν πολυμάθειαν. Δὲν παραδέχεται ἀβασανίστως παραδόσεις κενὰς, οὐδὲ παραμορφώνει τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν. Ὁ κ. Λομβάρδος εἶναι λόγων ῥητὴρ καὶ ἔργων ῥεατῆρ. Τιμηθεὶς ὑπὸ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Ζακύνθου καὶ ὑψωθείς πολλὰ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ βουλευτοῦ ἔτυχε περιστάσεων νὰ ἐξετάσῃ καὶ γνωρίσῃ τὸν πολιτικὸν τῆς Ἑπτανήσου βίον καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς φάσεις. Ὁ κ. Λομβάρδος ἀνῆκεν εἰς τοὺς ριζοσπάστας, τῶν δὲ ριζοσπαστῶν ἡ ἀρχὴ ἦτο τὸ νὰ καταδειχθῇ τῇ Προστασίᾳ, ὅτι ὁ Ἴόνιος λαὸς ὑποφέρει ταύτην, διότι δὲν ἔχει ὑλικά κατ' αὐτῆς μέσα, ἀλλ' ὅτι ἀποστρέφεται αὐτήν, διαφιλονικεῖ αὐτῇ τὸ δικαίωμα τοῦ ἀναμιγνύεσθαι εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τοῦ Ἰονίου κράτους, καὶ ὅτι ἀποκρούει τὰς συνεπείας τοῦ σφετερισμοῦ τούτου, χωρὶς νὰ θέλῃ νὰ ἐξετάσῃ, ἂν τις τούτων ἠδύνατο νὰ ὦσιν ἐπωφελεῖς. Ἐθεώρουν τὰς μεταρρυθμίσεις ὡς δέλεαρ, καὶ ὀρθῶς σκεπτόμενοι ἔλεγον, ὅτι ἡ παραδοχὴ αὐτῶν θὰ ἦτο συνθηκολογία πρὸς τὴν προστασίαν. Πάντα τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τοῦ ἰησουϊτισμοῦ τὰ μέσα μετεχειρίσθησαν οἱ πράκτορες τῆς Ἀγγλίας, ὅπως δυνηθῶσι νὰ σχηματίσωσιν ἴδιον κόμμα, παραδεχόμενον τὴν παραβίαν τῆς συνθήκης, ἥτις τὴν προστασίαν, καὶ οὐχὶ τὴν κυριαρχίαν τῶν νήσων εἶχεν ἀναθέσει τῇ Ἀγγλίᾳ. Ἀπειλαί, βιαιοπραγίαι, ὑψηλαὶ ἀστυνομίαι, ὑποσχέσεις, εὐεργεσίαι πρὸς ἄτομα, κωμῆδια συνταγματικῶν θεσμῶν, ἐπιδείξεις λαμπροῦ ὑλικοῦ μέλλοντος, ἐπιδείξεις λαμπροῦ ὑλικοῦ μέλλοντος,

ἐπιδείξεις τοῦ μεγαλείου τῆς Μεγάλης Βρετανίας, ὑλικαὶ θελιώσεις, τὰ πάντα ἐδοκιμάσθησαν· διαλύσεις τῆς Βουλῆς, καταδιώσεις τῶν τιμησάντων τὴν Βουλὴν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, ἐξορία δημοσιογράφων, πάντα τὰ μέσα καὶ τεχνάσματα τῆς συνταγματικῆς κωμωδίας ἐτίθεντο εἰς ἐνέργειαν ὑπὸ τῶν ἀρμοστῶν, ἵνα σφραγισθῇ τὸ στόμα τῶν ρίζοσπαστῶν, καὶ καθ' ἣν στιγμήν ἐνόμιζον, ὅτι ἐστέφθησαν οἱ ἀγῶνες αὐτῶν, ὅτι εἶχαν ἐνώπιον αὐτῶν Βουλὴν δούλην ἐξ ἀφωσιωμένων τῇ προστασίᾳ ἀντιπροσώπων, ἡ δούλη αὕτη Βουλὴ ἀνύψου αἴφνης τὴν φωνήν, διεμαρτύρετο κατὰ τῆς τεκταινομένης ἐπιβουλῆς, καὶ πανδήμως, ὁμοφώνως ἐκήρυττεν, ὅτι ὁ Ἴόνιος λαὸς ἦτο πρόθυμος νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ἐθνικότητα αὐτοῦ. Αἱ πράξεις αὗται τῶν Ἰονίων Βουλῶν εἶναι ἐκ τῶν γεγονότων ἐκεινῶν, ἅτινα δοξάζουσι τὸ ἐλληνικὸν ὄνομα· ἐπιμαρτυροῦσιν ἐνώπιον τοῦ ἐξευγενισμένου κόσμου, ὅτι ἡ ἐλληνικὴ φυλὴ δὲν παραιτεῖ τὰ κεκτημένα διὰ τῶν αἰῶνων καὶ δι' ἐνδόξων ἀναμνήσεων καθιερωθέντα δικαιώματα. Πόσοι Ἕλληνες ἐνταῦθα καὶ ἀλλαγῶν κατὰ τὰς ἐνδόξους ἐκείνας διὰ τὴν Ἑπτανήσον ἐποχὰς δὲν ἔχυσαν δάκρυα ἀγαλλιᾶσεως προσφέροντες οὕτω τὸν φόρον τοῦ σεβασμοῦ αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Ἰονίου λαοῦ! Πόσοι δὲν ἐπεθύμησαν νὰ εὐρεθῶσι κατὰ τὰς μεγαλοπρεπεῖς ἐκείνας στιγμὰς ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἑπτανησίων, νὰ ἀκούσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτῶν ἐκφρασθεῖσαν μαγικὴν λέξιν «Ἐνωσις», καὶ πρηνεῖς νὰ πέσωσιν, ὅπως ἀσπασθῶσι τὰ ἱερά χῶματα, ἐφ' ὧν καὶ πάλιν ἡ ἐλληνικὴ φυλὴ διεμαρτύρετο κατὰ τῶν ζητούντων νὰ ἀδικήσωσιν αὐτήν. Αἱ διαμαρτυρήσεις αὗται δὲν δύνανται νὰ ἐξαλειφθῶσιν ἐκ τῆς ἱστορίας, καὶ ἐνώσω μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὑπάρχει τις λόγος τῆς ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος, τὰ πρὸς καταρτισμὸν τῆς περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑπτανήσου ἱστορίας ἀπομνημονεύματα ἔσονται περισπούδαστα, καὶ τοῦ διακεκριμένου ρίζοσπάστου καὶ συγγραφέως τὸ ὄνομα ἔνδοξον καὶ σεβαστόν.

Ὁ ἐν Ζακύνθῳ καθηγητὴς κ. Χιώτης ἤρξατο ἀπὸ πολλοῦ χρόνου νὰ συγγράψῃ εἰδικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑπτανήσου, καὶ ἐσχάτως ἐδημοσίευσεν τὸν πρῶτον αὐτῆς τόμον, ἐν ᾧ ἐδικαίωσε τὴν περὶ αὐτοῦ ἀγαθὴν φήμην τοῦ κοινοῦ, μὴ περιορισθεὶς ἀπλῶς μόνον εἰς τὴν ἀπλὴν τῶν γεγονότων ἔκθεσιν, ἀλλὰ κυρώσας ταῦτα καὶ διὰ τῆς δημοσιεύσεως δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν ἐγγράφων. Ὁ πρῶτος τόμος ἄρχεται ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἰονίου κράτους ὑπὸ τὴν βρεττανικὴν προστασίαν καὶ καταλήγει εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου. Ἐν τῷ προλόγῳ ὁ συγγραφεὺς ἐκτίθεισιν, ὅτι ἐν μόνον δύναται νὰ ἀνακαλύψῃ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑπτανήσου ὁ ἔμφρων πολιτικὸς, ἰσχυρὰν συναίσθησιν ἐθνικότητος, δι' ἧς συνωθεῖτο αἰεὶ εἰς τὸ ν' ἀπολαύσῃ ἀγαθὰ αὐτονομίας καὶ ἀνεξαρτησίας. Δι' αὐτὰ καθ' ὅλας τὰς πολιτικὰς περιστάσεις μετὰ πλήρους αὐταπαρνήσεως περιεφρόνει ὁ Ἑπτανήσιος ὑλικὰ συμφέροντα, κινδύνους καὶ εὐημερίας, καὶ προσέφερεν ἑαυτὸν ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς κοινῆς πατρίδος. Ὁ Ἴόνιος λαὸς, προστίθεισιν, οὔτε ὄπλα, οὔτε στρατὸν, οὔτε στόλον, οὔτε πλῆθὺν ἱκανὴν εἶχεν ἢ ἄλλο τι, ὅπως δυνηθῇ νὰ ἐκβιάσῃ θελήσεις μοναρχῶν εἰς πολιτικὴν χειραφέτησιν. Ἡ ἰσχυρὰ συναίσθησις τῆς ἠθικῆς ἀξιοπρεπειᾶς καὶ αἱ γινόμεναι μεταβολαὶ τῶν πολιτικῶν δοξασιῶν ἐγένοντο τὰ αἴτια τῆς πολιτικῆς ἀποκαταστάσεως. Τοιαῦτά εἰσι κατὰ τὸν κ. Χιώτην τὰ αἴτια τῆς ἐνώσεως. Τὴν γνώμην αὐτοῦ ὡς ὀρθὴν παραδεχόμεθα. Ἡ Ἑπτανήσος, χώρα ἐλληνικὴ, καὶ ἐκ τῆς ἐθνικότητος, καὶ ἐκ τῆς γλώσσης, τῆς θρησκείας, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ταυτότητος ἐνδόξων προγόνων διὰ τῶν ἐν Παρισίοις συνθηκῶν, εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ἀνεξάρτητος καὶ αὐτόνομος πολιτεία. Ἐπειδὴ δὲ ἀσθενὴς ὡς ἐκ τῆς μικρότητος αὐτῆς ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλισθῇ κατὰ ξένης κατακτῆσεως ἢ μᾶλλον κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῆς γείτονος Τουρκίας, εἶχε τεθῆ συγχρόνως ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ὅτε συνωμολογήθη ἡ συνθήκη τοῦ 1815 οἱ Ἑπτανήσιοι δὲν ἐδύνατο νὰ προῖδωσιν, ὅτι μετ' ὀλίγα ἔτη ἀπέναντι αὐτῶν ἤβηεν ἐγεροῦ Ἑλληνικὸν βασίλειον, καὶ ἐπομένως προστίμων καὶ αὐτοὶ νὰ διατελῶσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Μεγάλης Βρετανίας ἢ νὰ διατελῶσιν ἔρμαια ὅτε τῆς μίας, ὅτε τῆς ἄλλης τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Καὶ ὁ Καποδίστριας, ὁ μέγας τῆς Ἑπτανήσου καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος πολίτης, πρότεινε τὴν Ἀγγλικὴν προστασίαν. Ἀλλ' ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατανοοῦσα τὴν σημαντικότητα τῆς Κερκύρας διὰ τὸν θέλοντα νὰ ἦναι κύριος τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου, καὶ ὠφελουμένη ἐκ τῶν δεινῶν ἀσχολιῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ, ἦν παρηκολούθησεν τῶν καταπιεζομένων λαῶν αἱ ἔνοπλοι διαμαρτυρήσεις, τὸ δικαίωμα προστασίας, ὅπερ εἶχε λάθει, μετέβαλεν εἰς δικαίωμα, οὕτως εἶπεῖν, κυριαρχικὸν ἐπὶ τῶν νήσων. Ὁ Ἴόνιος λαὸς κατοικῶν νήσους καὶ ἐπομένως μὴ δυνάμενος νὰ ἀποπειραθῇ ἔνοπλον διαμαρτυρήσιν, ἐποίησατο αἰεὶποτε νόμιμον χρῆσιν κατὰ τῆς ἀνομίας, καὶ τῶν ὑλικῶν αὐτοῦ συμφερόντων προτιμήσας πάντοτε τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ τιμὴν, ἀντὶ νὰ ζητήσῃ τὴν εὐνοίαν ἰσχυρᾶς τινος Δυνάμεως, καὶ διὰ τῆς εὐνοίας ταύτης νὰ λάθῃ ἐμπορικὰς ὠφελείας καὶ μέσα ὑλικῆς προόδου, δὲν ἔπαυσε διὰ τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς Προστασίας ἐπιδεικνύων ἐπιμονὴν εἰς τὴν ἐπιζήτησιν καταπατουμένων δικαιωμάτων, εἰς τὴν διαμαρτυρήσιν κατὰ τοῦ δικαιώματος τοῦ ἰσχυροτέρου. Ἀλλ' ἡ Ἑπτανήσος, καὶ περὶ ὧς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως βιαζομένη νὰ περιορίζηται ἐντὸς τοῦ κύκλου εἰρηνικῶν μέσων, ἐπέτυχεν πληρέστατα. «Διὰ τῆς δικαιοσύνης μόνης ἐπάλαισεν, καθ' ἃ λέγει ὁ κ. Χιώτης ἐν τῇ εἰσαγωγῇ αὐτοῦ, καὶ διὰ δικαιοσύνης ἐξῆλθε νικητής.» Εὐρέθησαν θεβαίως καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ, ὡς εὐρίσκονται ἐν πάσῃ ἄλλῃ χώρᾳ, ἄνθρωποι ἀσθενοῦς χαρακτῆρος, οἵτινες βλέποντες τὸ ἀδύνατον νὰ μεταβάλωσι τὸ κακόν, ἐζήτησαν νὰ στρέψωσιν αὐτὸ πρὸς ὄφελος αὐτῶν. Εὐρέθησαν καὶ ἄλλοι ἐπίσης ἀσθενοῦς χαρακτῆρος, οἵτινες ἀπελπισθέντες νὰ ἴδωσι θελτίωσιν τινα τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τοῦ τόπου, ἐνόμισαν καλὸν νὰ προσεγγίσωσιν εἰς τὴν προστασίαν, καὶ δεικνύοντες διά-

θεσιν συμβιβασμοῦ νὰ κατορθώσωσι τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἐν τῷ τόπῳ ἐλευθεριῶν. Ὁ λαὸς ὡς ἀποβαλόντας τὸ αἶσθημα τῆς ἐθνικῆς τιμῆς ἐχαρακτήριζεν αὐτοὺς, δεικνύων οὕτω τὸ ἐδιάλλακτον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς προστασίας μίσος. Καὶ αὐτοὶ ὅμως οἱ ὑποβλεπόμενοι ὑπὸ τοῦ λαοῦ κατ' ἀξιωμανημονεύτους ἐποχὰς δὲν ἐδίστασαν νὰ ὑψώσι φωνὴν διαμαρτυρήσεως κατὰ τῶν καταπατουμένων δικαιωμάτων τῆς πατρίδος αὐτῶν καὶ τὴν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος ἔνωσιν νὰ κηρύξωσιν ὡς τὴν ἐνθερμότεραν τῶν ἐπιθυμιῶν αὐτῶν. «Αἱ »ἐπὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος διὰ τῆς δημοσιογραφίας γενόμεναι ἀλλοιώσεις δοξασιῶν καὶ φρονημάτων διπλωματίας καὶ κυβερνήσεων εἰς τὸ συσχετίζεσθαι πρὸς ἡγεμόνας καὶ διέπειν λαοὺς, κατέφερον τὸ πολιτικὸν ζήτημα τῆς Ἑπτανήσου ἐνώπιον τῆς κοινῆς γνώμης τῆς Εὐρώπης. Ἐπεισαν τοὺς μεγαλόφρονας πηδαλιούρχους τῆς Ἀγγλίας εἰς ἀπόφασιν χειραφετήσεως καὶ προσείλκυσαν τὴν συναίνεσιν τῶν Μοναρχῶν εἰς αὐτήν. »Οὕτως ἐλήφθη ὑπὸ σκέψιν ἡ δικαία αἴτησις τοῦ εὐγενοῦς τούτου λαοῦ καὶ ἐδικαιώθη οὗτος.» Οὕτω πως ἐκφράζεται ὁ κ. Χιώτης περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου τῆς πολιτικῆς τῆς Ἑπτανήσου ἀποκαταστάσεως. Ταῦτα δὲ λέγων ἐκφράζει τὴν ἀλήθειαν. Ἄν καὶ ἡ περὶ ἐνώσεως γενικὴ εὐχὴ τῆς Ἑπτανήσου ἐξεφράζετο διὰ τῶν ἐπισήμων ὀργάνων τοῦ λαοῦ, διὰ τῶν βουλευτῶν, διὰ τῶν δημοτικῶν συμβουλιῶν, διὰ τοῦ κλήρου, δι' αὐτῆς τῆς φωνῆς τοῦ λαοῦ, οὐδὲν ἤθελεν ἐπιτευχθῆ, ἂν ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ κοινὴ γνώμη δὲν ἤθελε σχηματισθῆ ἐντελῶς ὑπὲρ τῆς παύσεως τῆς προστασίας. Ὅτε ἐπῆλθον μεταβολαὶ τῶν πολιτικῶν δοξασιῶν τῆς διπλωματίας καὶ τῶν κυβερνήσεων, τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως εἰσῆλθεν εἰς τὴν τελευταίαν αὐτοῦ φάσιν. Ἡ ἀγγλικὴ κυβερνήσις, καίπερ κατέχουσα χώραν, ἣν οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἀφαιρῆσθαι ἀπ' αὐτῆς, ἀπέδωκε τὴν Ἑπτανήσον εἰς τὴν κοινὴν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς μητέρα, δικαίως ἐκτιμήσασα τὴν θέσιν ἐθνικότητος εὐγενοῦς, ἱστορικῆς, ζητούσης νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς ἀγκύλας μητρὸς, ἀπ' ἧς πολιτικαὶ περιστάσεις καὶ ξένη θέλησις ἀπέσπασαν αὐτήν. Ἀποδοῦσα δὲ τὴν χώραν ταύτην ἐξ ἰδίας προαιρέσεως ἔδωκεν εἰς τὸν κόσμον ὀλόκληρον δεῖγμα αὐταπόδεικτον τῆς ἀφιλοκερδείας αὐτῆς, πραγματικόν, οὕτως εἰπεῖν, ἀρραβῶνα τῆς εὐλικρινείας τῶν φιλικῶν αὐτῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἰσθημάτων.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ συγγραφεὺς ἔκρινε χρήσιμον, ὡς λέγει, «νὰ συντάξῃ τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰονίου Κράτους κατὰ τὴν συναίσθησιν τῆς ἐθνικῆς ἀξιοπρεπείας, συναφάνων τὰς μὲν αἰτίας καὶ παρωθήσεις καθ' ὅλας τὰς ὑπὲρ ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος κινήσεις, τὰς δὲ διαστάσεις καὶ ἀποτελέσματα ὡς πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν πολιτικὸν φρόνημα τῆς Εὐρώπης τὸ πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τῶν ἐθνικοτήτων.» Ἐπὶ τοιούτῳ σκοπῷ, προστίθησιν, εἰς τὰς διηγήσεις περὶ τῆς Ἰονίου πολιτείας συμπεριέλαβε τὰς συνεργείας τῶν Ἑπτανησίων ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ βασιλείας, καὶ τὰς φάσεις, αἱ ἐλάμβαναν τὸ Ἰονικὸν ζήτημα εἰς τοὺς κύκλους τῆς διπλωματίας.

Ὁ συγγραφεὺς συναισθάνεται τὴν δυσκολίαν τῆς ἐξιστορήσεως συγχρόνων γεγονότων καὶ προσώπων, καὶ ἐκτίθησι τὰς δυσχερείας, ἐν αἷς εὐρέθη, συνάγων τὰς στοματικὰς πληροφορίας, ἢ παρασυρόμενος εἰς ἐκθέσεις δημοσιογράφων, οἵτινες ἀσυνειδήτως τὸν κάλαμον ἔχουσιν ἔρμαιον ἰδιοπαθείας καὶ ἀφιλοκερδείας. Ἰδιοπάθεια, λέγει, ὑπερφλοιοτιμία, ἐγωϊσμός καὶ προσωποληψία συμπράττουσιν ἅπαντα, ὥστε πολλάκις ἡ ἀλήθεια νὰ παραμορφωθῆ, περιστάσεις ἀξιωμανημόνευτοι νὰ ἀποσιωπηθῶσι, σκοποὶ καὶ διαθέσεις εὐλικρινῶς ἐνεργήσαντος προσώπου νὰ παρασιωπηθῶσιν. Ἀληθῶς ποσάκις δὲν κατηγορήθησαν οἱ ῥιζοσπάσται ὡς ἀσύνητοι καὶ τὰ ἀδύνατα θηρεύοντες, διότι τὴν διὰ διεθνῶν συνθηκῶν ψηφισθεῖσαν ἀνεξαρτησίαν καὶ αὐτονομίαν τῆς Ἑπτανήσου ἔχοντες σημαίαν, ἀπέκρουον πάντα μετὰ τῆς προστασίας συμβιβασμόν, δὲν ἤθελον οὔτε μεταρρυθμίσεις, οὔτε συνταγματικὰς ἐλευθερίας, δὲν ἤθελον ἐν γένει οὐδὲ τὸ καλὸν διὰ χειρῶν τῆς προστασίας προσφερόμενον. Ποσάκις δὲν διεβλήθησαν ὡς προφέροντες δῆθεν τὴν μαγικὴν τῆς ἐνώσεως λέξιν ἐκ δημοκρατίας, ὡς μεταχειριζόμενοι ἐθνουσιαστικὰς φράσεις, γενῶντες παλμούς τῆς καρδίας καὶ φέροντες εἰς δάκρυα τοὺς ὀφθαλμούς τῶν Ἑπτανησίων, μὴ καταμετροῦντες δὲ καὶ τὰς ἐκ τοῦ τόπου καὶ τῶν καιρῶν περιστάσεις! Αἱ κατακρίσεις αὐταὶ ἦσαν θεδαίως ἀνυπόστατοι· διότι ὁμολογουμένως οἱ ῥιζοσπάσται ἔδειξαν πλείονα δραστηριότητα ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ιδέας, καὶ ὀρθὴ ἦτο ἡ σκέψις αὐτῶν, ὅτι τὸ αἶσθημα τοῦ λαοῦ ὄφειλε νὰ διατηρῆται ἀκμαῖον, ἵνα μὴ καταπιεζόμενον διηνεκῶς ἀπαυδήσῃ. Καὶ ὅμως τὰ βέλη τοιούτων συκοφαντιῶν ἐξεσφενδονίζοντο ἀφειδῶς κατὰ τῶν ῥιζοσπαστῶν. Πόσοι δ' ἀπ' ἐτέρου δὲν ἀπεκλήθησαν καταχθόνιοι, προδότες, διότι δὲν συνεφώνουν πληρέστατα πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ κατὰ τὰ μέσα τῆς ἐπιτεύξεως τοῦ κοινοῦ τῆς ἐνώσεως σκοποῦ! Πόσοι δὲν ἤκουσαν ἑαυτοὺς ὀνομασθέντας προδότες, καὶ ἐν τούτοις κατ' ἀξιωμανημονεύτους ἐποχὰς εὐρέθησαν συμφωνῶνται, ἐφάνησαν ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος! Ἐκτὸς μικρῶν τιμῶν ἐξαιρέσεων, ὁ Ἰόνιος τύπος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅστις χρησιμεύει ὡς ὕλη πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ἱστορίας, ἀντὶ νὰ χωρίξῃ τὰ ζητήματα, διευκολύνῃ τὴν συζήτησιν καὶ διατηρῇ τὴν μεταξὺ ὄλων ἀναγκαίαν ἁρμονίαν, συνέχευε τὰ ζητήματα, ὑπέτρεφε τὴν διαίρεσιν καὶ ἐξετρέπετο εἰς συκοφαντίας. Ὁ Ἰόνιος τύπος παρεσύρετο ὑπὸ τῶν ἐντυπώσεων, αἱ ἐνεποίουν εἰς τὸν κοινὸν λαὸν τὰ παρούσιαζόμενα συμβάντα, καὶ δὲν καθωδήγει αὐτὸν ἐν ἡρεμίᾳ ψυχῆς εἰς τὴν ὁδόν, ἣτις ἠδύνατο νὰ φέρῃ αὐτὸν εἰς ἀκύμαντον λιμένα.

Αἱ ἀντεγκλήσεις μεταξὺ ῥιζοσπαστῶν καὶ μεταρρυθμιστῶν ἦσαν συχναί. Ἀμφότερα τὰ κόμματα διεξεδίκουν ὡς προνόμιον τὸ τῆς φιλοπατρίας αἶσθημα. Ἐκαστος δὲ δύναται νὰ φαντασθῇ τὴν ἀμηχανίαν τοῦ ἱστορικοῦ, συμβουλευομένου τὰ δημοσιευθέντα περὶ τῶν πολιτικῶν ζητημάτων καὶ προσώπων κατὰ τὴν ἐποχὴν

τῆς πάλης. Ἐκαστος δύναται νὰ ἐνοήσῃ ἂν ἦναι δυνατόν ἱστορία συγχρόνων γεγονότων καὶ προσώπων ὡς εὐρεῖα δεξαμενὴ νὰ δεχθῆ καθαρά καὶ ἀβόλωτα διαυγῆ πολλῶν ἱστορικῶν πηγῶν τὰ νάματα.

Καὶ ὁ δραστήριος δὲ καὶ φιλόπονος συγγραφεὺς τῶν «*Παραλλήλων βίωσιν τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρεφάντων ἀνδρῶν*» δὲν καθυστέρησεν εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα ταύτην, ἀλλὰ προέβη εἰς τὴν δημοσίευσιν καὶ τοῦ ἑκτου τόμου τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἔργου, περιλαβὼν ἐν ἅπασιν τοῖς ἐξ τούτοις τόμοις ἑβδομήκοντα καὶ δύο παραλλήλους βίους, ἐδημοσίευσεν δὲ καὶ τὰς βιογραφίας τοῦ Καποδιστριαίου καὶ τοῦ Ὀθωνος ἐν ταῖς ἐπιφυλλίσι τῆς «*Πολιτείας*» καὶ τῆς «*Νέας Ἑλλάδος*», καὶ ἔχει, καθ' ἃ ἀγγέλλει, συντεταγμένους καὶ ἐτοιμούς πρὸς τύπωσιν εἰκοσι τέσσαρας βίους πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ ἡρώων τῆς ζῆρας εἰς δύο τόμους· ἀλλὰ στερεῖται τῶν ἀναγκαίων πόρων πρὸς δημοσίευσιν τούτων καὶ πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ὅλου ἔργου, μέλλοντος νὰ ἐμπεριλάβῃ ἐν τῇ τελευταίῳ τόμῳ καὶ δώδεκα βίους φιλελλήνων. Ὁ συγγραφεὺς τριάκοντα σχεδὸν ἔτη εἰργάσθη ἀκόπως πρὸς συλλογὴν καὶ πολλὰς καὶ μεγάλας περιουσίας ἐξέτελεσε πρὸς συμπλήρωσιν τῆς πολλῆς καὶ ποικίλης ὕλης, ἣν τῇ προτροπῇ τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως καὶ πολλῶν φίλων ἀπο τοῦ 1869 ἤρξατο νὰ δημοσιεύῃ. Ὁ κ. Γούδας εἶναι τῷ ὄντι ἀξίεπαινος διὰ τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλοπονίαν, ἣν ἔδειξε πρὸς συλλογὴν καὶ δημοσίευσιν βιογραφιῶν, οὐκ ὀλίγον συμβαλλομένων εἰς τὸν μέλλοντα ἱστορικὸν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ἀγῶνος· ἀλλ' ἐν τῷ ζήλῳ καὶ τῇ φιλοπονίᾳ αὐτοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποφύγῃ τὸν σκόπελον τῶν ὑπερβολῶν, εἰς δὲν συνήθως προσκρούουσιν οἱ βιογράφοι ἀνδρῶν συγχρόνων ἢ μικρὸν πρὸ αὐτῶν ἀκμασάντων. Ὅταν ἀπλοῦς πολίτης μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ προσκαιροῦ βίου εἰς τὸν βίον τῆς αἰωνιότητος, ἡ λύπη, ἣν καταλείπει, εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ εἰς ὅλην τὴν κοινωνίαν, συγχωρεῖ ἐνίοτε εἰς τοὺς τὸν ἐπιτάφιον ἀπαγγέλλοντας ἢ γράφοντας νὰ μεγαλύνωσι τὰς ἀρετάς, τὰ προτερήματα αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτῶν νὰ συγκινῶσι τὰς καρδίας τῶν μὴ γνωρισάντων αὐτὸν καὶ νὰ μαλακύνωσι τὰς τῶν μὴ εὐνοικῶς πρὸς αὐτὸν διατεθειμένων ὅτε ἔζη ἐν τῇ τύρβῃ τοῦ κόσμου τούτου· ἀλλ' ὅταν ὁ διὰ παντὸς ἀποχαιρετίσας ἡμᾶς ἦτο ἄνθρωπος δημόσιος, οἱ ἀπαγγέλλοντες ἢ γράφοντες τοὺς ἐπικηδείους λόγους, πολλῶ δὲ μᾶλλον οἱ συγγραφεὺς τὰς βιογραφίας αὐτῶν ὀφείλουσιν εἰς τὴν κοινωνίαν, ὀφείλουσιν εἰς τὴν ἱστορίαν πρὸ πάντων, νὰ ἀποδίδωσι τῷ Καίσαρι μόνον τὰ τοῦ Καίσαρος, καὶ νὰ ἔχωσιν ὁδηγὸν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐὰν ἐκείνοις μὲν ἦναι ἴσως συγκεχωρημένον νὰ ἐλαττώσιν ἢ καὶ νὰ ἀποσιωπῶσι τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἀποθανόντος, τούτοις οὐδέποτε ἐπιτρέπεται νὰ καταστρέφωσι τὴν ἀλήθειαν, νὰ στρεβλόνωσι τὴν ἱστορίαν καὶ νὰ ἐπαινῶσι καὶ ἀποδεικνύωσιν ὡς μέγαν ἄνδρα τῆς κοινωνίας ἐκείνον, ὅστις οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον ἐλληνικῆς εὐγνωμοσύνης τίτλον κέκτηται. Διότι ὅταν οἱ κατὰ τῆς πατρίδος κακουργοῦντες ἢ οὐδὲν ὑπὲρ αὐτῆς συντελέσαντες πολιτικοὶ ἄνδρες εὐρίσκωσιν ἐν τοῖς βιογράφοις δικαστὰς εὐνοϊκοὺς τῆς ἀτιμῆς ἢ ἀναξίας λόγου διαγωγῆς αὐτῶν, προσπαθοῦντας ἂν μὴ νὰ ὑπερασπίσωσιν αὐτὴν, τοῦλάχιστον ὅμως νὰ κολάσωσιν ὅσον ἐνεσσι τὴν αἰσχρότητα αὐτῆς, τότε αἱ τοιαῦται βιογραφίαι οὐκ ὀλίγον συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἐξαχρειωθῶσιν οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες καὶ εἰσερχόμενοι εἰς τὰ πράγματα νὰ ἀποβάλλωσι πᾶσαν αἰδῶ ἀπομιμούμενοι ἐκείνους, οὓς πρότερον ἐκτὸς τῶν πραγμάτων ὄντες κατέκρινον, ἢ κακουργοῦντες κατὰ τῆς πατρίδος νὰ ἐπικαλῶνται προγενεστέρως αὐτῶν πρὸς τὴν πατρίδα λειτουργίας ἢ δικαιώματα τῶν πατέρων αὐτῶν ὡς ἀγωνιστῶν. Οἱ τοιοῦτοι πολιτικοὶ ἄνδρες εἶναι μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀξιοκατάκριτοι· διότι αὐτοὶ μᾶλλον ἔχουσι χρέος νὰ φροντίζωσι περὶ τῶν συμφερόντων τῇ πατρίδι, αὐτοὶ νὰ τρέχωσι πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς κινδυνεύουσης κακουργοῦντες ὅμως κατ' αὐτῆς ὁμοιάζουσι πρὸς ἐκείνον, ὅστις βλέπων τὸν παλαιόντα πρὸς τὰ κύματα τῆς ἐξηγριωμένης θαλάσσης, ῥίπτεται μετὰ κινδύνου τῆς ἰδίας ζωῆς εἰς τὰ ἀφρίζοντα ὕδατα, καὶ σώζει τὸν ἑτοιμον νὰ εὐρῆ τὸν τάφον ἐν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ διασωθέντα καὶ συνελθόντα σφάζει αὐτὸς τὸν ναυαγὸν διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς, ἥτις πρὸ ὀλίγου ἔσωσεν αὐτόν. Ἵπάρχουσιν ὅμως καὶ δημόσιοι ἄνδρες, ὧν ὁ βίος ἔρρει ἐν συνεχείᾳ καὶ ἀπερισπάστῳ σπουδῇ, ἐν ἔχων μόνον μελέτημα καὶ μίαν μόνην ἐνασχόλησιν, τὴν πρὸς τὴν πατρίδα εὐποιίαν, καὶ ἄλλοι, ὧν ὁ βίος παρίσται περιστάσεων ποικιλίαν καὶ συμβάντα, περιέχοντα ἀφθονον ὕλην τῷ καλάμῳ τοῦ βιογράφου. Αἱ ἐκδουλεύσεις τῶν τοιούτων μεγάλων ἀνδρῶν εἰσὶν ἀνεξιτήλοις γράμμασι ἐγκεχαραγμέναι ἐν ταῖς δέλτοις τῆς ἱστορίας τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ἀγῶνος, καὶ ἐὰν περὶ ταύτας κυρίως στραφῇ ὁ κάλαμος τοῦ φιλοπόνου βιογράφου κ. Γούδα, τὸ ἔργον αὐτοῦ θέλει στεφθῆ διὰ μεγάλης ἐπιτυχίας. Καθῆκον παντὸς φίλου καὶ ζῆλωτοῦ τῆς ἀληθείας εἶναι νὰ ἐξηγῇ καὶ νὰ παρίστα ὑπὸ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ὄψιν τὰ πράγματα καὶ νὰ διασκεδάσῃ τὴν ἀγλὴν τῆς πλάνης, τῶν προλήψεων καὶ τῆς δεισιδαιμονίας διὰ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου τῆς ἀληθείας· τὴν ὁδὸν δὲ ταύτην ὀφείλουσι νὰ βαδίζωσιν ἀπαρεγκλίτως οἱ βιογράφοι, οἱ ὑπομνηματισταί, οἱ ἱστορικοὶ καὶ οἱ παρουσιαζόμενοι ὡς ὁδηγοὶ τῶν ἄλλων εἰς τὰ ἀπέραντα τῆς ἱστορικῆς μαθήσεως πεδία.

Κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ὁ ἐν Λονδίνῳ ὁμογενὴς κ. Δημήτριος Βικέλλας ἐδημοσίευσεν «*περὶ Βυζαντινῶν μελέτην*» ἢ μᾶλλον ἱστορικὸν δοκίμιον, περιέχον τρεῖς διαλέξεις, ἃς ἀνέγνω ἐνώπιον τοῦ ἐν Μασσαλίᾳ Συλλόγου. Ἐν τῷ δοκιμίῳ τούτῳ ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει γενικὰ τινὰ χαρακτηριστικὰ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν παραμόρφωσιν αὐτῆς ὑπὸ τῆς Δύσεως ὡς προελθούσαν ἐκ τῶν προαιωνίων αὐτῆς ἀντιπαθειῶν καὶ προλήψεων. Ἐκείστη, λέγει, ἐποχὴ τῆς βυζαντινῆς περιόδου ἀνάδειξεν ἐπιστήμους, στρατηγούς, ὑποπολιτικούς ἐπιδηξίους, ἱεράρχας τιμῶντας τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀνυψοῦντας τὴν ἀρετὴν, λογίους ἐπὶ τέλους, σοφίτινες ἐξησφάλισαν διὰ τὸν ἐλληνισμόν τὴν ἐξαιρετικὴν τιμὴν τοῦ νὰ κατέχῃ εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀδιά-

κοπόν τὴν σειρὰν τῆς ἱστορίας του ἐπὶ πλέον τῶν εἰκοσιν αἰώνων,» καὶ εἰς τοὺς ἀνδρας τούτους ἀποδίδει τὴν ἐπὶ δέκα αἰώνας ὑπαρξίν τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἔλλειψιν αἰτιῶν διαλύσεως καὶ καταστροφῆς. Χίλια ἔτη πλέον τοῦ δυτικῆς ῥωμαϊκοῦ κράτους διήρκεσε τῷ ὄντι τὸ ἀνατολικὸν ῥωμαϊκὸν ἢ βυζαντινὸν βασίλειον. Ἀλλὰ ποιοὶ ἄραγε εἶναι οἱ λόγοι τῆς μακροτέρας ταύτης διαρκείας; Ἡ ἀνωτέρα ἀνδρεία τῶν στρατηγῶν, ἡ ἰκανότης καὶ σύνεσις τῶν πολιτικῶν καὶ ἡ ἀξία τῶν βασιλέων, ὡς φρονεῖ ὁ κ. Βικέλλας; Βεβαίως ἡγεμόνες τινὲς τοῦ βυζαντιοῦ ἀνεδείχθησαν συνετοὶ καὶ γενναῖοι. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπὶ ἔψησε τὴν ἐπικράτειαν διὰ τῶν λαμπρῶν κατακτήσεων τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, καὶ ἐπέδραμον μὲν βραδύτερον οἱ Σαρακηνοὶ καὶ ἀπέσπασαν σχεδὸν τὸ ἡμισυ τῆς ἀνατολικῆς ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας καὶ ἐξέβριζον τὸν θρόνον καὶ τὴν μεγαλειότητα τῶν τοῦ βυζαντιοῦ αὐτοκρατόρων ἄλλα κατὰ τὴν παρακμὴν τοῦ ἀραβικοῦ κράτους αἰ νῆκαι τοῦ Νικηφόρου, τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ καὶ Βασιλείου τοῦ Β'. ἀποκατέστησαν τὴν δόξαν καὶ παρεξέτειναν τὰ ὅρια τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἢ ἐπαρχία τῆς Κιλικίας, ἢ Ἀντιόχεια, αἱ νῆσοι Κρήτη καὶ Κύπρος ὑπέστρεψαν πάλιν ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ σταυροῦ καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν Καισάρων, τὸ τριτημῦρον τῆς Ἰταλίας προσηρηθήη πάλιν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ βασίλειον τῆς Βουλγαρίας κατεστράφη καὶ τῶν τελευταίων τοῦ μακεδονικοῦ οἴκου βασιλέων τὸ κράτος ἐξετείνετο ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ μέχρι τῆς Ῥώμης. Ἀλλὰ νέοι ἐχθροὶ καὶ νέα δυστυχήματα συνεσκότισαν κατὰ τὴν 11ην ἑκατονταετηρίδα τὸν καλὸν τοῦτον ὄριζοντα οἱ ληστρικοὶ Νορμαννοὶ ἐπέδραμον τὴν Ἰταλίαν τῶν βυζαντινῶν, καὶ οἱ Τούρκοι ἀπέκασαν ἀπὸ τοῦ ῥωμαϊκοῦ στελέχους σχεδὸν ὅλους τοὺς ἀσιατικούς αὐτοῦ κλάδους. Μετὰ τὰς ζημίας ταύτας οἱ αὐτοκράτορες ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν ἤρχον ἔτι ἀπὸ τοῦ Δουναβέως μέχρι τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀπὸ τοῦ Βελιγραδίου μέχρι τῆς Νικαίας, τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τοῦ ἐλικόρροου Μαϊάνδρου. Αἱ ἐκτεταμέναι ἐπαρχίαι τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος ὑπήκουον εἰς τὸ σκῆπτρον αὐτῶν ἢ Κύπρος, ἢ Ῥόδος, ἢ Κρήτη καὶ πεντήκοντα νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀνήκον εἰς αὐτοὺς, καὶ τὰ λείψανα αὐτὰ τοῦ ἀρχαίου ῥωμαϊκοῦ μεγαλείου ὑπερέβαινον κατὰ τὴν ἔκτασιν τὰ μέγιστα τῆς τότε Εὐρώπης βασιλεία. Διὸ οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἐδύναντο δικαίως νὰ μεγαλαυχῶσιν ἔτι, ὅτι ἐξ ἀπάντων τῶν μοναρχῶν τῆς χριστιανουσύνης οὐδεὶς εἶχε τηλικαύτην μεγαλοπρεπῆ μητροπόλιν, προσόδους τοσοῦτον πλουσίας καὶ ἐπικράτειαν τοσοῦτον ἀκμάζουσαν καὶ πολυάνθρωπον. Ἀλλ' ὅμως ἐνῶ ἐκτιμῶμεν καὶ παραδεχόμεθα τὴν κρίσιν τοῦ κ. Βικέλλα, ὅτι τινὲς βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἐθριάμβευσαν πράγματι ἀπὸ Περσῶν καὶ Ἀράβων καὶ ἐπεξέτειναν τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι τὰ κράτη καὶ τὰ ἔθνη δὲν ἐκτιμῶνται μόνον ἐκ νικῶν καὶ κατακτήσεων, διότι τότε ὁ Τσιγγισχάνης, ὁ Μωάμεθ Β' καὶ ὁ Σουλεϊμάν Α' ἤθελον ἐλύσει εἰς ἑαυτοὺς ὑπὲρ πολλοὺς ἄλλους τὸν θαυμασμὸν τῶν ἀνθρώπων. Πρὸς δὲ τούτοις περὶ τῶν πλείστων βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἡ κρίσις τῆς ἱστορίας εἶναι αὐστηρὰ καὶ πικρά. Ὅστε αὐτοὶ μόνον κυρίως δὲν εἶναι οἱ αἰτίοι τῆς ἐπὶ χίλια σχεδὸν ἔτη μακροτέρας διαρκείας τῆς ἀνατολικῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ μᾶλλον συνδρομὴ πολλῶν περιστάσεων καὶ μέσων ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῆς θελήσεως καὶ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν. Ἡ φορὰ, ἡ ῥοπὴ, ἦν ἐξ ἀρχῆς οἱ πρῶτοι εἰσβαλόντες εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος βάρβαροι λαοὶ τῆς ἀρκτου ἔλαβον πρὸς δυσμὰς, πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ῥώμην, ἐνήργει καὶ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα ἐρχομένους. Πρὸς δὲ τούτοις τὸ πλάτος τοῦ ποταμοῦ Ἰστρου, τὸ ὕψος καὶ αἱ δυσχωρίαι τῶν θρακικῶν ὄρεων, τὸ μακρὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τεῖχος, ἡ ὄχυρὰ αὐτῆς τοποθεσία, ἡ διὰ θαλάσσης εὐχερὴς αὐτῆς σιτάρκεια παρεῖχον εἰς τοὺς βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας μέσα προσβολῆς καὶ ἀμύνης, ὧν ἐστερεῖτο ἡ Ῥώμη. Οἱ φοβερώτεροι τῶν βυζαντινῶν ἐχθροὶ παρήκμασαν ταχέως περιπεσόντες εἰς στάσεις ἐμφυλίου, ὑφ' ὧν ἐξησθένουν. Οἱ Ἀραβες ἐζήτουν σπουδαιότερον νὰ ἐξαπλωθῶσιν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν ἢ εἰς τὴν μακρὰν κειμένην Εὐρώπην. Παιδεία δὲ ἀνωτέρα, ναυτικὴ δύναμις ἀξιόλογος, τὸ ὑγρὸν ἢ γραικικὸν λεγόμενον πῦρ, ὅπερ καίον καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ ὕδατος ἐπυρπόλει τοὺς ἐχθρικούς στόλους, ἔδιδον εἰς τοὺς βυζαντινοὺς φήμην, πλοῦτη καὶ δύναμιν, δι' ὧν διετήρουν ἰκανὴν βαρύτητα εἰς τὴν πολιτικὴν. Ἀλλ' οὐδὲν ἦττον ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ βυζαντινὴ ἐπικράτεια παρήκμαζε καθ' ἡμέραν ἐπαισθητῶς, αἱ καταστρεπτικαὶ δυνάμεις ἦσαν ἰσχυρότεραι τῶν συντηρητικῶν καὶ προβιβαστικῶν, καὶ εἰς τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου προσέθετον τὰ κακὰ αὐτῶν ἢ πολιτικὴ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ δεσποτεία. Οἱ αἰχμάλωτοι ἐκφεύγοντες τοὺς βαρβάρους ἐγυμνοῦντο, ἐμαστιγοῦντο καὶ ἐφυλακίζοντο ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν τῶν αὐτοκρατόρων, ἡ δεισιδαιμονία ἐταπείνου τὸ πνεῦμα καὶ ἐξησθένιζε τὸ σῶμα καὶ ἡ πληθὺς τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν ἀργῶν ἐορτῶν ἀπεστέρου τὸ ἔθνος μεγάλου ἀριθμοῦ χειρῶν καὶ ἡμερῶν ἐργασίμων.

Ὡσαύτως δὲν παραδεχόμεθα ὀλοσχερῶς τὴν γνώμην τοῦ κ. Βικέλλα, ὅτι ἡ διανοητικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ τῶν κατοίκων κατάστασις ἀνεδείκνυε τὸ κράτος ἐκεῖνο ὅσιν ἀληθῆ ἐν μέσῳ τῆς πανταχόθεν περιστοιχούσης αὐτὸ μεσαιωνικῆς βαρβαρότητος καὶ ὅτι αἱ βυζαντινοὶ ἀνέδειξαν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ ἀρετὰς, ἃς δὲν ἤθελον ἀπαρνηθῆ ἢ ἀρχαία Ἑλλάς εἰς δὲ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας δικαιοῦνται νὰ τύχωσιν ἐπιεικούς κρίσεως, καθὼς προσπαθήσαντες νὰ ἀπομιμηθῶσι τὰ ἐνδοξα πρότυπα, πρὸς ἃ δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἐξισωθῶσι» διότι αἱ ἱστορίαι αὐτῆς δὲν παρουσιάζουσιν ἄλλην εἰκόνα, εἰμὴ ἀντίθετον ἀδιάκοπον μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν τῆς φύσεως καὶ τῆς φαυλότητος τῶν ἀνθρώπων. Ὡς πρὸς δὲ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ἀπεπέλει μὲν τὸ βυζαντινὸν κράτος ὅσιν παραβαλλόμενον πρὸς τὰ τῶν περιστοιχούντων αὐτὸ βαρβάρων, ἀλλ' οἱ Γραικοὶ ἐν γένει τῶν αἰώνων ἐκείνων ἐκράτουν εἰς τὰς ἐκλελυμένας αὐτῶν χεῖρας τὰ

πλούτη τῶν προπατόρων αὐτῶν, χωρὶς νὰ κληρονομήσωσι καὶ τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐδημιούργησε καὶ ἐτέλειοποίησε τὴν ἱεράν πατρῶαν ἐκείνην περιουσίαν ἀνεγίνωσκον, ἐνεκωμιάζον, συνέρραπτον, ἀλλ' αἱ χαῦναι αὐτῶν ψυχαὶ ἦσαν ἐξίσου ἀνίκαναι καὶ πρὸς τὸ διανοεῖσθαι καὶ πρὸς τὸ πράττειν. Οἱ πολιτικοὶ αὐτῶν ἀνεγίνωσκον ἔτι ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν γλώσσῃ τὴν ἔκφρασιν τῶν δημοκρατικῶν αἰσθημάτων, ὅπως ὑπηγόρευεν αὐτὴν ἡ πλήρης τῶν δικαιωμάτων τῆς ἐλευθέρως αὐτῶν πατρίδος ἀπόλαυσις. Ἐγίνωσκον πόσαι χιλιάδες πολιτῶν ἔζησαν ἐλευθέρως καὶ ἐνδόξως ἐν πάσῃ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος πολιτείας, κατοικουμένη κατὰ τὸν τότε αἰῶνα ὑπὸ ὑποτελῶν ὑπηκόων καὶ δούλων· ἐδακτυλοδείκνουν τοῦ οἱ Μαραθωνομάχοι καὶ Σαλαμινομάχοι κατετρόπωσαν τοὺς ἀναριθμήτους τοῦ μεγάλου βασιλέως στρατούς· ἐνόουν τοὺς νόμους, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο ἡ ἰσορροπία τῶν ἐξουσιῶν, καὶ δι' ὧν ἐσώζετο ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἐν τοῖς ἀξιοθαυμάστοις τῶν ἀρχαίων πολιτεύμασι· καὶ ὅμως οὔτε ἡ δυστυχία καὶ ἀθλιότης τοῦ τόπου αὐτῶν, οὔτε αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων γειτόνων, οὔτε ἡ αἰσχρὰ τῶν εὐνούχων τοῦ παλατίου κυβέρνησις προέτρεπεν αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ ζητήσωσι διδασκαλίαν καὶ νοθεσίαν τινα εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ἣν τοσοῦτον καλῶς ἐγνώριζον ἀπὸ στήθους. Ἡ σπουδὴ αὐτῶν ἀπέβλεπεν εἰς μόνον τὸν πλουτισμὸν τῆς μνήμης· ὁ νοῦς ὑπνωττε, καὶ ἂν ἐνίοτε ἠγρύπνει, ἐθυθίζετο εἰς ἀτελεσιτέτους καὶ ἀδιανοήτους θεολογικὰς ἐριδας. Ἐν τῷ διαστήματι δέκα ἑκατονταετηρίδων (ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ), ἐνῶ εἶχον ἔτι ἀμειώτους τοὺς θησαυροὺς τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ τέχνης καὶ φωταγωγούς θαυμασίους εἰς κατάληψιν αὐτῶν, τοὺς Ἀλεξανδρινούς, οὐδὲ ἓνα ἀνέδειξαν ἐπίσημον ἐπὶ παιδείᾳ ἄνθρωπον, πλὴν ἴσως τῶν δύο φιλοπόνων Φωτίου καὶ Εὐσταθίου, οὐδὲ ἓν χωρίον ἠρμήνευσάν που λογικῶς· τούναντιον μάλιστα ὅπου αὐτοὶ ἐπεχείρησαν διέσφειραν μόνον καὶ διέστρεψαν, ὥστε ἔχει ἔργον ἡ κριτικὴ τὰ νῦν νὰ καθάρσῃ τὰ κείμενα καὶ τὰς ἐκλογὰς τῶν Ἀλεξανδρινῶν ὑπομνημονευμάτων ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν νοθεύσεων. Ἀλλὰ καὶ μὴ αἱ πολυτομοὶ καὶ παχύτομοι ἱστορίαι τῆς χιλιετηρίδος ταύτης περιέχουσι που καὶ μίαν λόγου ἀξίαν πολιτικὴν ἰδέαν ἢ σκέψιν; Ἐν τῷ μακρῷ διαστήματι τῶν χιλίων ἐτῶν οὐδεμία ἀνακάλυψις ἔγινεν οἰκεία νὰ ἐξάρῃ τὴν ἀξίαν ἢ νὰ προβιβάσῃ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων· οὐδεμία νέα ἰδέα προστέθη εἰς τὰ θεωρητικὰ τῶν ἀρχαίων συστήματα· οὐδὲ ἐν σύγγραμμα ἱστορικόν, φιλοσοφικόν ἢ φιλολογικόν ἐσώθη ἀπὸ τῆς λήθης, διακρινόμενον διὰ τῆς καλλονῆς τοῦ ὕφους ἢ διὰ τοῦ ὕφους τῶν νοημάτων, ἢ διὰ τῆς πρωτοτύπου εὐρέσεως, ἢ δι' ἐπιτυχῆς μιμήσεως. Οἱ λογογράφοι συγγραφεὶς τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς διαφεύγουσι τὴν ἐπίκρισιν διὰ τῆς γυμνῆς καὶ χαμαιπετοῦς αὐτῶν ἀπλότητος· οἱ δὲ ῥήτορες ἀπέχουσι μακρότατα ἀπὸ τῶν πρωτοτύπων τῆς ἀρχαιότητος, ὧν θέλουσι νὰ φαίνωνται μιμηταί. Ἐν πάσῃ σελίδι ἡ φιλοκαλία καὶ ἡ λογικὴ προσβάλλονται ὑπὸ τῆς χρήσεως ὀγκωδῶν καὶ ἀπρηχαιωμένων λέξεων, ὑπὸ τραχείας καὶ περιπεπλεγμένης φρασεολογίας, ὑπὸ ἀκαταλληλίας τῶν εἰκόνων, παιδαριώδους ἐπιδείξεως, ψευδοῦς καὶ ἀκκίρου κόσμου καὶ ἐπιπόνου σπουδῆς τῆς ὑψηγορίας, τῆς καταπλήξεως τοῦ ἀναγνώστου καὶ τῆς εἰς τὴν ἀχλὺν τῆς ἀσφαλείας καὶ τῶν ὑπερβολῶν περιτυλίξεως κοινοτάτων νοημάτων. Ὁ πεζὸς λόγος ἐπιζητεῖ τῆς ποιήσεως τὴν πτῆσιν, ἢ δὲ ποιήσῃ καταπίπτει κάτωθεν τῆς ταπεινότητος καὶ ψυχρότητος τοῦ πεζοῦ λόγου. Ἡ μούσα τῆς τραγῳδίας, τοῦ ἔπους καὶ τῆς ψῆδης ἦτο ἄφρονος καὶ ἄδοξος. Οὐδὲ ἐν ἔπος, οὐδεμίαν ᾠδὴν παρήγαγον οἱ λάτρεις τοῦ Ὀμήρου καὶ Πινδάρου· οὐδεμία κωμῳδία ἢ τραγῳδία ἐγράφη παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀττικοῦ θεάτρου· καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐκκλησίας ἠρκούντο νὰ θαυμάζωσι καὶ νὰ ἀντιγράφωσι τὰ ἀρχαῖα πρωτότυπα, καὶ οὔτε τῶν σχολῶν αἱ καθέδραι, οὔτε τῶν ἐκκλησιῶν οἱ ἄμβωνες ἐγέννησαν ἀντίζηλόν τινα τῆς φήμης τοῦ Ἀθανασίου καὶ τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ κ. Βικέλλας φαίνεται, ἵνα μὴ τι ἄλλο εἴπωμεν, ὑπερβολικὸς ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς παιδείας τῶν Βυζαντινῶν, ἐπιτυχᾶνε εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν κακῶν τοῦ βυζαντινοῦ συστήματος, ἅτινα ἀπεκάλυψεν ὁ κλονισμὸς, ὅστις προεκάλεσε καὶ παρηκολούθησε τὴν φραγκικὴν κατάκτησιν, καὶ πάνυ ὀρθῶς εἰς τὰ κακὰ ταῦτα ἀποδίδει τὴν ἐξήγησιν τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς διαλύσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Πολιτικὴ ἐλευθερία, συνέχουσα τὸ κράτος καὶ οὐδετεροῦσα τὰ μειονεκτήματα τοῦ συστήματος τῆς συγκεντρώσεως, δι' οὗ ἀπερρόφατο εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἢ ζωὴ καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς ἐπικρατείας, παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς δὲν ὑπῆρχεν· ἡ θρησκεία ἕνεκα τῆς ἐπικρατήσεως καὶ παραμορφώσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων κατήντησε ἀπλῆ δεισιδαιμονία, καὶ ἡ ἀγωγή τῶν λαῶν τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο τοσοῦτον ἀθλία, ὥστε κατέστησεν ἐπὶ τέλους αὐτοὺς ἀδιαφόρους καὶ ἀνικάνους εἰς τὴν διὰ τῶν ὄπλων ὑπεράσπισιν τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν. Ὄρθως δ' ἐπίσης παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς, ὅτι ὁ κλονισμὸς τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως ἐκαθάρισε κατὰ τινα τρόπον τὰ συγκροτοῦντα τὸ βυζαντινὸν σῶμα συγκεχυμένα στοιχεῖα καὶ ὅτι ἐν μέσῳ τῆς καταστρεπτικῆς ἀνατροπῆς ἐκείνης ἀνεφάνη ἀκαμίον τι πνεῦμα ἑλληνισμοῦ, ὅπερ ζωογονεῖ τὰς πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποπειράς καὶ ἐγκαινίζει τὴν δευτέραν περίοδον τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας, καθ' ἣν ἡ αὐτοκρατορία, καὶ τοι διατηροῦσα τὸ ῥωμαϊκὸν ὄνομα, λαμβάνει ὅμως ἀποκλειστικώτερον ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, καὶ νέον στάδιον ἀνοίγεται δι' αὐτήν.

Τοιοῦτό ἐστι τὸ δοκίμιον τοῦ κ. Βικέλλα, δι' οὗ ὁ συγγραφεὺς, ὡς λέγει ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ, «δὲν προέθετο οὔτε τὴν ἐπιδείξιν γνώσεων, οὔτε τὴν ἀποκάλυψιν νέας δῆθεν ἱστορικῆς θεωρίας, ἀλλ' ὅτι ἀπλῶς καὶ μόνον ἀπεπειραθῆ νὰ ἐκθέσῃ ἐν συνόψει τὰ πορίσματα τῶν περὶ τῆς βυζαντινῆς περιόδου μελετῶν καὶ ἀναγνώσεων αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἴσως οὕτω συντελέσῃ κατὰ τι εἰς τὴν διάδοσιν ὀρθοτέρας ἐκτιμήσεως

του Βυζαντινού κόσμου.» Είναι δὲ τοῦτο γεγραμμένον εἰς γλῶσσαν γλαφυράν καὶ καθαρεύουσαν, καὶ ἐξ αὐτοῦ φαίνεται, ὅτι ὁ κ. Βικέλλας οὐκ ὀλίγον ἐνέκυψεν εἰς τὴν μελέτην τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας.

Κατὰ τὴν λήξαν Ὀλυμπιάδα ὁ κ. Α. Μηλιαράκης ἐξέδωκε τὸν πρῶτον τόμον σπουδαίας μονογραφίας ἐπιγραφομένης «Κυκλαδικά, ἤτοι Γεωγραφία καὶ Ἱστορία τῶν Κυκλάδων νήσων, ἐν Ἀθήναις 1874.» Ὁ συγγραφεὺς διήρξε τὸ ὅλον σύγγραμμα εἰς τρεῖς τόμους, ὧν ὁ μὲν πρῶτος, ὁ ἄρτι ἐκδοθεὶς, περιλαμβάνει τὴν γεωγραφίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Κυκλάδων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς καταλήψεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων, ὁ δὲ δεύτερος θὰ περιλάβῃ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν καὶ ὁ τρίτος τὴν λεπτομερῆ γεωγραφικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν αὐτῶν περιγραφὴν, ἐν ἣ καὶ πλὴρῃ ὅσον οἶόν τε συναγωγὴν τῶν ἐκδεδομένων ἢ ἀνεκδότων αὐτῶν ἐπιγραφῶν. Ὁ κ. Μηλιαράκης ἐκ τοῦ δημοσιευθέντος πρώτου μέρους τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ φαίνεται ὅτι ἠσχολήθη πολὺ καὶ ἐμελέτησεν ἐμβριθῶς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γεωγραφίαν τῶν νήσων, ἃς περιγράφει, ἀντλήσας τὴν ὕλην ἐκ πηγῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον καθαρῶν καὶ ἀλανθάστων, δοὺς αὐτῇ ἐπιστημονικὴν διάταξιν καὶ ἐκθεὶς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα σαφῶς καὶ εὐκρινῶς. Ὅρθῶς δὲ ποιῶν δημοσιεύει καὶ πολλὰς παραπομπάς, ἀναγκαίας πρὸς διευκρίνησιν πολλῶν ἀσαφῶν ζητημάτων. Ὁ κ. Μηλιαράκης εἶναι καὶ κατὰ τοῦτο ἀξιέπαινος, ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἐπεχείρησε τὸ μέγα καὶ ἐπίπονον ἔργον τῆς συγγραφῆς καθολικῆς ἱστορίας τῶν Κυκλάδων, τοῦ πρὸ αὐτοῦ τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου Σύρου δημοσιεύσαντος κ. Τ. Ἀμπελά ἐπιστήσαντος ἰδίως τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν μεσαιωνικὴν καὶ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς νήσου.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐδημοσιεύθη ἐν Σμύρῃ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Χαμουδοπούλων, συγγραφέων ἢ μεταφραστῶν καὶ ἄλλων ἀξιολόγων συγγραμμάτων, ὁ πρῶτος τόμος τῆς ὑπ' αὐτῶν συγγραφείσης «Ἱστορίας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.» Ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν οὐδεμίαν ὑπῆρχεν ἄχρι τοῦδε ἱστορία τοῦ ἔθνους, ὅπερ μεγίστην ἔσχεν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας καὶ μεθ' οὗ σήμερον τοσοῦτον στενῶς συνδέεται ἡ τύχη ἡμῶν. Εἶναι ἀληθές, ὅτι πρὸ πολλοῦ ἠγγέλθη ὑπὸ τοῦ γλαφυροῦ μεταφραστοῦ τῆς Ῥωσικῆς ἱστορίας τοῦ Καραμζίνου κ. Κ. Σ. Κροκιδᾶ ἢ μετάφρασις τῆς σπουδαιοτάτης ἱστορίας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τῆς συγγραφείσης ὑπὸ τοῦ ἐμβριθοῦς Γερμανοῦ ἱστορικοῦ Χάμμερ ἄλλ' εἰσέτι ὁ μεταφραστὴς δὲν ἤγαγεν εἰς πέρας τὸ κολοσσιαῖον ἔργον, τυπωμένου ἤδη τοῦ ἑκτου τόμου καὶ συμπληρουμένου οὕτω μόλις τοῦ ἡμίσεως τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου συγγράμματος. Ἀλλὰ μέχρις οὗ δημοσιεύθῃ ἢ μετάφρασις αὕτη τῆς ἱστορίας τοῦ Χάμμερ καὶ πλουτισθῇ ἢ νεωτέρα ἡμῶν φιλολογία δι' ἐνὸς ἐκ τῶν σπανίων ἱστορικῶν ἔργων, ἐν ᾧ ἀμιλλᾶται ὁ μεταφραστὴς νὰ ἀνυψώσῃ τὴν μετάφρασιν εἰς τὸ ὕψος τοῦ πρωτοτύπου, τὸ ἔργον τῶν ἀδελφῶν Χαμουδοπούλων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σύνοψις τις τῶν ὁμοίου εἶδους ἱστορημάτων, τοσοῦτον μᾶλλον ὅσῳ ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν τὰ κείμενα τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν, ἢ ἱστορία τοῦ Χάμμερ, αἱ συγγραφαὶ τοῦ Χαϊρουλάχ καὶ Δ'εβδὲτ ἐφένδη, ἢ νεωτάτη ἱστορία τοῦ Λουτφῆ ἐφένδη, ὡς καὶ τινὰ ἄλλα ἱστορικὰ δοκίμια καὶ συγγραφαί.

Ἱστορία τῆς νήσου Σύρου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ὑπὸ Τιμ. Δ. Ἀμπελά. Ἐν Ἐρμουπόλει 1874. Ὑπὸ τοιοῦτον τίτλον ὁ φιλόπονος καὶ φιλόπολις κ. Ἀμπελάς ἐφιλοτιμήθη νὰ συγγράψῃ καὶ δημοσιεύσῃ εἰς ὀγκώδη τόμον, ἐξ 750 περίπου ἀποτελούμενον σελίδων, τὴν ἱστορίαν τῆς τέως ἀνιστορήτου νήσου Σύρου. Βεβαίως αἱ ἀκριβεῖς μονογραφίαι εἰσὶν ἀναγκαιοτάται, διότι ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ κατανοηθῇ ὁ βίος καὶ αἱ περιπέτειαι τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους καθ' ὅλα αὐτοῦ τὰ μέρη ἄλλα μεγίστας δυσχερείας καὶ ἀνυπερέβλητα πολλὰκις προσκόμματα ἀπαντῶσιν οἱ τοιαύτας μονογραφίας ἐπιχειροῦντες δι' ἕλλειψιν καθαρῶν πηγῶν ἢ ἀσφαλῶν ὁδηγῶν. Ὁ κ. Ἀμπελάς μέγαν τῶνόντι εἰσδείξατο ζῆλον εἰς τὴν συλλογὴν τῆς ἀναγκαιοῦσης πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ὕλης, καὶ καθόλου μὲν εἰπεῖν ἐν τῇ ἐκλογῇ αὐτῆς ἐπέτυχεν, ἐνιαχοῦ ὁμῶς διὰ τὰς εἰρημένας δυσκολίας ἀπεπλανήθη πού μὲν πλέον τοῦ δέοντος ἐκτεινόμενος πού δὲ καθιστάμενος σύντομος καὶ ἀσαφής περιέπεσε δὲ καὶ εἰς ἀμαρτήματα τινὰ περιγραφῶν τὰς ἀρχαιότητας καὶ τὰ νομίσματα τῆς νήσου καὶ τὴν θρησκευτικὴν κατάστασιν τῶν κατοίκων. Ἀλλ' ὁμῶς καὶ μεθ' ὅλας τὰς ἐλλείψεις ταύτας, προελθούσας ἴσως ἐκ τῆς μεγάλης σπουδῆς τοῦ συγγραφέως πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ μονογραφία τοῦ κ. Ἀμπελά εἶναι σπουδαία καὶ ωφέλιμος, θ' ἀποβῇ δ' ἔτι μᾶλλον χρησιμωτέρα, ἐὰν ὁ συγγραφεὺς ἐπιδιορθώσῃ τὰ παρεσφρησάντα ἀμαρτήματα ἐν δευτέρῃ ἐπιτι διορθωμένῃ ἐκδόσει.

Ἀξίαν λόγου μονογραφίαν ἐδημοσίευσεν καὶ ὁ τελειόφοιτος τῆς Νομικῆς κ. Κωνσταντῖνος Ν. Παπαμιχαλόπουλος περὶ τῆς πολιορκίας καὶ ἀλώσεως τῆς Μονεμβασίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῷ 1821.» Ὁ νεαρὸς συγγραφεὺς ἐπιθυμῶν νὰ καταστήσῃ ὅσον οἶόν τε ἀκριβεστέραν καὶ τελειότεραν τὴν ἐξιστόρησιν τῆς σπουδαίας πολεμικῆς πράξεως κατὰ τὴν ἐναρξίν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ἀγῶνος, δι' ἧς περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων τὸ σπουδαιότερον φρούριον τῆς Πελοποννήσου, δὲν ἠρέσθη εἰς μόνην τὴν μελέτην τῶν ἄχρι τοῦδε δημοσιευθέντων περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως πονημάτων, ἀλλὰ καὶ μαρτυρίας ἀξιόπιστων μαρτύρων παρεσβεθέντων κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἀλωσιν τῆς Μονεμβασίας καὶ δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ἔγγραφα δὲν παρέλείψεν, ὅπως λάβῃ ὡς ὁδηγὸς πρὸς σύνταξιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Ἀπαξ δ' ἀψάμενος τῶν περιπετειῶν τῆς ἐαυτοῦ πατρίδος κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ ὑπερ' ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς αὐτονομίας ἡμῶν ἑπταετοῦς πολέμου, δὲν

ἔκνησε νὰ ἀφηγηθῆ ἐν συνόψει καὶ τὴν ὅλην αὐτῆς ἱστορίαν. Ἡ μονογραφία αὕτη ὁπωσδήποτε τιμᾷ τὸν νεορὸν συγγραφέα καὶ παρέχει περὶ αὐτοῦ πολλὰς ἐλπίδας αἰσιωτέρου μέλλοντος ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ τῶν γραμμάτων.

Ἱστορία τῶν κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἐκστρατειῶν καὶ μαχῶν καὶ τῶν μετὰ ταῦτα συμβάντων, ὧν συμμετέσχει ὁ τακτικὸς στρατὸς ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1833, μεταγραφείσα μετὰ πλείστων ὁσῶν ἱστορικῶν γεγονότων ὑπὸ Χρήστου Σ. Βυζαντίου, συνταγματάρχου καὶ φαλαγγάρχου Ἀθηνῶν. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Κ. Ἀντωνιάδου, 1874. Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ἐδημοσιεύθη πρὸ ὀλίγου καὶ ἡ πρότερον ἐκδοθεῖσα νῦν δ' ἐπὶ τὸ τελειότερον μεταγραφείσα ἱστορία τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ παρὰ τοῦ συνταγματάρχου καὶ φαλαγγάρχου Ἀθηνῶν. κ. Χρήστου Σ. Βυζαντίου. Εἶναι ἀληθῶς παρήγορον ἐν τῷ μέσῳ τῶν συγκρούσεων τῶν πολιτικῶν παθῶν καὶ τῆς ἐξάφνης τῶν πνευμάτων ἐν τῇ μικρᾷ ἡμῶν κοινωνίᾳ νὰ βλέπη τις τοὺς ἀκαμάτους μαχητὰς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἐκπληροῦντας πάντοτε τὸ καθήκον αὐτῶν πρὸς τὴν πατρίδα. Εἰς τῶν ἀξιοπαίνων τούτων ἀλλὰ σπανίων ἀνδρῶν ἐστὶν ἀναμφιλέκτως καὶ ὁ κ. Βυζάντιος, ὅστις προθέμενος ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Ὁθωνοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, συγκατέμιξε λίαν ἐντέχνως καὶ τὰ ἱστορικά ἐκείνα συμβάντα, μεθ' ὧν στενωπώτα συνεδέετο ἡ τύχη τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Ὁ συγγραφεὺς εἶναι γνωστὸς εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν ἐξ ἄλλων τε ἔργων καὶ ἐκ τῆς ἑπτατόμου ἱστορίας τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος, ἐν ἧ θαυμασίως ἀνεπτύξε τὴν τέχνην περὶ τὸ γράφειν καὶ τὴν σπανίαν ἀμεροληψίαν περὶ τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν συναρμολόγησιν τῆς ὕλης. Ὁ κ. Βυζάντιος ὡς καλὸς ἱστορικὸς εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔργου αὐτοῦ παρουσιάζει τῷ ἀναγνώστῃ πιστὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀνερευνᾷ καὶ ὑποδεικνύει τὰ πραγματικὰ αἰτία, ὧν ἕνεκα ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα. Διαλαμβάνει δ' ἐν τῇ εἰσαγωγῇ αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν ὕλικῶν δυνάμεων ἐκατέρου τῶν διαμαχομένων μερῶν καὶ περὶ τῆς συστάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ σώματος τῶν Γενιτσάρων. Μετὰ δὲ τὸ προοίμιον τοῦτο ὁ συγγραφεὺς ἐξίστορει τὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἐν ἀρχῇ αὐτῆς συγκροτήσεως τοῦ τακτικοῦ σώματος, καὶ περιγράφει τὰς διαφορὰς πολιορκίας καὶ μάχας, ἐν αἷς ὁ τακτικὸς στρατὸς συνέπραξε μετὰ τοῦ ἀτάκτου, καὶ ἰδίως τὰ τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ, ἧς ἡ ἀντίστασις παρετάθη ἐπὶ ἕξι μῆνας διὰ τῆς ἐκπληκτικῆς μετὰ πυρίτιδος εισόδου εἰς αὐτὴν τοῦ ὑπὸ τὸν Φαβιέρων τακτικοῦ σώματος. Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Βυζαντίου ἔχει ὁμολογουμένως πολλὰ πλεονεκτήματα, τὸ μέγιστον δὲ πάντων εἶναι, ὅτι περιέχει τὰ σχέδια τῶν μαχῶν καὶ τῶν πολιορκιῶν, τῶν περιγραφομένων ἐν αὐτῷ, τὰς εἰκόνας καὶ τὰς βιογραφίας τῶν πρωτίστων ἀνδρῶν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἱστορικά τινα ἀνέκδοτα τῆς τότε ἐποχῆς. Ὁ συγγραφεὺς οὐδεμίαν, ὡς φαίνεται, παρεμέλησε θυσίας, οὐδενὸς ἐφεύθη κόπου, ὅπως καταστήσῃ τὴν σύγγραμμά αὐτοῦ ἀκριβὲς καὶ ἀξιοπεριεργον. Ὅπουδῆποτε δὲν ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς, ἐκεῖ συνεβουλεύθη τὰς μᾶλλον ἀξιοπίστους μαρτυρίας ἀνθρώπων παρευρεθέντων ἐν ταῖς μάχαις, καὶ κατὰ τοῦτο τὸ προκείμενον σύγγραμμα θεωροῦμεν ὑπέρτερον ἄλλων δημοσιευθέντων ἐπὶ τῇ θάσει ἀμφιβόλων μαρτυριῶν.

Ὁ κ. Κωνσταντῖνος Ξάνθης, Συντάκτης τῆς «Κρήτης», ἐδημοσίευσε τὸν πρῶτον τόμον τῆς ἱστορίας τῆς Κρήτης. Ἄν καὶ ὁ τίτλος, ὃν φέρει τὸ πονημάτιον τοῦτο, ἱστορικὴν ὑπόθεσιν τὴν πραγματείαν, εὐχαρίστως εἰδομεν, ὅτι τοπογραφικὰς καὶ στατιστικὰς μᾶλλον περιέχει ἢ ἱστορικὰς πληροφορίες, καὶ τοῦτο εἶναι καθ' ἡμᾶς ἡ μεγαλειτέρα τῆς μονογραφίας ταύτης ἀξία. Ἡ ἱστορία τῆς Κρήτης συνδεδεμένη οὕσα μετὰ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καθόλου καὶ τῆς γενικῆς ἱστορίας τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἀναντιρρήτως παρέχει πολλὰ ἀντικείμενα ἱστορικῆς μελέτης ἀξία· ὅταν ὅμως ἡ ἱστορία αὕτη δὲν ἀρύηται ἐκ πηγῶν ἀγνώστων ἄχρι τοῦδε καὶ εἰς τὴν σύνταξιν αὐτῆς ὁ συγγραφεὺς ἀκολουθῆ κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν ὕλην τοὺς πρὸ αὐτοῦ γράψαντας, δὲν ἔχει, ἐν τῇ σημερινῇ μάλιστα ἐποχῇ, τὴν ἀξίαν ὀρθῶν τοπογραφικῶν καὶ στατιστικῶν πληροφοριῶν. Βύχόμεθα δὲ νὰ ἐγκύψῃ ὁ κ. Ξάνθης καὶ ἐν τῷ μέλλοντι εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα καὶ νὰ συμπληρώσῃ τὸ χρήσιμον αὐτοῦ ἔργον.

Ὁ κ. Κωνσταντῖνος Ξάνθης ἐδημοσίευσε καὶ συνοπτικὴν ἱστορίαν τῶν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ναυμαχιῶν ὑπὸ τῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ἐπὶ τῇ θάσει προγενεστέρων μονογραφιῶν, Ἡ ἱστορία τῶν ναυμαχιῶν τούτων εἶναι σπουδαία καὶ δύσκολος ἐνταυτῷ σπουδαία μὲν, διότι αἱ ναυμαχίαι συνετέλεσαν μεγάλως εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, δύσκολος δὲ, διότι ὁ τὸ χάος τῆς ἱστορίας τῶν ναυμαχιῶν διαπλέων πυξίδα ἔχει ἀντιφάσεις τῶν λαβόντων εἰς αὐτὰς μέρος, ἰστία πολλάκις ἢ προγενεστέρων ἢ τὰς ἰδίας αὐτοῦ εἰκασίας, πηδάλιον συγγραφῆς, κατὰ τῆς ἀξιοπιστίας καὶ ἀκριβείας τῶν ὁποίων πολλὰ ἐγράφθησαν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ κ. Ξάνθης δὲν δύναται νὰ ᾔται ἀμέτοχος σφαλμάτων, τὰ λάθη ὅμως, εἰς ἃ ὑπέπεσε, δὲν ἀποσβύνουσι τὴν ὠφέλειαν, ἣν προύξενον τὰ μὴ λεληθασμένα μέρη τῶν συγγραφεῶν αὐτοῦ.

Μεταξὺ τῶν ἀξίων μνηστῶν διδακτικῶν ἱστορικῶν συγγραμμάτων εἶναι τὰ *Νεοελληνικά* τοῦ μακαρίτου Ἀναστασίου Πολυζωίδου, ἧτοι «Τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα κυριώτερα συμβάντα καὶ ἡ κατάστασις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἀπὸ ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἕως τοῦ ἐσχάτου ὑπὲρ αὐτονομίας ἐθνικοῦ ἀ-

γῶνος (146 π. χ.—1821 μ. χ.), ἐν Ἀθήναις 1874. Ὁ μακαρίτης Α. Πολυζωίδης, καὶ ἐξ ἄλλων προγε-
νεστέρων σπουδαίων ἐργῶν γενόμενος γνωστὸς τοῖς λογίοις τῶν Ἑλλήνων, ἐπελάβετο ἀπὸ πολλοῦ τῆς συν-
τάξεως καταλλήλου ἐλληνικῆς ἱστορίας, ὅπως αὕτη χρησιμεύσῃ ὡς κείμενον τῆς διδασκαλίας αὐτῆς ἐν τοῖς
ἡμετέροις Γυμνασίοις. Πρὶν δ' ἢ προβῆ εἰς τὴν δημοσίευσιν τοῦ πονήματος αὐτοῦ, ὑπέβαλε τοῦτο εἰς τὴν
κρίσιν τῆς ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου διορισθείσης ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις διεξεληθούσα μετὰ πολλῆς ἐπιστα-
σίας τὸ ὑποβληθέν αὐτῇ χειρόγραφον σύγγραμμα, ἐπιγαφόμενον Ἑλληνικά, ἀπήτησε μὲν παρὰ τοῦ συγ-
γραφέως τροποποιήσεις τινὰς καὶ διορθώσεις, ἀπεφάνθη δ' ἐν συνόλῳ περὶ τοῦ συγγράμματος, ὅτι «εὔρεν αὐτὸ
ἅπολλαχῶς ἀξιόλογον καὶ πρὸς τὸν συνεταιχθῆ σκοπὸν χρησιμώτατον, διότι καὶ τὴν λέξιν ἔχει κυρίαν καὶ
ἐν τῇ φράσει εὐκόλον καὶ τῶν ἐκάστοτε ὑποκειμένων τὴν ὑποτύπων ἐναργῆ καὶ τὴν κρίσιν φέρει ὅχι ἡμαρ-
νητένην καὶ τῆς νεωτέρας ἱστορικῆς ἐπιστήμης οὐδαμῶς ἀπολείπεται· οὐχ ἦττον δὲ καὶ ἡ φιλολογία καὶ
ἡ καλλιτεχνία τῶν ἀρχαίων ἱστοροῦνται ἐν αὐτῷ ἀκριβῶς.» Καὶ τῷ ὄντι ὁ συγγραφεὺς οὐδεὶς ἐφείσθη
κόπου ὅπως ἀναδράμῃ εἰς τὰς πηγὰς, καὶ ἐκεῖθεν ἀντλήσῃ ὕλην λίαν πρὸς σφοδρον εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεο-
λαϊαν, καὶ ὅπως ἐπενέγκῃ εἰς τὸ πόνημα αὐτοῦ τὰς βελτιώσεις, αἷς ὑπαγορεύει σήμερον ἢ πρόδος τῆς ἱστο-
ρικῆς ἐπιστήμης, ὥστε ὁ μαθητὴς δύναται ἐκ τοῦ συγγράμματος τούτου νὰ λάβῃ ὅπως οὐκ ἀκριβῆ γινώσκιν οὐ
μόνον τῶν πολεμικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πνευματικῶν ἐργῶν τῶν ἐνδόξων αὐτοῦ προγόνων, καὶ ἐνὶ λόγῳ νὰ
γνωρίσῃ τὸν βίον τῆς Ἑλλάδος κατὰ πάσης αὐτοῦ τὰς σχέσεις καὶ ἐκδηλώσεις. Τὸ διδασκτικὸν δὲ τοῦτο
σύγγραμμα ὁ κ. Πολυζωίδης κατέστησεν ὑπέρτερον ἄλλων ὁμοίων συγγραμμάτων διὰ τῆς συντάξεως τῶν
Νεοελληνικῶν, ἥτοι διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἐξιστορήσεως τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα κυριωτέρων συμβάντων ἀπὸ τῆς
ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μέχρι τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ἀγῶνος ἐν ἔτει 1821. Τὸ ἔργον τοῦτο
ἐσκόπει νὰ δημοσιεύσῃ ὁ γηραιὸς συγγραφεὺς, ὅτε τὸ δρέπανον τοῦ θανάτου ἀπέκοψε τὸ νῆμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ.
Ἄλλ' εὐτυχῶς οἱ συγγενεῖς τοῦ μακαρίτου Πολυζωίδου ἐξέδωκαν αὐτὸ εἰς φῶς. Τὰ «Νεοελληνικά», ἀρχό-
μενα κυρίως ἀπὸ τῆς δουλείας σύμπαντος τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ὑπὸ τοῦς Ῥωμαίους, καὶ θεωρούμενα ὡς
παράρτημα ἢ ἐξακοιούθησις τῶν «Ἑλληνικῶν», οὐδαμῶς ὑπολείπονται ἐκείνων, διότι καὶ ἐν τούτοις ὡς
καὶ ἐν ἐκείνοις ἀνευρίσκει ὁ ἀναγνώστης ἀκριβεῖαν καὶ θαθεῖαν κρίσιν περὶ τῶν γεγονότων καὶ
τὴν ἐξέτασιν τῆς καταστάσεως τῆς ἐλληνικῆς παιδείας τῶν χρόνων ἐκείνων, ἥτις ὑπῆρξε τὸ ἰσχυρότερον ἐλα-
τήριον τῆς ἐθνικῆς τῆς Ἑλλάδος ἀποκαταστάσεως. Εἰς τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα ἀφορῶντες καὶ εἰς τὸ ὅτι
τὸ σύγγραμμα τοῦτο συνεγράφη κατὰ τοὺς κανόνας τῆς σημερινῆς προόδου τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης, δυνά-
μεθα ἀδιστακτικῶς νὰ κατατάξωμεν αὐτὸ μετὰ τῶν μᾶλλον εὐμεθόδων καὶ ἀρίστων διδασκτικῶν βιβλίων
ἐν τοῖς ἡμετέροις Γυμνασίοις.

Ὁ πρὸ ὀλίγου περὶ τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν τῇ ἐθνικῇ Πανεπιστημίῳ καὶ λίαν ἐπιτυχῶς ὑποστὰς τὰς
διδασκαλικὰς ἐξετάσεις κ. Παραγῆς Α. Καθαδικίος ἐδημοσίευσεν ἐν ἔτει 1873 τὴν βιογραφίαν τοῦ ἀκροτά-
του ποιητοῦ, ἱστορικοῦ καὶ φιλοσόφου τῆς 11' ἑκατονταετηρίδος, τοῦ δαμιονίου Βολταίρου. Ὁ νεαρὸς συγγρα-
φεὺς ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, ὅπερ ὡς ἀπαρχὰς τῶν σπουδῶν αὐτοῦ παρουσιάζει εἰς τὸ κοινόν, προομιμαζόμενος ὀρ-
θῶς ἀποφαίνεται περὶ τοῦ βιογραφουμένου προσώπου λέγων. «Καὶ ναὶ μὲν δὲν εἶναι οὗτος (ὁ Βολταίρος) πα-
ραγωγικὸν πνεῦμα, ὡς ὁ Νεύτων, ὁ Λεϊβνίτιος, ὁ Κέπλερος, ὁ Λάωκιος καὶ οἱ τοιοῦτοι· ἀλλ' ἔχει τὴν μεγί-
στην ἀξίαν τοῦ μάλιστα ἐν ἄλλῳ τινί. Ὁ Βολταίρος, εἴπερ καὶ ἄλλος τις, εὐηργέτησε τὴν ἀνθρωπότητα
ὑάναφανεις θερμότητος ὑπέρημαχος τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ πνεύματος καὶ κηρύξας ἀσπονδον
ὑπόλεμον κατὰ τοῦ τότε ἐπικρατοῦντος φανατισμοῦ καὶ τῶν προλήψεων.» Καὶ τῷ ὄντι ὁ Βολταίρος, ὢν ἡ
ἀνωτάτη ἐκφρασις τοῦ φρονήματος καὶ χαρακτηρὸς τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, καὶ ἐκφράζων μετὰ τῆς ἀμμιήτου κομ-
ψότητος καὶ τῆς γαλλικῆς εὐφυΐας ὅτι μετ' ἀκραιφνοῦς ἡ σκοτεινῆς συνειδήσεως ἐκυμάτιζεν ἐν ταῖς ψυχαῖς
τῶν Γάλλων, οἷτινες πάντες ἀπὸ τῆς βασιλείας Λουδοβίκου τοῦ 14' ἠγέρθησαν κατὰ τῆς πολιτικῆς καὶ ἐκ-
κλησιαστικῆς δεσποτείας, ἐτέλεσε τὸ ἥρακλειον ἔργον τῆς καθάρσεως τοῦ αὐγεϊακοῦ σταύλου τῆς προσπε-
ποιημένης ὑποκριτικῆς εὐσεβείας καὶ δεισιδαιμονίας, καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἐπετέλεσεν ἐντελῶς· ἀλλὰ δημιουργί-
κος μεταρρυθμιστὴς ὁ Βολταίρος δὲν ἀνεδείχθη. Ὁ κ. Καθαδικίος θελήσας νὰ βιογραφήσῃ τὸν κορυφαῖον τῶν
ἀνδρῶν τοῦ 11' αἰῶνος εὔρεθη εἰς δυσχερῆ θέσιν ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν πηγῶν· διότι οὐδεὶς ἄλλος ἀνὴρ
ἔτυχε κριτῶν τοσοῦτον διαφερόντων τὴν γνώμην ὅσον ὁ Βολταίρος· ὅπαδοι καὶ λάτρεις αὐτοῦ εἶναι ἡ μείζων
μερὶς τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους μέχρι τῆς σήμερον. Πολλοὶ ἀναγνωσκουσιν αὐτὸν μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐν Γερ-
μανίᾳ, ἐν δὲ τῇ Ἰταλίᾳ ἦσαν ἀκόλουθοι αὐτοῦ θερμοὶ ὄλοι οἱ κατακρίνοντες τὴν ἐκκλησιαστικὴν δεσποτεῖαν
τοῦ Πάπα καὶ τὴν αὐστριακὴν ξυνοκρατίαν. Ἄλλοι ὅμως καταβοῶσι κατ' αὐτοῦ, ὡς τοῦ θρασυτάτου ἀθέου,
τοῦ ἀνυπατάτου ποτε ἐν τῷ κόσμῳ. Πολλοὶ θεολόγοι δὲν εὐρίσκουσι λέξεις νὰ ἐκφράσωσιν τὴν ἀποτροφὴν
αὐτῶν κατὰ τοῦ γεννήματος τούτου τοῦ Σατανᾶ, δὲν παραπέμπουσι εἰς τὴν κόλασιν. Τὴν δυσχέριαν ταύ-
την συναισθανόμενος ὁ νεαρὸς βιογράφος λέγει ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ «... ἄπαντες οἱ βιογράφοι τοῦ Βολταί-
ρου διαιροῦνται δυστυχῶς εἰς δύο ἀνίστους μὲν ἀλλ' ἀντιθέτους τάξεις, οἱ μὲν προσπαθοῦσιν ἵνα παραστή-
σωσιν αὐτὸν ὡς τὸν ὑπέρτατον καὶ τελειότερον ἀνδρα τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ δὲ ὡς ἐπιβλαβέστατον τῇ πα-
τριδί του καὶ ὡς ἀνθρωπὸν ἀξιωματικῶς διαγωγῆς (τοιοῦτος εἶναι μάλιστα ὁ Λεπᾶν). Παρὰ τῶν κληρικῶν
ὑβεδαίως καὶ τῶν μοναρχικῶν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπαιτήσωμεν ἵνα σέβωνται ἐπαξίως τὸν θανάσιμον αὐτοῦ
ὑπολέμιον· τούτου δ' ἕνεκα τοὺς ἐχθρικοὺς τούτους βιογράφους τοῦ Βολταίρου ἐγκαταλείπομεν εἰς τὴν τύ-

υχν των. Ο κ. Καββαδίας εν τῇ συγγραφῇ τῆς προκειμένης βιογραφίας, λαβὼν ὑπ' ὄψιν πολλὰ βοηθητικὰ συγγράμματα καὶ τινὰς σπουδαίους βιογράφους, ἰδίως δὲ στηριχθεὶς ἐπὶ τῶν ἀλληλογραφῶν τοῦ Βολταίρου καὶ τῶν ἀπομνημονευμάτων αὐτοῦ, προετίμησε τὸν ἐκλεκτικὸν τρόπον καὶ κατέληξεν εἰς συμπεράσματα λίαν εὐνοϊκὰ ὑπὲρ τοῦ πολλαχῶς κατηγορουμένου μεγάλου ἀνδρός. Ὁ Βολταίρος, λέγει ἐν τέλει, ὅστις κατηγορεῖται ἐπὶ τῇ ἄκρᾳ αὐτοῦ ἀσεβείᾳ περὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ ἐπὶ τῇ ἐντόνῳ μάλιστα σπουδῇ αὐτοῦ πρὸς ἀνατροπὴν αὐτῆς, ἤθελε κυρίως νὰ καταστρέψῃ οὐχὶ τὸν τὴν καθολικὴν θρησκείαν ἀποτελοῦντα χριστιανισμὸν, ἀλλὰ τὸν παπισμὸν, «καὶ ἐδικαιούτο καὶ ἔπρεπε νὰ συνεργῇ ὑπὲρ τῆς τοιαύτης καταστροφῆς, διότι ὁ παπισμὸς ὁμολογουμένως τείνων πρὸς τὴν παγκόσμιον ἐξουσίαν ἐνὸς ἀνθρώπου ἀντιπροσώπου δῆθεν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔχων ὑπὲρ τὰς μισαροὺς καὶ πονηροὺς ἐδέσμευε τὴν πνευματικὴν ἐλευθερίαν καὶ περιέβαλε πανταχοῦ τὰς νουολήψεις καὶ δευσιδαιμονίας, ἵνα ἐπ' αὐτῶν τούτων ἰδρῦσθαι τὸ τυραννικὸν καὶ ἀσεβὲς κράτος του. Οὗτος ἐγένετο πρὸς τούτους ὁ πρόξενος τῶν τριμερωτέρων συμφορῶν τῆς Εὐρώπης.» Ὁ Βολταίρος τῶντι καταφερόμενος σφοδρῶς κατὰ τῆς ἐκκλησίας δὲν ἐσκόπει νὰ προσβάλλῃ τὴν θεότητα· ἐσκόπει νὰ καταστρέψῃ τὸ βέβηλον τοῦ ΙΗ' αἰῶνος δυτικῶν ἱερατειῶν, ὅπερ, κατὰ τὴν ὁμολογίαν καρδινάλιου τινός, εἶπεν ὡς ὄφισ ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ θυσιαστηρίου, ἵνα μετ' ὀλίγον ἀναβῆθαι οὐχὶ εἰς τὴν οὐράνιον, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπίγειον βασιλείαν. Ἐν τούτῳ δὲ συνῆθη εἰς τὸν Βολταίρον τὸ αὐτὸ ἀτύχημα, ὅπερ καὶ εἰς τὸν Διομήδη ἐνώπιον τῆς Τροίας, ὅστις πιστεύων ὅτι κατεδίωκεν ἐχθρὸν Τρῶα, ἔτρωσε θεὸν, τὸν Ἄρην. Διὸ καὶ πολλοὶ εἶπον, ὅτι ὁ Βολταίρος καταπολεμῶν τὴν θεοβλάβειαν ἐπήδησεν εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον καὶ ὑπέσκαψε πᾶσαν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν πίστιν καὶ αὐθεντείαν· ἀλλ' ὅμως οὐχὶ ὁ Βολταίρος, ἀλλ' ὁ ἀπολυτισμὸς τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας, ὁ ἐκλελυμένος καὶ διεσθαρμένος αὐτῶν βίος, τὸ ἀσεβὲς παράδειγμα, δι' οὗ ἡ ἀυλὴ προηγείτο εἰς τὸ ἔθνος, ἔφερον τὴν ἀθείαν καὶ τὴν κοινὴν διαφθορὰν τῶν ἠθῶν, καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου ἔνοχοι τούτου εἶναι οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας. Εἶναι παλαιὸν ῥητὸν, «φιλεῖ τὸ ὑπέκοον νόμοις τοῖς τοῦ ἄρχοντος βιοῦν, *Regis ad exemplum totus componitur orbis*», ἡ δὲ γαλλικὴ ἀυλὴ καὶ αἱ ἀνώτεροι τῆς γαλλικῆς κοινωνίας τάξεις ἔζων, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Σατωβριάνδου ἐν νουομισμένη διαφθορᾷ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ φιλολογία ὅλων τῶν αἰῶνων οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ καθρέπτης καὶ ἀντανάκλασις αὐτῶν, διὰ τοῦτο ὁ Βολταίρος διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ κατὰ θεωρίαν ἦτο ἀντανάκλασις τοῦ βίου καὶ τῆς διαγωγῆς τῶν δύο Λουδοβίκων. Εἰς αὐτὸν συνέπιπτον, ὡς εἰς τινὰ ἐστὶν φωτὸς, αἱ ἀκτῖνες τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ καὶ ἐξέφραζεν αὐτὸς τραγῶς, ἀπαθῶς, αὐθαδῶς, ἂν θέλωμεν, ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἐκινεῖτο ἐν ταῖς ψυχαῖς πάντων τῶν συγχρόνων αὐτοῦ μετὰ μείζονος ἢ ἐλάσσονος συνειδήσεως, καὶ ὅτι μετὰ τῆς αὐτῆς συνειδήσεως ἐλαλεῖτο καὶ ἐπράττετο ψυχρῶς καὶ ἀνυποστόλως. Ἐκ τῶν εἰρημῶν ἐπιταί, ὅτι τὰ συγγράμματα τοῦ Βολταίρου ἐξήπλωσαν μόνον τὴν ἀθείαν καὶ τὴν κακοήθειαν, εἰς ἃς οἱ βασιλεῖς πολὺ πρότερον εἶχον ἀνοίξει διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀπάστα· τὰς θύρας. Τὸ δεῦτερον μέρος τοῦ συμπεράσματος τούτου περικδέχεται ὁλοσχερῶς ὁ κ. Καββαδίας ὡς πρὸς τὸ πρῶτον δὲ ζητεῖ νὰ δικαιώσῃ τὸν Βολταίρον λέγων, ὅτι «ὁ Βολταίρος δὲν ἦτο καθόλου ἐπιτήδειος ἵνα παρουσιασθῇ ὡς θρησκευτικὸς ἀναμορφωτής. Ἐν τῇ σφοδρᾷ ζήσει καὶ γοργότητι τοῦ πνεύματός του διενόηθη νὰ καταστρέψῃ, καὶ νὰ καταστρέψῃ τὸ φοβερὸν κτηρὶον τὸ ἀπειλοῦν σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα· ὅπως δ' ὀλιγόρρι περὶ τοῦ μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην ἀμέλλοντος νὰ ἐπικρατήσῃ, καθότι πάντοτε ἡ ἀνθρωπότης θά εὐρίσκετο εἰς κρείττονα κατὰστασιν.»

Ὁ κ. Καββαδίας ἐν τῇ προκειμένῃ βιογραφίᾳ δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν ἔρευνην μόνον τοῦ χαρακτήρος τοῦ Βολταίρου, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλολογικὴν αὐτοῦ ἀξίαν ἐξετάζει ὡς ποιητοῦ, ἱστορικοῦ καὶ φιλοσόφου γράψας μὲν ἐν γένει περὶ πάντων τῶν φιλολογικῶν ἔργων τοῦ ἀνδρός, ποιήσας δ' ἐκτελεῖ ἀνάλυσιν τῶν σπουδαιότερων. Ὡς ποιητὴν δραματικὸν ἐξετάζων τὸν Βολταίρον θεωρεῖ αὐτὸν οὐχὶ μὲν ὑπέρτερον τοῦ Κορνηλίου καὶ τοῦ Ρακίνα, οὐχὶ δὲ καὶ κατώτερον αὐτῶν. Ὁ Βολταίρος ἐπὶ 50 σχεδὸν ἔτη ἐδραματούργει ἀπὸ τοῦ 1718—1765· ἔγραψε δὲ τραγωδίας λαμβάνων τὴν ὑπόθεσιν ὡς συνειθίζον τότε ἐκ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, τὸν Οἰδίπουν, τὸν Ορέστην, τὸν Βροῦτον, τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος, ἀλλ' ἔφερον ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ χαρακτήρας ἐκ τῆς νεωτέρας εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας, πρᾶγμα μὴ γενόμενον ἢ μᾶλλον κατακρινόμενον μετὰ τὸν Σιδ τοῦ Κορνηλίου. Ἡ *Zaira*, ἐν ἣ ὑπόκειται ὑπόθεσις χριστιανικὴ, καὶ ὁ *Μωάμεθ* θαυμάζονται παρὰ τῶν Γάλλων κριτικῶν ὡς τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Βολταίρου. Ἐποίησε δὲ καὶ ἔπος τὴν *Ἐρρικιάδα* εἰς στίχους λεγομένους Ἀλεξανδρινούς, θαυμαζόμενον μέχρι τινός παρὰ τῶν Γάλλων, ἀλλὰ πλήρες τοῦ συνήθους ψυχροῦ πάθους τῆς λεγομένης κλασικῆς σχολῆς.

Ἐν δὲ τῇ ἱστορίᾳ, λέγει ὁ κ. Καββαδίας, πρῶτος ὁ Βολταίρος μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν διεγράψαζε στάδιον εὐρύτερον, ὠφελιμώτερον καὶ ἐπιστημονικώτερον. Αἱ ἱστορίαι του δὲν περιστρέφονται εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν γεγονότων, τῶν πολέμων καὶ τῶν ἐπαναστάσεων τῶν λαῶν, ἀλλ' εἰς τὴν κατὰ τὰ γεγονότα ἀπεικόνισιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ εἰς τὸ φιλοσοφικὸν ἐξαγόμενον τῆς πείρας ἀπάντων τῶν ἐθνῶν καὶ ἀπάντων τῶν αἰῶνων.» Καὶ τῶντι ὁ Βολταίρος ὡς ἱστορικὸς ἀνέωξε νέαν ἐποχὴν διὰ τοῦ *Essai sur les moeurs et l'esprit des nations*, τῆς πρώτης δηλ. συνόψεως καθολικῆς ἱστορίας, γεγραμμένης οὐ μόνον διὰ τοῦς λογίους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ κοινὸν ἄπαν· διὰ τοῦ συγγράμματος τούτου ἀνεῳχθη νέα ἱστοριογραφία ὁδός, ἂν καὶ ἄλλως ἐπιπέλαιον τὴν σήμερον διὰ τὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης θεωρεῖται.

Τελευταίον δὲ περὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Βολταίρου ὁ βιογράφος αὐτοῦ λέγει, ὅτι εἶναι «σαφὴς καὶ καθαρὰ πᾶσης ἀγυρτίας καὶ ὑποκρισίας.» Ὁ Βολταίρος ὡς φιλόσοφος κατέστη πρᾶγματι τύπος καὶ παράδειγμα τοῦ

πραγματεύεσθαι φιλοσοφικά αντικείμενα, εὐληπτος τοῖς πᾶσι, σαφής, πρακτικός χρώμενος αἰετοτε λαμπρᾶ καὶ δηκτικῇ σκωπτικότητι. Ὡστε ὀρθῶς ἐχαρακτήρισε τὰ συγγράμματα τοῦ δαιμονίου τούτου ἀνδρὸς ὁ κ. Καββαδίας ὡς τὸν τηλαυγέστατον φάρον, τὸν διαφωτίζοντα τὰ ἔθνη, καὶ ὡς τὸ ἰσχυρότατον προπύργιον κατὰ τῆς ἐπανόδου τῶν προλήψεων, τῶν δεισιδαιμονιῶν καὶ τῆς βαρβαρότητος.

Τὸ ἔργον τοῦ κ. Καββαδίου εἶναι ἄξιον λόγου καὶ διὰ τὴν ὀρθὴν κρίσιν, ἣν ὁ νεαρὸς οὗτος βιογράφος δεικνύει περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης πρὸς σύνταξιν τῆς βιογραφίας τοῦ κορυφαίου ἀνδρὸς τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῆς Γαλλίας καὶ διὰ τὴν εὐληπτον καὶ καθαρεύουσαν γλῶσσαν, ἣν ἀπαντᾷ ὁ ἀναγνώστης διερχόμενος τὸ ὅλον σύγγραμμα. Τοιαύτας δὲ παρουσιάζων εἰς τὸ κοινὸν ἀπαρχὰς τῶν σπουδῶν αὐτοῦ ὁ κ. Καββαδίας ὑπισχνεῖται θεαίως πολλῶν κρείττονα ἐν τῇ μέλλοντι διανοητικῇ προίοντα, διὸ καὶ δικαίως ἐπικαλεῖται τὴν ἐπιεικῆ κρίσιν τοῦ κοινοῦ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔργου.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ.

Καρόλου Χόφφ οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι, ἀνασκειὴ τῶν θεωριῶν Φαλλμεράϋρ. Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον μετέφρασε καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν ἐν ἔτει 1872 ὁ ἐν Βενετίᾳ καθηγητὴς κ. Φραγκῆσκος Ζαμβάλλης τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Καρόλου Χόφφ ἐν τῇ ἐλληνικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ (τόμ. ΣΤ' σελ. 80—119) γενομένην ἀνασκειὴν τῶν θεωριῶν τοῦ Φαλλμεράϋρ. Προκειμένου περὶ ἀναιρέσεως τῆς ἀλλοκότου γνώμης, ἣν ὁ μισέλλη γερμανὸς δι' ἐσχυσήθη ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ μετὰ πολλῆς δυσμενείας κατὰ τῶν Ἑλλήνων συνταχθεῖσα ἱστορία τῆς Πελοποννήσου, ἤθελεν εἶναι ἀσύγνωστος ἀμέλεια νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ τῆς ἀξίας τῆς μεταφράσεως, ἐνῶ πᾶσαν τὴν προσοχὴν ἡμῶν πρέπει νὰ ἀπορροφήσῃ ἡ ἐξέτασις τῶν ἐσφαλμένων σκέψεων τοῦ Φαλλμεράϋρ καὶ τῶν σπουδαίων ἀντιρρήσεων τοῦ κ. Χόφφ.

Ὁ Φαλλμεράϋρ ὠρμηθὴ εἰς τὸν παραδόξον αὐτοῦ δι' ἐσχυσισμόν ἐκ τῶν μαρτυριῶν τοῦ ἐξ Ἐπιφανείας τῆς ἐν Κοιλησούριᾳ Ἀντιοχείας ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ Εὐαγρίου, γράψαντος περὶ τὸ 593 μακρὰν τῆς Ἑλλάδος, τοῦ πατριάρχου Νικολάου Β' (1084—1111), τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ ἐκ τινων ἄλλων περικοπῶν βυζαντινῶν συγγραφέων. Καὶ ὁ μὲν Εὐάγριος (ΣΤ', 10) λέγει, ὅτι καταθλιφθεὶς ὑπὸ σεισμοῦ τῆς Ἀντιοχείας 31 Ὀκτωβρίου 589, καθ' ὃν χρόνον τὸ στράτευμα ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀνηγόρευεν αὐτοκράτορα τὸν Γερμανὸν (οἱ Ἄραβες δις μέχρι τοῦ καλουμένου μακροῦ τείχους διελάσαντες, Συγγιδόνα, Ἀγγιάλόν τε καὶ ἄτην Ἑλλάδα πᾶσαν καὶ ἑτέρας πόλεις καὶ γροῖρια ἐξέπολιώρησαν καὶ ἠγῶν ἀποδίαιτο ἀπολλύντες ἀπαντα καὶ πυροπολοῦντες, τῶν πολλῶν στρατευμάτων κατὰ τὴν ἐφ' ἂν διατριβόντων.» Ὁ δὲ πατριάρχης Νικόλαος ἐν συνοδικῷ ἐγγράφῳ, ὃ ἐπέστειλε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον Α' ἐκφράζεται ὡδε: «Διὰ τὸ ἐν τῇ καταστροφῇ τῶν Ἀράρων παρὰ τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων καὶ πρωτοκλήτου Ἀνδρέου ὀφθαλμοφανῶς πρηνέμενον θαῦμα ἐπὶ διακοσίαις δέκα ὀκτώ χρόνοις ὅλοις κατασχόντων τὴν Πελοπόννησον καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἀποτεινομένων ὡς μηδὲ πόδα βαλεῖν ὅλους δύνασθαι ἐν αὐτῇ Ῥωμαῖον ἄνδρα» (δηλ. Βυζαντινὸν, βασιλικὸν ὑπάλληλον). Κωνσταντῖνος δ' ὁ Πορφυρογενήτης ἐν τῇ περὶ θεμάτων συγγράμματι αὐτοῦ λέγει: «Ἐσθλαβῶθη πᾶσα ἡ χώρα καὶ γέγονε βάρβαρος, ὅτε ὁ λοιμικὸς θάνατος πᾶσαν ἐδόσκειτο τὴν οἰκουμένην, ὅπηννα (σελ. 741—775) Κωνσταντῖνος ὁ τῆς κοπρίας ἐπώνυμος τὰ σκήπτρα τῆς τῶν Ῥωμαίων διδείπεν ἀρχῆς.»

Τὰς δύο πρώτας περικοπὰς τοῦ Εὐαγρίου καὶ τοῦ πατριάρχου Νικολάου παρεξηγησάντων ὁ Φαλλμεράϋρ ἐξάγει τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ Ἄραβες εἰσβαλόντες εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐντὸς ὀλίγων τινῶν ἡμερῶν, ἐξωλόθρευσαν ἀπανταχοῦ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, κατέστρεψαν δὲ καὶ ἐπωρόλησαν ὅλα τὰ χωρία καὶ τὰς πόλεις, καὶ ἀπὸ τοῦ 589—807 ἱδρυσαν ἐν Πελοποννήσῳ κράτος ἀραβικὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου, περιλαμβάνον πρὸ πάντων τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῆς γνώμης αὐτοῦ φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Ναβαρίνου, ὅπερ, λέγει, ὑπάρχει σαφὲς ἔχνος ὅτι ὑπῆρχεν ἔδρα Ἀράβων. Ἐπὶ δὲ τῆς μαρτυρίας Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐρειδόμενος ὁ μισέλλη γερμανὸς ἀποφαίνεται, ὅτι τὸ μέσον τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρξε κρίσιμον εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος, διότι κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον αἰοιμώδης νόσος, οἷόν τι πῦρ ἐπινεμόμενον ἐπὶ τὴν Μονεμβασίαν καὶ Ἑλλάδα καὶ παρακειμένους τόπους ἦλθε, καὶ καθ' οὗς τόπους τὸ φθοροποιὸν ἐπεφύκει πάθος ἅπαν ἀνθρώπων γένος ἐπινεμόμενον διώλυέ τε καὶ ἐξηφάνισε,» καὶ ὅτι τότε γυμνωθεῖσας ἀνθρώπων τῆς χώρας, εἰσέβησαν ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ ἐτι πόρρωθεν πολυπληθὴ σμήνη Σλάβων, δι' ὃ καὶ οἱ συγγραφεῖς τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος ὀνομάζουσι τὴν Ἑλλάδα χώραν αἰσθλαβωμένην. Ἐξ ἀπασῶν λοιπῶν τούτων τῶν μαρτυριῶν ὁρμηθεὶς ὁ Φαλλμεράϋρ δι' ἐσχυσήθη τὴν ἀλλοκότον γνώμην, ὅτι «ὀλόκληρος ἡ ἐλληνικὴ φυλὴ ἐξωλοθρεύθη ὑπὸ τῶν τὴν Ἑλλάδα ἐπιδραμόντων καὶ ἐν αὐτῇ εἰσοικισθέντων Σλάβων, καὶ ὅτι εἰς τῶν σημερινῶν χριστιανῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου τὰς φλέβας δὲν κυκλοφορεῖ οὐδὲ ῥανὶς ἀρχαίου ἐλληνικοῦ αἵματος.»

Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Φαλλμεράϋρ, ὡς καὶ ἄλλαι ἱστορικαὶ παραδοξολογίαι, εὔρε κατ' ἀρχὰς ὁπαδοὺς ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον καὶ ἐναντίους ὀχι εὐκαταφρονήτους, ὡς τὸν Καπιτάρ, Ζιναϊάσην, κ. λ., καὶ

ἤδη διὰ τὰς ἀκρίτους καὶ ἐμπαθεῖς ὑπερβολάς, εἰς ἃς ὑπέπεσεν αὐτὸς ὁ Φαλλμεράϋρ μὴ περιορίσας πλέον τὸν ἐντελῆ ἐσλαβισμόν εἰς τὴν Πελοπόννησον «τῆν ὑπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς Μωρέως ὡς σλαβικὴν, κατ' αὐτὸν, ἐνδεδειγμένην,» ἀλλὰ ζητήσας νὰ ἀποδείξῃ ὡς ἐσλαβωμένην καὶ τὴν Ἀττικὴν, κυριώτατα δὲ τὰς Ἀθήνας, ὑπέσκαψε τὸ θεμέλιον τοῦ οἰκοδομήματος αὐτοῦ. Μεταξὺ δὲ τῶν γενομένων εἰς τὰς δοξασίας τοῦ Φαλλμεράϋρ ἀνασκευῶν διακρίνεται ἰδίως ἡ τοῦ Καρόλου Χόφφ, ἥτις ἐστὶ πολύτιμος ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν. Ἐνασχολούμενος ὁ συγγραφεὺς ἐνδελεχῶς εἰς ἱστορικὰς μελέτας, ἔχων πρὸ χειρὸς τὰ μέσα πρὸς ἀνίχνευσιν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας καὶ δεινὸς περὶ τὸ γράφειν, ἀναμφιβόλως ἐδύνατο νὰ κοσμήσῃ τὴν γερμανικὴν φιλολογίαν δι' ἱστορικῆς συγγραφῆς, ἀξίας νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἀπεφάσισε δὲ νὰ ἀντιτάξῃ οὐχὶ εἰς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἀλλ' εἰς τὰς παρακεκινδυνευμένας εἰσασίας τοῦ Φαλλμεράϋρ παρατηρήσεις οὐχὶ τυχαίας, ἀλλὰ στηριζόμενας μάλιστα ἐπὶ ἱστορικῶν ἀληθειῶν καὶ ἐπὶ τῆς λογικῆς. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξετάζων τὸ εἰρημένον χωρίον τοῦ Εὐαγγρίου, ἐφ' οὗ ἡ σλαβικὴ θεωρία τοῦ Φαλλμεράϋρ στηρίζεται, λέγει, ὅτι ἐκ τῆς κοινῆς ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις φράσεως τοῦ Εὐαγγρίου «ἀπολλύντες ἅπαντα καὶ πυρπολοῦντες,» δὲν πρέπει νὰ συμπεράνῃ τις ὀλοκλήρου ἔθνους πρόβριζον καταστροφὴν, ὅτι ἅπας ὁ τῶν Ἑλλήνων λαὸς ἐξηφανίσθη ὑπὸ «τῶν διαβολικῶν ἐκείνων τεράτων,» ὥστε οὐδὲν παρελείφθη λείψανον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ὅτι «οἱ Ἄθαραι ἔτενον καὶ ἔκαιον ἅπανταχοῦ.» Περὶ δὲ τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τούτου ἱστορικοῦ παρατηρεῖ. «Βεβαίως δι' ἀμάθειαν τῆς γεωγραφίας ὁ Σύρος Εὐάγγριος ἐμνημόνευσε πρὸς τὰς γνωστὰς πόλεις »Σιγγιδόνα καὶ Ἀγχαλον τὴν Ἑλλάδα πάσαν καὶ ἑτέρας πόλεις καὶ φρούρια, ἢ ὑπέλαθεν ὡς Ἑλλάδα πᾶσαν ἢ τινὰ ἢ φρούριον, ὅπερ εἶναι πιθανώτατον, ἢ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς κυρίως Ἑλλάδος μετήνεγκεν ἐπὶ πᾶσας θρακικὰς καὶ μακεδονικὰς τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐπαρχίας, διότι οἱ ἕτεροι ἐν Εὐρώπῃ σύγχρονοι ἱστορικοί οὐδαμῶς λέγουσιν, ὅτι οἱ Ἄθαραι κατέβησαν τόσον μακρὰν πρὸς νότον (τὴν μέσσην Ἑλλάδα, καθάπερ κρούεται ὁ Φαλλμεράϋρ), ἀλλ' αἱ λεηλασίαι αὐτῶν περιορίζονται μᾶλλον εἰς τὴν Θράκην.» Καὶ τῶ ὄντι οὐ μόνον αἱ περικοπαὶ τοῦ Εὐαγγρίου, ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν λοιπῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, ἃς ὁ Φαλλμεράϋρ ἀναφέρει ὡς μαρτυρίας καὶ ἐξ αὐτῶν ἐξάγει τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ, διὰ τὸ ἀόριστον αὐτῶν διεγείρουσι τὴν ὑπόνοιαν τῆς ῥητορικῆς ὑπερβολῆς, καὶ περιορίζονται πάλιν ὑπὸ ἑτέρων περικοπῶν τῶν αὐτῶν συγγραφέων. Αὐτὸς ὁ Φαλλμεράϋρ ὁμολογεῖ, ὅτι οἱ μοναχοὶ βυζαντινοὶ χρονογράφοι εἶχον μετριωτάτας γνώσεις ἱστορικῶν πραγμάτων, ὅτι ἦσαν οὐχὶ πολὺ προσεκτικοὶ εἰς ὅσα ἔγραφον καὶ ὀλίγον ἐφρόντιζον περὶ τῆς μακρᾶν κειμένης Πελοποννήσου, καὶ ὅτι αἱ εἰδήσεις αὐτῶν περιέχουσι προφανεῖς ἀντιφάσεις, χάσματα καὶ ὀφθαλμοφανῆ σφάλματα. Ὀλίγοις ἐξ αὐτῶν εἶδον τὴν Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον καὶ αἱ εἰδήσεις αὐτῶν εἰσι συγκεχυμένα καὶ ἀβέβαιοι καὶ μαρτυροῦσιν ἄγνοίαν τῶν τοπικῶν σχέσεων. Καὶ ὅμως ἐπὶ τοιούτων θεμελιῶν ὠκοδόμησεν ὁ Φαλλμεράϋρ τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων οἰκοδόμημα, καὶ ἵνα πείσῃ εὐκολώτερον τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ, μεταφράζει τὰς περικοπὰς, ἃς λαμβάνει ὡς μαρτυρίας, ἐλευθέρας, ὅ ἐστι οὐχὶ πιστῶς καὶ μετὰ ἀκριβείας, παρεισάγων λαθραίως νοήματα ἐν αὐτοῖς μὴ περιεχόμενα, γινώσκων ὅτι ὀλίγοι θέλουσιν ἀναδεχθῆ τὸ ὀχληρὸν ἔργον τοῦ γὰ προσδράμωσιν εἰς τοὺς πρωτοτύπους συγγραφεῖς καὶ νὰ παρβάλωσι τὴν μετάφρασιν πρὸς τὸ κείμενον. Ὁ ἱστορικός Μενάνδρος λέγει, «ὅτι ἀφικόμενων τῶν πρέσβειων »τῶν Ἀθάρων εἰς τὴν Βασιλίδα καὶ αἰτούντων τὸν αὐτοκράτορα παρασκευάσαι τὰς ναῦς τῷ Χαγάνῳ καὶ τῇ στρατιᾷ τῶν Ἀθάρων εἰς τὸν Ἰστρον διαβησομένην κατὰ Σλαβηνῶν» αὐτὸς δὲ μεταφράζει, ὅτι ὁ Χάγανος ὑπέσχετο πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Τιβέριον νὰ ἀποδιώξῃ ἐκ τῶν ἐνδοτέρω τόπων τῆς Ἑλλάδος τοὺς Σλάβους, ἐὰν δοθῶσιν αὐτῷ πλοῖα πρὸς διάβασιν τοῦ ἀθαρκικοῦ στρατοῦ πέραν τοῦ ποταμοῦ Ἰστροῦ. Ἀλλὰ περὶ Ἑλλάδος δὲν ὑπάρχει οὐδὲ ἕχνος παρά Μενάνδρον καὶ εἶναι κακοήθης προσθήκη τοῦ Φαλλμεράϋρ.

Μὴ ἀκούμενος δ' ὁ κ. Χόφφ εἰς μόνην τὴν θάσανον τοῦ εἰρημένου χωρίου τοῦ Εὐαγγρίου ἐξετάζει καὶ τὰ ἐλεεινὰ χρονικὰ τῶν συμφορῶν, ἃς τὸ βυζαντινὸν κράτος ἔπαθε καὶ κατόπιν ὑπὸ τῶν σιφῶν τῶν βαρβάρων ἐπὶ Μαυρικίου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, καὶ εὐρίσκει, ὅτι «οὐδεμία πηγὴ διηγεῖται τὸν ἐντελῆ ἀφανισμόν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὃν τινα πιστεύει ὁ Φαλλμεράϋρ συμβάντα ἀκριβῶς κατὰ τὸν φρικτὸν τοῦτον χρόνον διὰ τοῦ συστηματικῶς καταστρεπτικοῦ πολέμου τῶν Ἀθάρων καθ' ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος» ἀπεναντίας μάλιστα ἐπὶ λέοντος Γ', τοῦ Ἰσαύρου, ἀναβάντος ἐπὶ τὸν θρόνον ἐν ἔτει 716 μ. χ. ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ κατὰ τὰς Κυκλάδας ἐξεργάγη φανερά ἐπανάστασις κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ναυμαχία συνεκροτήθη τὸ ἐπόμενον ἔτος, καθ' ἣν ἠττήθησαν οἱ «Ἑλλαδιοὶ,» ὡς ἐκάλουσαν τότε τοὺς κατοίκους τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἔνεκα προῦρου ἐφόδου αὐτῶν. Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο κατὰ τὸν κ. Χόφφ ἀποδείκνυει, ὅτι «ἢ μὲν Ἑλλάς ἠδύνατο νὰ παρέχῃ ἀξιόλογον στρατὸν, αἱ δὲ Κυκλάδες μέγαν στόλον» ἀδύνατον ἄρα νὰ παραδεχθῶμεν ἐντελῆ ἀφανισμόν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἔνοιαν τοῦ Φαλλμεράϋρ.»

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξετάζων τὸ χωρίον Κωνσταντίνου τοῦ Παρφυρογενήτου «εὐσθλαβὼθη πᾶσα ἡ χώρα καὶ γέγονε βάρβαρος,» ὅπερ εἶναι διὰ τὸν Φαλλμεράϋρ ἄλλο καὶ κύριον στήριγμα τῆς θεωρίας αὐτοῦ, λέγει ὅτι «τὸ «εὐσθλαβὼθη» ἐξηλήφθη μὲν συχρὰ μόνον ὡς ἐπὶ τῆς ὑποδουλώσεως τῆς χώρας, ἀλλ' ὁ αὐτοκρατορικός »συγγραφεὺς παρέχει παρρηθὺς τὴν μαρτυρίαν, ὅτι ὁμιλεῖ περὶ τῆς εἰσβολῆς καὶ τῆς ἐποικίσεως βαρβάρων »Σλάβων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Πελοποννήσῳ. Κατηρημωμένης, λέγει, τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ, ἦτο λίαν φυσικὸν ὅτι εἰσέβαλον οἱ στρρυμονικοὶ Σλάβοι καὶ οἱ ὀμόφυλοι αὐτῶν, οἱ κατοικοῦντες ἤδη τὴν Θεσσαλίαν πρὸς

ὅτον παγασαῖον κόλπον, εἰς τινας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἐν αἷς ἐπέσκηψεν ἀναμφιβόλως ὁ λοιμός, ἀλλ' ἢ καταάληψις ὑπ' αὐτῶν ἀπάσης τῆς χώρας ἀδύνατον βεβαίως ὅτι ἐγένετο ὀλοσχερής»

Καὶ αὗται μὲν εἰσὶν αἱ κυριώταται τῶν ὀρθῶν παρατηρήσεων τοῦ συγγραφέως· εἰς ταύτας δ' ἡμεῖς προσθέτομεν, ὅτι τὴν εἰσβολὴν τῶν Σλάβων καὶ τὴν παρ' αὐτῶν μερῶν τινῶν πεδινῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατοίκησιν δὲν ἀρνούμεθα, ἀρνούμεθα ὅμως ὅτι καὶ ἐξωλόθρευσαν ὀλοκλήρον τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν καὶ κατέλαβον αὐτοὶ τὸν τόπον αὐτῆς, καὶ ἐδέχθησαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν τῶν προτέρων κατοίκων. Τόσον εὐκόλον, ὡς διίσχυρίζεται ὁ Φαλλμεράϋρ, δὲν ἐξολοθρεύονται οἱ ἄνθρωποι. Τὸ «εὐλαβώθῃ» Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ κ. Χόπφ, δὲν δηλοῖ ἄλλο τι, εἰμὴ ὅτι οἱ Σλάβοι πολέμουσαν ὑπερίσχυσαν, καθὼς μετὰ ταῦτα τὸ ἐφραγίσθη, καὶ τὸ ἐτουρκίσθη τελευταῖον, δὲν δηλοῦσιν ὅτι οἱ κάτοικοι ἐγένιναν Φράγγοι ἢ Τοῦρκοι. Καθὼς τὰ ἄγρια ρεύματα τῶν πλημμυρῶν ποταμῶν κατακλύζουσιν αἰφνιδίως καὶ σύρουσι μετ' αὐτῶν οἰκίας, ἀνθρώπους καὶ ζῶα, οὕτω καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐπιπίπτουσι κολλάκις μετὰ ταχύτητος φθοροποιῶν· ἀλλ' εἰς τὰ ὄρη, εἰς τοὺς δρυμῶνας, εἰς τὰς νήσους, ἐπὶ πλοίων, οἱ ἄνθρωποι εὐρίσκουσι καταφυγὴν καὶ σωτηρίαν, ὅπου ὁ ἐχθρὸς δὲν δύναται νὰ πλησιάσῃ, καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῆς ἐχθρικῆς πλημμύρας καταβαίνουσι πάλιν οἱ φυγάδες ἐκ τῶν ὄρεινῶν τόπων, ἐπιστρέφουσιν ἐκ τῶν νήσων. Ἄν τὰ σλαβικὰ ὀνόματα τόπων, χωρίων, βουνῶν καὶ ποταμῶν μαρτυροῦσι τὴν ποτὲ ὑπαρξίν Σλάβων, ὡς διίσχυρίζεται ὁ Φαλλμεράϋρ καὶ ὁ ὀπαδὸς αὐτοῦ Κρίεγκ, δὲν εἶναι ἐπίσης ἰσχυρὰ ἀπόδειξις πλεῖστα ἑλληνικὰ ὀνόματα πόλεων, χωρίων, ποταμῶν, κτλ. ὅτι ἡ χερσόνησος καὶ ἡ Ἑλλάς κατακείτο διηνεκῶς ὑπὸ Ἑλλήνων ἰθαγενῶν; διότι πῶς ἄλλως ἤθελον διατηρηθῆ τα ὀνόματα ταῦτα; Διὰ τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας διέβησαν ἀλλεπαλλήλως ἅπασαι σχεδὸν αἱ βαρβαρικαὶ φυλαὶ, αἵτινες εἰσέβαλον ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐπικράτειαν, Γόθοι, Οὐνοί, Ἀλανοί, Ἄθβαρες, Σλάβοι, Βούλγαροι, Οὐγγροι, Πατσινάκαι, Κόμανοι, καὶ τινες ἐξ αὐτῶν κατόκησαν ἐκεῖ καὶ μακρὸν χρόνον, καὶ ὅμως δὲν ἴσχυσαν οὔτε τὴν γλῶσσαν νὰ μεταβάλλωσιν, οὔτε τοὺς φυσικοὺς χαρακτήρας τοῦ ἔθνους νὰ ἀλλοιώσωσιν. Τὸ αὐτὸ ἐγένετο καὶ ἐν Ἑλλάδι. Τὰ ξένα ἔθνη εἰσέβαλον μὲν κατὰ τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους καιροὺς, ἀλλὰ κατόπιν κατεστράφησαν καὶ ἐξωλόθρευθησαν πάλιν καὶ οὐδὲ ἴσχος αὐτῶν ἔμεινε. Πόσον δ' ὀλίγην βαρύτητα πρέπει νὰ δίδωμεν εἰς τὰς γενικὰς ἀορίστους ἐκείνας φράσεις τῶν ἀκριτῶν βυζαντινῶν χρονολογῶν δύναται νὰ διδάξωσιν ἡμᾶς πρόσφατα τῆς ἱστορίας ἡμῶν παραδείγματα. Ἡ Κέρκυρα ἐδεδεσπόθη διαρκῶς ὑπὸ Ῥωμαίων, Νεαπολιτῶν, Βενετῶν καὶ πρὸ τινῶν ἐτῶν διέτελλε ὑπὸ ἀγγλικὴν ἀρχήν· καὶ ὅμως ὁ λαὸς αὐτῆς διέμεινε κατὰ τὴν γλῶσσαν, κατὰ τὴν θρησκείαν, κατὰ τὸ φρόνημα Ἑλλήνων γνήσιος! Τὸ Μεσολόγγιον, λέγει ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, κατεστράφη ἐξ ὀλοκλήρου, ἡ νῆσος τῶν Φαρῶν παρομοίως, ἡ Χίος ὡσαύτως ἐξηνδραποδίσθη παντελῶς, καὶ ὅμως τὸ Μεσολόγγιον, τὰ Φάρᾶ, ἡ Χίος κατοικεῖται πάλιν ὑπὸ τῶν προτέρων αὐτῶν κατοίκων, οὐχὶ ὑπὸ ἐπηλύδων καὶ ξένων. Τὸ αὐτὸ πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν καὶ περὶ τῆς χώρας ὀλοκλήρου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὴν 4ην ἑκατονταετηρίδα Γόθοι καὶ Βάνδαλοι, κατὰ τὴν 8ην Σλάβοι, κατὰ τὴν 11ην Ἀλβανοί, κατὰ τὴν 12ην Νορμαννοί, κατὰ τὴν 13ην Φράγγοι, κατὰ τὴν 14ην Καταλανοί, κατὰ τὴν 15 Τοῦρκοι, μετ' αὐτοὺς Βενετοί, ἔπειτα πάλιν Ἀλβανοί, μετὰ τὸ ἐπὶ Αἰκατερίνης ἀτύχημα, τελευταῖον διήλασεν ὡς ἄγγελος θανάτου ὁ Ἰβραήμης καὶ κατέσφαξε γέροντας, γυναῖκας, παιδιά, καὶ ὅμως ἡ πλημμύρα αὕτη τῶν ἐθνῶν ἀπέβρεσε καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔμεινε τὸ αὐτὸ κατὰ τὴν γλῶσσαν, κατὰ τὰ ἦθη, κατὰ τὴν θρησκείαν καὶ κατὰ τὸ φρόνημα· ὁμοιάζει πρὸς τὴν θάλασσαν, εἰς ἣν χύνονται τοσαῦτοι ποταμοὶ χωρὶς νὰ μεταβάλλωσιν τὴν ἄλμυριδα αὐτῆς. Τὰ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι διασωθέντα σλαβικὰ ὀνόματα τόπων καὶ ποταμῶν πρέπει, ὡς καὶ τὰ τουρκικὰ, νὰ θεωρηθῶσιν ὡς λίθοι ἐπιτάφιοι, ὡς μνήματα φυλῆς πρὸ πολλοῦ ἀποθανούσης. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ μετὰ δισχιλιετὴ ξενοκρατίαν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἠλλοιώθη ὀλιγώτερον ἢ πᾶσα ἄλλη γλῶσσα, καὶ διαφέρει ἀπὸ τῆς πρὸ 2,500 ἐτῶν ἐπικρατήσεως ὀμηρικῆς ὀλιγώτερον ἢ ὅσον διαφέρει ἡ γερμανικὴ ἀπὸ τῆς πρὸ 500 ἐτῶν λαλουμένης. Ποῦ εἶναι λοιπὸν οἱ θαβεῖς ἀνεξάλειπτοι χαρακτήρες, οὓς οἱ Σλάβοι ἐνεχάραξαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὡς διατείνεται μετὰ θράσους ὁ Φαλλμεράϋρ; Ἄν ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν Ἑλλάδι ἀνεμίχθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν σλαβικόν τι, τότε ἡ γλῶσσα τῶν μερῶν τούτων ἤθελε διαφέρει τῆς γλώσσης, τῆς λαλουμένης εἰς τόπους, ὅπου δὲν ἦλλον Σλάβοι. Ἄλλ' ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι πανταχοῦ μία καὶ ἡ αὐτὴ, καὶ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Ἑλλάδι, καὶ ἐν Σμύρνη καὶ Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐν Χίῳ καὶ Ρόδῳ, καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ Κύπρῳ, διαλεκτικὰς μόνον διαφορὰς ἐμφανίζουσα.

Σλαβικὸν ἄρα στοιχεῖον ἐν τῇ Ἑλλάδι ὑπάρχει ἐν μόνοις τοῖς ὄνειρο-πολήμασι τοῦ μισέλληνος Φαλλμεράϋρ, ὅστις δυστυχῶς ἐγένετο πατὴρ ψευδοῦς δόξης, ἥτις, ὡς καὶ ἄλλα τοιαῦτα παράδοξα, οἷον τὸ περὶ προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ Ἑράσμου, τὸ περὶ Ὀμήρου τοῦ Βολφίου, εὑρε μὲν τινὰς ὀπαδοὺς, ἀβασανίστως καὶ εὐπίστως τὰς ξένας γνώμας ἀποδεχομένους, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡ ἀλήθεια θέλει θριαμβεύσει, ὡς ἐθριάμβευσεν κατὰ τοῦ Ἑράσμου καὶ Βολφίου, πρὸ πάντων διὰ τῶν κριτικῶν ἐρευνῶν ἀνδρῶν, οἷος εἶναι ὁ κ. Κάρολος Χόπφ. Ἐν τέλει δ' ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν χάριτας τῷ λογίῳ καθηγητῇ κ. Φραγκίσκῳ Ζαμβάλλῃ, τῷ ἐπιτυχῶς μεθερμηνεύσαντι εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Χόπφ δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ περισπούδαστον ἀνασκευὴν τῶν παραδοξολογιῶν τοῦ Φαλλμεράϋρ, καὶ καταστήσαντι αὐτὴν κοινὸν κτήμα πάντων τῶν Ἑλλήνων.

Καρόλου Μερκελσώνος Βαρθόλδη 'Ιστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1453 ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Μέρος πρῶτον ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῆς ἐν Ναβαρῶν ναυμαχίας.

Τὸ κάλλιστον τοῦτο τῶν περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως συγγραμμάτων μετῆνεγκον συγχρόνως ἐξίσου ἐπιτυχῶς ἐκ τοῦ γερμανικοῦ εἰς τὴν πάτριον γλῶσσαν δύο λόγιοι μεταφρασταί, οἱ κ. κ. Ἄγγελος Βλάχος καὶ Μιχαὴλ Παπαρρόηόπουλος. Ὁ κ. Βαρθόλδης, ἀξίος μαθητὴς γενόμενος τοῦ ἐμβριθοῦς ἱστορικοῦ Γερβίνου καὶ εἰς τὰς ὄντως πατρικὰς αὐτοῦ προτροπὰς ἐνδοῦς, δὲν ἠρέσθη νὰ ἀντλήσῃ τὴν ὕλην πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ἱστορίας αὐτοῦ εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν ἐξ ἀμφιβόλων πηγῶν, ἀλλ' ἐπισκεφθεὶς τρεῖς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐνασχοληθεὶς περὶ τε τὴν γλῶσσαν καὶ περὶ τὴν μελέτην πάντων τῶν περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος δημοσιευθέντων συγγραμμάτων, ἠντλησεν ἐκ καθαρῶν πηγῶν, ἐγχωρίων τε καὶ ξένων, καὶ συνηρολόγησε μετὰ σπανίας κριτικῆς βαθυνοίας καὶ ἀμεροληψίας τὴν ἀναγκαίαν πρὸς συγγραφὴν τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ὕλην ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, δι' ἣν δέκα ὅλα ἔτη ἠνάλωσεν. Ἐπιστάμενος δὲ τὸ ἔργον τοῦ ἀληθοῦς ἱστορικοῦ δὲν ἠρέσθη εἰς τὴν ἀπλήν καὶ ξηρὰν ἀφήγησιν τῶν γεγονότων, ἀλλ' ἀνατρέχει καὶ εἰς τὰς ἀρχικὰς τούτων αἰτίας, καὶ συνδέων ταῦτα διὰ τῶν ἀδιάρρηκτων κρίσεων τῆς λογικῆς παρουσιάζει αὐτὰ ὡς ἀλληλένδετα αἷτια καὶ ἀποτελέσματα εἰς τὰ ὅμματα τοῦ ἀναγνώστου. Ὁ συγγραφεὺς πλεονεκτεῖ τῶν πρὸ αὐτοῦ γραψάντων καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι λαβὼν ἄδειαν παρὰ τῶν ὑπουργείων τῆς Βιέννης καὶ τοῦ Βερολίνου λίαν φιλοτίμως ἀνηρεύνησε τὰ τέως ἀνερευνητὰ αὐτῶν ἀρχεῖα, καὶ ἀναδιψήσας τὰ ἐν αὐτοῖς τεθαμμένα διπλωματικὰ ἔγγραφα, ἀπέσπασε καὶ ἐξέδωκεν ἐξ αὐτῶν εἰς φῶς ὅσα ἦσαν ἀναγκαῖα πρὸς διασάφισιν πολλῶν τέως ἀσαφῶν τῆς διπλωματικῆς τῆς Εὐρώπης διαπραγματεύσεων κατὰ τὴν ἐπταετῆ μακρὰν διάρκειαν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ἀγῶνος μέχρι τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου ὑπὸ τὸν μακαρίτην Ὅθωνα.

Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ διακεκριμένου τῆς Γερμανίας ἱστορικοῦ μετέφρασαν, ὡς προείπομεν, οἱ κ. κ. Βλάχος καὶ Παπαρρόηόπουλος, ὅπως τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἀναγινώσκῃ αὐτὸ καὶ μανθάνῃ τὴν ἀμερόληπτον ἱστορίαν τῶν πατέρων αὐτοῦ. Αἱ μεταφράσεις δὲ τοιούτων συγγραμμάτων ἀξιοσπουδάζων διὰ τε τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ἀμεροληψίαν καθὼς καὶ διὰ τὴν ἐμβριθῆ ἐξέτασιν τῶν διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος εἶναι ὠφέλιμοι καὶ δὴ καὶ ἀναγκαῖαι, ὡς ἀφορῶσαι εἰς τὸ καλὸν τοῦ ἔθνους καὶ συντελοῦσαι εἰς τὸ νὰ μυῶσι τοὺς Ἕλληνας τὰ γιγάντια ἔργα τῆς ἐποχῆς τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅτε ἐν τῷ ἱερῷ ἡμῶν ἀγῶνι οἱ ἐνδοξοὶ στρατοὶ ἡμῶν συνέλεγον δάφνας ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν ὅτε οἱ ἀτρόμητοι ἡμῶν ναῦται ἐξεπόρθουν φρούρια καὶ κατέκαιον στόλους ἐχθρικοῦς ὅτε ἡ συμπάθεια πάντων τῶν ἐθνῶν ἐξεφράζετο καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων καὶ διὰ τῶν συνεισφορῶν, ὅτε ἐπὶ τέλους μυριάδες στρατῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἠπέλουν διὰ χειμάρρων αἵματος νὰ καταπνίξωσι τὴν ἐλευθερίαν, ὅπου καὶ ἂν αὕτη εἶχε συντρίψει τὰ δεσμὰ αὐτῆς, οἱ παρακολουθοῦντες μετ' ἐνδιαφέροντος τὰς ποικίλας φάσεις τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος δὲν ἠδύναντο νὰ μὴ βλέπωσι τὴν δεξιὰν τοῦ Ἰψίστου καθοδηγοῦσαν τὴν Ἑλλάδα. Ἀληθῶς ἡ Ἑλλὰς ἀνέστη καὶ ἐθχυματοῦργησεν ἐν στιγμῇ τῆς παντοδυναμίας τῆς ἱεράς συμμαχίας, ἐν στιγμῇ, καθ' ἣν αὕτη κατεκεραυνοβόλει διὰ τῆς βίας τὰς ἐλευθερίας τῶν λαῶν. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ δακτύλου τῆς θείας Προνοίας, καταδειχθέντος σαφέστατα ἐν τῷ ἐλληνικῷ ἀγῶνι, ἡ Ἑλλὰς αἰσθάνεται ὅτι ὀφείλει τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς καὶ εἰς τὴν ἀνδρείαν τῶν ἑαυτῆς τέκνων καὶ εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, οἵτινες ἀνεδέχθησαν καὶ ἐκήρυξαν τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα ὡς ἀγῶνα τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας ἐναντίον τοῦ ἀπολυτισμοῦ. Σήμερον δ' ὁπότε ὁ ἐλληνικὸς λαὸς, ἐξεληθὼν νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος ἐκ τοῦ καταστρεπτικοῦ ὑπὲρ ἀνακτήσεως τῆς αὐτονομίας καὶ ἐλευθερίας ἀγῶνος, ἠλεκτριζεταὶ ἀκούων τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν πατέρων αὐτοῦ, σήμερον, ὅτε διὰ τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ ἐπαναστάσεως ἐχαιρέτισε τὸν ἥλιον τῆς νέας ἐποχῆς, τῆς κοινωνικῆς προόδου, δὲν θέλει βεβαίως στέρξει νὰ ἀποπλανᾶται ὑπὸ ψευδῶν πληροφοριῶν ἢ ἐσφαλμένων εἰκασιῶν, ἀλλὰ θέλει δεῖξει ἐνδιαφέρον, ὅπως φωτισθῇ ὑπὸ τῆς λαμπάδος τῆς ἱστορίας καὶ στηρίξῃ τὰς περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος γνώσεις αὐτοῦ εἰς τὰ πράγματα καὶ εἰς τὴν κρίσιν ἀληθοῦς ἱστορικοῦ. Ἡ ἐπιμελὴς σπουδὴ ἱστορίας τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, οἷα ἐστὶν ἀναντιρρήτως ἡ τοῦ κ. Βαρθόλδης, θέλει χρησιμεύει ἐπὶ πολλὸν ἔτι χρόνον ὡς μᾶθημα διδακτικώτατον καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν ἡμῶν πορείαν ὡς ὁ καταλληλότερος καὶ ὁ πλέον τελεσφόρος ὁδηγός.

— 212 —

ΝΕΩΤΕΡΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

Ἴσως δὲν ἤθελεν εἶναι ὑπερβολή, ἄν τις ἔλεγε, ὅτι οὐδαμοῦ ἄλλοι ἢ ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχουσιν (ἐν ἴσῳ πληθυσμῷ κατοίκων) πολυαριθμότεροι συγγραφεῖς ἢ ἄνθρωποι ἔχοντες τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ συγγράφειν. Ὁ Ἕλληνας εἶναι εὐφυῆς καὶ φιλόδοξος καὶ αἰσθάνεται ζωηρὰν ἐπιθυμίαν, ἵνα τὰς ἰδέας αὐτοῦ καταστήσῃ γνωστάς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκ θαθείας μελέτης δὲν γινώσκει τὰς μεγάλας δυσχερείας, ἀλλ' ἐκαστον γένος ἢ εἶδος τοῦ λόγου παρέχει, πᾶνυ τολμηρῶς ἀναλαμβάνει νὰ συγγράψῃ πρὸς διδασκαλίαν ἄλλων πολὺ αὐτοῦ σοφωτέρων. Ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη πλῆθος ποιημάτων, περιοδικῶν συγγραμμάτων καὶ παντὸς εἶδους ἐφημερίδων. Σαφεστὰτην ἀπόδειξιν παρέχει ἡμῖν ὁ Βουτσαϊνός διαγωνισμὸς, εἰς ὃν οὕτω πολλοὶ ἀγωνισταὶ κατέρχονται, ὥστε ἡ Σύγκλητος τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου μετὰ πολλῆς δυσκολίας κριτὰς ἀνεύρισκει. Διὰ τοῦτο ὅμως δὲν φρονοῦμεν, ὅτι ὁ ἀγὼν τοῦ φιλογενοῦς ἀγωνοθέτου ἔβλαψε τοὺς ἡμετέρους νέους. Τοῦναντίον ἔτρεψε τὴν διάνοιαν αὐτῶν εἰς σπουδαιότερα ἀντικείμενα, ἐνῶ τῶς οἱ νέοι ἦσαν συνειθισμένοι νὰ διαφθείρωσιν ἑαυτοὺς ἐν τῇ ἀναγνώσει μυθιστορημάτων, ἐν οἷς ἀποθησαυρίζονται τὰ παντοειδῆ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἐξαμβλώματα. Ἀπὸ τινος χρόνου μετὰ χαρὰς βλέπομεν τὴν ἀνάγνωσιν τοιούτων βιβλίων ὀσημέραι ἐλαττουμένην. Εἰς τοῦτο συνεβάλλοντο ἔνθεν μὲν οἱ σὺλλογοὶ, ἔνθεν δὲ οἱ ποιητικοὶ διαγωνισμοί. Ὅτι καὶ ἐν τούτοις οὐχὶ ὀλίγοι νέοι κατέτριψαν πολὺν χρόνον οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ. Οὗτοι οὕτε τὴν γλῶσσαν ἐπαρκῶς γινώσκοντες, οὕτε τοὺς κανόνας τῆς ποιήσεως μελετήσαντες, οὕτε πείραν τοῦ κόσμου ἔχοντες, οὕτε εὐνοίας τῶν Μουσῶν τυχόντες προχείρωσ ῥίπτουσιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ποιητικὴν σταδιοδρομίαν, ἐν ἣ ἄντι ἐπαίων ψόγους καὶ μυκτηρισμοὺς ἐφέλονται ἀντὶ δὲ στεφάνων γέλωτα καὶ κατασχύνην περιβάλλονται. Δυστυχῶς παρ' ἡμῖν πολλοὶ ἔχουσι ἀλλοκότους περὶ ποιήσεως δοξασίας, καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ γίνονται παρά τινων λίαν ἀφειδῆς χρῆσις. Ἀλλὰ γυμνά καὶ ἄτεχνα στιχοιργήματα καὶ ἀρβύθου φαντασίας γεννήματα εἶναι εὐλόγον, εἶναι πρέπον νὰ ὀνομάζωνται ποιήματα; Κατὰ τὴν γνώμην σοφῶν ἀνδρῶν δὲν ἀρκεῖ δι' ἡχηρῶν καὶ ἐνόητε λαμπρῶν κατὰ τύχην λέξεων νὰ ἐκφράξῃ τις ταπεινὰ νοήματα καὶ αἰσθηήματα, πρέπει καὶ νὰ αἰσθάνηται θαθέως καὶ νὰ διανοῆται λαμπρῶς. Φαντασία εὐκίνητος δὲν εἶναι ἀπυροῦ ἐφόδιον ὅπως καταστήσῃ τινὰ ποιητὴν, ἀλλ' ἀπαιτεῖται προσέτι ἐνδόμυχος θαθεῖα πεποιήσις· οὕτε ἡ ἀγάπη τοῦ καλοῦ ἐξαρκεῖ μόνη πρὸς τοῦτο, διότι πρὸ πάντων ἀπαιτεῖται ἡ ἀγάπη τοῦ ἀληθοῦς. Οὕτε ὁ ἐνθουσιασμὸς μόνος εἶναι ἱκανὸς πρὸς τὴν ποιήσιν, διότι παρὰ τοῦ γνησίου ποιητοῦ ἀπαιτοῦμεν ἐνθουσιασμὸν πεπαιδευμένου νοῦ. «Οἱ παλαιοὶ φιλοσοφίαν τινὰ λέγουσι πρώτην τὴν ποιητικὴν, εἰσάγουσαν εἰς τὸν βίον ἡμῶν ἐκ νέων, καὶ διδάσκουσαν ἤθη καὶ πάθη καὶ ἡπράξεις μετ' ἡδονῆς. Τινὲς δὲ καὶ μόνον ποιητὴν ἔφρασαν εἶναι τὸν σοφόν.» Οἱ ποιηταὶ, ὧν τὰ ὀνόματα παρεδόθησαν εἰς τὴν ἀθανάσιαν, ὧν αἱ ποιήσεις ζῶσιν εἰς τὸν πάντα αἰῶνα, ὁ Ὀμηρος, ὁ Πίνδαρος, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Εὐριπίδης, ὁ Βιργίλιος, ὁ Ὄραντος, ὁ Ὀβιδίος, ὁ Δάντης καὶ οἱ ἐνδοξότεροι ἐκ τῶν νεωτέρων ἦσαν οἱ σοφώτατοι τοῦ αἰῶνος αὐτῶν. Πῶς εἶναι δυνατόν ὁ πεπαιδευμένος ἀναγνώστης νὰ εὕρῃ ψυχαγωγίαν εἰς ἀνηλίους τὴν διάνοιαν νεανίας, ἢ νὰ ἀρέσκηται ἀπαντῶν ἐν τοῖς ποιήμασι κοινὰ ἤθη, ταπεινὰ φρονήματα, γυμνότητα πνεύματος, ὕψ' ὧν περικυκλοῦται ὁ κοινὸς βίος, καὶ ὃν φεύγων ζητεῖ παραμυθίαν καὶ ψυχαγωγίαν ἐν τῇ ποιήσει. Δικαίως λοιπὸν ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ ποιητοῦ νὰ ἦναι τοῦλάχιστον ἴσος πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν διάνοιαν καὶ κατὰ τὴν ἠθικὴν ἀρετὴν, ὥστε νὰ συγκινή καὶ νὰ συνδιατιθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ὁ ποιητὴς εἶναι ὁ ἐνθουσιῶν κήρυξ τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων, ὁ ἐν πεποιθήσει ὑπερασπιστὴς παντὸς δικαίου πράγματος, ἢ φωνὴ τοῦ συνειδότος τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ παρὰ τοῦ ποιητοῦ ἡμῖν προσφερόμενον εἶναι ἡ ψυχὴ, ἡ διάνοια αὐτοῦ· αὕτη δὲ πρέπει νὰ ἦναι ἄξια νὰ παραστῇ ἐνώπιον τῆς ζώσης καὶ τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς. Ταύτην λοιπὸν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φύσιν νὰ παιδεύῃ, νὰ ἐξευγενίσῃ εἶναι πρώτιστον καὶ κυριώτατον καθήκον παντὸς ἀξιούντος νὰ διατιθῇ ἡδέως ἢ περιπαθῶς τῶν ἀρίστων, τῶν καλῶν ἀγαθῶν τὰς καρδίας, καὶ θέλει κατορθῶσαι τοῦτο εὐκολώτερον μελετῶν διηγετικῶς τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τὰ ἔργα, οἵτινες κρίνονται δημιουργοὶ καὶ πατέρες τῆς ποιήσεως. Διὰ τῆς θαθείας σπουδῆς καὶ τῆς ἐνδεδλεχτοῦς μελέτης τῶν ποιητικῶν ἀριστουργημάτων, διὰ τῆς ἀκριβοῦς περὶ τοῦ καλοῦ θεωρίας, δύναται ὁ ποιητὴς νὰ περιαγάγῃ εἰς ὕψος καὶ τελειότητα τὸ ὑποκείμενον αὐτοῦ. Ἡ δὲ πατρις ἡμῶν ἔχει ἀνάγκη τοιούτων ποιητῶν, ὅπως ἀνυψωθῇ τὸ ὀσημέραι ταπεινούμενον φρόνημα καὶ ἐξευγενισθῇ ἡ διάνοια ἢ κινδυνεύουσα νὰ καταπνιγῇ ὑπὸ τοῦ ὕλισμοῦ τοῦ παρόντος αἰῶνος. Διὰ τοῦτο πᾶνυ ὀρθῶς ὁ εἰσηγητὴς τοῦ ποιητικοῦ ἀγῶνος ἐν ἔτει 1873 ἔλεγε πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους· «Ὡς ἡ κονίστρα τῶν σωματικῶν ἀγῶνων προϋποθέτει οὐχὶ ὕπουλα καὶ σαθρὰ σώματα, οὕτως ὁ ἀγὼν τῆς διανοίας ἄς ἀπαιτήσῃ τοῦλάχιστον ὑγιᾶ διάνοιαν. Ἡ ποιήσις ἢ ἀληθῆς δὲν ἀνατρέπει ἀλλὰ καθιδρύει τὸν ὀδὸν, τονίζει τὸ σῶμα, ἀνυψοῖ τὴν διάνοιαν καὶ τὸν ὄλον ἄνθρωπον φρονιματίζει. Εἶναι δὲ ὄλως λυπηρὸν, ὅτι οἱ νεοὶ καὶ ἔγγονοι τῶν ἡρώων τοῦ Μαυρομιχάλη, τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ Καραϊσκάκη, τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Μικούλη κατέρχονται εἰς τὸν ἀγῶνα ὡς κεκυφότες τὸ σῶμα, σαπροὶ τὴν διάνοιαν καὶ μεστοὶ τηκεδῶν»

ναυτήν ἢ ἑλληνικὴ φαντασία, ἀλλὰ κατεσκληρυκὰ καὶ μελαγχολικὴ καὶ μονονουχί αὐτοὶ οἱ ἔρωτες, οὗς ἐπὶ βυζαντινῶν οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι φιλοπαίγμονα παιδάρια διετήρησαν, ἐν τῇ καχεκτικῇ τῶν νέων ποιητῶν φαντασίᾳ εἰς κυφὰ γερόντια μετεπλάσθησαν.» (Κρίσις τοῦ Βουτυσιναιοῦ ποιητικοῦ ἀγῶνος τοῦ ἔτους 1873 σελ. 5.) Εἶθε οἱ νέοι ἡμῶν ποιηταὶ ἀντὶ τῆς τοιαύτης ψευδοποιήσεως τῶν βορειότερων κλιμάτων νὰ ἀναβῶσιν ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ καλλιδάφνιδος Παρνασσοῦ, ἵνα στεφθῶσι μετὰ εὐανθεστέρων κλάδων ποιήσεως. Ἡ νεολαία, περιελείουσα ἐν ἑαυτῇ τὰ αἰσθήματα τοῦ ἔθνους, πρέπει νὰ ᾖ ζωηρότερα καὶ οὐχὶ ἀθυμῶς, ὡς συνήθως πρᾶττει ἐν τῇ ἐρωτικῇ ἐλεγείᾳ. Ἐκ τῶν πεμφθέντων εἰς τὸν λυρικὸν ἀγῶνα ἡ ἐπιτροπεία πάνυ ὀλίγα ἔκρινεν ἄξια μνεσίας.

Τοιαύτη συλλογὴ εἶναι τὰ *Φύλλα* τοῦ κ. Ξένου, ὅστις ἐμιμήθη τὸν λυρικὸν τόνον καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ Σολωμοῦ. Ὁ ποιητὴς ἐν τοῖς ᾄσμασιν αὐτοῦ ἔχει πολλὰς τολμηρὰς ὑπερβολὰς καὶ προσωποποιίας, αἵτινες ἤθελον ἔχει τι κορυβαντιῶδες, εἰ μὴ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ἐκάλυπτε ταύτας. Ὁπωσδήποτε ὁ διθυραμβιῶδης τόνος τῆς συλλογῆς δὲν εἶναι ἀρετὴ, ἀλλ' ὑπὸ αὐστηρῶν κριτῶν ἠδύνατο νὰ λογισθῇ ὡς κακία. Ὅτι ὅμως ἡ λυρικὴ ποίησις τοῦ Σολωμοῦ εἶναι ἐρριζωμένη ἐν ταῖς καρδίαις τῶν Ἑλλήνων κατέδειξεν ἡ ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ ἀπαγγελία τοῦ ᾄσματος τὰ δύο ἄσπτερα, ὅτε τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριον ἀπαύστως ἐχειροκρότει πρὸς τιμὴν τοῦ μιμητοῦ τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ.

Ἐπαύτως ὁ κ. *Ἰωάννης Καμπούρογλου* ὑπέβαλεν εἰς τὸν λυρικὸν ἀγῶνα καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν ἔτει 1873 τὴν συλλογὴν ἁσμάτων, τὴν ἐπιγραφομένην *Πατρὶς—Νεότης*. Τὰ ᾄσματα τῆς συλλογῆς ταύτης ἔχουσι ἀνίσον ἄξιαν, κρείττονα δὲ εἶναι τὰ τοῦ δευτέρου μέρους. Ὁ ποιητὴς ἔχει καὶ φαντασίαν καὶ λυρικὸν πάθος, πνίγεται ὅμως ἐνίοτε ὑπὸ πολλῶν αἰσθημάτων, ἅπερ συνταράσσει καὶ συγχέει. Συχνάκις δ' ὁ ποιητὴς ποιεῖ μεγάλα ἄλματα, εἰς ἀ ὁ ἀναγνώστης δὲν δύναται νὰ παρακολουθήσῃ αὐτόν. Βεβαίως ἡ λυρικὴ ποίησις δὲν δύναται νὰ ἔχη τὴν διαύγειαν τοῦ ἔπους, ἀλλ' ἡ σαφήνεια εἶναι ἡ πρώτη ἀρετὴ τῆς ποιήσεως καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου. Ὁπωσδήποτε πολλὰ ᾄσματα τοῦ κ. Καμπούρογλου ἔχουσι χάριν τινὰ, ὡς τὸ *σκαιρὴ τῶν ἐξετάσεων*.

Κατὰ τὴν γνώμην τῆς πλειονοψηφίας ἔτυχε τοῦ ἡμίσεως ἀθλοῦ ὁ ποιητὴς τῶν Δακρύων, ὁ μακαρίτης *Παπούλιας*, γράψας ἐν δημοτικῇ γλώσσῃ, ἥτις δὲν ἀπεκλείσθη ὡς ἄλλοτε. Αὕτη βεβαίως ἐλέγχεται ἀναπαρκῶς ἐν τῇ τραγωδίᾳ, ἐν τῇ λυρικῇ ὅμως ποιήσῃ καὶ τῇ κωμῳδίᾳ εἶναι ἐπιτηδειοτάτη. Ὄρθως δ' ὁ κ. εἰσηγητὴς παρετήρησεν. «Αἱ λέξεις, ἃς ἤκουσέ τις παρὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν, αἱ φράσεις, αἵτινες πᾶραξίμωσαν τὸ πρῶτον προγύμνασμα τῶν ψελισμάτων καὶ λαλαγημάτων αὐτοῦ, ἔχουσι γλυκείας ἀναμνήσεις, μυστηριώδη καὶ ἀγραφὸν τινα ἱστορίαν, ὧν στεροῦνται αἱ λέξεις αἱ ἀντληθεῖσαι ἐκ τῶν λεξικῶν καὶ πταμιευθεῖσαι ἐν τῇ μνήμῃ. Τὰς λέξεις ταύτας ἤκουσέ τις ἄνευ τῶν ἀσπασμῶν καὶ τῶν μειδιαμάτων τῆς μητρὸς, δὲν συνήτησεν ἐν ταῖς ἀφηγήσεσι τοῦ πατρὸς, δὲν ἐγνώρισεν ἐν τοῖς μύθοις τῆς γράϊας τῆς οἰκογενείας καὶ διὰ τούτων δὲν ἀντήλλαξε τὰ τρυφερὰ τῆς νεανικῆς ἡλικίας αἰσθήματα μετὰ τῶν ὁμηλικῶν.» (Ὁρα κρίσιν τοῦ Βουτυσιναιοῦ ποιητικοῦ ἀγῶνος τοῦ 1873 ὑπὸ Γ. Μυστριώτου). Λοιπὸν ὁ ποιητὴς τῶν Δακρύων δὲν εἶναι ἀξιομυμπτος, ὅτι ἔγραψεν ἐν δημοτικῇ γλώσσῃ, ἀλλ' ὅτι μὴ γινώσκων τὰ ὅρια ταύτης ἀκριβῶς, ἀνέμιξεν αὐτὴν μετὰ φράσεων καθαρωτέρας γλώσσης καὶ οὕτως ἐποίησε κυκεῶνα. Ἡ γλῶσσα τῆς συλλογῆς εἶναι στρυφνὴ καὶ ἐν τῇ ἀναγνώσει γεννᾶται τραχεῖα ἀρμονία. Ἡ συλλογὴ εἶναι ἀμοιρὸς πλούτου ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων, ἀλλ' ὁ ποιητὴς δὲν στερεῖται ποιητικῆς φύσεως. Ἡ ἀρετὴ αὕτη ἔπεισε τὴν πλειονοψηφίαν, ἵνα ἀπονεύμῃ τῷ ποιητῇ τὸ ἥμισυ τοῦ ἀθλοῦ.

Ἡ ἀρίστη ὅμως τῶν ὑποβληθεῖσῶν λυρικῶν συλλογῶν εἶναι ἡ *φωνὴ τῆς καρδίας μου*, ποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου, ὅστις ἔγραψε κατὰ τὸ εἶδος τῆς ποιήσεως τοῦ ἀρχαίου Ἀνακρέοντος καὶ τοῦ νεωτέρου Χρηστοπούλου πρὸς τοῦτον ὅμως ἀντιτίθεται, ὅτι δὲν ἀγαπᾷ τὸν οἶνον, ἀλλὰ τὰ γλυκύσματα καὶ τὰς νεάνιδας. Ὁ ποιητὴς οὕτως ποιεῖ ζωηρὰν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πλείστους τῶν νεωτέρων λυρικῶν ποιητῶν, οἵτινες πλανηθέντες ἐπίστευσαν, ὅτι λυρικὴ ποίησις εἶναι μελαγχολία καὶ ἀπελπία. Δὲν εἶναι κομπορρήμων οὐδὲ μεταρσιολέσχης, ἀλλὰ πειρᾶται νὰ ᾄσῃ τὰ πράγματα φυσικῶς. Οὕτως ὁ κ. Καμπούρογλος ἐχάραξεν ἀνθρωπινωτέραν ὁδὸν λυρικῆς ποιήσεως, οἱ δὲ πολυπληθεῖς ἀκροαταὶ ἐνθουσιωδέστατα ἐχειροκρότουν ἐν ἐκάστη στροφῇ τὸν ποιητήν. Βεβαίως αἱ ὑποθέσεις τῆς ποιήσεως αὐτοῦ δὲν εἶναι τοῦ ὑψηλοτέρου εἶδους, ἀλλὰ τοὺς ποιητὰς δὲν ἀναδεικνύουσι τοιαύτους αἱ μεγάλα ὑποθέσεις, ἀλλ' ὁ τῆρος, καθ' ὃν ταύτας πραγματεύονται.

Πλὴν τῶν ὑποβληθεῖσῶν συλλογῶν λυρικῆς ποιήσεως εἰς τὸν ποιητικὸν ἀγῶνα ἐκδίδονται ὑπὸ διαφόρων ποιητῶν ᾄσματα ἔχοντα ὑποθέσεις διαφόρους, ἰδιωτικὰς ἢ ἐθνικὰς περιστάσεις. Πρὸ πάντων διακρίνονται οἱ *ἀδελφοὶ Παράσχοι*, ὧν καὶ ἄλλα ποιήματα, κατ' ἐξοχὴν δὲ αἱ ἐλεγείαι, ἔχουσι οὐχὶ μικρὰν ἄξιαν.

Ἐάν τις συγκρίνῃ τὰ προϊόντα τῆς λυρικῆς ποιήσεως πρὸς τὰ τῆς δραματικῆς, ἀναντιρρήτως τὰ δεύτερα εἶναι γενναιότερα τῶν πρώτων. Τοῦτο ἴσως μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ μὲν μελέτη τῆς τέχνης προβαίνει, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ ἐξευγένισις τῆς καρδίας. Ἐνῶ πρὸ μιᾶς δεκαετηρίδος πάνυ ὀλίγοι ἐτόλμων νὰ ποιήσωσι δράματα, νῦν πολλοὶ ἴσως δεκάδες νέων ἐκ τοῦ δραματικοῦ ἀγῶνος περιμένουσι νὰ λάβωσι τὸ ἄθλον ὡς ἀφετηρίαν τῆς φιλολογι-

κὸν τῆς Ἀγγλίας ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ἦτο ἤδη γέρον καὶ κατεδιώκετο. Πρὸς τούτοις ἀπεικονίζει τὴν αἰκρὰν ἐποχὴν Καρόλου τοῦ Β' διὰ ζωνῶν χρωμάτων. Ὁ φιλόπατρις ποιητὴς ἔχει σκοπὸν, ἵνα διὰ τοῦ δράματος τούτου διδάξῃ καὶ ωφελήσῃ τὸ ἐλληνικὸν γένος.

Ὡς ὁ μακρὴς Βασιλειάδης ἠσχολεῖτο πρὸ πάντων περὶ τὴν τραγωδίαν, οὕτως ὁ Ἄγγελος Βλάχος ἔγραψεν ὀλόκληρον τόμον περιέχοντα κωμωδίας μετὰ προλόγου, ἐν ᾧ πειράται ὁ λόγιος ποιητὴς νὰ πείσῃ τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ, ὅπως ἴδωσι τὰς κωμωδίας κατὰ τὴν ὄψιν, καθ' ἣν οὗτος ἐπιθυμεῖ. Παρατηρεῖ, ὅτι δύο εἶναι τὰ ἐπικρατέστερα εἶδη τῆς κωμωδίας, τὸ τῆς πλοκῆς καὶ τὸ τῶν χαρακτήρων, ὅπερ καὶ προτιμᾷ. «Ἰδία ὅμως αἱ ἐθνικαὶ κωμωδίαί, ἐκείναι δηλονότι ὅσαι ἀπαιτοῦσι τὴν γελόιαν φάσιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου ὠρισμένον τινὸς ἔθνους ἐν ὠρισμένῃ ἐποχῇ, καὶ κωμωδοῦσι τὰ ἰδιάζοντα αὐτῷ ἐλαττώματα, εἶναι καὶ πρέπει νὰ ἦναι κατ' ἑξοχὴν κωμωδίαὶ χαρακτήρων. Καὶ τοῦτο διὰ τὸν ἀπλοῦν λόγον, ὅτι τὰ μὲν γεγονότα καὶ ἡ γένεσις αὐτῶν καὶ ἀλληλουχία, καὶ καθόλου εἶπαι ἡ τῶν κωμικῶν περιστάσεων σύμπτωσις, εἶναι καθάρων ἔργον τύχης, ἣν καλεῖ βοηθὸν αὐτοῦ ὁ ποιητὴς, καὶ ἐπομένως ὅμοιαι ἐν παντὶ ἔθνει καὶ χρόνῳ, ὅτι εὐδὲ, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ἐννοεῖται τοῦ κωμικοῦ δράματος, ἰδιάζει εἰς ἓν ἔθνος, εἶναι τὰ κωμικά αὐτοῦ πρόσωπα καὶ ἐκ τῶν ποικίλων περιστάσεων τοῦ κοινωνικοῦ αὐτοῦ βίου κατ' ἀνάγκη τεχθέντα.» (Πρόλογ. σελ. θ').

Ἐκ τῶν εἰρημένων καὶ ἄλλων γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ κ. Βλάχος ὁμολογεῖ, ὅτι αἱ κωμωδίαὶ αὐτοῦ ἔχουσι χαλαρὰν τὴν ἐνότητα διότι φρονεῖ, ὅτι αἱ ἐθνικαὶ κωμωδίαὶ πρέπει νὰ ἦναι κωμωδίαὶ χαρακτήρων. Νομίζομεν ὅμως ὅτι ἡ χαλαρότης τῆς ἐνότητος δὲν εἶναι ἀρετὴ, ἀλλὰ κακία καὶ τῶν ἐθνικῶν κωμωδιῶν. Διότι σκοπὸς τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ δὲν εἶναι νὰ ἐκθέσῃ τοὺς ποικίλους χαρακτήρας πρὸς θέαν καὶ καταγέλωτα, ἀλλὰ νὰ διδάξῃ, ὅτι ἡ δεῖνα πράξις οὕτως ἢ ἄλλως τιμωρεῖται. Τὸ θέατρον δὲν εἶναι μουσεῖον χαρακτήρων, ἀλλὰ μέγα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους σχολεῖον, ἐν ᾧ τοῦτο διδάσκειται, ὅτι ἐν τῷ μεγάλῳ θεάτρῳ ἢ τῷ πραγματικῷ κόσμῳ αἱ κακαὶ πράξεις τιμωροῦνται. Βεβαίως ἡ ἠθοποιία εἶναι σπουδαιότατον στοιχεῖον τοῦ δράματος, ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ πᾶν πᾶν οὕτως ἐλέγχι, ὅτι ἡ μὲν ἠθοποιία εἶναι ἡ ψυχὴ, ἡ δὲ πλοκὴ τὸ σῶμα τοῦ δράματος. Ὁ δυνάμενος νὰ πλέξῃ στερεῶς τὸν μῦθον καὶ διαχαράξῃ ἀκριβῶς τὰς γραμμὰς τῶν προσώπων ἔλυσε τὸ μέγιστον μέρος τοῦ προβλήματος τῆς δραματικῆς τέχνης. Ἄν δὲ οὗτος ἦναι ἐπιτῆδειος πρὸς τι καὶ ἀπειρος πρὸς τι ἄλλο, εἶναι προτιμότερον νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν ἢ νὰ ἀνυψώσῃ τὴν ἑλλησιν εἰς ἀρετήν. Ὁ κωμικὸς ποιητὴς εἶναι μέγας τῆς κοινωνίας διδάσκαλος. Οὗτος διδάσκει ἀτελῶς, ἀν διδάσκῃ μόνον διὰ χαρακτήρων. Βεβαίως ἡ ἀπεικόνισις τῶν χαρακτήρων δὲν εἶναι τι εὐκόλον, ἀλλ' ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι ὑπάρχει τοσαύτη πληθὺς καὶ τοσαύτη ἀπότομος ἀντιθέσις χαρακτήρων, ὥστε καὶ ὀλίγον παρατηρητικὸν νοῦν καὶ ἂν ἔχῃ ὁ ποιητὴς δύναται νὰ ἀπομιμηθῇ αὐτοῦς. Τοῦτο γινώσκει ὁ λόγιος συγγραφεὺς λέγων· «μόνον ἢ ἐπὶ τὸν ἐλληνικὸν κόσμον ἐπήρεια τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἑσπερίας, οὕτινος πᾶσαν λαίμαργον παραφυάδα καὶ πᾶν παράσιτον φυτὸν μετεφυτεύσαμεν πρόθυμοι εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς ἦθη, οὕτινος μετὰ παραδόξου, ἀλλὰ θερμοστάτου ζήλου ἀπεπιθηκίσασμεν πᾶν παράδοξον καὶ ἀνετηγάψασμεν μετὰ πολλῶν, ἐννοεῖται, ἀνορθογραφῶν, πᾶσαν ὑπερβολὴν, οὗ τὸ τηλαυγὲς φέγγος προσκυνοῦμεν ἐδαφιαίως πρηνεῖς ὡς οἱ Βραχμᾶνες Ἴνδοι, αὐτὴ καὶ μόνῃ ἤρκεσε νὰ παραγάγῃ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ τοσαύτας ἀντιθέσεις καὶ ἀνομοιότητας, τοσαύτας περιέργους πρωτοτυπίας χαρακτήρων, τοσαύτας κωμικὰς προσωπικότητας, ὥστε ἀληθῶς ἱλαροτάτη ἀσχόλησις ἦθελεν εἶναι, οὐχὶ νὰ τὰς σπουδᾶσιν τις καθέως ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς μόνον νὰ τὰς παρατηρήσῃ παρρησιόως πρὸ αὐτοῦ, καὶ διαρκὲς μειδίημα ἤθελε φαιδρύνει τὰ χεῖλη τοῦ ἰκανοῦ πρὸς τοῦτο ἔχοντος τὴν ἀνεσιν καὶ κατάλληλον τὴν διάθεσιν τὴν ψυχικὴν.» Ὅτι ταῦτα εἶναι ἀληθῆ μαρτυρεῖ ὁ ποιητὴς τῆς Βαβυλωνίας, ἥτις ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἠθοποιίας δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ τελειότερον προῖον τούτου τοῦ εἶδους. Ὅπως δὴ ποτε ἂν ὁ κ. Βλάχος δὲν παρέχει τὸν τελειότερον τύπον τῆς κωμωδίας, ὅμως συμβάλλεται πρὸς ἀναγέννησιν τοῦ ἐλληνικοῦ θεάτρου καὶ τοῦτο πρέπει προσηκόντως νὰ ἐκτιμηθῇ. Διότι εἶναι μεγάλη ἐθνικὴ ἀνάγκη νὰ μορφώσωμεν ὅσον οἶόν τε τάχιον θέατρον ἐθνικόν, παρ' οὗ πρέπει νὰ προσδοκῶμεν σπουδαιότατον μέρος τῆς ἀνατροφῆς τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας. Ἄν δὲ κούφως παραδοθῶμεν εἰς τὰς βωποστομολήθρας τῆς Ἑσπερίας, ἂν τὰ ἐξαμβλωματικά προϊόντα ἀνθρώπων διεφθαρμένων ἀναβιβάσωμεν εἰς τὴν ἐλληνικὴν σκηνήν, ἂν τοιαῦτα αἰσχρὰ διδάγματα δώσωμεν εἰς τὸν ἐλληνικὸν λαόν, ἃς περιμένωμεν ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ συγομιδὴν ὀλεθρίων καρπῶν. Οὐδὲν δύναται ἐπιτυχέστερον νὰ δηλητηριάσῃ ὀλόκληρον κοινωνίαν ἢ κακὸν θέατρον. Διὰ τοῦτο ἦτο συνετὸν, ἦτο ἐθνικόν, ἂν ὑπῆρχεν ἐπιτροπεία ἔχουσα κεφάλαια καὶ ἐμπείρους ἀνδρας πρὸς καταρτισμὸν δραματολογίου καταπολεμουμένης πᾶν κακὸν ὑπάρχον παρ' ἡμῖν. Ὁ ἀληθὴς κωμικὸς ποιητὴς δὲν πρέπει νὰ πολεμῇ χαρακτῆρας ἀνυπάρχοντες, λῆαν σπανίους καὶ ἄγαν ἐδελυρούς. Διότι οὕτω διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ διδάξῃ τὸ κακόν, ἐνῷ σκοπεῖ νὰ καταπολεμήσῃ αὐτό. Πρὸς τούτοις παρατηροῦμεν ὅτι πρόσωπα κωμικά εἶναι τὰ δεκτικὰ βελτιώσεως, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ ἀσθενεῖς διότι οὗτοι δεόνται ἱατροῦ καὶ οὐχὶ κωμικοῦ. Τὴν τελευταίαν ταύτην παρατήρησιν ὑποβάλλομεν εἰς τὴν μελέτην τοῦ κ. Βλάχου, ὅπως ἐπιτύχῃ μᾶλλον τοῦ σκοποῦ, ἢν ἐπιδιώκει. Ὁ αὐτὸς ποιητὴς χάριν τοῦ ἐλληνικοῦ θεάτρου διεσκεύασε δύο μικρὰς κωμωδίας ἢ μίμους ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ. Διὰ τὴν ἑνὴν κωμωδίαν; κωμωδία εἰς μίαν πράξιν κατὰ τὸ γερμανικόν, Ἰθὴνησι 1873, καὶ ὁ Ἰθὴνησι κωμωδία ἐπίσης εἰς μίαν πράξιν κατὰ τὸ γερμανικόν. Τὰ ἔργα ταῦτα, ἂν καὶ μεταφράσεις, ὅμως δύναται νὰ διδαχθῶσιν ἐν τῷ ἐλληνικῷ θεάτρῳ, διότι ὑπάρχουσι ὑποθέσεις κοινὰ εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Τοιαύτας δυνάμεθα νὰ διασκευάζωμεν ἐκ ξένων φιλολογῶν.

Ἀνδρογυναικομαχία, κωμωδία εἰς μέρη τρία, ὑπὸ *Παναγ. Δ. Ζάνου*, ἐν Ἀθήναις 1871. Ἐνῶ πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ποιητῶν ἐπιχειροῦσι νὰ συγγράψωσι κωμωδίας ἀνευ σκοποῦ, ὁ κ. Ζάνος ἔχει τοιοῦτον καὶ μάλιστα ἐναργῆ. Οὗτος σκοπεῖ νὰ ψεξῇ τὴν ἀμετρον ῥοπήν τῶν γυναικῶν πρὸς πολυτέλειαν καὶ καταδείξῃ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀνδρῶν. Τὸν σκοπὸν τοῦτον διεξάγει μετ' εὐφύας καὶ χάριτος. Πρὸς τοῦτοις ἐν πολλοῖς εἶναι πρωτότυπος καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ ὑπόθεσιν. Οἱ πλείστοι τῶν νεωτέρων κωμικῶν ἐπίστευσαν, ὅτι ἡ κωμωδία οὐδένα ἄλλον σκοπὸν ἔχει ἢ νὰ διακωμωδήσῃ τὸν ἱερώτερον δεσμόν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, τὸν γάμον. Ἐπειδὴ εἰς πάντας σχεδὸν ὑπάρχει ἡ αὐτὴ ὑπόθεσις, ἐγένοντο μονοειδεῖς καὶ μονότονοι καὶ κόρον διεγείρουσιν. Ὁ ποιητὴς ὅμως οὗτος ἐξεληθὼν τῆς τετριμμένης ὁδοῦ κατεπολέμησε ῥοπήν τῶν ἐλληνίδων φθείρουσαν τὴν ἠθικὴν τοῦ ἔθνους καὶ μαραινούσαν τὴν ἀρτιγενῆ ἡμῶν πολιτείαν. Βεβαίως ἡ κωμωδία τοῦ κ. Ζάνου δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀμαρτημάτων καὶ δὴ τὸ πρόσωπον τοῦ Μάρου ἔχει οὐχὶ ὀλίγην ἀπιθανότητα, ἀλλὰ παρὰ τῆς νεαρᾶς ἡμῶν φιλολογίας δὲν πρέπει νὰ ἀπαιτῆ τις ἀριστοτεχνήματα. Ἡ Ἀνδρογυναικομαχία διδασκείσα ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ ἐν ἄλλοις θεάτροις ἔτυχεν οὐχὶ μικρᾶς ὑποδοχῆς. Ἦθελε δὲ εἶναι εὐχῆς ἔργον ἂν καὶ ἄλλοι νεοὶ ἀνελάμβανον τὸ ἔργον νὰ καταπολεμήσωσι τοιαύτας κακίας ἀπειλούσας τὴν εὐημερίαν τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ.

Πλὴν τῶν κωμωδιῶν τῶν ὠρισμένων πρὸς διδασκαλίαν δύνανται νὰ γραφῶσι καὶ πρὸς ἀνάγνωσιν. Τοιαύτην ἐποίησεν ὁ μακαρὶτης *Δημήτριος Κ. Παπαρηγόπουλος*, οὗ τὸν πρόωρον θάνατον κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα ταύτην δικαίως ἐθρήνησεν ἡ τῶν Ἀθηνῶν νεολαία. Οὗτος ἐν τῇ *Ἀγῶρᾳ*, δημοσιευθεῖσα ἐν ἔτει 1871, ἠθέλησε νὰ ποιῆσῃ ἀντίθεσιν μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου ἐλληνικοῦ κόσμου. Ὄντως ἡ ἀπότομος ἀντίθεσις, ἡ ὑφισταμένη μεταξὺ τῶν δύο τούτων κόσμων, δύνανται νὰ παραγάγῃ τὸ γελιοῦν. Ἡ ἀντίθεσις ὑπάρχει ζωηρὰ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ, τῷ πολιτικῷ, τῷ θρησκευτικῷ βίῳ καὶ τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ. Ἡ ὑπόθεσις λοιπὸν περιέχει πολλὰ κωμικὰ στοιχεῖα καὶ ὁ ποιητὴς ἔχων γνώσεις οὐχὶ ὀλίγας ἠδυνήθη νὰ ὠφελήθῃ ἐκ τῆς ἀντιθέσεως. Εἶναι ὅμως λυπηρὸν, ὅτι πολλαχοῦ παρεσέδυσαν ἀντικεινωνικαὶ ἰδέαι. Ἡ ὅλη κωμωδία οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἐν ὄνειρον τοῦ Κίμωνος, ὅστις αὐτοκτονεῖ διὰ τὴν ἀπιστίαν τῆς ἐρωμένης αὐτοῦ. Εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ Ἀσπασία παροτρύνει τὸν νεανίαν εἰς αὐτοκτονίαν. «Δικαίως, διότι ὁ θάνατος εἶναι γαλήνη» πῆε οἶνον, τὴν πρώταν θ' ἀνήκεις εἰς τὴν φύσιν, ἐξ ἧς προῆλθες καὶ ἧτις εἶναι ἀθάνατος. Ὁ ἀ γείνης φυτὸν ἢ ἄνθος.» σελ. 289. Βεβαίως ἡ φίλη τὸν Σωκράτους καὶ Περικλέους δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τοιαύτας ἰδέας. Ἀλλὰ καὶ ἂν εἶχεν, ὁ χριστιανισμὸς θεωρεῖ τὸν αὐτόχειρα ὡς δραπετήν καὶ λειποτάκτην. Πρὸς τοῦτοις τὸ βιβλίον δὲν ὑπάγεται εἰς οὐδένα κανόνα τῶν τεχνικῶν ἔργων, ἀλλ' εἶναι μίγμα τι, συνιστάμενον ἐκ τῶν πλείστων εἰδῶν τοῦ λόγου. Ὅπωςδήποτε ὅμως ὁ μακαρὶτης εἶχεν ἀναγνώσει πολλὰ καὶ ἔγραφεν εὐφύως.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ.

Ἄλλ' ὅσην δῆποτε ἀξίαν καὶ ἂν ἔχωσι τὰ πρωτότυπα ποιήματα τῶν νεωτέρων ποιητῶν, πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως διαβληθέντα δὲν ἀναγινώσκονται ὑπὸ πάντων. Οἱ πλείστοι ἐπιθυμοῦσι ν' ἀναγνώσωσι τὰ ἀριστοτεχνήματα τοῦ τε ἀρχαίου καὶ νεωτέρου κόσμου, ἔστω καὶ ἐν μεταφράσει. Τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην ἠθέλησε νὰ πληρώσῃ ὁ ἐν Τεργέστη φιλόμουσος ὁμογενὴς κ. *Δημήτριος Οἰκονόμου*, ὅστις ἵδρυσεν ἀγῶνα μεταφράσεων κλασικῶν ποιητῶν. Ἐν τῷ πρώτῳ, γενομένῳ κατὰ τὸ 1873, τεθείσης τῆς θείας κωμωδίας τοῦ Δάντου εἰς μετάφρασιν, ὑπεβλήθησαν τέσσαρες μεταφράσεις, ἐξ ὧν δύο μὲν πεζαί, δύο δ' ἔμμετροι. Ἐκ τούτων δύο μόνον ἐκρίθησαν πλείονος λόγου ἀξίαι, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἔμμετρος, ἡ δὲ πεζή. Ἡ μὲν πρώτη ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ κ. *Γ. Ἐμμ. Ἀντωνιάδου*, ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ κ. *Φ. Παρασκευαΐδου*. Ὁ κ. Ἀντωνιάδης μετέφρασεν ἐν στίχοις ἠρωϊκοῖς δεκαπεντασυλλάβοις διελὼν τοὺς στίχους κατὰ τριάδας ὡς ὑπέδειξεν ὁ Δάντης. Ὁ φιλόπονός καὶ λόγιος μεταφραστὴς κατέβαλε μεγάλην ἐπιμέλειαν καὶ ὠφελήθη ἐκ τῶν γερμανικῶν μεταφράσεων, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποφύγῃ καὶ τινὰ ἀμαρτήματα καὶ δι' ἄλλας μὲν αἰτίας, πρὸ πάντων δὲ διὰ τὴν ἀγνοίαν τῶν πηγῶν, ἐξ ὧν ὁ δαιμόνιος ἐκεῖνος ποιητὴς ἠντλησε τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ. Ταῦτα δ' ἀνεύρον οἱ τοῦ ἀγῶνος κριταὶ καὶ ὑπέδειξαν τῷ μεταφραστῇ πρὸς διόρθωσιν. Ὁ δὲ κ. Παρασκευαΐδης μεταφράσας ἐν πεζῷ λόγῳ εἶχε γλῶσσαν εὐνηχὸν καὶ βέουσαν, ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένη πολλῶν ἀμαρτημάτων. Ἡ ἐπιτροπεῖα σταθμισάσα τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας ἀμφοτέρων ἀπεφάνθη, ὅτι οὐδετέρων μὲν δύνανται νὰ βραβεύσῃ, ὅμως δέχεται ἀμφοτέρως εἰς τὸν ἐπόμενον ἀγῶνα. Οὕτως αὕτη ἐν καιρῷ προεκλήρυσεν, ἵνα αὕθις ἐν τῷ προσεχεῖ ὑποβληθῶσι μεταφράσεις τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου μέρους τῆς θείας κωμωδίας τοῦ Δάντου. Ἐν τῷ δευτέρῳ ἀγῶνι ἐβραβεύθη ὁ κ. *Γ. Ἐμμ. Ἀντωνιάδης* οὐχὶ διότι ἡ μετάφρασις αὐτοῦ ἦτο ἀρίστη, ἀλλὰ διότι ὁ μεταφραστὴς ἔβαλεν ἐγγὺς τοῦ σκοποῦ. Ἐσκέφθησαν δ' οἱ κριταὶ, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γείνη καλλιτέρα μετάφρασις, ἀφοῦ τεσσάρων ἐτῶν παρελθόντων οὐ μόνον αὐξήσις δὲν ἐπῆλθεν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀγωνισταὶ ἠλαττώθησαν. Περὶ τῆς κρίσεως τῶν διαγωνισμάτων ὑπάρχουσι δύο ἀντίθετοι γνῶμαι· οἱ μὲν φρονοῦσιν ὅτι μόνον τὰ ἀριστουργήματα πρέπει νὰ βραβεύωνται, οἱ δὲ τὰ σχετικῶς κρείττονα, ὅπερ καὶ λογικώτερον. Διότι ἂν οἱ τῶν ἀγῶνων κριταὶ διατηρήσωσιν αὐστηρὸν τι μέτρον καὶ οὕτω δὲν βραβεύσωσι κατὰ δύο ἢ καὶ πλείονας περιόδους τοῦ ἀγῶνος, οὗτος καθαιρεῖται καὶ ἡ ἀγαθὴ τῶν ἀγωνοθετῶν πρόθεσις ματαιοῦται. Ἄν βραβεύωνται ἄνθρωποι μὴ ἔχοντες μεγάλην ἀξίαν, ἂς κατέλθωσιν εἰς τὸν ἀγῶνα κρείττονες, ἂν ὄντως ὑπάρχωσι. Μεταφράσεις μάλιστα

είναι τὸ παράπαν ἀδύνατον νὰ γείνωσιν ἔχουσαι ἴσην ἀξίαν πρὸς τὸ πρωτότυπον. Ἀδύνατον νὰ ποιήσῃ τις πιστὴν καὶ ἀκριβῆ μεταφράσιν τῆς «θείας κωμωδίας» τοῦ Δάντου, τοῦ ἀξιοθαυμάστου ἐκείνου τριμεροῦς ποιήματος, τοῦ περιέχοντος ὀπτασίαν ὁδοιπορίας διὰ τοῦ Ἄδου, καθαρτηρίου πυρός καὶ παραδείσου, εἰς ὃ ὡς εἰς κοινὸν κέντρον ὁ πατὴρ τῆς Ἰταλικῆς ποιήσεως καὶ γλώσσης συνεπέκνωσε τὴν δύναμιν τοῦ δημιουργικοῦ αὐτοῦ νοῦ καὶ μετ' ἐξόχου ζωηρότητος φαντασίας περιέλαβε τὸ ἔθνος καὶ τὸν αἰῶνα αὐτοῦ, τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν αὐτοκρατορίαν, τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν καὶ τὴν θεῖαν ἀποκάλυψιν, τὴν φύσιν καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ἀδύνατον νὰ ἀνυψωθῇ ὁ μεταφραστὴς εἰς τὴν τέχνην ἢ τὴν ἀλήθειαν, εἰς τὸ ὕψος τῶν νοημάτων ἢ τὴν δύναμιν τῆς γλώσσης καὶ τὸ γοητευτικὸν κάλλος τῶν στίχων τοῦ δαιμονίου ποιητοῦ. Τοῦτο γινώσκει ὁ εἰσηγητὴς τοῦ ἀγώνος κ. Ἀφεντούλης λέγων πρὸς τοὺς ἄλλους τὰ ἐξῆς· «ἀνομολογοῦμεν, ὅτι εἶναι δυσχερὲς ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀγώνος, ἵνα μὴ εἰπωμεν ὅμως ἀδύνατον, νὰ μεταφέρῃ τις τὰς ἰδέας τοῦ ποιητοῦ ἀλωδήτους ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος εἰς ξένην γλῶσσαν. Νὰ προσεγγίσῃ τις πρὸς τὸν ποιητὴν εἶναι ἐνίοτε ἐφικτὸν, ἀλλὰ καὶ πάλιν μόνον, ὅταν ὁ μεταφραστὴς ᾖ καὶ αὐτὸς ποιητὴς, συγγενῆ ἔχων τὴν ποιητικὴν φλέβα πρὸς τὸν προκείμενον εἰς μεταφράσιν... Καὶ πάλιν δὲ ὅ,τι καὶ ποιήσῃ ὁ μεταφραστὴς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποδώσῃ τοὺς ὀλεπτοὺς ἐκείνους χρωματισμοὺς, ἐκείνο τὸ σκιόφως τὸ ποιητικὸν, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ μέρος οὐκ ἐπισημῶν τῆς ποιητικῆς χάριτος καὶ ὀρίζει τὴν τοῦ ποιητοῦ φυσιογνωμίαν. Καταδικάζομεν δ' ἐκ τῶν προτέρων πάντα μεταφραστὴν, ὅστις ἀνὰ πάντα στίχον ἀνατρέχει εἰς τὸ παρακείμενον λεξικόν, καὶ ἐτι μᾶλλον καταδικάζομεν τὸν ἐκ μεταφράσεως μεταφράζοντα.» Καὶ ὅμως πόσοι ὑπάρχουσι οἱ τὰς ἀληθείας ταύτας παραγνωρίζοντες! Νέοι μόνον ἀποφοιτήσαντες τῶν γυμνασιακῶν σπουδῶν καὶ μόλις κηνησάμενοι τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ ἀνευρίσκου λέξεις ἐν τῷ γαλλικῷ λεξικῷ ἐπιχειροῦσιν ἐκδόσεις ποιητῶν καὶ πεζογράφων. Τοιοῦτοι παρ' ἡμῖν εἶναι πολλοί, ὧν ἀπαξιῶμεν νὰ μνημονεύσωμεν. Τοῦ κανόνος τούτου ὑπάρχουσι βεβαίως ἐξαιρέσεις, ὡς ἡ ἐπομένη.

Μολιέρου ἀριστα ἔργα ἐξελληνισθέντα ὑπὸ Ἰ. Ἰαδωρίδου Σκυλίση ἐν Τεργέστη 1871. Ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ περιέχονται αἱ τρεῖς σπουδαιότεραι κωμωδίαι τοῦ μεγίστου τῶν νεωτέρων κωμικοῦ, ὅστις κατέστησε τὴν κωμωδίαν δύναμιν ἐν Γαλλίᾳ, ἔθα τὸ ῥητὸν *le ridicule tue*, τὸ γελοῖον θανατώνει, κατακρατεῖ ἐτι καὶ νῦν τὴν κοινὴν γνώμην, καὶ περὶ οὗ σύγχρονός τις εἶπεν· «Ἦτο κωμικός ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ὅτι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ ἐλάλουν, καὶ τὸ σῆμα, καὶ τὸ μεδίαμα καὶ ἡ ῥιπή τοῦ βλέμματος, καὶ ἡ κίνησις τῆς κεφαλῆς, λέγοντα εἰς τὸν θεατὴν ἐν μιᾷ στιγμῇ πλείονα, ἢ ὅσα ὄλην ὥραν ὁ δεινότατος τῶν ῥητόρων.» Ὁ Μολιέρου ἐν ταῖς κωμωδίαις αὐτοῦ, αἰτινὲς εἰσι τὰ ἀριστουργήματα τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου, διασύρει τὰς πρωτοτύπους ἀδυναμίας, τὰ κύρια ἐλαττώματα τῆς ἀνθρωπότητος, τὴν ὑπόκρισιν, τὴν σχολαστικότητα, τὴν φιλαργυρίαν, τὴν ὑπερηφανίαν τῶν εὐγενῶν, τὴν ματαιότητα τῶν πολιτῶν, φέρει ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὅλα τὰ γελοῖα τῶν ἀτόμων, ὅλα τὰ κρύφια τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου· ἐν τῷ *Ταρτούφῳ* μάλιστα, τῇ τελειοτάτῃ τῶν κωμωδικῶν αὐτοῦ, ἣτις κατέστη παροιμιώδης, ὁ ποιητὴς διασύρει τοὺς προσποιουμένους καὶ ὑποκρινομένους εὐσέβειαν, οἷτινες ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τῆς θρησκείας θηρεύουσιν ἰδιοτελεῖς καὶ κοσμικοὺς σκοποὺς καὶ ὑποκρύπτουσι σαρκιακὰς ἐπιθυμίας καὶ ἀπολαύσεις, καὶ ἐξωγράφει αὐτοὺς μετὰ τσαύτης ἐναργείας, ὥστε ἐκινήθη ἀληθῆς στάσις κατὰ τοῦ δράματος καὶ πολλὰς ἐκωλύθη ἢ παράστασις αὐτοῦ. Τοιοῦτου ὄντος τοῦ πρωτοτύπου, δύσκολος καθίσταται ἡ μεταφράσις· ἀλλ' ἡ τοῦ κ. Σκυλίση εἶναι ὄντως ἐπιτυχιστάτη καὶ ἡδύνατό τις νὰ εἴπῃ, ὅτι λίαν ἀμφίβολον εἶναι, ἂν παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσι ἄλλοι μεταφρασταὶ δυνάμενοι νὰ παραβληθῶσι πρὸς αὐτόν. Ὁ μεταφραστὴς τῶν τοῦ Μολιέρου κωμωδιῶν δὲν γράφει γλῶσσαν οὔτε σχολαστικὴν καὶ ἀνδρῆ, οὔτε λίαν δημώδη καὶ ταπεινὴν. Ἡ γλῶσσα τοῦ μεταφραστοῦ εἶναι τοιαύτη, οἷα δύναται νὰ ἀρέσῃ εἰς τὰς ἐκλεκτοτέρας τῆς κοινωνίας τάξεις. Εἶναι δ' ἐν μέρει παράδοξον, ὅτι ἀντὶ σπανίως ἐπισκεφθεῖς τὰς Ἀθῆνας δὲν ἐξέκλινε τῆς γλώσσης, ἣν μεταχειρίζονται ἐν ταῖς συνδιαλέξεσιν οἱ καλῆς ἀνατροφῆς τυχόντες ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου. Ἡ ἀρετὴ αὕτη εἶναι οὐχὶ μικρὰ, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν πολλοὺς ἀγραμμάτους μεταφραστάς, οἷτινες ἐπλήρωσαν τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν πολλῶν καὶ μεγάλων ξενισμῶν. Τὸ ἔργον τοῦ κ. Σκυλίση εἶναι πλέον τι ἢ μεταφράσις· διότι καὶ τὰ ξένα ὀνόματα καὶ τὰ ξένα ἔθιμα διεσκεύασεν ἐπὶ τὸ ἐλληνικώτερον. Ἀναντιρρήτως καὶ ὁ ἀναγνώστης τὸν Μολιέρου ἐν τῷ πρωτοτύπῳ θέλει πολλὰ ὠφελῆθαι ἐκ τῆς μεταφράσεως. Ὁ ἀείμνηστος Κοραΐς γράφων πρὸς τὸν Κοκκινάκη ἠλέγχε τὴν ὁμοιοκαταληξίαν ὡς βάρβαρον λέγων τὰ ἐξῆς. «Πηγὴ πρώτη δυσκολεύουσα τὴν ἀκριβῆ μεταφράσιν εἶναι ἡ βάρβαρος ῥίμα, ἣτις ἐπροσκολλήθη καὶ εἰς ἡμᾶς ὡς φῶρα. Εἰς τὰς βάρβαρους τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλώσσας ἦτον ἴσως ἡ βάρβαρος τὸ ὁμοιοτέλευτον, διὰ τὰς τῶν μετριάσῃ τὴν τραχύτητα· ἀλλ' εἰς τὴν ἰδικὴν μας, ἂν καὶ βαρβαροθεῖσάν, πολὺ ὅμως ὑπερτέραν ἐκείνων, ἡ ῥίμα ἐμβῆκε δι' ὀργὴν τῶν Μουσῶν.— Ἄλλ' εἶναι νόστιμος σεὶ τὴν ἀκοήν.— Ἄ! καὶ τί δὲν κάμνει νόστιμον ἡ ἔξις;» Ἐναντίαν γνώμην ἔχων ὁ κ. Σκυλίσης λέγει ἐν σελίδι ΙΕ'. «Ἡ ὁμοιοκαταληξία εἶναι βάρβαρος, ἀλλ' οὕτως εἶναι βάρβαρος καὶ ἡ σημερινὴ γλῶσσα, καὶ ἡ σημερινὴ προφορὰ, καὶ ἡ σημερινὴ ἡμῶν ἐνδυμασία, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ μουσικὴ, τὰ πάντα. Ἄλλ' ὅχι· δὲν ὅσοι ὁμιλοῦμεν ὡς ὁμιλοῦμεν, καὶ προφέρομεν ὡς προφέρομεν, ἥτε μετρικὴ ἢ παρούσα καὶ ἡ ὁμοιοκαταληξία φαίνονται τῆς καθωμιλημένης ἰδιότητος ἀναφαίρετοι... ἡ δὲ ὁμοιοκαταληξία εἶναι παίγιον ἀπὸ τὸν ἀπρόοπτον τῶν ἀφάρτων εἰς τὴν ἀκοήν.» Νομίζομεν ὅμως ὅτι πάνυ ὀλίγους ὁμόφρονας θέλει εὐρεῖ ὁ λόγιος μεταφραστὴς· διότι ἡ ὁμοιοκαταληξία ἔχει τι παιδαριῶδες καὶ τετεχνασμένον,

ἄπερ καθιερεῖ τὴν ἀφέλειαν καὶ τὸ φυσικὸν τῆς ἐκφράσεως. Ὅσον τὸ θέατρον προσεγγίζει εἰς τὸν φυσικὸν καὶ ἀνεπιτήδευτον βίον, τοσοῦτον πληροῖ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ.

Ῥωμαῖος καὶ Ἰουλία. Δράμα Σαικσπήρου, μεταφρασθὲν ὑπὸ *A. Γ. Σκαλίδου* ἐν Ἀθήναις 1873. Ὁ ἀκάματος μεταφραστὴς τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Θουκιδίδου καὶ τοῦ Ξενοφώντος ἐπεχείρησε καὶ τὴν μετάφρασιν τοῦ Ῥωμαίου καὶ τῆς Ἰουλίας, ἐνὸς τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ μεγίστου τῶν Ἀγγλῶν δραματικοῦ ποιητοῦ, ὅστις ἐν τῇ ἀγγλικῇ φιλολογίᾳ ἐπέχει τὸν αὐτὸν τόπον, ὃν ὁ Ὀμηρὸς ἐν τῇ ἐλληνικῇ καὶ ὁ Δάντης ἐν τῇ ἰταλικῇ, καὶ ὃν κριτικὸς τις μυριόβουτος ὠνόμασε διὰ τὴν ἀπειρίαν τῶν χαρακτήρων, οὗς παρέστησε. Βέβαιον εἶναι ὅτι αἱ τραγωδίαι τοῦ Σαικσπήρου δὲν ἀντέχουσιν εἰς τοὺς κανόνας τῆς δραματικῆς κριτικῆς, οἵτινες ἐξήχθησαν ἐκ τῶν δραμάτων τῶν Ἑλλήνων, καὶ οὗς οἱ Γάλλοι ἐσπουδάσαν μετὰ μεγίστης ἀκριβείας, μετ' εὐλαβείας καὶ σχεδὸν δεισιδαιμονίας νὰ φυλάξωσιν ὅτι δὲν φυλάττει ποτὲ σχεδὸν τὰς λεγομένας τρεῖς ἐνόητας, τόπου χρόνου καὶ πράξεως, ἅς ὅμως οἱ νεώτεροι δὲν θεωροῦσιν ἀναγκαίαις, ἢ δὲν ἐρμηνεύουσι κατὰ τὸν τρόπον τῶν Γάλλων ὅτι προσκοροῦν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ χρονολογίαν ὅσας πραγματεῖται ὑποθέσεις ἐκ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα, λέγουσιν οἱ θαυμασταὶ αὐτοῦ, εἶναι ἐπουσιώδη, ἐξωτερικά τὸ ἐσωτερικόν, τὴν ψυχὴν χαρακτηρίζει ὁ Σαικσπήρος πάντοτε ἐπιτυχῶς καὶ ἀξιοθαυμάστως. Διὰ οὗτο δὲ μεγίστων ἀρετῶν ἱκανοποιεῖ ὁ Σαικσπήρος ὅλας αὐτοῦ τὰς λοιπὰς ἀτελείας, καὶ αἱ ἀρεταὶ αὗται εἶναι οἱ ἀληθεῖς καὶ ποικίλοι χαρακτῆρες καὶ ἡ ζωὴ καὶ φυσικὴ τῶν παθῶν παράστασις. Ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐτοῦ νομίζομεν ὅτι εὕρισκόμεθα διηνεκῶς μετὰ τῶν ἀνθρώπων ὁμοίον πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦς. Βλέπομεν ἀνθρώπους, ὃν τὰ ἦθη εἶναι κοινὰ, οἱ τρόποι σκαλοὶ καὶ τραχεῖς ἄλλ' ὅμως εἶναι πάντοτε ἀνθρωπῶν, λαλοῦσι γλῶσσαν ἀνθρωπίνην, κινεῖνται ὑπὸ παθῶν ἀνθρωπίνων. Δαμβάνομεν μέρος εἰς ὅσα λέγουσιν ἢ πράττουσι, διότι αἰσθανόμεθα τὴν ὁμοιότητα τῆς φύσεως καὶ τῶν φρονημάτων αὐτῶν πρὸς τὰ ἡμέτερα. Ἐν ἅπασι τοῖς δράμασι τοῦ Σαικσπήρου ὑπάρχει ἀπέραντος κόσμος νοημάτων, αἰσθημάτων καὶ εἰκόνων, ἰδίως δ' ἐν ταῖς πέντε μεγάλαις καὶ ἀξιοθαυμάστοις αὐτοῦ τραγωδίαις, τῇ Ῥωμαίῳ καὶ τῇ Ἰουλίᾳ, τῇ Ὁθέλλῳ, τῇ Μακβέθῳ, τῇ Ἀήρῳ Βασιλεῖ καὶ τῇ Ἀμλέτῳ, ἐν αἷς οἱ χαρακτῆρες τοῦ ἔρωτος, τῆς ζηλοτυπίας, τῆς ἐπαράτου δολοφονίας, τῆς βασιλικῆς παραφροσύνης, τῶν φιλοσοφικῶν ὄνειροπολημάτων μαρτυροῦσι τὴν ἔξοχον καὶ ἀμίμητον τέχνην καὶ ἱκανότητα τοῦ ποιητοῦ εἰς τὸ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Τὴν πρώτην δὲ τῶν ἀρίστων τούτων πέντε κωμωδιῶν ἐξελέξατο πρὸς μετάφρασιν ὁ ἀξιόπαινος κ. Σκαλίδης, ἧς ἡ ὑπόθεσις ἔχει ὡς ἐξῆς. Δύο εὐγενεῖς ἀλλ' ἀντίπαλοι οἰκογενεῖαι κατοικοῦσιν ἐν τῇ περιώνυμῳ πόλει τῆς Βερώνης, καὶ τῆς μὲν ἀρχηγὸς εἶναι ὁ Μοντέγος, τῆς δὲ ὁ Καπηλέτος. Τοσοῦτον δὲ θαθεῖα ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐστὶν ἐγκεχαραγμένη ἡ ἀμοιβαία καὶ πολυχρόνιος ἔχθρα, ὅστε καταδιώκουσιν ἀλλήλας μέχρι θανάτου, καὶ τελευταῖον ἑκάτερα μαινεῖ τὰς χεῖρας εἰς τὸ αἷμα τῆς ἀντιπάλου οἰκογενείας καὶ μέγα χάσμα ἀποχωρίζει αὐτάς. Ἐνῶ δὲ οὕτω ἐχθρικῶς διάκεινται πρὸς ἀλλήλας αἱ δύο αὗται οἰκογενεῖαι, ἐκ τῶν κόλπων αὐτῶν ἐξέρχονται δύο παιδιὰ, ὁ Ῥωμαῖος καὶ ἡ Ἰουλία, ἅτινα ἐνηλικιωθέντα κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν συνέντευξιν προσβάλλονται ὑπὸ ἀμοιβαίου ἔρωτος καὶ μοναχῶς τις φραγκισκανὸς συνδέει τοὺς ἐραστὰς εἰς γάμον ἄλλ' ἡ τύχη καταδιώκει καὶ ἀποχωρίζει τοὺς νεαροὺς τούτους συζύγους καὶ μόνον διὰ τοῦ θανάτου ἐπὶ τῶν πτωμάτων αὐτῶν καταπραῖνεται ἡ τῶς ἀδιάλλακτος ἔχθρα τῶν δύο οἰκογενειῶν. Ὁ μεταφραστὴς μέγα τῶντι ἀνέλαθεν ἔργον ἐπιχειρήσας τὴν μετάφρασιν ἐνὸς τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ δαμονίου τῆς Ἀγγλίας ποιητοῦ, καὶ τούτου ἐνεκεν εἰς οὐκ ὀλίγα περιέπεσον ἀμαρτήματα μὴ δυναθεῖς νὰ ἀνυψωθῇ εἰς τὸ ὕψος τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλ' οὐδὲν ἦπτον ἔβαλεν ἐγγὺς τοῦ σκοποῦ καὶ κατὰ τοῦτο εἶναι ἀξιόπαινος.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ.

Εἶναι ὅλως παράδοξον, ὅτι οἱ Ἕλληνες καίπερ περὶ παντοίων πραγμάτων θέλοντες νὰ ὁμιλῶμεν καὶ διαλεγώμεθα, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ διατηρήσωμεν ὀλίγα περιοδικὰ συγγράμματα, δι' ὃν πολλαὶ γνώσεις ἠδύναντο νὰ καταστῶσι προσιταὶ εἰς εὐρύτερους κύκλους ἀναγνωστῶν. Τοῦτο συμβαίνει οὐχὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν συγγραφέων, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ἀναγνωστῶν ὀλιγορίαν. Οὗτοι δὲν κατανοοῦσιν ὅτι καὶ ἡ διάνοια ἔχει ἀνάγκη τροφῆς, ὡς καὶ τὸ σῶμα. Δὲν δαπανῶσιν ἀργύριον χάριν ἀναγνώσεως, ἀλλὰ τέρπονται ἐξ ἡμαρτημένων ἀκουσμάτων καὶ διηγήσεων. Ἄλλως τοὺς ἔχοντας διαθέσιν πρὸς ἀνάγνωσιν ἀπασχολεῖ κατ' ἐξοχὴν ἡ πολιτικὴ δημοσιογραφία. Τούτων ἕνεκα τὰ πλεῖστα τῶν περιοδικῶν συγγραμμάτων εἶναι βραχύδια ἅτε θνήσκοντα ἐξ ἀτροφίας.

Ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐξεδόθη ἡ Πανδώρα συντασσομένη ὑπὸ τοῦ κ. Νικολάου Δραγοῦμη. Τὸ περιοδικὸν τοῦτο σύγγραμμα δὲν ἦτο εἰδικόν, ἀλλὰ προωρισμένον νὰ δέχεται οἰανδήποτε ἐκλεκτὴν ὕλην. Ἐνταῦθα ἐδημοσιεύοντο λίαν συχνάκις προϊόντα τῆς ἐλαφροῦς καλουμένης φιλολογίας, ἀλλὰ οἱ λογιώτεροι τοῦ ἔθνους ἀνδρες δὲν ἀπηξίουσαν νὰ δημοσιεύσωσιν ἐπιστημονικὰς διατριβὰς. Διὰ τοῦτο ὁ θέλων νὰ μελετήσῃ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐνέργειαν πλείστων λογίων, πρέπει νὰ ἀναδράμῃ εἰς τοὺς πολλοὺς τόμους τῆς Πανδώρας. Βεβαίως ἡ γλῶσσα δὲν ἦτο πάντοτε καθαρὰ, ἀλλὰ περιεῖχε καὶ τινὰς ξενίζουσας φράσεις· συνεβάλετο ὅμως οὐκ ὀλίγον, ὅπως προαγάγῃ ἐν πολλοῖς τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν πρόοδον αὐτῆς καταστήσῃ προσιτὴν παρὰ ταῖς διαφορὰς τάξεσι τοῦ

ἑλληνικοῦ λαοῦ. Κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα ὅμως ταύτην δυστυχῶς ἔπαυσε τὸ περιοδικὸν τοῦτο σύγγραμμα δι' αἰτίας ἀγνώστους ἡμῖν.

Τὴν ἔλλειψιν τοῦ περιοδικοῦ τούτου συγγράμματος πληροῦσιν ἐν τῷ παρόντι ἄλλα περιοριζόμενα συνθήκως εἰς τὴν ἐλαφρὰν φιλολογίαν, ὡς ὁ Ἰλισσός, ὁ Βύρων, τὰ Γεωπονικά, τὸ Μουσεῖον, ἡ Οἰκονομικὴ Ἐπιθεώρησις, ὁ Παρθενὼν καὶ ἡ Πηνελόπη.

Κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα ὅμως ταύτην ἦλθεν εἰς τὸν βίον τὸ περιοδικὸν Ἀθηναίων, ὅπερ ἐκδίδεται κατὰ μακρὰ χρονικά διαστήματα, ἤτοι κατὰ διμηνίαν. Τὴν διεύθυνσιν τούτου ἀνέλαβον δύο σπουδαῖοι καθηγηταὶ τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, οἱ κ. κ. Εὐθύμιος Καστόρχης καὶ Στέφανος Κουμανούδης τυχόντες γενναίας συνδρομῆς παρὰ τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου. Συμπράττουσιν ὅμως καὶ ἄλλοι λόγιοι ἀξίας λόγου διατριβὰς δημοσιεύοντες, οἷον ἀρχαιολογικὰς παντὸς εἴδους, παιδαγωγικὰς, ἀστρονομικὰς, μετεωρολογικὰς, κτλ. Ἐν ταῦθα δύναται τις μετ' ὠφελείας νὰ ἀναγνώσῃ τῶν κ. κ. Μητσοπούλου, Σαριπόλου, Καστόρχη, Νερούσου, Κοκκίδου, Σπαθάκη καὶ ἄλλων λογίων διατριβὰς. Πάντες ὅμως εὐχονται, ἵνα τὸ ἔργον γείνη τελειότερον διὰ τῆς μετοχῆς πλείονων λογίων· διότι εἶναι λυπηρὸν, ὅτι πολλοὶ καθηγηταὶ τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, καὶ περὶ πολλὰ ἔτη διδάσκοντες, ὅμως δὲν ἠθέλησαν εἰσεῖτι νὰ δημοσιεύσωσι τὰ ἐπιστημονικά αὐτῶν προϊόντα.

Πρὸς τούτοις ἐξεδόθη καὶ ὁ Σωκράτης, σύγγραμμα φιλολογικὸν καὶ παιδαγωγικὸν ἐκδιδόμενον ἀπ᾽ εἰς τῶν ἀναλόμασιν Εὐσταθίου Δ. Παπαδάκη. Ἐνθὺ τὸ προηγούμενον ἔχει χαρακτηριστὰ μᾶλλον ἀρχαιολογικὰ καὶ τούτο μᾶλλον γραμματικὸν καὶ γραμματολογικὸν· διότι ἐν τούτῳ γράφουσι μὲν καὶ ἄλλοι, ὡς οἱ κ. κ. Ν. Γεωργιάδης καὶ Κ. Πετρῆς, πρὸ πάντων ὅμως ὁ πολυμαθὴς καὶ ὄντως σοφὸς καθηγητὴς τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου κ. Κ. Κόντος, ὅστις ὀλόκληρον τὸν βίον αὐτοῦ ἀφιέρωσεν εἰς γραμματικὰς μελέτας. Συχνάκις ὁ λόγιος καθηγητὴς λαμβάνει ἀφορμὴν, ἵνα ἐλέγῃ ἀνθρώπους διαφθειρόντας τὴν ἡμέτεραν γλῶσσαν καὶ πολλοὺς ξενισμοὺς εἰσάγοντας. Διὰ τοιούτων διατριβῶν προθυμεῖται ὁ πολυμαθὴς λόγιος, ἵνα τὸ καθ' ἑαυτὸν ἀναδείξῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καθαρωτέραν. Ἡ γραμματικὴ καὶ ἡ κριτικὴ εἶναι τὰ θεμέλια τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἡ δὲ περὶ τὴν παλαιὰν γλῶσσαν ἐπιμελής σπουδὴ συντελεῖ τὰ μάλιστα εἰς τὴν διόρθωσιν καὶ τὸν πλουτισμὸν τῆς νέας. Οὐδεὶς δὲ δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι πᾶν φιλολογικὸν ἔργον ἀποβάλλει μέγα μέρος τῆς ἀξίας αὐτοῦ, ἂν μὴ ᾖ συντεταγμένον ἐν καθαρᾷ καὶ ὀρθῇ γλώσσῃ.

Ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα τελειοποιουμένη κατ' ὀλίγον θέλει καταστῆ μία τῶν ὠραιότερων καὶ πλουσιωτέρων γλωσσῶν τῆς ὑφηλίου. Ἐχομεν πλοῦτον ἀνεξάντλητον τὴν γλῶσσαν τῶν ἡμετέρων προγόνων, ἐξ ἧς ἀφθόνως δυνάμεθα νὰ ἀντλῶμεν ἔχομεν τὴν ἀπερίριστον εὐκολίαν τῆς συνθέσεως, ἧς στεροῦνται αἱ πλείστα τῶν νεωτέρων γλωσσῶν. Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ θεραπεύσωμεν τὰς ἐλλείψεις τῆς νεωτέρας γλώσσης, νὰ καθαρίσωμεν αὐτὴν ἀπὸ λέξεων καὶ ιδιωτισμῶν ξένων καὶ νὰ βελτιώσωμεν οὕτως, ὥστε νὰ καταστήσωμεν αὐτὴν εἰς γενικὴν χρῆσιν καθ' ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας. Καὶ ἐὰν δὲν ᾖ εὐκόλον αὐταὶ ἐν τῇ ὁμιλίᾳ νὰ καθαρῶσιν ἐντελῶς ξενικῶν λέξεων καὶ ιδιωτισμῶν, ἐν τοῖς γραφομένοις ὅμως εὐκόλως δυνάμεθα νὰ μεταχειρίζομεθα πλείονα καθαρότητα. Ὑπάρχουσι τινες φρονούντες, ὅτι δύναται νὰ ἀνασταθῇ ἡ ἀρχαία γλῶσσα καὶ νὰ γραφῇ παρ' ἡμῶν ὅπως ἐγράφετο παρὰ τῶν ἀρίστων ἀρχαίων συγγραφέων. Ὁ γινώσκων τὴν ἱστορίαν τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν γλωσσῶν χαρακτηρίζει ὡς χίμαιραν τὴν γνώμην ταύτην. Ἐν πρώτοις κατ' ἀνάγκην ὑποκύπτουμεν εἰς τὴν ἐπιφρόνην τῆς φιλολογίας τῶν νεωτέρων ἐθνῶν, σπουδάζοντες ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας. Κατὰ δεύτερον δὲ λόγον δυσκολώτατον εἶναι νὰ ἐμάθῃ τις τὴν σύνταξιν ἐκ μόνον τῶν συγγραφέων τῶν προγόνων ἡμῶν, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχουσι καὶ ζῶντες αὐτῆς διδάσκαλοι. Καὶ αὐτοὶ οἱ προσπαθοῦντες νὰ ἀναστήσωσι τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν ἀνά πᾶσαν στιγμὴν γράφοντες λαμβάνουσι τὴν περὶ τῆς πλάνης αὐτῶν θεσπίωσιν, διότι εὐρίσκονται ἐν τῇ ἀνάγκῃ νὰ συλλαμβάνωσι μὲν τὰς ἐνοίας αὐτῶν ἐν τῇ λαλουμένῃ, νὰ μεταφέρωσι δ' αὐτὰς μετὰ κόπου εἰς τὴν γραφομένην, ἧτις οὔτε πρὸς τὴν ἀρχαίαν οὔτε πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν εἶναι ὅμοια, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλλεινὴ τῆς γλώσσης τῶν ἡμετέρων προγόνων παρῳδία. Ὁφείλομεν λοιπὸν νὰ θεραπεύσωμεν τὰς ἐλλείψεις τῆς ὑπὸ τῶν λογίων καὶ τῶν ἀνωτέρων τῆς κοινωνίας τάξεων κοινότερον παραδεδεγμένης γλώσσης καὶ νὰ ἐπενέγκωμεν μεταβολὰς καὶ διορθώσεις, μὴ περικλειούσας τὴν γλῶσσαν εἰς δεσμὰ ὀχληρά. Εἰς τὴν τοιαύτην ὅμως μόρφωσιν τῆς γλώσσης ἀπαραίτητοί εἰσιν ἄνδρες καταστάντες διὰ τῆς παιδείας αὐτῶν σεβαστοὶ εἰς τὴν κοινωνίαν, ἀναγνωρίζουσαν αὐτοῖς διακεκριμένην θέσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν γραμμάτων, καὶ τοιοῦτος ἀναμφιλέκτως εἶναι ὁ περιφανὴς καθηγητὴς κ. Κόντος, ὅστις διὰ τῶν σπουδαίων αὐτοῦ γραμματικῶν παρατηρήσεων καὶ ἄλλων φιλολογικῶν ἔργων ἐκτήσατο ἔξοχον θέσιν ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ, τα δὲ παρ' αὐτοῦ δημοσιεύόμενα ἀποτελοῦσι πολύτιμον ὁδηγὸν εἰς τὰς περὶ γλώσσης μελέτας. Ὁ κ. Κόντος δὲν ἔχει τὴν ματαίαν ἐπίδειξιν τοῦ νὰ παρεμβάλλῃ λέξεις ποιητικὰς καὶ γλωσσηματικὰς, οὐδὲ νὰ δίδῃ στροφὰς εἰς τὰς φράσεις αὐτοῦ, ὁποίας καὶ οἱ ὀπωσοῦν παιδείας γευθέντες νὰ μὴ ἐννοῶσιν. Ἀγωνίζεται γενναίως κατὰ τῶν ξενισμῶν καὶ τῶν βαρβαρισμῶν, τῶν διαφθειρόντων τὴν γλῶσσαν, κατὰ τῶν σολοίκων συντάξεων καὶ κατὰ τῶν τραγελαφικῶν παραγωγῶν καὶ συνθέσεων· ἀγωνίζεται ἐν ἐνὶ λόγῳ νὰ ἀπελάσῃ πᾶν ὅ,τι ἄμορφον καὶ τῇ ὅλῃ ἀρμονίᾳ τῆς γλώσσης ἀντίθετον. Εὐχόμεθα δὲ, ἵνα ὁ φιλόπονος καὶ πολυμαθὴς καθηγητὴς ἐν ταῖς γραμματικαῖς αὐτοῦ ἐρεῦναις περιλάβῃ καὶ τὰ θεσπιότερα πορίσματα τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας· διότι οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοί, πρὸ πάντων δὲ οἱ περὶ τὸν Ἀρίσταρ-

χον, περιέχουσι μὲν πολλάς καὶ καλὰς γραμματικὰς ἐρευνάς, ἀλλ' οὐκ ὀλίγα ἢ νεωτέρα ἐπιστήμη κατέδειξαν ἡμαρτημένα. Τοῦτο πράττων θέλει γείνει ὠφελιμώτερος εἰς τὴν ἐπιστήμην, εἰς ἣν ἀναντιρρήτως μετ' ἀκάμπτου ζήλου ἀσχολεῖται· διὰ δὲ τῆς ἐπιμελοῦς ἀνερευνήσεως τῆς παρὰ τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ συγγραφεῖ συνήθους σημασίας τῶν λέξεων καὶ φράσεων, διὰ τῆς καταλλήλου χρήσεως αὐτῶν, διὰ τῆς ἀντιπαραβολῆς διαφόρων κατὰ τὴν παραγωγὴν, τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν διάλεκτον ἐκφράσεων, διὰ τῆς ἀκριβοῦς δικρίσεως τῶν συνωνύμων καὶ διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ ἐρευνῶν περὶ τὸ συντακτικὸν μέρος τῆς γλώσσης, περὶ τὰ μέτρα τῆς ποιήσεως καὶ περὶ ἄλλα σπουδαῖα φιλολογικὰ ἀντικείμενα, συμβάλλεται ἀληθῶς εἰς τὴν πανταχόθεν ἀκριβώσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ὅλοι δὲ αὐταὶ αἱ προσπάθειαι τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ φαίνονται τόσῳ μᾶλλον ἀναγκαϊότεραι καὶ πρὸς διατήρησιν τῆς ὁσημέραι διαφθειρομένης γλώσσης ἡμῶν ἀναπόφευκτοι, ὅσῳ τῶν νέων τινὲς ἄγαν δοκησίσοφοι καὶ ἡμιμαθεῖς ἥκιστα προσέχουσιν εἰς τὸ ἀρχαϊκόν, ἀπλοῦν καὶ εὐγενὲς περὶ τε τὴν γλῶσσαν καὶ περὶ τὴν ἔκφρασιν.

Περιοδικὸν σύγγραμμα ἐκτὸς τοῦ ὁμωνύμου τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου καὶ τοῦ ὁμωνύμου τοῦ ἐν Σμύρνη Συλλόγου Ὀμήρου, οὐδὲν ἕτερον ἐκδίδεται οὐδ' ἐν Κωνσταντινουπόλει, οὐδ' ἄλλαχοῦ τῆς εὐρείας ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἢ ὁ ἔλλειψις αὐτῆς λίαν ἐστὶν ἐπαισθητή.

Εἰς δὲ τὴν μέσην καὶ κατωτέραν τάξιν τοῦ λαοῦ παντοσείδεις γνώσεις ἐπιστημονικὰς ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον τετραμύμενας ἢ προϊόντα τῆς ἐλαφρᾶς φιλολογίας μεταδίδουσι τὰ καλούμενα ἡμερολόγια. Τοιοῦτο ἦτο τὸ τοῦ μακαρίτου Βρετοῦ καὶ τοιοῦτο ἐκδίδεται ἔτι καὶ νῦν ὑπὸ τοῦ κ. Εἰρηναίου Ἀσωπίου, ἐπιγραφόμενον ἂ Ἀττικὸν Ἠμερολόγιον.»

Τὸ ἡμερολόγιον τοῦτο πολὺ διαφέρει τῶν ἄλλοτε καὶ νῦν ἔτι ἐκδιδόμενων δύο Καζαμιῶν, τῶν μεταφραζομένων ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ καλανδαρίου, ἐπονομαζομένου Καζαμία καὶ ἐκδιδόμενου ἐν τῇ πρῶτῃ παπικῇ ἐπικρατείᾳ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ κρατῆ τὸν δυστυχεῖ λαὸν διηνεκῶς δεδεδεσμευμένον εἰς τὰς ἀλύσεις τῆς ἀμαθείας καὶ δεσιδαιμονίας. Ὡσεὶ μὴ ἤρκει ἡ διὰ τῆς μεταφράσεως πολλῶν ἐπιβλαβῶν μυθιστορημάτων διαδιδόμενη ὁσημέραι εἰς τὴν κοινωμίαν ἡμῶν διαφθορὰ, ἐξεδίδοντο Καζαμίαι εἰς χιλιάδας πολλάς ἀντιτύπων, δι' ὧν διεσπείροντο κατ' ἀπασαντὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν πολλαὶ κοινωβλαβέσταται γνώσεις καὶ παραγγελαίαι ὅπως ἀπάδουσαι εἰς τὰ χρυσὰ ἦθη. Ὁ κ. Ἀσάπιος λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὰ ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ δημοσιεύμενα ἡμερολόγια, ἅτινα περιέχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γνώσεις κοινωφελεῖς καὶ κύριον σκοπὸν ἔχουσι τὸ νὰ θεραπεύσωσι τὸν κοινὸν λαὸν ἀπὸ ἐπιβλαβῶν προλήψεων, ἐφρόντισε πολὺ νὰ ἐξοστρακίσῃ ἐκ τοῦ ἡμερολογίου αὐτοῦ πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ διαστρέψῃ τὸν νοῦν καὶ νὰ φθείρῃ τὰ ἀπλά τῶν πολιτῶν ἦθη.

Δευτερεύοντα δὲ ἡμερολόγια δύναται νὰ θεωρηθῶσι τὸ τῶν τέκνων Ἄνδρ. Κορομηλᾶ καὶ τὸ οἰκογενειακῶν τῶν ἀδελφῶν Περέῃ.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Ἐπειδὴ ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῆς εὕρισκεται ἐν συνεχείᾳ σειρά πολιτικῶν ἀγώνων, παντοσείδῃ πολιτικὰ συμφέροντα συγκρουόμενα ἐπισπῶσι τὴν προσοχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις ἀπὸ πολλῶν δεκαετηρίδων συνειθίσεν, ἵνα οὐδὲν ἄλλο μετὰ μείζονος εὐχαριστήσεως ἀναγινώσκῃ ἢ πολιτικὰς ἐφημερίδας. Ἐπειδὴ δὲ αὐταὶ χρησιμεύουσι καὶ ὡς ὄπλα τῶν διαμαχομένων πολιτικῶν κομμάτων ἀνευρίσκουσιν ὑποστηρικτὰς τοὺς στρατιώτας τῶν διαφόρων πολιτικῶν ἀποχρώσεων. Ἐντεῦθεν συμβαίνει, ἵνα ἡ πολιτικὴ δημοσιογραφία ἀπασχολῇ τὰς πλείστας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ διανοίας. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν δημοσιογραφικὴν σταδιοδρομίαν κατέρχονται καὶ νέοι οὔτε τὴν γλῶσσαν καλῶς γινώσκοντες, οὔτε γνώσεις πολλὰς κεκτημένοι, οὔτε συνείδησιν τῆς ὑψηλῆς τοῦ δημοσιογράφου ἐντολῆς ἔχοντες, οὔτε ἱκανῆς ἀνατροφῆς τυχόντες, ὅπως διαχαράξωσι τὰ ὅρια μετὰ τὸν πολιτικὸν καὶ ἰδιωτικὸν βίον, τινὲς γνωματεύουσιν, ὅτι ἡ δημοσιογραφία περιελθούσα εἰς ἀκολασίαν δεῖται κολάσεως. Ἄλλοι προσθέτουσιν, ὅτι ὁ τύπος διαταράσσει τὸν πολιτικὸν ἡμῶν βίον ἐγένετο ἄξιος περιστολῆς. Βεβαίως οὐδεὶς σφῶρον δύναται νὰ ἐπαινέσῃ οὔτε τὴν ἀμάθειαν, οὔτε τοὺς ἀκόσμους δημοσιογράφους νὰ ἐπιδοκιμάσῃ. Διὰ τοῦτο ὅμως εὐθύνεται οὐχὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου, ἀλλ' οἱ τοὺς ἀκόσμους ἐνθαρρύνοντες. Καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπάρχει ὁμοία ἐλευθερία, ἀλλ' ὁ τύπος δὲν παρεκτρέπεται διὰ τὴν καλὴν τῶν ἀναγνωστῶν ἀνατροφὴν. Ἄλλως ὑπάρχουσι καὶ ἀντικείμενα τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου σπουδαίως τὴν πολιτείαν βλάπτοντα, ἅπερ ἔχουσιν ἀνάγκην κολάσεως, ὡς τοῦλάχιστον πολλοὶ γνωματεύουσι παράδειγμα φέροντες τὸν Πλούταρχον, τὸν Τάκιτον καὶ τὸν Μακλώεν, οἵτινες οὐδὲ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου ἐφείσθησαν ὅσοι δὲ κακίζουσι τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, ὅτι οὗτος διαταράσσει τὸν εἰρηνικὸν βίον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ θέλουσι μεταβάλλει γνώμην, ἂν ἀπίδωσιν εἰς χώρας, ἐν αἷς ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου ἐδεδεσμεύθη. «Οἱ χυλοὶ Ἡφαιστοί,» ὡς εὐφυῶς ὠνόμασε τοὺτους ὁ εἰσηγητὴς τοῦ Συντάγματος κ. Σαρίπολος, «θελήσαντες νὰ δεσμεύωσι τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λαοῦ ἔκφρασιν ἠγείραν στάσεις καὶ ἐμφυλίους σπαραγμούς. Ὁ μέγας τῆς Ἀγγλίας ποιητὴς, ὁ Μίλτων, ὅστις στερηθεὶς τὸ ἐπίγειον φῶς τῶν ὀφθαλμῶν εἶδε τὸ οὐράνιον τοῦ παραδείσου καὶ τὸ σκότος τῆς κολάσεως, παρέβαλε τὸν τύπον πρὸς τὸν μῦθον τοῦ Κάδμου, καθ' ὃν οἱ σπαρέντες ὀδόντες τοῦ δράκοντος μετεβλήθησαν εἰς ἐνόπλους ἄνδρας.» Τὸ ζήτημα τοῦτο πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐξετάσθη ὑπὸ τῆς τελευταίας Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἀλλ' ἐν τέλει ἐκράτησεν ἡ γνώμη τοῦ κ. Σαριπόλου, καθ' ἣν ἐδόθη

πλήρης ἐλευθερία εἰς τὸν τύπον. Ἡ ἐλευθερία ἔκφρασις εἶναι οὕτως ἱστορικῶς καὶ φυσικῶς συνδεδεμένη μετὰ τοῦ ἐλληνικοῦ χαρακτῆρος, ὥστε ὄντως ἤθελεν εἶναι ἐπικίνδυνον, ἂν τις ἐπεχειρεῖ ταύτην νὰ περιορίσῃ. Ὁ, τὸ κακὸν ὑπάρχει ἐν τῷ τύπῳ, τοῦτο ὑπάρχει ἐν τῇ ἐλληνικῇ κοινωνίᾳ, ὥστε ὁ θέλων νὰ βελτιώσῃ τὴν δημοσιογραφίαν ὀφείλει νὰ θεραπεύσῃ τὴν πολιτείαν. Τοῦτο γίνεται κατὰ δὴλον, ἂν ἀπιδῆ τις σχεδὸν εἰς πάντα τοὺς δημοσιογράφους, οἵτινες δὲν ἔχουσι πολιτικὰς ἀρχάς. Ἀλλὰ πῶς ἠδύναντο νὰ ἔχωσι οὗτοι, ἀφοῦ πολλοὶ πολιτικοί, ἐξ ὧν ἐξαρτῶνται, δὲν ἔχουσι τοιαύτας; Ἄν ἦναι ἀληθές, ὅτι ἕκαστον ἔθνος ἔχει τὴν κυβέρνησιν, ἣτις πρέπει αὐτῷ, οὐχ ἦττον ἀληθές εἶναι, ὅτι ἕκαστον ἔθνος ἔχει καὶ τὴν πρέπουσαν αὐτῷ δημοσιογραφίαν. Δυστυχῶς ἡ Ἑλλάς ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτῆς ἀνατροφῇ οὐδαμῶς προώδευσεν ἔκτος δὲ τῆς εὐλείφους πολιτικῆς ἀνατροφῆς τοῦ λαοῦ, ὑπάρχει ἐτι καὶ ἔλλειψις ἐπιμεμηλεμένης κοινωνικῆς ἀνατροφῆς, τὸ δὲ θρησκευτικὸν αἶσθημα δὲν εἶναι ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἦναι. Διὰ τοὺς λόγους τούτους αἱ παρεκτροπαὶ τῶν ὀργάνων τοῦ τύπου εἰσὶ συχναί. Τύπος ἀνεξάρτητος δὲν δύναται νὰ συντηρηθῇ, διότι δὲν ἔχει θερμούς ὑποστηρικτάς, τοῦλάχιστον ἐν τῇ ἐλευθερᾷ Ἑλλάδι· διότι ἐνταῦθα κατ' ἐξοχὴν ἀκμάζουσι τὰ πολιτικὰ πάθη. Τὸ μέγα δυστύχημα τῶν ἀναγιωσκόντων ἐφημερίδας, ὑποστηριζούσας κομματικὰ μόνον συμφέροντα, εἶναι ἡ ἐπιθυμία τῶν γραφόντων αὐτὰς νὰ ἐξαπατώσιν αὐτοὺς ὅσον δύνανται πλεόντερον, καὶ νὰ διατηρῶσι διηνεκῶς ἐν ἀτμοσφαιρᾷ νεφελώδει, ὥστε ἡ ἀλήθεια νὰ μὴ δύνῃται νὰ διαλάμψῃ. Δὲν ἀνοούμεθα ὅτι ὑπάρχουσι καὶ δημοσιογράφοι ἐν Ἑλλάδι σεβόμενοι τὸ καθήκον αὐτῶν καὶ κατορθοῦντες νὰ διαγιγνώσκωσι τὴν ἀλήθειαν καὶ ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ ὡς πρὸς τὰ πράγματα, καὶ ἐν τῇ διαγνώσει ταύτῃ νὰ εὐρίσκωσι τὰ μέσα τῆς ἰδίας αὐτῶν ὑπεροχῆς· οἱ τοιοῦτοι ὅμως δημοσιογράφοι, σπάνιοι ὡς οἱ κομηταί, ὀλίγον δύνανται νὰ συντελέσωσι εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς κοινῆς γνώμης. Ἐν Ἀγγλίᾳ, ὡς εἴπομεν, σπανίως βλέπει τις ἐφημερίδα ἐπιτιμημένην ἀγροίκως κατ' ἄλλης ἐφημερίδας, καὶ σπανιώτερον βλέπει δημοσιογράφον μεταφέροντα τὴν πάλιν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ πεδίου εἰς τὰς κατὰ τῶν συναδέλφων αὐτοῦ προσωπικὰς ὑβρεῖς. Ἄν δὲ τύχῃ που ἐφημεριδογράφος νὰ ὑβρίσῃ ἄλλην ἐφημερίδα, αὕτη οὐδεμιᾶς προσοχῆς ἀξιοῖ τὰ τοιαῦτα φληναφήματα, καὶ ὡς ἐκ συστήματος πάσαι αἱ εὐνόητοι ἐφημερίδες περιφρονοῦσι διὰ τῆς ἀγερώχου αὐτῶν σιωπῆς τὰς κατ' αὐτῶν ἀγοραίας ὑβρεῖς, ἐκφέρουσι δὲ ἀπαθῶς καὶ ἀμερολήπτως τὰς παρατηρήσεις καὶ σκέψεις αὐτῶν ἐπὶ γενικῶν ἀντικειμένων, ἐξ ὧν ὀδηγεῖται ὁ λαὸς εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ πατριωτῶν καὶ μανθάνει τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους. Ἐν Ἑλλάδι ὅμως πολλοὶ ἐν τῇ μιᾷ πάλιν ὑβρεῶν καὶ τῶν συκοφαντιῶν εὐρίσκουσι τὸ συμφέρον αὐτῶν πληρονομήσει διὰ τὰς ὑβριστικὰς διατριβὰς ἢ τὰ ὑβριστικὰ ἄρθρα καὶ ἀδιαφοροῦντες ἂν ἔχωσιν ἀναγνώστας ἀρκεῖ νὰ ἔχωσι συνδρομητάς, καὶ συνδρομητάς ἔχουσι τοὺς θαναύσους φερομένους πρὸς τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν καὶ πάντας ἐν γένει τοὺς συμφορητὰς. Εὐάριθμοι δὲ εἰσὶν οἱ μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ γίνωνται ὄργανα λιβελλογραφίας.

Τὰς βιβλιογραφίας ἐν ἄλλοις ἔθνεσι γράφουσιν ἀνθρωπὶ γραμμμάτων. Τί δὲ ἀπαντᾷ τις ἐν ταῖς διὰ τῶν παρ' ἡμῖν ἐφημερίδων γιγνομέναις βιβλιογραφίαις; Ἄντι λογικῆς ἐπικρίσεως, ὑβρεῖς, συκοφαντίας κατὰ τοῦ συγγραφέως, διότι ὁ ἐπικρίων ἢ πάθος ἀτομικὸν τρέφει κατ' αὐτοῦ, ἢ πάθος πολιτικόν, ἢ φθόνον διὰ τὴν ἱκανότητα αὐτοῦ, φθόνον, ὅστις κατήντησε μία τῶν μεγάλων πληγῶν τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν σώματος· τὴν περὶ ἰσότητος διάταξιν τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἐξέτειναν παρ' ἡμῖν καὶ εἰς τὴν ἰσότητα τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως· ὁ ἐξέχων θεωρεῖται ἐχθρὸς τῆς ἰσότητος. Πολλοὶ μεταχειρίζονται τὰ ὄργανα τοῦ τύπου, ἵνα ἐκχέωσι τὴν χολὴν αὐτῶν θαναύσως κατ' ἐκείνων, οὗς φθονοῦσι διὰ τὴν ἱκανότητα αὐτῶν, οὗς ἐχθροῦνται δι' οἰονδήποτε λόγον. Οἱ πλεῖστοι ἀναγνωρίζουσι καὶ ἐκτιμῶσι πληρέστατα τὴν φιλοπάτριδα ἀγανάκτησιν τῶν ἀναγιωσκόντων ἐφημερίδας, ἀναμιγνυόμενας εἰς μόνους τοὺς πολιτικούς διαπληκτισμούς καὶ τὰς προσωπικὰς εἰδίδας, ἐπιδοκιμάζουσι τὰς ὀρθοτάτας αὐτῶν σκέψεις, οὐδὲν ὅμως πράττουσιν ἵνα ἐνθαρρύνωσι τὴν σοβαρὰν ἐν Ἑλλάδι δημοσιογραφίαν, ὥστε νὰ ἔχωσι καὶ δικαίωμα νὰ κατηγορῶσι τὸν παρεκτροπόμενον τύπον. Οὐδὲ τὴν ἐλεεινὴν ἐτησίαν αὐτῶν συνδρομὴν πληρονοῦσι πολλοὶ εἰς ἐφημερίδας ἀξίας λόγου, τὸ περιόνιον μετὰ τοῦ ὀφελίμου συναπτούσας καὶ τῶν προσωπικῶν ἐρίδων πάντῃ ἀμετόχους, αἱ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος δημοσιεύμεναι ἐλληνικαὶ ἐφημερίδες δὲν εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι περιστάσεων. Ἐντεῦθεν δ' ἐξηγεῖται ὅτι σπουδαῖαι ἐφημερίδες λίαν εὐάριθμοι ἐν τῷ κέντρῳ ἐκδίδονται, πλείονες δ' ἐν ταῖς γωνίαις. Ἄν παραβάλῃ τις τὴν ἐλληνικὴν δημοσιογραφίαν ἐπὶ τῶν παρελθουσῶν δεκαετηρίδων πρὸς τὴν σημερινὴν θέλει ὠχιάσει ἐκ θλίψεως. Τὰ ὄργανα τοῦ ἐλληνικοῦ τύπου ἐπολλαπλασιάσθησαν, τοῦτο ὅμως δὲν ἀποδεικνύει τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἡμετέρας δημοσιογραφίας. Ὁ δημοσιογράφος δὲν εἶναι μόνον ἱστοριογράφος τῆς κοινωνίας, εἶναι συγχρόνως ἡ ἔκφρασις καὶ ὁ ἐπικριτὴς αὐτῆς. Ἄλλ' ὅταν ὁ τύπος γίνῃται ἕρμαιον τῶν παθῶν καὶ τῶν συμφερόντων, ἀπογυμνοῦται πάσης ὑπολήψεως, καταντᾷ δεινὴ διὰ τὴν κοινωνίαν πληγὴ, καὶ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χειρῶν διασπᾷ καὶ θανατῶναι τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐλευθεροτυπίας.

Διὰ δύο λόγους ἐκρίναμεν εὐλογον νὰ γράψωμεν τὰ ὀλίγα ταῦτα περὶ τοῦ πολιτικοῦ τύπου, διὰ τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ εἰς τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν μόρφωσιν τῆς γλώσσης, καὶ διὰ τὴν ὕλην, ἣν θέλει παράσχει εἰς τὸν μέλλοντα νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Ὅστις θελήσῃ νὰ ἐξιστορήσῃ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν, ὅταν ἀπομακρυνθῇ ἀπ' αὐτῆς καὶ κοιμηθῶσι κατὰ μικρὸν τὰ πάθη, ἄτινα διήγησε, τότε ποῖαν θέλει ἔχει ὕλην πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ἱστορίας; Ποῦ θέλει προσφύγει; εἰς τὰς ἐφημερίδας, αἵτινες ἐπὶ τῶν τόπων καὶ ἐπὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν πραγμάτων γραφεῖσαι, φυλάττουσιν ἀμετάβολον τῶν χρόνων τὸν χαρακτῆρα. Ἐκ

τῶν ἐφημερίδων ὀδηγούμενος θέλει δυνηθῆ νὰ πλησιάσῃ τὴν ἱστορικὴν λαμπάδα εἰς τὴν ἐποχὴν ἡμῶν καὶ νὰ δείξῃ αὐτὴν, οὐχὶ ὡς μέλλουσι νὰ παραστήσωσιν οἱ ἐκ προκαταλήψεως ἐπαινέται ἢ κατήγοροι τῶν παρελθόντων χρόνων, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἀληθῆ ἱστορικὴν αὐτῆς ἐποψίν. Τῶν ζώντων ἡ ἱστορία εἶναι αἱ ἐφημερίδες· ἐν αὐταῖς οἱ ἄνθρωποι, τὰ κόμματα, αἱ δοξασαί κατοπτρίζονται καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ἀτομικότητα. Καθ' ἐκάστην ἡλικίαν τῶν ἐθνῶν συμβαίνει γενικῆ τις πάλη· προσπαθοῦσιν οἱ μὲν συντηρητικοὶ νὰ στηρίξωσι τὸ κλονιζόμενον καθεστῶς, οἱ δὲ προοδευτικοὶ νὰ κατορθώσωσι τὸν θρίαμβον τῶν ιδεῶν αὐτῶν. Ἡ ἔρις πολλακίς εἶναι σφοδρά, ἢ σύγκρουσις βίαια. Ἡβελον δ' ἀπολεσθῆ ἐν τῇ τύρβῃ τοῦ ἀγῶνος τὰ ὀνόματα τῶν νικητῶν καὶ τῶν ἠττημένων, καὶ οἱ πρὸς κατάκτησιν τοῦ μέλλοντος μερικοὶ ἄθλοι ἤβελον λησμονηθῆ, ἀνὰ διὰ τῶν ἐφημερίδων δὲν διετηρεῖτο ὁ κατάλογος τῶν μαχομένων. Τὸν κατάλογον τοῦτον θέλει λάβει ὑπ' ὄψιν ὁ μέλλον ἱστορικός, ὅπως ἐξιστορήσῃ ἐπιτυχῶς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν καὶ διασώσῃ ἀπὸ τῆς καταστρεπτικῆς τοῦ χρόνου ἐπιρροῆς διὰ τελειότερου ἔργου τὴν σημερινὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν κατάστασιν ἡμῶν καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν ἀγῶνας. Ἀλλ' ἢ ὕλη, ἣν θέλει χορηγήσῃ εἰς τὸν ἱστορικὸν ἢ σημερινὴ δημοσιογραφία, ἔνεκα τῆς ὑπερισχύσεως τῶν προσωπικῶν συμπαιθεῶν καὶ ἀντιπαθειῶν καὶ τῶν κομματικῶν διενέξεων ἔσται μικρὰς χρησιμότητος καὶ δὲν θέλει ἀνταμείψει ἐπαξίως τῶν προσδοκιῶν αὐτοῦ τὸν ζητοῦντα ὀδηγὸν ἀσφαλῆ εἰς τὸ ἑαυτοῦ ἔργον. Αἱ μὲν ἐφημερίδες τῆς ἀντιπολιτεύσεως σχεδὸν πάντοτε κατακρίνουσι τὴν κυβέρνησιν παραμορφόουσα τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἂν τις ἀγνοῶν τὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ προσωπικοῦ αὐτῆς ἀναγνώσῃ τὰ φύλλα τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἄτινά ἤβελον περιεῖλαι εἰς χεῖρας αὐτοῦ, πρέπει βεβαίως νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι οἱ κυβερνῶντες ἡμᾶς εἰσὶν οἱ ἔσχατοι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τε τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἱκανότητα, τὴν ἠθικὴν, τὴν καλὴν θέλησιν καὶ τὴν φιλοπατρίαν. Μετὰ τσαυτῆς περὶ αὐτῶν ὀμιλοῦσι περιφρονήσεως οἱ συντάκται, εὐαρεστούμενοι ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῶν νὰ φορτώνωσιν εἰς τὴν ῥάχιν τῶν ὑπουργῶν καὶ πάσας τὰς ἐκ τῆς προτέρας ἐποχῆς πηγαζούσας ἐλλείψεις. Ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ συντάκται ἐφημερίδων τῆς συμπολιτεύσεως φιλοτιμοῦνται τὶς τοῦ ἄλλου νὰ ἐκθειάσῃ πλειότερον τὰς μεγάλας πολιτικὰς ἀρετὰς τῶν κυβερνῶντων, ὑπερβάλλουσι δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Κύναιθον, τὸν ἐπαινοῦντα καὶ αὐτὸν τὸν ἐνοχλοῦντα τὸν Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν βῆχα, ὡς ἐρμελῆ, ὡς εὐχηρον, καὶ ἀδιαφοροῦσιν ἂν καὶ οἱ παρ' αὐτῶν ἐγκωμιαζόμενοι δυσαρεστοῦνται ὡς ἔχοντες τῶν πράξεων αὐτῶν τὴν συνειδήσιν, καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ φρονῶσιν, ὅτι ἀναμαρτήτως διήνυσαν τὸ σπάδιον τῆς ὑπηρεσίας, ἣν ἀνεδέχθησαν νὰ διευθύνωσι. Τὰ ὄργανα ταῦτα τοῦ τύπου νομίζουσιν, ὅτι ὑπερασπίζουσι τὴν κυβέρνησιν πλέκοντα τὸν στέφανον αὐτῆς διὰ πάσαν αὐτῆς πράξιν, καὶ ἀπονέμοντα αὐτῇ ἐπαίνους καὶ δι' ὅσα δὲν ἔπραξεν, οὔτε διελογίσθη ἴσως νὰ πράξῃ, οὔτε καὶ θέλουσα ἐδύνατο νὰ πράξῃ. Ὑπεσπρίχθη ὑπὸ τινων, ὅτι οὐδεὶς φόβος μὴ ἡ ἀλήθεια καταπνιγῆ ὑπὸ τῆς φωνῆς τοῦ ἐγωῖσμοῦ, διότι ὁ ἐγωῖσμός ἀποκρούει ἐγωῖσμόν, καὶ ἡ ἀποκλειστικότης ἀποκλειστικότητα, καὶ οὕτω συντηρεῖται ἡ ἰσορροπία. Τὴν γνώμην ταύτην καὶ ἡμεῖς ὡς ὀρθὴν παραδεχόμεθα, δὲν ἀναίρει ὅμως αὕτη τὴν περὶ τῆς μικρᾶς χρησιμότητος τοῦ τύπου εἰς τὴν σύνταξιν τῆς συγχρόνου ἱστορίας γνώμην.

Ἡ ἐπιρροὴ τῶν ἐφημερίδων ἐπὶ τὸν καθαρισμὸν τῆς γλώσσης εἶναι σπουδαία. Καίτοι αἱ πολιτικαὶ ἐφημερίδες κύριον θέμα ἔχουσι τὴν ἐξέτασιν τῶν πολιτικῶν τοῦ τόπου ζητημάτων, οὐχ ἤττον ὅμως καὶ αὐταὶ συμβάλλονται εἰς κρείττονα διαμόρφωσιν τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς γλώσσης. Οἱ δημοσιογράφοι προσπαθοῦσι διὰ τῆς καλλιπεείας καὶ τοῦ ἀνθηροῦ ὕφους νὰ κρατύνωσι τὴν ὑπόληψιν τῶν παρ' αὐτῶν συντασσομένων ἐφημερίδων. Ἐνοοῦσι καλῶς, ὅτι αἱ σοβαραὶ ἰδέαι ἀπαιτοῦσι καὶ ἔνδυμα σοβαρὸν, καὶ ὡς ἡ φιλοκαλία τοῦ ἀνθρώπου ἐν μεγαλοπρεπεῖ κήπῳ τὰς καλλονὰς τῆς φύσεως ἐντέχνως διατιθῆσιν ἀπομακρύνουσα πᾶν ὅ,τι ἄμορφον καὶ τῇ ὅλῃ ἀρμονίᾳ ἀντίθετον, οὕτω καὶ οἱ δημοσιογράφοι θηρεύουσι τὴν ἀρμονίαν τῆς φράσεως, καὶ διὰ γλώσσης εὐρύστου, νεανικῶς εὐκινήτου καὶ εὐρύθμου προσπαθοῦσι νὰ ἐκφράσωσι τὰς ἰδέας αὐτῶν καὶ δώσωσι δυνάμιν εἰς αὐτάς. Προσέχουσιν εἰς τὴν θέσιν τῶν λέξεων, ἧτις εἶναι τῆς ἀρμονίας κύριον στοιχεῖον, καὶ ἄλλοι μὲν εἶναι λίαν φιλελεύθεροι ἐν τῇ πολιτογραφίᾳ λέξεων ἐλληνικῆς καταγωγῆς καὶ μορφῆς, ἃς δὲν εὐρίσκουμεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἄλλοι δὲ τὴν ἀνεξάντλητον τῶν προγόνων γλῶσσαν θεωροῦσιν ὡς τὴν μόνην πηγὴν, ἐξ ἧς δυνάμεθα νὰ ἀρυώμεθα. Ἐντεῦθεν δὲ προκύπτουσι σπουδαῖαι διαφωνίαι καὶ φιλολογικαὶ διατριβαὶ ἄξια λόγου, ἀντικαθιστώσαι τὸν ἄχαριν πολιτικὸν διαπληκτισμὸν, τὰς μικρολόγους περὶ τῶν προσώπων ἐριδας, τὴν ἐν τῷ βορβόρῳ τῶν παθῶν ἐγκυλίνδησιν. Ἐκτὸς δὲ τούτου οἱ δημοσιογράφοι διὰ τῶν μεγάλων κόπων, οὓς καταβάλλουσι, καθίστανται εἰδήμονες τῆς γλώσσης, καὶ δύνανται νὰ γράφωσιν αὐτὴν ἑλευθέρως καὶ καθαρὰν ξενισμῶν, βαρβαρισμῶν, σολοικισμῶν, ἀνορθογραφιῶν κλπ. Ἐκαστος δημοσιογράφος μετὰ πικρίας γράφων κατὰ τῶν ἀντιθέτους γνώμας ὑποστηρίζοντων καὶ ἐμπλεκόμενος εἰς προσωπικοὺς ἀγῶνας, φροντίζει διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἀποφύγῃ λάθην περὶ τὴν γλῶσσαν, ὧν ἡ ἐξέλεγχξις παρὰ τῶν ἀντιπάλων ἤθελε εἶχε αὐτὸν εἰς τὴν κοινὴν περιφρόνησιν. Ἐάν πολλοὶ τῶν ἀποδοσμένων εἰς τὸν δημοσιογραφικὸν ἀγῶνα ἠσθάνοντο συστολήν καὶ δυσπιστίαν πρὸς ἑαυτοῦς, ἤβελον κρίνει τὸ ἔργον ἀνώτερον τῶν δυνάμεων αὐτῶν, αἱ δοκιμώτεροι ἤβελον μείνει εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ τὰ λάθη, ὡς καὶ αἱ παρεκτροπαὶ τοῦ τύπου, θὰ ἦσαν μᾶλλον ἐνδείξις τῆς ἐνυπαρχούσης ἐν τῷ ἔργῳ ἐμφύτου δυσκολίας ἢ τῆς μετριότητος τῶν δημοσιογράφων. Τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐγράψαμεν περὶ τοῦ πολιτικοῦ τύπου· τὸ στενὸν τῆς ἐκθέσεως δὲν ἐπιτρέπει μείζονα ἀνάπτυξιν. Εὐχόμεθα δὲ νὰ ἐπικρατῆ ἡ λογικὴ συζήτησις διὰ τοῦ τύπου καὶ νὰ περιορισθῆ διὰ τῆς ἀδιαφορίας καὶ περιφρονήσεως τῆς κοινωνίας ὁ ἀριθμὸς τῶν τὸ ἴσον τοῦ τύπου δῶρον μεταχειριζομένων ὡς ὄπλον αἰσχρότητος καὶ κακοηθείας.

Ἀριστον τύπον πολιτικῆς καὶ φιλολογικῆς ἐφημερίδος ἔδωκεν ἀπὸ δέκα καὶ πέντε ἐτῶν ὁ ἐν Τεργέστη πολυμαθὴς λόγιος κ. Διονύσιος Θερεϊανός, ὅστις πολλὰς γλώσσας καὶ φιλολογίας γινώσκων ἠδυνήθη νὰ ἀναδείξῃ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένην «Κλειῶν» ἐν τῶν ἀρίστων δημοσιογραφικῶν ὀργάνων τοῦ ὅλου ἑλληνισμοῦ. Ἐν τῷ ἐγκρίτῳ τούτῳ φύλλῳ παρατηρεῖται συνήθως ἐκλογή τῆς ὕλης, ὀρθὴ τῶν πραγμάτων ἐκτίμησις, ἀποχὴ ἀπὸ ἐκκεντρικῶν καὶ πεπλανημένων θεωριῶν, καὶ ὄντως διαλάμπει γλῶσσα ἀθηρὰ καὶ ὀρθόεπεια. Ἐπειδὴ δὲ αἱ πλείσται τῶν ἐν Ἑλλάδι δημοσιευμένων ἐφημερίδων ἔξ αὐτῆς καὶ ἐκ τῆς Νέας Ἡμέρας ἀντλοῦσι τὰς πολιτικὰς καὶ φιλολογικὰς τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης εἰδήσεις καὶ ὀλοκλήρα πολιτικὰ ἄρθρα, ἐβεβλῆσαν ἐν πολλοῖς τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καὶ εἰσῆγαγον εἰς τὴν νεωτέραν ἡμῶν γλῶσσαν πλείστας ὀρθὰς φράσεις ἀντὶ τῶν τῶς ἡμαρτημένων. Οὕτω κατεδείχθη ἀριδιῆλως, ὅποσον δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς γλώσσης ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους, ὅταν ἐφημερίς τις γράφηται ὀρθῶς. Ἡθέλωμεν ὅμως ἀδικήσῃ τὴν σύνταξιν αὐτῆς, ἂν ἐλέγομεν ὅτι ἡ «Κλειῶν» μόνον ἐπὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπέδρασε· διότι αἱ πολιτικαὶ εἰδήσεις, αἱ πολιτικαὶ θεωρίαι καὶ αἱ ἐπιστημονικαὶ διατριβαὶ ἐπέχυσαν παντοσείδεις γνώσεις καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν. Ἐν κατὰ τὰς δύο τελευταίας δεκαετηρίδας πολλάι ὑγιεῖς γνώμαι ἀντικατέστησαν ἄλλας ἡμαρτημένας, οὐχὶ μικρὸν μέρος τῆς μεταβολῆς ὀφείλεται εἰς τὴν φιλόπονον ἐνέργειαν τοῦ λογίου ἀνδρός, ὅστις πάντοτε ἀνεξαρτήτως καὶ ἀπαθῶς ἐθήρευσε τὴν ἀλήθειαν. Ἐν ποτε ἡμαρτημένοι εἰδήσεις ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ Κλειῷ, ὁ κ. Θερεϊανός πάντοτε κατέδειξε ὅτι τοῦτο ἐγένετο παρὰ τὴν θέλησιν τῆς συντάξεως. Περιφανῆ δὲ κοσμήματα τῆς Κλειοῦς εἶναι αἱ πολλαὶ καὶ σπουδαῖαι πολιτικαὶ καὶ φιλολογικαὶ διατριβαὶ τοῦ διακεκριμένου λογίου κ. Θερεϊανοῦ Λιβαδά, ὡς ἡ ἀνάλυσις τοῦ Γοργίου τοῦ Πλάτωνος, τὰ περὶ Σαπφούς, τὰ περὶ Δάντου καὶ πλείστα ἄλλα. Ὅσοι δὲ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ἐπιθυμοῦσι νὰ γράψωσι τὴν γλῶσσαν ὀρθῶς καὶ μετὰ χάριτος, τὰς διατριβάς τοῦ λογίου τούτου συνήθως ἔχουσιν ἐν ὄψει. Ὁ κ. Λιβαδάς ἐγένετο εὐτυχής, ὅτι ἔσχε διδάσκαλον ἐν Κερκὺρα τὸν πολὺν ἐν τοῖς ἑλληνισταῖς κ. Οἰκονομίδην, οὗ ἡ ἔρμηγεία τῶν Λοκρικῶν ἐπιγραφῶν ἐπέσπασε τοὺς ἐπαίνους τῶν λογίων τῆς Εὐρώπης.

Ἐσαύτως οἱ λόγοι ἀδελφοὶ Βυζάντιοι ἐκδιδόντες ἐν Τεργέστη πρότερον μὲν τὴν «Ἡμέραν», νῦν δὲ τὴν «Νέαν Ἡμέραν» διακρίνονται διὰ τὴν πολυμάθειαν, τὴν γλαφυρότητα τοῦ καλάμου αὐτῶν καὶ τὴν πλουσίαν ὕλην τῆς ἐφημερίδος. Ὅσαίς ἢ ἔκδοσις τῆς ἐγκρίτου ταύτης πολιτικῆς καὶ φιλολογικῆς ἐφημερίδος διεκόπη, τοῦτο ἐγένετο παρὰ τὴν ἀγαθὴν πρόθεσιν τῶν ἐκδοτῶν, οἵτινες παντὶ σθένει πειρῶνται νὰ ἀναδείξωσι τὴν «Νέαν Ἡμέραν» ὡς οἷόν τε τελειότεραν.

Ὡς ἡ «Κλειῶν» καὶ ἡ «Ἡμέρα» ἐκ τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης, οὕτως ὁ «Νεολόγος» Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ προσήνεγκε βαρutiμούς ὑπηρεσίας εἰς τὸν ὅλον ἑλληνισμόν. Ἡ ἐφημερίς αὕτη ἐκδιδομένη καθ' ἑκάστην καὶ εἰς μέγα σχῆμα τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων ὑπὸ τριῶν σπουδαίων λογίων, τῶν κ. κ. Γ. Βαφειάδῃ, Σ. Βωτυρᾷ καὶ Βρεττοῦ, παρέχει τοῖς ἀναγνώσταις αὐτῆς ἐκλεκτὴν τροφήν, οὐ μόνον πολιτικὴν, ἀλλὰ καὶ φιλολογικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν διὰ γλώσσης διωρθωμένης καὶ δι' ὕφους ἐπιμελετημένου, διδάσκει τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς τὰς ὑγιεστέρας πολιτικὰς ἀρχὰς, καὶ ἄρθρα τινὰ αὐτῆς δικαίως ἐθαυμάσθησαν διὰ τε τὸ εὐρὸν τῶν ἰδεῶν, διὰ τὸ ἐν αὐτοῖς ἐπικρατοῦν ἐθνικὸν καὶ ὑγιὲς πνεῦμα καὶ διὰ τὸ γλαφυρὸν ἢ ὑψηλὸν τοῦ ὕφους. Ἐπειδὴ δὲ ἔχει τοὺς πλείστους συνδρομητάς καὶ ἐκδίδεται καθ' ἑκάστην, ἐπιδραῖ ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους. Ἡθέλεν εἶναι εὐχῆς ἔργον, ἂν οἱ ἐν Ἀθήναις μιμούμενοι τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπεκλήρου τοῦ ἔθνους. Ἡθέλεν εἶναι εὐχῆς ἔργον, ἂν οἱ ἐν Ἀθήναις μιμούμενοι τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπεκλήρου τὴν ἔκδοσιν τοιαύτης πανελληνίου ἐφημερίδος, ὅπως αἱ ὑγιέστεραι τοῦ ἔθνους δυνάμεις ἐνούμεναι παρὰσκευάσωσιν δημοσίαν γνώμην δυναμένην νὰ ἀποσοθήσῃ μὲν πάντα κίνδυνον, χαράξῃ δὲ τὴν ὁδὸν αἰσιωτέρου μέλλοντος. Οἱ συντάκται τοῦ «Νεολόγου» δύνανται μετὰ θάρρους νὰ προβαίνωσιν εἰς τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν ἔργον πεποιθότες, ὅτι ἔχουσιν τὴν τε ὕλικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ ὅλου ἑλληνισμοῦ ὑποστήριξιν.

Ἐὰν ἐπειρώμεθα νὰ ἐξιστορήσωμεν πάσας τὰς μικροτέρας ἐφημερίδας, ἀναμφιλέκτως ἠθέλωμεν ὑπερβῆ τὰ ὅρια τῆς ἡμετέρας ἐκθέσεως. Διὰ τοῦτο περιοριζόμεθα νὰ ὀνομάσωμεν αὐτάς, ὧν ἑκάστη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἔχει ἰδίαν ἀξίαν.

Ἐφάμιλλοι σχεδὸν τοῦ «Νεολόγου» εἰσὶν αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔνθα τεραστίως ἀνεπτύχθη ὁ ἑλληνικὸς τύπος κατὰ τὴν λήξασαν τετραετίαν, ἐκδιδομένηαι ἡμερησῆαι ἐφημερίδες ἡ *Θράκη*, αἱ νεοσύστατοι *Ἐπιθεώρησις*, *Μικρὰ Ἀσία*, *Ἐποχὴ* καὶ αἱ δις τῆς ἑβδομάδος ἐκδιδομένηαι *Βυζαντικὰ* καὶ *Ἀνατολικὰ Ἀσπὴρ*, καὶ αἱ ἐν Σμύρῃ *Ἀμάθεια*, *Πρόδος*, *Σμύρνη* καὶ *Ἰωρία*. Ἐν ταῖς πλείσταις τούτων καὶ ἰδίως ἐν ταῖς Βυζαντιναῖς ἐφημερίσιν παρατηροῦμεν μετ' εὐχαριστήσεως, ὅτι ἡ πρὸς τὰς μυθιστορίας τάσις ὑπεχώρησε κατὰ μικρὸν εἰς τὴν πρὸς τὰ φιλολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ, δι' ὧν αἱ πλείσται αὐτῶν κοσμοῦσι νῦν τὰς ἐπιφυλλίδας. Ἐν Ἀθήναις σπουδαῖαι καὶ ἀξιαὶ μείζας πολιτικαὶ ἐφημερίδες εἰσὶν ὁ *Διῶν*, ἡ *Βελτίωσις*, τὸ *Ἐθνικὸν Πνεῦμα*, ἡ *Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων*, ἡ *Ἐκλεκτικὴ*, ὁ *Ἑλληνικὸς λαὸς*, ἡ *Θέμις*, τὸ *Μέλλον*, οἱ *Καιροί*, ὁ *Κεραυνός*, ἡ *Κρήτη*, ὁ *Λαὸς*, ἡ *Μέριμνα*, ὁ *Πολίτης* καὶ ἡ *Πυλὴ*, ἐκδιδομένηαι δις τῆς ἑβδομάδος, ἡ *Ἀλήθεια*, ἡ *Δύγη*, ὁ *Ἐθνοφύλαξ* καὶ ἡ *Παλιγγενεσία* ἐκδιδομένηαι πεντάκις τῆς ἑβδομάδος, ἡ *Ἐφημερίς*, ὁ *Νεολόγος Ἀθηνῶν* καὶ ἡ *Στοὰ* ἐκδιδομένηαι καθ' ἑκάστην, ἡ *Βουλὴ*, ἡ *Ἑλληνικὴ ἐπιθεώρησις*, ἡ *Νεά Ἑλλάξ*, ἡ *Πλάστιγγίς*, ἡ *Πολιτεία*, ἡ *Συνταγματικὴ* καὶ ὁ *Χρόνος* τῆς Ἑλλάδος ἐκδιδομένηαι ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, ὁ *Ἡρωϊκὸς Κήρυξ* ἐκδιδομένος τετράκις καὶ ὁ *Ἐσπερος* καὶ ὁ *Ταχυδρόμος Ἀθηνῶν*, ἐκδιδομένηαι

τρὶς τῆς ἐβδομάδος. Ἐφημερίδες δὲ κωμικαὶ ἡ Ἀγορά, ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Ἀσμοδαῖος, Τὶς πταίει, τὸ Φῶς ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος ἐκδιδόμεναι, φιλολογικὴ δὲ ἡ Ἐφημερίς τῶν Φιλομαθῶν, ἐκδιδομένη τρὶς τοῦ μηνὸς καὶ οἰκογενειακαὶ ὁ Ἀστὴρ τῆς Ἀνατολῆς, ἡ Ἐφημερίς τῶν Παιδῶν καὶ ἡ Ἥβη, ἡ μὲν πρώτη ἐκδιδομένη ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος, αἱ δὲ δευτέραι ἅπαξ τοῦ μηνὸς, δικαστικαὶ δὲ ἡ Ἐφημερίς τῶν Δικαστηρίων καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Νομοθεσίας καὶ ὁ Δικαστικὸς Κλητὴρ, οἰκονομικαὶ τὰ Οἰκονομικὰ Χρονικὰ καὶ ἐκκλησιαστικαὶ ἡ Δικαιοσύνη καὶ ἡ Εἰρήνη ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος ἐκδιδόμεναι. Ἐν δὲ Πειραιεὶ δύο δημοσιεύονται δις τῆς ἐβδομάδος ἀξιόλογοι ἐφημερίδες, ὁ Ἐρμῆς καὶ ὁ Ποσειδῶν, καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις πολλαὶ τοιαῦται, ἰδίως δ' ἐν Πάτραις καὶ ἐν Σύρῳ. Ἀπασαὶ δὲ αἱ κατὰ τὴν λήξασαν Ὀλυμπιάδα δημοσιευόμεναι ἐφημερίδες, ὧν ὅμως πολλαὶ ἀναφανέσαι ἀπέθανον τὸν ἐξ αἰτίας θάνατον, ἦσαν 135.

ΠΕΡΙ ΣΥΛΛΟΓΩΝ.

Τὸ σπουδαιότερον γεγονός τῆς παρουσίας Ὀλυμπιάδος ἀναντιρρήτως εἶναι ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν παντοειδῶν συλλόγων, οἵτινες ἰδρύθησαν ἐν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις τοῦ γείτονος καὶ φιλικοῦ κράτους. Ἀφ' οὗτου συνέστησαν οὗτοι παρατηρήθη, ὅτι τὰ φυλετικὰ μίση τῶν τε ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων κατεπραύνησαν, οἱ λαοὶ συνδιηλλάγησαν καὶ ὁ πολιτισμὸς βαίνει ταχέϊ βήματι. Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τούτων ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ ὁμοῦ κράτους δύναται μετὰ δικαίας ὑπερφηφάνειας νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον τὰ ἐκπολιτιστικὰ ταῦτα κέντρα ὡς τοὺς τηλαυγεστέρους ἀδάμαντας τοῦ διαδήματος αὐτοῦ. Ὡσαύτως οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ σεμνύνωνται, ὅτι δὲν ἐντροφώσιν ἐγωῖστικῶς ἀποκεχωρισμένοι τῶν ἰδίων ἀδελφῶν, ἀλλὰ μετ' αὐταπαρνήσεως ἀγωνίζονται ὅπως τὰ πορίσματα τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν καταστήσωσι προσιτὰ καὶ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τῇ ἀληθείᾳ ἀγνοεῖ τις τί πρότερον νὰ θυμῶσιν ἐν τοῖς ἐκπολιτιστικοῖς τούτοις καθιδρύμασι, τὴν ἀφιλοκερδῆ φιλοπονίαν τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ λογίων ἢ τὴν γενναϊότητα τῶν πλουσίων, ἐξ ὧν διαπρέπουσιν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμογενεῖς κ. κ. Χρηστάκης Ζωγράφος καὶ Γ. Ζαρίφης. Εἶναι δὲ εὐχῆς ἄξιον ἂν πάντες οἱ ὁμογενεῖς ἡμῶν κατανοοῦντες τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν τῶν τοιούτων συλλόγων ἔσπευδον πρὸς ἐνθάρρυνσιν. Τίς οἶδεν, ἂν ἡ Ἀνατολή, ἡ ἄλλοτε γενομένη ἢ διδάσκαλος τοῦ κόσμου, ἐπανκλάβῃ καὶ αὐθις τὴν ἐκπολιτιστικὴν αὐτῆς ἐνέργειαν. Ἐν τῷ παρόντι τοῦλάχιστον ἄς πολιτισθῇ ἡ Ἀνατολή διὰ τῆς Ἀνατολῆς. Ὡσαύτως οἱ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ σύλλογοι συμβάλλονται πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας, πρὸς πραγμάτων παντοίων ἀγαθῶν σκοπῶν καὶ ἐπίχυσιν παικίλων γνώσεων. Ὅσον δὲ οὗτοι ἀφίστανται τῶν πολιτικῶν καὶ ἄνευ διενέξεων διεξάγουσι τὰς ἰδίας ὑποθέσεις, ποσοῦτον ἐπιτυχέστερον σταδιοδρομοῦσιν ἐν τῷ εὐγενεῖ αὐτῶν προορισμῷ.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

Ὁ σύλλογος οὗτος ἰδρυθεὶς τῇ 25 Μαρτίου 1873 καὶ συνιστάμενος ἐκ καθηγητῶν καὶ διδασκάλων παντὸς βαθμοῦ σκοπεῖ τὴν βελτίωσιν τῆς κατωτέρας καὶ μέσης παιδείσεως. Ἄν καὶ δὲν ἀριθμῇ πολὺν χρόνον ὑπάρξεως, ὅμως ἠδυνήθη νὰ περιλάβῃ πλείονας τῶν πεντακοσίων ἐτέρων διεσπαρμένων ἐν ἀπάσαις ταῖς γωνίαις τοῦ ἑλληνισμοῦ. Τοῦ συλλόγου τούτου ὑπάρχουσι δύο κύρια στοιχεῖα, τὸ διοικητικὸν συμβούλιον, ὅπερ συνεδριάζει ἅπαξ τοῦλάχιστον τῆς ἐβδομάδος, καὶ ἡ συνέλευσις συνερχομένη δις τοῦ ἔτους, κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα καὶ τὴν δευτέραν δεκαπενθημερίαν τοῦ Αὐγούστου, ὅτε συρρέουσι πλείστοι διδάσκαλοι ἐν Ἀθήναις. Οἱ λόγοι τοῦ ἔθνους συζητοῦσι περὶ παντοίων παιδαγωγικῶν ζητημάτων, δημοσιεύοντες τὰς συζητήσεις αὐτῶν ἐν ἰδιαιτέροις τεύχεσιν. Οὕτω πρὸ ὀλίγου συνεζήτησαν σπουδαιότατον ἐθνικὸν ζήτημα, ἂν ὁ δημοδιδάσκαλος δύναται νὰ ἦναι καὶ ἱερεὺς, καὶ τὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου δημοσιευθέντα πρακτικὰ ἐπέχυσαν πλείστον φῶς. Ὁ Διδασκαλικὸς Σύλλογος ἔχει τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ἡ κατωτάτη τοῦ ἔθνους παιδείσις πρέπει νὰ προσδοκᾶται ἐκ τῆς ἰδρύσεως ἐθνικοῦ δημοδιδασκαλείου, κατηρισμένου κατὰ τοὺς ὅρους τῆς νεωτέρας παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Πρὸς ἰδρυσιν τούτου ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐργάζεται καὶ τελευταῖον ὠνόμασεν ἐπιτροπέαν, συνισταμένην ἐκ τῶν τιμιωτέρων καὶ ἐξοχωτέρων ἀνδρῶν τῆς πόλεως ἡμῶν, ἵνα συλλέξῃ χρήματα πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ οἰκοδομήματος. Εἶναι ὄντως λυπηρὸν, ὅτι τοιοῦτο καθίδρυμα οἰκοδομεῖται τελευταῖον, ἐνῶ ἤτο συνετὸν, ἵνα τοῦτο πάντων τῶν ἄλλων προηγηθῇ. Εἶναι δὲ εὐχῆς ἔργον, ἂν οἱ πόθοι οὗτοι σύμπαντος τοῦ ἑλληνισμοῦ ταχέως ἐπληροῦντο. Ἄλλ' ἐνῶ τοῦ Συλλόγου τούτου πρὸ πάντων ἐπισπᾷ τὴν προσοχὴν καὶ φροντίδα ἡ τοῦ δημοδιδασκαλείου ἰδρυσις, ἀσχολεῖται πλὴν τῶν εἰρημῶν συζητήσεων καὶ εἰς παντοειδῆ ἄλλα ἀντικείμενα γενναίας ὠφελείας ὑπισχνούμενα. Ἐσχάτως ἰδρυσεν διαγώνισμα υἰοθετηθὲν ὑπὸ τοῦ φιλογενοῦς ὑποναύρχου κ. Κωνσταντίνου Νικοδήμου πρὸς συγγραφὴν βιβλίου χρησιμωτάτου εἰς τοὺς παῖδας τῶν δημοτικῶν σχολείων. Τὸ βιβλίον τοῦτο πρέπει νὰ περιέχῃ τὰ σπουδαιότερα πορίσματα τῆς κτηνοτροφίας, γεωργίας καὶ βιομηχανίας καὶ τὰς θεμελιωδέστερας βάσεις τῆς ἠθικῆς.

Ο ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

Ὁ Σύλλογος οὗτος συνέστη κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1869 διὰ τῆς δραστηρίας ἐνεργείας τοῦ μακαρίτου Γρηγορίου Παπαδοπούλου. Σκοπεῖ δὲ τὴν διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων δι' ἰδρύσεως σχολείων, διὰ

τῆς παρασκευῆς καὶ διαδόσεως χρησίμων βιβλίων καὶ ἀποστολῆς διδασκάλων. Ὁ τοιοῦτος σκοπὸς τοῦ Συλλόγου ἀναμφιλέκτως εἶναι μέγας καὶ κατὰ τοὺς πόρους, οὓς ἡδυνήθη νὰ διαθέσῃ, ἐπλήρωσεν ἐν μέρει τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Κατὰ πρῶτον ἠσχολήθη εἰς προαγωγὴν τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσως. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1872 ὁ Σύλλογος διεπέμψεν σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων δέκα καὶ ἕξ, ὑπὲρ ὧν ἐδαπάνησεν ὑπὲρ τὰς τριάκοντα καὶ πέντε χιλιάδας δραχμῶν πρὸς ἀγορὰν καὶ ἀποστολὴν βιβλίων, ἀνηκόντων κυρίως εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῶν παιδῶν. Ὁ Σύλλογος τοσοῦτῳ μάλλον πληροῖ τὸν σκοπὸν, ὅσῳ περιορίζει τὴν εὐεργεσίαν αὐτοῦ ἐν τοιοῦτοις διδακτικοῖς βιβλίοις, ἀφίσταται δὲ τούτου, ὅταν δίδῃ χρήματα χάριν συνδρομῆς προσώπων. Λέγομεν τοῦτο διότι ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν πεμφθέντων βιβλίων εὐρίσκουμεν καὶ τινὰ μὴ τείνοντα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Συλλόγου. Ὁ πρὸς διάδοσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων Σύλλογος ἔχει ὑψηλὴν ἐντολὴν νὰ πληρώσῃ ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Διὰ τοῦτο χαίρομεν, ὅτι πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν μετὰ ζήλου συντρέχουσιν αὐτὸν καὶ ἄλλοι ἀναθέτουσιν αὐτῷ παντοειδῆ διαγωνίσματα. Πασῶν ὁμῶς τῶν συνδρομῶν γενναιώτερα ἦτο ἡ τοῦ μακαρίτου Κ. Ν. Δοσίου, ὅστις ἦτο καὶ ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ Συλλόγου.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ.»

Ὁ Σύλλογος οὗτος εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων· διότι συνέστη κατὰ τὸ 1866 ὑπὸ νέων φοιτητῶν. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον οἱ πόροι καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ ἦσαν μικραὶ· οἱ νέοι ὁμῶς ἐνεκαρτέρησαν μέχρις ὅτου ἐν ἔτει 1873 συνέλαβον τὴν ιδέαν νὰ ἰδρῦσωσι σχολὰς τῶν ἀπόρων παιδῶν. Ἡ σύστασις τοιοῦτων σχολῶν ἐνδιαφέρει τὰ μέγιστα τὰ δημόσια ἔθνη. Ἐν Ἀθήναις ἀπῆντα τις πρότερον ἀνὰ πᾶν βῆμα πτωχοῦς παιδας ἀέργους. Ἡ σεμνότης ἀπαγορεύει ἡμῖν νὰ ἐκφράσωμεν εἰς ποῖον βαθμὸν ἠθικῆς διαφθορᾶς ἐξέπιπτον καθ' ἑκάστην τὰ ἄθλια καὶ ἐλεεινὰ ταῦτα ὄντα, ὑπὲρ ὧν οὐδεὶς οὐδεμίαν ἐλάμβανε πρόνοιαν. Ἡ ἠθικὴ αὐτῶν διαφθορὰ ἐν τοιαύτῃ ἡλικίᾳ ἦτο πράγμα ἀληθῶς φρικαλέον, καὶ ἦτο ἀδύνατον, προϊόντος τοῦ χρόνου, νὰ γείνωσι τὰ νηπιόθεν διεφθαρμένα ταῦτα ὄντα ἄλλο τι ἢ κακοῦργοι. Ἐπειδὴ δὲ ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχον πλείστοι τοιοῦτοι πτωχοὶ παῖδες μηδεμιᾶς προστασίας τυγχάνοντες, ἡ φροντίς τοῦ Παρνασσῶ ἐκτιμηθεῖσα δεόντως ὑπὸ τῶν πανταχοῦ Ἑλλήνων ἐπήνεγκε τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα. Πανταχοθεν συλλεγομένων χρημάτων, τὸ ταμεῖον αὐτοῦ εὐρίσκειται ἐν ἀνθηρᾷ καταστάσει. Μέχρι τοῦδε ὁ Σύλλογος ἰδρυσεν τρεῖς τοιαύτας Σχολὰς, ἐν Ἀθήναις, ἐν Καλάμαις καὶ ἐν Σύρῳ· ἐν τῇ πρώτῃ φοιτῶσιν 170 μαθηταί, ἐν τῇ δευτέρᾳ 35 καὶ ἐν τῇ τρίτῃ 120. Οὕτως ἄποροι παῖδες, οἵτινες πρότερον διέτρεχον τὰς ὁδοὺς τῶν πόλεων διαφθειρόντες καὶ διαφθειρόμενοι, νῦν φοιτῶντες εἰς τὰς εἰρημένους Σχολὰς κτῶνται τὰ ἐφόδια κρείττονος βίου. Ἐνταῦθα μαθάνουσιν ἀνάγνωσιν, γραφὴν, ἀριθμητικὴν, ἐφηρμοσμένην ἠθικὴν, ἀρχαίαν καὶ νέαν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, ἱστορίαν τῆς Τουρκίας, στοιχεῖα φυσικῆς, φυσικῆς ἱστορίας καὶ χημείας. Ἐπειδὴ δὲ τὰ δυστυχῆ ταῦτα πλάσματα ἐνίοτε ἀσθενοῦντα δὲν εὐρίσκουσι θεραπείαν, ὁ Σύλλογος ἐπραξεν ὄντως ἔργον φιλόπθρωπον συστήσας νοσοκομεῖον. Εἰς τὴν ἴδρυσιν λοιπὸν τῶν σχολῶν καὶ τοῦ νοσοκομεῖου τῶν ἀπόρων παιδῶν ὀφείλεται ἡ σωτηρία πλήθους τοιοῦτων δυστυχῶν παιδῶν, οἵτινες, χάρις εἰς τὴν πατρικὴν πρόνοιαν τῶν ἰδρυτῶν θέλουσι καταστῆ ἀγαθοὶ καὶ ὠφέλιμοι πολῖται. Πρὸς τούτοις ὁ Σύλλογος ἐκδίδει *Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα* διασώζων βαρύτιμα μνημεῖα τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου, ἔχει πολῦτιμον βιβλιοθήκην καὶ ἀναγνωστήριον. Προτίθεται δὲ ὁ Σύλλογος νὰ μεταβάλλῃ τὸν κανονισμὸν αὐτοῦ πρὸς βελτίωσιν τῆς διανοητικῆς, ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς τοῦ λαοῦ ἀναπτύξεως.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ «ΒΥΡΩΝ».

Οὗτος ἔχων παραπλήσιον σκοπὸν πρὸς τὸν Παρνασσὸν εἶναι νεώτερος αὐτοῦ· ἔχει δὲ περὶ τοὺς 700 ἐταίρους, ἐξ ὧν 60 εἶναι τακτικὰ τοῦ Συλλόγου μέλη. Ὁ Σύλλογος ἐνόμισεν εὐσεβὲς καθήκον, ὅπως τιμῆσῃ δι' ἐπιφανοῦς μνημείου τὸν φερόνυμον αὐτοῦ ἦρωα, ὅστις τὴν Μοῦσαν καὶ τὴν ζῶην αὐτὴν ἀφείρασεν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀνεξαρτησίας. Ἐπὶ τούτῳ ὀνόμασεν ἐπιτροπεῖαν συλλέγουσαν συνεισφοράς ὑπὲρ τοῦ εὐγενοῦς τούτου σκοποῦ. Πρὸς τούτοις συνέλεξε καὶ ἐκδίδει διάφορα μνημεῖα τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν, ἐψήφισεν τὴν σύστασιν βιβλιοθήκης καὶ ἐκδίδει περιοδικὸν σύγγραμμα ὁμώνυμον τῷ Συλλόγῳ. Πρὸ πάντων ἰδιαιτέρος ἔπαινος ὀφείλεται εἰς τὸν «Βύρωνα», ὅτι ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς διδασκαλίαν τῶν καταδίκων καὶ συντάξῃ χρήσιμον πρὸς τοιαύτην διδασκαλίαν βιβλίον διὰ διαγωνισμοῦ. Τοιαῦτα πράξεις ὄντως τιμῶσι τὸν Σύλλογον καὶ ἔχομεν δι' ἐλπίδος, ὅτι οὗτος ἐν τῷ μέλλοντι θέλει διαπράξει γενναιώτερα· διότι τὰ μέλη αὐτοῦ ἐμφοροῦνται τῷ ὄντι εὐγενῶν αἰσθημάτων.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ.»

Ὁ Σύλλογος οὗτος συνέστη κατὰ πρῶτον πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἐκ μαθητῶν τῆς ἀνωτάτης τάξεως τοῦ ἐνταῦθα Β' Γυμνασίου κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς 25 Μαρτίου, ὅτε, πλὴν τῆς θρησκευτικῆς ἐορτῆς, ἐορτάζεται καὶ ἡ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους παλιγγενεσία, ἐξ ἧς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Συλλόγου. Τὸ δ' ἐπίδωκεν ὁ Σύλλογος μετεφθρυσμένη ἐπὶ τὸ βέλτιον ὑπὸ τῶν πρώτων αὐτοῦ μελῶν ἤδη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον προδιεσθάντων καὶ ὑπ' ἄλλων φοιτητῶν προσληφθέντων ὡς ἐταίρων, καὶ ἔκτοτε ἤρξατο δραστηρίως τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ, ἐπιδιώκων τὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν πρόοδον τῶν μελῶν διὰ τῆς συζητήσεως καὶ ἀναπτύξεως διαφόρων

ἐπιστημονικῶν θεμάτων, καὶ ἰδίως φιλολογικῶν. Μέλη δ' ἀριθμῶν ἄχρι τοῦδε ὁ Σύλλογος οὗτος περὶ τὰ 200, ἐξ ὧν 48 τακτικά, 22 ἑκτακτά, 112 ἐπίτιμα καὶ 18 ἀντεπιστέλλοντα, καὶ διοικεῖται ὑπὸ ἑπταμελοῦς ἐφορείας ἐκλεγομένης κατ' ἔτος ἐκ τακτικῶν μελῶν. Καὶ βιβλιοθήκην δὲ καλὴν καὶ ἀναγνωστήριον, ἐν ᾧ εὐρίσκει τις πολλὰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ συγγράμματα, διατηρεῖ ἡ «Ἑλληνικὴ Παλιγγενεσία» ἀλλ' ἔχει ἀναντιρρήτως ἀνάγκην τῆς ὑλικῆς συνδρομῆς τῆς κυβερνήσεως, ἧς δὲν σπεροῦνται τὰ ἕτερα δύο ὅμοια αὐτῷ σωματεῖα «ὁ Παρνασσός» καὶ ὁ «Βύρων», ἵνα καὶ ὁ Σύλλογος οὗτος, ὁ διατηρούμενος τῇ εὐτελεῖ διδράχμῳ συνδρομῇ τῶν μελῶν αὐτοῦ, τραπῇ ἐπὶ ἔργα πρακτικώτερα.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ «ΑΙ ΜΟΥΣΑΙ» ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ.

Οὐ μόνον δ' ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ἀλλὰ καὶ ἐν Πειραιεῖ ἰδρυθῆν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους ὁ φιλολογικὸς Σύλλογος «Αἱ Μοῦσαι», οὗτινος σκοπὸς ἐστὶν ἡ περὶ τὴν ἐπιστήμην μελέτη καὶ ἀμοιβαία τῶν μελῶν αὐτοῦ ἀνάπτυξις, ὡς καὶ ἡ ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον διάδοσις κοινωφελῶν γνώσεων. Οἱ τὸν Σύλλογον τοῦτον ἀποτελοῦντες φιλόμουσοι νέοι ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τοὺς καλοὺς καρπούς, οὓς παράγουσιν αἱ ὑπὸ τοῦ «Παρνασσού» ἰδρυθεῖσαι σχολαὶ τῶν ἀπόρων παιδῶν, ἀπεφάσισαν καὶ αὐτοὶ ἀντιφιλοτιμούμενοι ἐν τῇ εὐγενεῖ ἀμίλλη τῆς πνευματικῆς διαμορφώσεως τοῦ λαοῦ νὰ ἰδρύσασιν «Σχολὴν τεχνικῶν», ἧς σκοπὸς ἐστὶν ἡ πνευματικὴ τοῦ λαοῦ διαμόρφωσις καὶ ἡ πρακτικῶν καὶ ὠφελίμων γνώσεων μετάδοσις, ὡς καὶ ἡ μετὰ θεωρίας τῶν πρακτικῶν τούτων γνώσεων ἀνάπτυξις. Τὰ ἔργα τοῦ ἀρτισυστάτου τούτου Συλλόγου εἰσὶν εἰσέτι μικρὰ ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ Σύλλογοι ἐκ τῶν μικρῶν ἀρξάμενοι προσέβησαν εἰς τὰ μεγάλα.

ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΕΣ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛῃ.

Ἡ πνευματικὴ κίνησις ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν γένει παρὰ τοῖς ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλησι περιορίζεται κυρίως κατὰ τὴν λήξαν τετραετίαν εἰς τὴν ἰδρυσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν πολλῶν καὶ διαφόρων συλλόγων καὶ ἀδελφοτήτων σκοπὸν προτιθεμένων τὴν διάδοσιν, ἀνάπτυξιν καὶ ἀνακούφισιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως.

Ἡ κίνησις αὕτη χρονολογεῖται ἐξ ὅτου ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος προσέθηκεν εἰς τὸν ἀρχικὸν αὐτοῦ σκοπὸν τὸν φιλολογικὸν καὶ τὸν ἐκπαιδευτικὸν, μετρρηθίσας τὸν κανονισμὸν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐννοιαν ταύτην. Ἐκτοτε δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι ἔβηεν μὲν οἱ ἐν Τουρκίᾳ Ἕλληνες συνεσφίγησαν περὶ κοινὸν τι κέντρον παιδεύσεως, ἔβηεν δὲ βαθυτέρα ἐγένετο διὰ τῆς συσφίξεως ταύτης ἡ συναίσθησις τοῦ ἐθνικοῦ καὶ φλογερωτέρα ἡ διψα τῆς παιδείας. Οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Ἕλληνες, οἵτινες τὸ πρὶν μεμονωμένους καὶ ἐγκαταλειμμένους ἐκυτοῦς θεωροῦντες ἀπηύδων πολλάκις ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων ἐκθέσεων πολλῶν καὶ χαλεπῶν ἐναντίων ἢ δεινῇ πενίᾳ μαστιζόμενοι παρεώρων ὅλως τὴν ἐθνικὴν παιδείαν καὶ ἐσαγηνεύοντο ὑπὸ χρυσῶν ἰνδαλμάτων ἐπιτηδεύειν αὐτοῖς ἐπιδεικνυμένων, συνήσθηον διὰ τῆς συστάσεως τῶν Συλλόγων ὅτι ὑπάρχει ἔθνος ἐπιβλέπον αὐτοὺς, κηδόμενον ὑπὲρ τῆς παιδεύσεως καὶ ἀναπτύξεως καὶ τοῦ πενιχροτέρου χωρίου καὶ τοῦ ἐλαχίστου Ἑλλήνος καὶ τὸ μὲν κεντηθέντες τὴν φιλοτιμίαν, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν Συλλόγων ὑλικῶς τε καὶ ἠθικῶς βοηθούμενοι προσέβησαν μετὰ πυρετώδους δραστηριότητος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἰδρύοντες διάφορα σχολεῖα ἀρρένων τε καὶ θηλέων ἢ ἐπὶ τὸ βέλτιον τὰ ἤδη ὑπάρχοντα διαρρυθμίζοντες.

Ὑπὸ τὴν ἐκπαιδευτικὴν ταύτην ἔποψιν τὰ τῶν συλλόγων κρίνοντες βλέπομεν ὅτι κατωρθώθη δι' αὐτῶν ἡ ἰδρυσις τακτικοῦ, οὕτως εἰπεῖν, ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἔχοντος διακλαδώσεις καὶ ἐπιβλέψιν μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ μικροτέρου χωρίου. Εἰς τὴν βαθμιαίαν ταύτην διακλάδωσιν πρῶτος πάντων ἔρχεται ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, ὁ γενικὸς ἔφορος καὶ ἐπόπτης πάντων τῶν Συλλόγων καὶ πάσης τῆς ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Τουρκίᾳ. Κατόπιν τούτου οἱ γενικοὶ ἐπαρχιακοὶ Σύλλογοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰσὶ δὲ οὗτοι:

Α'. Ὁ Ἑπειρωτικὸς Σύλλογος, συστάς τῷ 1872. Ὁ Σύλλογος οὗτος, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος δῆλον, ἐπιβλέπει καὶ βοηθεῖ τὴν ἐν Ἠπειρῷ ἐκπαίδευσιν, ὡς ἐκ τῆς παροιμιώδους δὲ τῶν Ἠπειρωτῶν μεγαλοδοξίας ὁ πλουσιωτάτος ἐστὶ πάντων τῶν ἐπαρχιακῶν Συλλόγων. Ἐν διαστήματι τριετίας διένειμεν εἰς τὰ ἄπορα τῆς Ἠπειροῦ Σχολεῖα ἢ πρὸς σύστασιν τοιούτων ὅπου δὲν ὑπάρχουσι περὶ τὰς 2,500 λιρῶν (62,500 δραχμάς), ἡ δὲ εὐεργετικὴ αὐτοῦ ἐπίδρασις ἐκτείνεται καὶ ἐπὶ τῆς Ἰλλυρίας μέχρι τῶν μεθορίων τοῦ Μαυροβουνίου. Ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τούτου καὶ χάρις εἰς τὴν βασιλικὴν ὄντως δωρεάν τοῦ μεγαθύμου Χρηστάκη Ζωγράφου συνέστη ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι Κεστορατίῳ πρότυπον διδασκαλεῖον πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν, ἐν ᾧ διαιτῶνται καὶ ἐκπαιδεύονται δαπάνῃ τοῦ μεγάλου εὐεργέτου τοῦ Συλλόγου ἀνά 30 ἐξ ἑκατέρου τοῦ φύλου, ἔχοντες τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διδάξωσιν ἀποφοιτήσαντες ἐν χωρίοις τῆς Ἠπειροῦ ὀριζόμενοι ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐπὶ ὀρισμένῳ μισθῷ.

Β'. Ὁ Θρακικὸς Σύλλογος, συστάς ἐπίσης τῷ 1872. Ἡ ἐνέργεια τοῦ Συλλόγου τούτου ἐπεκτείνεται ἐπὶ πᾶσαν τὴν Θράκην καὶ Βουλγαρίαν καὶ ἐπὶ τὰς παρὰ τὴν Θράκην νήσους. Ἀρωγούς καὶ ἐπικούρους εἰς τὸ μέγα καὶ σπουδαιότατον αὐτοῦ ἔργον ἔχει τοὺς μερικωτέρους ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Συλλόγους, ἐν οἷς πρωτεύουσιν ὁ Θρακικὸς Σύλλογος Ῥαιδεστού, ὁ τῆς Φιλιππουπόλεως, ὁ τῆς Ἀνδριανουπόλεως, ὁ τῆς Βάρνης καὶ κατόπιν τούτου οἱ Σύλλογοι ἡ ἀδελφότητες Βιζύης, Τυρουλώης, Αἰνίου, Σαράντα ἐκκλησιῶν καὶ λοιποί.

Ἐν διαστήματι τριετίας καὶ ὁ Σύλλογος οὗτος συνεισήνεγκεν εἰς διάφορα τῆς Θράκης σχολεῖα περὶ τὰς 1500 λίρας (37,500 δραχμάς), δὲν ποιούμεθα δὲ ὑπερβολὴν, ἐὰν ὑπολογίσωμεν ὅτι ἄλλας 1000 λίρας περίπου (25,000 δρ.) διέθετο πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις μικρότεροι σύλλογοι. Ὡς δ' ἐν Ἠπειρῷ ὁ Χρηστάκης Ζωγράφος, οὕτω καὶ ἐν Θράκῃ ὁ γενναῖος αὐτοῦ ἐφάμιλλος Γ. Ζαρίφης συνέστησε πρότυπον διδασκαλεῖον, τοὺς αὐτοὺς ἔχον ὄρους καὶ τὴν αὐτὴν ὀργάνωσιν οἷαν καὶ τὸ ἐν Κεστορατίῳ.

Γ'. Ὁ Σύλλογος *Μικρὰ Ἀσία* ἀρχαιοτέραν μὲν ἔχων τὴν σύστασιν, ὀργανισθεὶς δ' ἔπειτα κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἐπαρχιακῶν Συλλόγων. Καὶ ὁ Σύλλογος οὗτος μέλημα ἔχει τὴν διάδοσιν τῆς δημοτικῆς παιδείσεως καθ' ἅπασαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἐνθα τὸ ἔργον αὐτοῦ διευκολύνουσι πολλὰ καὶ ἀξιόλογοι ἀδελφότητες.

Δ'. Ὁ *Θεσσαλικὸς Σύλλογος*, συστάς μόλις πρὸ ἔτους κατ' ἀπομίμησιν τῶν πρεσβυτέρων αὐτοῦ ἀδελφῶν.

Ε'. Ἡ *Μακεδονικὴ Ἀδελφότης*, ἥτις καίπερ φέρουσα τὸ γενικὸν τῆς ἐπαρχίας ὄνομα, ἐμερίκευσεν ὁμῶς τὰς ἐνεργείας αὐτῆς εἰς μόνην τὴν περιοχὴν Τουτυλίου, ἐνθα ἀνεγείρει ἀξιόλογον γυμνάσιον καὶ σχολεῖον τῶν τεχνῶν. Ἄλλ' ἐὰν ἡ Μακεδονία στερηθῆται ἐπαρχιακοῦ Συλλόγου, οἷοι οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες, τὴν ἔλθειψιν ὁμῶς ταύτην ἀναπληροῦσιν ὁ ἐν Σέρραϊς Σύλλογος, ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὁ ἐν Βιτωλίοις, ὁ ἐν Βυδενοῖς καὶ ἄλλοι φιλοτιμούμενοι τὶς τὸν ἄλλον νὰ ὑπερβῆ εἰς τὴν δραστικωτέραν ἐνέργειαν πρὸς διάδοσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως. Πρὸς δὲ ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος, εἰς ὃν ἡ μεγαλοδωρία τῶν ὁμογενῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν κ. κ. Χρηστάκη Ζωγράφου καὶ Γ. Ζαρίφη παρέχει ὑπὲρ τὰς χιλίας λίρας κατ' ἔτος πρὸς διανομὴν εἰς τὰ ἄπορα σχολεῖα, ὑπὲρ τὸ ἥμισυ τοῦ ποσοῦ τούτου δαπανᾷ εἰς μόνην τὴν Μακεδονίαν, ἥτις δικαίως θεωρεῖται ἡ προσφιλεστάτη αὐτοῦ θυγάτηρ.

Τοιαύτη ἐν γένει ἡ ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐνέργεια τῶν Συλλόγων. Δι' αὐτῶν πεντακισχίλια καὶ ἐπέκεινα λίραι (125,000 δραχμαὶ) δαπανῶνται κατ' ἔτος πρὸς βοήθειαν ἀπόρων σχολείων καὶ πρὸς σύστασιν τοιούτων ὅπου δὲν ὑπάρχουσι· δι' αὐτῶν κατωρθώθη ἐν ἐπικαιρίοις θέσεσιν ἢ ἰδρύσει δύο διδασκαλεῖων καὶ ἡ σύστασις διακοσίων ἴσως σχολείων καὶ μάλιστα παρθενωγείων· δι' αὐτῶν ἐπετεύχθη ἀκριβεστέρα τὶς στατιστικὴ τοῦ τε ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τοῦ ποσοῦ καὶ ποιῶν τῶν σχολείων· δι' αὐτῶν ἐγένετο μέγα βῆμα εἰς τὸ ὁμοίμορφον τῆς διδασκαλίας καὶ ἐτέθησαν βάσεις πρὸς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀποβλέπει τὴν ἐκπαιδευτικὴν κίνησιν· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν φιλολογικὴν καὶ ταύτης ἡ πρωτοβουλία ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον. Ἐκτὸς τῶν ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Συλλόγου δημοσιευθέντων ἀναγνώσματων, ὧν πολλὰ θαθεῖαν καὶ ἐπιστημονικὴν καταδεικνύουσι μελέτην τῶν θεμάτων, ἃ πραγματεύονται καὶ ἅτινα περιστρέφονται κυρίως περὶ τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν, μερίστην ὁ Σύλλογος ἔδωκεν ἀπανταχοῦ ὄθησιν εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας, εἰς τὰς Συλλογὰς τῶν ζώντων μνημείων τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ διὰ διαφόρων διαγωνισμάτων, ἅπερ ἔθεντο φιλόμουσοι καὶ γενναῖοι ἀγνωσθέντες, ἐν οἷς πρωτεύει καὶ αὔθις ὁ εὐκλεὴς τῆς Ἠπειροῦ γόνος Χρηστάκης Ζωγράφος. Ὁ ἐφάμιλλος οὗτος τῶν Ζωσιμαδῶν καὶ Καπλανῶν ἔθηκε τὴν κορωνίδα εἰς τὰ μεγαλοεργήματα αὐτοῦ ἀφιερῶντας 400 λίρας κατ' ἔτος (10,000 δραχμάς) πρὸς ἔκδοσιν τῶν προγονικῶν κειμηλίων, ἔκδοσιν, ἥτις ἔσται βεβαίως τὸ ἀγλαώτερον τέκος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου.

ΠΕΡΙ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

Ἐν τοῖς χωρίοις δύο σπουδαιόταται ἀνάγκαι ὑπάρχουσιν ἐπενεργεῖσθαι εἰς τοὺς χωρικοὺς, ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ δημοδιδάσκαλος. Ὁ πρῶτος ὡς ἐκ τοῦ ἱεροῦ σχήματος, καὶ ὁ δεῦτερος ὡς ἐκ τοῦ ἔργου τῆς μορφώσεως τῶν νέων, δύνανται νὰ συντελέσωσι τὰ μέγιστα εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῆς κοινωνίας. Μέγα τῷ ὄντι κοινωνικὸν δυστύχημα νὰ ἀνατιθῆται ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις εἰς ἀνδρας ἀνευ παιδείας, ἀνευ ἀρετῆς καὶ δραστηριότητος. Οἱ δημοδιδάσκαλοι δεόν νὰ ἔχωσι τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν δύναμιν τοῦ πράττειν πᾶν ὅ,τι τὸ καθήκον αὐτῶν καὶ τὸ συμφέρον τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν πολιτῶν ἀπαιτοῦσιν· ἀνεκτίμητον δὲ διὰ τὸ κράτος ἀγαθὸν θὰ ἦτο, ἐὰν πάντες οἱ δημοδιδάσκαλοι ἦσαν ἱκανοὶ καὶ ἐνάρετοι, διότι ἐκ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς παιδείας ἐξήρτηται ἡ ὑπαρξὶς ἐναρέτων πολιτῶν καὶ πεφωτισμένων ἐργατῶν. Ἄλλ' ἡ εὔρεσις καὶ ὁ διορισμὸς καλῶν δημοδιδασκάλων δὲν ἀρκούσιν οὐδ' ἱκανοποιοῦσιν ἀπάσας τὰς ἀνάγκας τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως· ἀπαιτεῖται συνάμα νὰ μὴ γίνωνται μεταβολαὶ εἰς τὸν κλάδον τῶν δημοδιδασκάλων ἀνευ ἀνάγκης τῆς ὑπηρεσίας. Ὑπάρχει νόμος περὶ τοῦ ἀμεταθέτου τῶν δημοδιδασκάλων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ σχολικοῦ ἔτους. Ὅτε ὑπεβλήθη εἰς τὴν Βουλὴν τὸ περὶ τούτου νομοσχέδιον ὑπὸ τοῦ λίαν ἐπαξίως διέποντος τότε τὰ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως κ. Ἀθανασίου Γ. Πετιμεζᾶ, καὶ ἐγένετο ἡ περὶ αὐτοῦ συζήτησις, ἡκούσαμεν ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς καὶ ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν ὑπουργῶν τὰς λαμπροτάτας ἀρχὰς περὶ ἐκπαιδεύσεως, καὶ ἐν τούτοις αἱ θαυμάσιαι αὐταὶ ἀρχαί, αἱ κηρυττόμεναι ὡς σωτηριώδεις διὰ τὴν τύχην τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἠθετήθησαν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτῶν ὑφ' ἀπάσων σχεδὸν τῶν μετὰ ταῦτα κυβερνήσεων. Ἡ κυρία μελέτη τῆς ἐξουσίας ἔπρεπε νὰ ἦναι πῶς νὰ συντελέσῃ πλείοτερον εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παιδῶν, πῶς νὰ μὴ ἐξέρχηται τῶν ὁρίων, ἅτινα διέγραψεν αὐτῇ ὁ νόμος. Ἀπὸ τῆς ἐπιψηφίσεως ὁμῶς τοῦ νόμου τούτου

πολλάκις ἡ κυβερνήσις ὑπεξέφυγε τὴν διάταξιν περὶ ἀμεταθέτου διὰ τῆς παύσεως, καὶ πολλοί, κατατρίψαντες τὸν βίον εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας, ἀπελύθησαν τῆς ὑπηρεσίας διότι ὁ νόμος ἀπαγορεύει μόνον τὴν μετάρθεσιν. Ἡ διὰ τοιούτων ἀδίκων παύσεων προσγινομένη ζημία ἐστὶν ἀνυπολόγιστος· ὡς ἐκ τῆς διακοπῆς τῶν μαθημάτων οἱ μαθητὰι τῶν δημοτικῶν σχολείων παραμελοῦντες τῶν σπουδῶν αὐτῶν καὶ ἀργοὶ μένοντες ἀφίστανται τοῦ κυρίου σκοποῦ, ὃν ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώκωσι. Μία ἀδικὸς ἀπίλυσις ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας δημοδιδασκάλων, δύναται νὰ προξενήσῃ εἰς τὸν λαὸν μείζον κακὸν ἢ πολλαὶ ἄλλαι πράξεις. Πασίγνωστόν ἐστι, καὶ οὐδεμιᾶς χρήζει ἀναπτύξεως, ὅτι οὐδὲν παροργίζει τοσοῦτον μικρὰν κοινωνίαν, ὅσον τὸ κακὸν παράδειγμα τῆς πρὸς τὸν νόμον ἀσεβείας, ὅπερ ἐνίοτε παρέχει ἡ ἐξουσία εἰς τὸν λαὸν διὰ τοιούτων παύσεων, εἰς ἃς προβαίνει, ὅπως ὑπεκφυγῇ τὴν περὶ ἀμεταθέτου διάταξιν. Δὲν ἀποδίδομεν τὸ ὅλον τοῦ κακοῦ εἰς τὰς κατὰ καιρὸν κυβερνήσεις, διότι γνωστόν ἐστὶν ὅτι ἐν τῷ δημοδιδασκαλικῷ κλάδῳ μεταβολαὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προκαλοῦνται καὶ οἰονεὶ ἐκβιάζονται ὑπὸ τινων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις πολιτευομένων, ἐπιθυμούντων νὰ καταστήσωσι καὶ αὐτοὺς τοὺς δημοδιδασκάλους ὄργανα τῆς ἐπιρροῆς αὐτῶν. Ἐὰν τεθῇ φραγμὸς τις εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τούτων, καὶ εἰλικρινῶς ἐφαρμοσθῇ ἡ περὶ ἀμεταθέτου διάταξις τοῦ νόμου, ἐλπὶς ὑπάρχει νὰ βελτιωθῇ οὐσιωδῶς ἡ κατάστασις τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Κατὰ τὸν νόμον αἱ μεταβολαὶ ἐν τῷ προσωπικῷ τῶν δημοδιδασκάλων γίνονται δι' ἀπλῆς ὑπουργικῆς διαταγῆς. Ἐὰν ὅμως διὰ νόμου ὀρισθῇ ὅτι πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἡ ἐκδοσις βασιλικοῦ διατάγματος, θέλει κατορθωθῇ νὰ ἔχωμεν δημοδιδασκάλους ἱκανοὺς καὶ ἐμπείρους διὰ τῆς μονιμότητος αὐτῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, διότι ἡ ὑπουργικὴ διαταγὴ εἶναι εὐκολώτερον μέσον πρὸς ἐπιρροασμὸν τῆς τύχης τῶν δημοδιδασκάλων. Ἡ μονιμότης τῶν δημοδιδασκάλων ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ἐστὶν τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς βελτίωσιν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Κατὰ δεύτερον δὲ λόγον εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθῇ πρόνοια περὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ μισθοῦ τῶν δημοδιδασκάλων καὶ περὶ τῆς τακτικωτέρας πληρωμῆς αὐτῶν. Ἐντὸς τῆς κοινωνίας δύσκολον νὰ ὑπάρξῃ ἀμισθὸς λειτουργία, οἱ δὲ δημοδιδασκαλοὶ, οἵτινες ἔπρεπον ἀδρῶς νὰ πληρόνωνται, μάλιστα λαμβάνουσι τὰ διὰ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον ἀναγκαῖα, καὶ ἡ προκαταβολὴ αὐτῆ τοῦ μισθοῦ, ἡ ὑπὸ τοῦ δημοσίου γινομένη κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ΤΑΜ' νόμου τῆς 12 Ἰουλίου 1856, δὲν γίνεται τακτικῶς εἰς πλείστους δημοδιδασκάλους καὶ ἰδίως εἰς τοὺς διαμένοντας μακρὰν τῶν πρωτευουσῶν τῶν νομῶν καὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις κατὰ πρῶτον ἀνατίθεται εἰς τὸν Δῆμον. Διότι ὁ Δῆμος ἔχει καὶ οἰκογενειακὸν χαρακτῆρα, καὶ ἐπομένως ὡς πρὸς τὴν χορήγησιν στοιχειωδῶν γνώσεων εἶναι προσφορώτερος. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ δημόται ἐνδέχεται νὰ μὴ αισθάνωνται τὰ καλὰ τὰ προκύπτοντα ἐκ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, τὸ δὲ κράτος ἐνδιαφέρεται νὰ μὴ μένωσιν οἱ πολῖται ἐστερημένοι τῆς ἐκπαιδεύσεως ταύτης, διὰ τοῦ ἀρθροῦ 16 τοῦ Συντάγματος καθιερώθη ἡ ὑποχρέωσις τοῦ κράτους νὰ συντρέχῃ εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνάγκης τῶν δήμων. Ἡ συνδρομὴ τοῦ κράτους εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν πρέπει νὰ ᾖ μείζων, διότι λογικώτερον εἶναι νὰ ἀναδεχθῇ τὸ δημόσιον τὴν πληρωμὴν μείζονος μισθοδοσίας τῶν δημοδιδασκάλων, ὑπερβαίνουσας τὸ μέτρον τῶν δυνάμεων τῶν δήμων, ἢ νὰ ἀναδέχεται ὑπέρογκον δαπάνην, ἀμισθὶ χρηρηγουμένης τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως. Πολλὰ δαπανᾷ ἡ ἐξουσία διὰ τὴν μέσσην καὶ ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν, ὀλίγα δὲ διὰ τὴν κατωτέραν, ἐνῶ ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις περιλαμβάνει σύμπασαν τὴν κοινωνίαν καὶ ἐμποεῖ εἰς τὰς νεαρὰς καρδίας τὰς βαθυτάτας καὶ μονιμωτάτας τῶν ἐντυπώσεων· τὰ δίδακτρα δὲν πληρόνονται τακτικῶς εἰς τοὺς δημοδιδασκάλους. Ἐντεῦθεν δ' ἀκολουθεῖ ὅτι ὁ μὲν ζῆλος αὐτῶν μαραίνεται, οἱ δὲ γονεῖς δὲν λαμβάνουσιν ἀφορμὴν ὅπως ἐπιτηρώσῃ τὴν πρόοδον τῶν αὐτῶν, ὡς μὴ παρακινούμενοι εἰς τοῦτο καὶ ὑπὸ τῆς καταβολῆς μικροῦ τινος χρηματικοῦ ποσοῦ.

Ἐν τῷ νόμῳ ἀπαντῶμεν προσέτι τὰς ἐπιθεωρητικὰς ἐπιτροπὰς· ἀλλ' αἱ ἐπιτροπαὶ αὗται οὐδόλως ἀνταποκρίνονται εἰς τὸν σκοπὸν αὐτῶν· ἡ δὲ παρὰ τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν ἐνεργουμένη ἐπ' αὐτῶν ἐπιβλέψις εἶναι ἀτελεστάτη. Ἐὰν ὑπῆρχεν ἀυστηροτέρα διοικητικὴ ἐπιβλέψις, πολλὰ καλὰ ἠδύνατο νὰ προκύψωσιν ἐκ τῶν ἐπιθεωρητικῶν ἐπιτροπῶν. Σπανίως ὅμως ἐπιβάλλονται πειθαρχικαὶ ποιναὶ εἰς ἀμελεῖς ἢ ὑπόπτου διαγωγῆς δημοδιδασκάλους ὑπὸ τῶν ἐπιθεωρητικῶν ἐπιτροπῶν, οἱ δὲ ἀποτελοῦντες αὐτὰς οὐδαμῶς ἀναλογίζονται τὴν σπουδαιότητα τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν. Ἡ θέσις μέλους ἐφορευτικῆς τῶν σχολείων ἐπιτροπῆς δὲν θεωρεῖται ὡς θέσις λίαν ἔντιμος διὰ τὸν κατέχοντα αὐτὴν καὶ ἐπωφελὴς διὰ τὸν τόπον, ἀλλ' ὡς κοινωνικὸν θάρος, ἀφ' οὗ οἱ πλείστοι προσπαθοῦσι ν' ἀπαλλαγῶσι, καὶ οὕτω παρ' ἡμῖν ἄκρα ἀδιαφορία κατήνησεν ἔθιμον κληρονομικὸν τῶν εἰς τὰς θέσεις ταύτας περιερχομένων. Ἡ ἀμέλεια τῶν δημοδιδασκάλων εὐρίσκει ἀρωγὸν πρόθυμον τὴν ὁσημέραι δυστυχῶς αὐξάνουσαν ἀδιαφορίαν τῶν μελῶν τῶν ἐφορευτικῶν ἐπιτροπῶν. Ἡ ἀδιαφορία αὕτη περιάγει εἰς ἀνησυχίαν καὶ λύπην τοὺς φίλους τῆς προόδου τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τῶν πραγμάτων ἀναγκαῖον καθίσταται πρὸς πραγματοποίησιν τῶν ἐκ τῆς συστάσεως τῶν ἐπιθεωρητικῶν ἐπιτροπῶν ἐλπίδων τοῦ νομοθέτου νὰ γείνη συντομωτέρα ἡ διοικητικὴ ἐπιτήρησις.

Ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις, ἵνα ἀναπτυχθῇ, ἔχει ἀνάγκην διοικητικῶν ὑπαλλήλων, διδόντων αὐτῇ ὄψιν, εἰδότην καὶ νὰ ἀμειβῶσι καὶ νὰ τιμωρῶσιν, ἐμπνεόντων πειθαρχίαν τοῖς δημοδιδασκάλοις καὶ σέβας τοῖς γονεῦσι τῶν τέκνων, διοικητικῶν ὑπαλλήλων, ἐχόντων σιδηρὰν τὴν θέλησιν, κρίσιν ὀρθὴν καὶ νοημοσύνην οὐχί τυχαίαν, διοικητικῶν ἐν ἐνὶ λόγῳ ὑπαλλήλων, ὧν ἡ νοημοσύνη νὰ ἐνισχύηται καὶ διὰ τῆς ἀόκνου δραστηριότητος. Ὁ νόμος ἀπαιτεῖ νὰ ἐπισκέπτηται ὁ μὲν ἐπαρχὸς καθ' ἑξαμηνίαν, ὁ δὲ Νομάρχης κατ' ἔτος ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ, καὶ νὰ ὑποβάλλῃ ἔκθεσιν τῆς καταστάσεως αὐτῶν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν

Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως. Πόσα τῶ ὄντι καλὰ ἠδύνατο νὰ προκύψωσιν ἐκ τῆς εὐσυνειδήτου ἐκτελέσεως τῆς τοιαύτης ἐνασχήσεως τοῦ νόμου!

Ἡ ἐπιθυμία τοῦ νομοθέτου εἶναι νὰ ὑπάρχῃ ὁμοίμορφον σύστημα διδασκαλίας ἐν τῇ κατωτέρᾳ ἐκπαιδεύσει. Προκειμένου περὶ κτήσεως στοιχειωδῶν γνώσεων, οἱ διδάσκαλοι ὀφείλουσι νὰ ἀκολουθήσωσιν τὴν αὐτὴν μέθοδον καὶ νὰ ἀποφύγωσιν τὴν ποικιλίαν, ἥτις διακρίνει τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν. Οἱ μαθητευόμενοι ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τὰς αὐτὰς ἀνάγκας ἔχουσι, τὸ δ' ἔθνος ἐνδιαφέρεται νὰ ὑπάρχῃ ταυτότης τῶν πρώτων αἰσθημάτων καὶ γνώσεων τῶν παιδῶν. Οὐδεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπικρίνῃ τὸν ζῆλον τῶν δημοδιδασκάλων ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρόδον τῶν μαθητῶν αὐτῶν ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα προκειμένου περὶ μεθόδου διδασκαλίας, διότι ὡς πρὸς αὐτὴν ὑπόκεινται εἰς παραδεδεγμένους τύπους. Ἄν ρίψωμεν βλέμμα ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῶν δημοτικῶν σχολείων, θέλομεν ἰδεῖ μετὰ μεγάλης θλίψεως τῆς καρδίας, ὅτι ἐντελῶς σχεδὸν παραβιάζεται τὸ ὁμοίμορφον τῆς διδασκαλίας (α). Ἄν δ' ἐξακολουθήσῃ ἡ αὐτὴ παραβίασις τοῦ νόμου, οἱ μέλλοντες νὰ καταγῶσιν εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἔσονται πάντῃ διάφοροι κατὰ τὰς γνώσεις, καὶ καταστήσουσι δυσχερὲς τὸ ἔργον τῶν ἑλληνοδιδασκάλων. Ἐνῶ οὐδεὶς ὑπάρχει νόμιμος λόγος ὅπως θεωρηθῶσιν ὡς μὴ ὑποχρεωτικοὶ οἱ μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντες νόμοι περὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, οὐδεὶς ὅπως θεωρηθῶσιν ἀνίσχυροι αἱ ἐπανελημμένα διαταγαὶ τοῦ ὑπουργείου τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐν τῇ ἐφαρμογῇ οὐδὲν ἤττον αὐτῶν προσκόπτουσι. Ἄν ἡ κυβέρνησις σκεφθῇ ὠρίμως περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ἂν διὰ τῶν διοικητικῶν αὐτῆς ὀργάνων λάβῃ τα καταλληλὰ μέτρα πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν νόμων καὶ ἐγκυκλίων, ἔχομεν πεποιθῆσιν, ὅτι ἡ ὤθησις ἣν θέλει δώσει εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, δὲν θέλει μείνει ἀκαρπός. Ἐὰν δὲν ἐπετεύχθησιν ἐτι ἐντελῶς τὰ ποθούμενα ἀποτελέσματα τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδοθῇ κατὰ μέρος εἰς τὴν πλήρη ἀδιαφορίαν τῶν ἐπιθεωρητικῶν ἐπιτροπῶν. Δὲν ἀμφισβητοῦμεν τὸν πατριωτικὸν πόθον τῆς βελτιώσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὑφ' οὗ κατέχονται πάντες οἱ Ἕλληνες, καὶ δὴ καὶ τὰ μέλη τῶν ἀναθεωρητικῶν ἐπιτροπῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ φιλοπατρία ἔχει πολλάκις ἀνάγκη ὠθήσεως, ἀφοῦ συνήθεις προσωπικαὶ ἀντιζηλῖαι καὶ ἐσφαλμένη ἐκτίμησις τῶν ἀναγκῶν παρεμβάλλουσι μυρία προσκόμματα.

ΠΕΡΙ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

Μέγας σύγχρονος φιλόσοφος ἐν κεφαλίδι πολυτίμου συγγράμματός ἐγράψε τὸ ἀξιοσημείωτον λόγιον «ὅ τὰ βῆριστα σχολεῖα ἔχων λαός ἐστίν ὁ πρῶτος λαός· ἐὰν μὴ ἢ τοιοῦτος σήμερον, ἔσται βεβαίως αὔριον.» Ἡ ἀλήθεια αὕτη ἐστὶν ἀναμφισβήτητος. Ὄταν ὁ λαὸς δὲν λάβῃ ἀρκούσαν ἠθικὴν καὶ νοσητικὴν ἀνάπτυξιν, ὅπως προμηθεύεται τὴν εὐημερίαν, τὴν δυναμένην νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς φυσικὰς, ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς αὐτοῦ ἀνάγκας, παραμελεῖται ἐν μέρος ἀναγκαῖον τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ. Γινόμενος εὐκόλος λεία τῶν φυσικῶν πόνων καὶ ὀδυνῶν, στερούμενος ἠθικῶν ἔξεων, ἀνίκανος νὰ κατανοήσῃ τὰ ὑπὸ τῶν νόμων διακηρυττόμενα δικαιώματα, καὶ εὐκόλως δουλούμενος ὑπὸ τοῦ ἔχοντος ἀνωτέραν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ δύναμιν, ἀντὶ νὰ ἀποτελῇ χρήσιμον μέλος τῆς πολιτείας, συντελεῖ εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς κοινωνικῆς ἀνωμαλίας καὶ εἰς τὴν διατάραξιν τῶν μεγάλων νόμων τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἐὰν παραβάσωμεν τὸν εἰδῶτα γράφειν καὶ ἀναγινώσκειν πρὸς τὸν ἐντελῶς ἀγράμματον, θέλομεν τῶ ὄντι παρατηρήσει σπουδαίαν διαφορὰν, διότι ὁ μὲν πρῶτος δύναται νὰ ὠφελθῇ ἐκ τῶν προόδων τοῦ πολιτισμοῦ καὶ νὰ συνδεθῇ μετὰ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος ἀντλῶν γνώσεις ἐκ τῆς ἐπισηρσεύσεως ὑπὸ τῆς ἐργασίας τῶν αἰῶνων ἐπιστήμης, ὁ δὲ δεῦτερος μένει ἐντελῶς ἀγευστος τῶν καρπῶν τῶν γνώσεων τούτων, καὶ ἐν τῷ εὐρετηρίῳ αὐτοῦ τίθησι μόνον τὰς πλάνας καὶ τὰς προλήψεις, ἃς ὑποτρέφει ἡ ἀμάθεια· ὁ μὲν πρῶτος δύναται ῥαδίως νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ κοινωνικὰ καὶ οἰκογενειακὰ αὐτοῦ καθήκοντα καὶ νὰ ἐνασκήσῃ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, ὁ δὲ δεῦτερος ἄγεται καὶ φέρεται ὑπὸ τῶν κολακευόντων τὰ πάθη καὶ ἐκμεταλλευομένων τὴν ἀδυναμίαν αὐτοῦ ἀνθρώπων. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου, ὑπὸ τοῦ Συντάγματος καθιερούται ἡ ἰσότης. Τὸ Σύνταγμα ἐννοεῖ τὴν ἰσότητά ἐνώπιον τοῦ

(α) Πρὸς τὸ ὁμοίμορφον τῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις συντελεῖ πρὸ πάντων ἢ εἰς ἅπαντα εἰσαγωγή τῶν αὐτῶν καλῶς καὶ μεθοδικῶς συντεταγμένων διδακτικῶν βιβλίων. Τοιοῦτον ἄξιον λόγου βιβλιᾶριον ἐξεδόθη τῶ 1873 ὑπὸ τοῦ κ. Ἰω. Γιαννοπούλου, ἐπιγραφόμενον «Δημοτικὴ ἐκπαίδευσις ἢ παιδικὰ μαθήματα διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα.» Τὸν συγγραφεὰ τοῦδε τοῦ βιβλιαρίου γνωρίζουσι ἤδη οἱ πλείστοι ἐνταῦθα ἐκ τοῦ λαμπροῦ δημοσιογραφικοῦ σταδίου, ὅπερ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διήνυσε καὶ ἐξ ἄλλων χρησίμων εἰς τοὺς νομικοὺς συγγραμμάτων, ἅτινα ἐδημοσίευσεν. Ὁ κ. Γιαννόπουλος γινώσκων, ὅτι αἱ πρῶται ἐντυπώσεις εἰσὶ μάλιστα βαθεῖαι καὶ ἀνεξάλειπτοι, καὶ παρέχουσι τὰ σπέρματα τῆς μελλούσης ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου, καὶ κηδόμενος τῆς δημοτικῆς ἀναπτύξεως, ἐδημοσίευσεν ἑκδοσὶν τρίτην βελτιωμένην παιδικῶν μαθημάτων διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Τὸ βιβλίον εἶναι ἀξιοσύστατον εἰς τὰ σχολεῖα τῆς ἐντὸς καὶ τῆς ἐκτὸς Ἑλλάδος ὡς διδακτικὸν ἢ ἀναγνωστικὸν, ἰδίως δὲ εἶναι χρησιμώτατον εἰς τὸ συνδιδασκτικὸν τμήμα τῶν δημοτικῶν σχολείων διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ εὐκρίνειαν τῶν ἐν αὐτῇ πρακτικῶν γνώσεων, καὶ διὰ τὴν ἀπλῆν καὶ ἀληθῆς εἰς διδακτικὸν βιβλίον ἀρροδίαν γλώσσαν. Διὰ τὰς ἀρετὰς δὲ ταύτας ἀξίζει δικαίως νὰ ὀνομασθῇ τὸ ἀριστον τῶν μέχρι τοῦδε ἐν Ἑλλάδι ἐκδοδομένων βιβλίων παιδικῶν μαθημάτων.

νόμου, δηλαδή καταργεῖ τὰ προνόμια τοῦ γένους, καὶ ἐν ᾧ ἀπαιτεῖ παρὰ πάντων νὰ ὑπβάλλωνται ἐξίσου εἰς τὰς ὑποχρεώσεις, ἃς ἐπιτάττει ὁ νόμος, ἐπιτρέπει ἐνταυτῷ εἰς πάντα, οἰασδήποτε τάξεως καὶ ἂν ᾖσι, νὰ ἀπολαύσιν ἐξίσου τῶν ὠφελημάτων. Ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἰσότητος ὑπὸ τοῦ νόμου οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἀναγνώρισις δικαιώματος, ἀνεφικτος ὅμως καθίσταται ἡ πραγματοποίησις τῆς κοινωνικῆς ἰσότητος ἄνευ ἐκπαίδευσως. Διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς πανδήμου ψηφοφορίας πάντες σχεδὸν οἱ πολῖται ἀπολαύουσι τοῦ δικαιώματος τῆς ψήφου. Πρὸς εὐσυνείδητον ὅμως χρῆσιν τῆς ψήφου ἀπαιτεῖται τοιαύτη διανοητικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἐκλογέως, ὥστε νὰ συναισθάνηται τὰς ἑαυτοῦ ἀνάγκας, νὰ διακρίνῃ τὰ μέσα τῆς διοικήσεως αὐτοῦ, νὰ σταθμίξῃ τὰς περιστάσεις, νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ἐξέχοντας κατὰ τὴν ἀρετὴν, παιδείαν καὶ πείραν ὡς ἀντιπροσώπους, ὅπως συσκέπτονται μετὰ τῆς κυβερνήσεως περὶ καταλλήλων νόμων διὰ τὴν κοινὴν εὐδαιμονίαν. Συντελοῦντες δὲ διὰ παντός μέσου εἰς τὴν διανοητικὴν πάντων τῶν πολιτῶν ἀνάπτυξιν προσφέρομεν τὴν καλλίστην ὑπεράσπισιν εἰς τὸ ἐπικρατοῦν τῆς ἐκλογῆς σύστημα. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν, διανοητικῶς ἀνεπτυγμένου ὄντος τοῦ ἔθνους, θέλουσι θέσει τέρμα εἰς πᾶσαν κρίσιν, ἀπειλοῦσαν νὰ ἐμβάλλῃ εἰς κίνδυνον τὴν κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν τῶν φιλευθερῶν θεσμῶν. Καὶ ἔνεκα λοιπὸν τῆς ἐπικρατούσης καθολικῆς ψηφοφορίας ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις ἐστὶν ἀπαραίτητος, καὶ δεόν νὰ καταστῇ ἐν τῶν σπουδαιότερων μελημάτων τῆς πολιτείας.

Τὸ ζήτημα τῆς ὑποχρεωτικῆς κατωτέρας ἐκπαίδευσως ἀπασχόλησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον σπουδαίους πολιτεολόγους. Ὁ νόμος ἡμῶν τοῦ 1834 ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς κτήσεως στοιχειωδῶν γνώσεων, ἀνάγκην ἀπαραίτητον πρὸς πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἀνάπτυξιν καὶ πρὸς συναίσθησιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀτομικότητος, τὴν ὑποχρέωσιν τῶν πατέρων πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων αὐτῶν ἐν τοῖς δημοτικαῖς σχολαῖς δὲν θεωρεῖ μόνον ὡς ἠθικὴν ὑποχρέωσιν, ἥς ἡ παράβασις τιμωρεῖται διὰ τοῦ ἐλέγχου τῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς νομικὴν, καὶ πρὸς κύρωσιν τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης ἀπειλεῖται ἡ ποινὴ τοῦ προστίμου κατὰ τῶν γονέων τῶν ἀμελούντων τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ ἱεροῦ τούτου καθήκοντος. Ἐὰν δὲ ὁ νομοθέτης τοῦ 1834 κατέστησεν ὑποχρεωτικὴν τὴν κατωτέραν ἐκπαίδευσιν, μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς πανδήμου ψηφοφορίας ἡ διάταξις αὕτη καθίσταται ἐπιτακτικωτέρα. Ὁ νομοθέτης ἐσκέφθη, ὅτι ἐὰν οἱ γονεῖς παραμελῶσι τῆς προκαταρκτικῆς τῶν τέκνων αὐτῶν ἐκπαίδευσως, δὲν παραβιάζουσι μόνον τὸ πρὸς ἴδια τέκνα καθήκον, ἀλλὰ καὶ τὸ πρὸς τὰ λοιπὰ μέλη τῆς κοινωνίας ὡς ἀναγκαζόμενα νὰ ὑποφέρωσι τὰ ἐπακολουθήματα τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς ἐλλείψεως ἀνατροφῆς τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν, καὶ ἵνα καταστήσῃ προσιτὴν εἰς πάντας τοὺς νέους τὴν κτήσιν στοιχειωδῶν γνώσεων, δὲν ἠρέκσθη εἰς μόνην τὴν προτροπὴν, εἰς μόνην τὴν διακήρυξιν τῆς ὑποχρεώσεως τῶν γονέων πρὸς τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων, ἐν ᾗ περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἐκπαίδευσις αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀπειλῆς τῆς ποινῆς ἀπέδειξε τὴν σχέσιν τῆς ἐκπαίδευσως πρὸς τὸν κοινωνικὸν βίον καὶ τὴν σπουδαιότητα τῆς ἐκπληρώσεως τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, ὡς ἀφορώσης εἰς μεγάλα τῆς πολιτείας συμφέροντα.

Ὁ περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσως νόμος ἀκριβῶς ἐφαρμοζόμενος ἤθελε φέροι τὰ αἰσιώτατα διὰ τὴν κοινωνίαν ἀποτελέσματα. Ἀλλ' ἀτυχῶς κοιμᾶται ὑπνον νήδυμον, ἐν ᾧ δὲν ἦτο βεβαίως ἀξίος τοιαύτης τύχης. Τὸ σύστημα τοῦ καταναγκασμοῦ ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ἐφαρμοσθῇ παρ' ἡμῖν, ἐὰν δὲν περιήρχετο εἰς ἀχρηστίαν ἢ περὶ αὐτοῦ διάταξις τοῦ νόμου. Ἡ ἀχρηστία αὕτη δὲν εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἐθνικῆς ἀδιαφορίας καὶ τῆς συνειδήσεως τῶν ἀνθρώπων περὶ τῆς ἀδικίας τοῦ νόμου, ἀλλ' ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τοῦ δοθέντος εἰς τὸν λαὸν ὀλεθρίου παραδείγματος τῆς παραβιάσεως τῶν νόμων. Ἀφ' οὗ καθιερώθη διὰ τοῦ νόμου ἡ ὑποχρεωτικὴ ἐκπαίδευσις ἐπεβάλλετο εἰς τὰς κατὰ καιροὺς κυβερνήσεις τὸ καθήκον νὰ συντρέχωσι προθύμως καὶ εὐκρινῶς εἰς τὸ νὰ αἰρήται ἐκ τοῦ μέσου πᾶν πρόσκομμα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου.

Ἡ ἐπιτήρησις τῆς ἀρχῆς ἐπὶ τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν καταδίωξιν ὀργάνων τοῦ Δήμου ἠδύνατο νὰ προλάβῃ τὴν παραβίαν τῆς περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσως διατάξεως διὰ τῆς τιμωρίας τῶν ἀμελούντων νὰ ἐκπληρώσωσιν ἱερὸν χρέος γονέων. Ἀντὶ δὲ τούτου τί γίνεται; Ἡ τοπικὴ Δημοτικὴ ἀρχὴ παραμελεῖ τῆς καταδιώξεως ταύτης οἷον φρατριάζουσα μετὰ τῆς ἀμαθείας, καὶ οὕτω τὰ σχολεῖα μένουσιν ἔρημα μαθητῶν. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ νόμος περιέπεσεν εἰς τὴν κοινὴν περιφρόνησιν ὡς ἀνίσχυρος, καὶ ἡ παραβίασις αὐτοῦ γίνεται ἄνευ συστολῆς τινός, ἀδύνατον ἢ περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσως διατάξις τοῦ νόμου νὰ ἀποβῇ ὠφέλιμος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνίας. Ὅσον καὶ ἂν προσπαθῶμεν δι' ἄλλων μέσων νὰ ἀναχαιτίσωμεν τὸν χεῖμαρρον τῶν παρεκτροπῶν καὶ τῶν ἀδικημάτων, αἱ προσπάθειαι ἡμῶν ἀποβαίνουσι μάταιαι. Κατὰ τὴν γενικὴν ἐκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Γαλλικῆς Αὐτοκρατορίας ἀτὰ δαπανώμενα πρὸς συντήρησιν σχολείων χρήματα ἐλάττωσι τὰς πρὸς διατήρησιν τῶν φυλακῶν δαπάνας, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκληματικῶν πράξεων ἐλάττωται κατὰ λόγον τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητευομένων ἐν τοῖς σχολαῖς. Ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτεῖαις δέκα μὲν κακουργήματα διαπράττονται ὑπὸ ἀμαθῶν, ἐν δ' ὑπὸ τυχόντος ἐκπαίδευσως. Ἡ δὲ ἀναλογία αὕτη παρατηρεῖται καὶ ἐν ἄλλαις πολιτεῖαις. Ἡ μαρτυρία τῆς στατιστικῆς εἶναι ἐπιχείρημα ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πειστικώτερον. Ἀλλὰ μόνον τὰ σχολεῖα δὲν ἀρκούσιν ἄνευ τῆς ἐκτελέσεως τῆς περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσως διατάξεως. Ἐκ τῆς ἄχρι τοῦδε διαγωγῆς τῶν ὀργάνων τῆς καταδιώξεως τῶν πταισμάτων διὰ τὰς ἀπουσίας τῶν μαθητῶν τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἔρχεται τις εἰς πειρασμὸν νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὑπάρ-

χουσι δύο επίσημοι εκδόσεις του νόμου, ή μία ήτις χρησιμεύει εις τους δημοσίους κατηγορούς, και ή έτέρα, ήτις είναι δια τους αναγνώστας αυτού, και ότι αι δύο αύται εκδόσεις κατά πολυ διαφέρουσιν ως προς τας διατάξεις αυτών. Έκάστη εποχή έχει τας ανάγκας και τας απαιτήσεις αυτής. "Αν δ' εν δυσκόλοις περιστάσει τής εποχής, ιδίως εν πολέμοις, οι δισταγμοί ως προς την υποχρεωτικήν εκπαίδευσιν εύρισκασιν την αιτιολογίαν αυτών, εν ομαλή καταστάσει ή περαιτέρω άναστολή τής εκτελέσεως του νόμου επαυξάνει άντι νά σμικρύνη τας δυσχερείας. "Αν οι άρχαιοι "Ελληνες επί τοσούτον έτίμων την παιδείαν, ώστε ή φιλόξενος πόλις τής Τροιζήνος έγραψε ψήφισμα περι τής δημοσία δαπάνη εκπαιδεύσεως των παιδων των προσφύγων "Αθηναίων επί τής εισβολής των βαρβάρων, ήμεις οι απόγονοι αυτών έτι μάλλον όφείλομεν νά θεωρώμεν την παιδείαν ως άπαραίτητον εις πάντα πολιτην. Εις κρείττονα βεβαίως κατάστασιν ήθελεν εύρίσκεισθαι τó κράτος ήμών, εάν ή δημοτική εκπαίδευσις ενεψυχούτο, εάν τής παιδείας ταύτης μετείχον πάσαι αι τάξεις τής κοινωνίας.

Κατεπίγει λοιπόν ή εκτέλεσις τής διατάξεως του νόμου περι υποχρεωτικής εκπαιδεύσεως, αν άληθώς επιθυμούμεν την βελτίωσιν τής καταστάσεως τής κοινωνίας ήμών. Την κατάστασιν του τόπου συμβουλευόμενοι και τας άληθείς αυτού ανάγκας εξετάζοντες, καθήκον ήμών νομίζομεν νά ενθαρρύνωμεν την κυβέρνησιν εις την εφαρμογήν του άρθρου 6 του περι υποχρεωτικής εκπαιδεύσεως νόμου. Δέν άρκούσιν οι υπό του νόμου τιθέμενοι περιορισμοί προς εξάσκησιν έργων τινων, δέν άρκεί ή άπαιτήσις άποδεικτικού σπουδής ως άναγκαιον προσόν του ζητούντος νά εξασκήση τó έργον τουτο. Διότι ό αριθμός των εις την εξάσκησιν τοιούτου επιτηδεύματος άφιερουμένων ενδέχεται νά ήναι μικρός. "Απαραίτητον εις την ύπαρξιν εύκόμου και ελευθέρας πολιτείας είναι νά διαφωτισθώσιν όλα τά στρώματα τής κοινωνίας, τουλάχιστον δια τής κατωτέρας εκπαιδεύσεως. Και ή έξουσία και ό λαός έχουν τó αυτό συμφέρον νά εφαρμοσθή ό νόμος. "Η ισχύς του νόμου περι υποχρεωτικής εκπαιδεύσεως του λαού είναι ό ισχυρός κρίκος των κοινωνικών δεσμών. "Η εκπαίδευσις δ' εν "Ελλάδι πρέπει νά ήναι τοιαύτη, ώστε αι καρδιαί των έξω όμογενών νά εύφραίνωνται όταν στρέψωσι τους όφθαλμούς προς τó μικρόν τουτο κέντρον τής ελληνικής εθνικότητος" άλλ' ίνα μή καταστή τó σύστημα του καταναγκασμού καταθλιπτικόν, άπαιτείται νά ληφθή πρόνοια πρώτον μεν περι βελτιώσεως των μέσων τής συγκοινωνίας και συστάσεως πλειόνων δημοτικών σχολείων, όπως μή υποφέρωσιν οι μαθηταί μεταβαίνοντες εις σχολεία μακράν απέχοντα τής κατοικίας αυτών, δεύτερον δέ περι τής τροποποιήσεως του άρθρου 6 του περι δημοτικών σχολείων νόμου, ώστε ή δημοτική εκπαίδευσις νά όρίζεται υποχρεωτική ούχι από του 5 μέχρι του 12 έτους τής ηλικίας των παιδων, άλλ' από του 5 μέχρι του 10, ότε ταύτα δια την μικράν αυτών ηλικίαν εισιν ήττον χρήσιμα εις τας οικιακάς ανάγκας ενδεών οικογενειών, εξαίρουμένων μόνον των ήμερων τής συγκομιδής των καρπών, καθ' ός οι γεωργοί ή οι άποροι γονεΐς άδυνατούσι νά πέμψωσι τά έαυτών τέκνα εις τά σχολεία.

Οι κηδόμενοι τής εθνικής προόδου επιθυμούσι νά ίδωσιν έμφυχουμένην την δημοτικήν εκπαίδευσιν. Την ειλικρινή δέ σύμπραξιν αυτών θέλει έχει παν ύπουργεΐον, όταν φιλοτιμηθή νά έγγραφή επί τής σημαίας αυτού «σέβας προς τον νόμον περι υποχρεωτικής εκπαιδεύσεως του λαού και μερίμνα υπέρ βελτιώσεως τής καταστάσεως των δημοτικών σχολείων». Ούτω πράττων τάχιστα θά ίδη πραγματοποιούμενον τó αξίωμα «'Εν τή εκπαίδευσιν του λαού έγκειται του έθνους ή κυρία δύναμις.

ΠΕΡΙ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΩΝ.

"Ινα ύπαρξη άμιλλα μεταξύ τής ιδιωτικής ενεργείας και τής κυβερνητικής ως προς την εκπαίδευσιν, και επέλθωσι τά καλά αυτης άποτελέσματα, ό νομοθέτης ήμών εθεώρησεν ότι συμφέροι τά μέγιστα τή πολιτείαν νά επιτρέπηται ή σύστασις ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων. Τό κράτος ήμών δέν διαταράττεται υπό θρησκευτικών διαφωνιών, αίτινες εν άλλοις έθνεσι κατέστησαν σπουδαιότατον τó ζήτημα τής ελευθέρας διδασκαλίας ως εκ τής επιπόσης, ήν δύναται νά εξασκή επί τής συνειδήσεως των νέων θρησκευτική εκπαίδευσις διευθυνομένη προς τον σκοπόν του προσηλυτισμού. "Η χριστιανική θρησκεία είναι ή θρησκεία του έθνους ήμών, και δέν ύπάρχει ανάγκη νά καταβάλληται μερίμνα υπέρ τής παγιώσεως αυτης δια του περιορισμού τής εκπαιδεύσεως" διότι ούδεις κίνδυνος ύφίσταται. "Ο νομοθέτης ήμών όρμηθείς και εκ του σεβασμού προς την εξάσκησιν οικογενειακών δικαιωμάτων, ως και εκ των ειρημένων λόγων, επέτρεψε την σύστασιν ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων υπό τον όρον τής προηγουμένης άδείας του ύπουργείου τής δημοσίας εκπαιδεύσεως κατά γνωμοδότησιν του Νομάρχου.

Αλλ' ενώ τά εκπαιδευτήρια τής κυβερνήσεως έπρεπε νά ώσι κρείττονα των ιδιωτικών, τó αντίθετον κατά κανόνα συμβαίνει παρ' ήμιν. "Η διαφορά αύτη κυρίως πρέπει νά άποδοθή εις την δραστηριότητα τής ιδιωτικής ενεργείας, δι' ής διεπράχθησαν μεγάλαί πρόοδοι εν τω έθνεϊ ήμών. Κατά δεύτερον δέ λόγον πρέπει νά άποδοθή αύτη εις τó ότι ή τύχη των διδασκόντων εν ιδιωτικoίς εκπαιδευτηρίοις δέν ύπόκειται εις τους κινδύνους, ους διατρέχουσιν οι υπό τής κυβερνήσεως διοριζόμενοι διδάσκαλοι" κατά τρίτον δέ και τελευταίον λόγον, και αυτοί οι γονεΐς των τέκνων, άναγκάζόμενοι νά πληρώνωσι δίδακτρα εις τά ιδιωτικά εκπαιδευτήρια, παρακινούνται και υπό του συμφέροντος τουτου νά επιτηρώσι την επιμέλειαν των τέκνων αυτών.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς διαφορᾶς ὡς πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν ἀξιοπαρατήρητος ὑπάρχει καὶ ἡ μεγάλη διαφορὰ ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν διαγωγὴν. Οἱ ἐν ταῖς ἰδιωτικοῖς ἐκπαιδευτηρίοις ἐκπαιδευόμενοι μαθηταὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐνδαιτυνῶνται ἐν αὐτοῖς, ἢ διατρέβοντες πολλὰς ὥρας παρέχουσι τῷ τε διευθυντῇ καὶ ταῖς διδασκάλοις τὴν εὐκολίαν τοῦ ἐπιτηρεῖν τὴν ἠθικὴν αὐτῶν διαγωγὴν, ἐνῶ οἱ ἐν ταῖς δημοσίοις ἐκπαιδευτηρίοις ἐκπαιδευόμενοι φοιτῶσιν ἐξωθεν καὶ ἐνδιατρίβουσιν ἐν ταῖς πατρικαῖς οἰκίαις. Οὐδὲν ζήτημα θεωρεῖται τοσοῦτον σπουδαῖον ὅσον τὸ τῆς ἀγωγῆς· οὐδεμίᾳ προσπάθειά ἐστὶ τοσοῦτον ἱερὰ ὅσον ἡ πρὸς βελτίωσιν τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδῶν· τῆς μεγίστης δ' αὐτῶν σπουδαιότητος τρανοτάτη ἀπόδειξις εἶναι τὰ σφάλματα, εἰς ἃ ἐνόητε ὑποπίπτει ἡ ἄπειρος νεολαία, διότι δὲν ἔλαβεν ἐγκαίρως τὴν προσήκουσαν ἠθικὴν ἀνατροφὴν, τὴν ἀσπονδον ταύτην ἐχθρὰν τῶν σφαλμάτων καὶ τῶν παρεκτροπῶν· καὶ ἐν τούτοις πρὸς οὐδὲν ἄλλο ἀντικείμενον δεικνύουσιν οἱ διδάσκαλοι τῶν δημοσίων ἐκπαιδευτηρίων τοσαύτην ἀμέλειαν, ὅσην εἰς τὸ νὰ προσέχωσι νὰ μὴ κυλιώνται οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν ἀδράνεια, καὶ εἰς τὴν νὰ ἐπιτηρῶσι τὴν ἠθικὴν καὶ τὸν καθημερινὸν βίον αὐτῶν. Εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι τινὲς καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι κατανοοῦσι τὴν ἀνάγκην ταύτην καὶ φροντίζουσι περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν μαθητῶν κρίνοντες, ὅτι ἐν τῷ καθήκοντι αὐτῶν ἐργαίεται οὐ μόνον νὰ χορηγῶσι γνώσεις καὶ νὰ ἀναπτύσσωσι τὸν νοῦν τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπενεργῶσιν εἰς τὴν ψυχὴν, δίδοντες ὄθησιν εἰς τὸ καλὸν καὶ προτρέποντες εἰς ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ· συνοικειοῦντες δὲ τοὺς μαθητὰς πρὸς τὰ παραδείγματα τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς ἠθικῆς τῶν προγόνων ἡμῶν, καὶ ἐκτυλίσσοντες τὰ αἰσθήματα καὶ κανονίζοντες τὰ πάθη· ἀλλ' οἱ πλεῖστοι αὐτῶν περιορίζονται εἰς τυπικὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος, εἰς τὴν τρέγουσαν ὑπηρεσίαν, ἐνῶ ἡ ἐκπαίδευσις περιλαμβάνει τὴν ἠθικὴν διάπλασιν τῶν ψυχῶν καὶ τὴν ἀγωγὴν. Φωνάζουσι τινες καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι, ὅτι πολλοὶ μαθηταὶ δὲν ἔχουσι ἠθικὴν διαγωγὴν, καὶ ὅτι ἕνεκα τούτου τὸ ἔργον αὐτῶν καθίσταται δυσχερές. Καὶ ἡμεῖς ὡς πρὸς τοῦτο συμφωνοῦμεν, ἀλλὰ τὰς αἰτίας ἀποδίδομεν κατὰ μέγα μέρος καὶ εἰς ἀμέλειαν αὐτῶν τῶν διδασκάλων, πιστευόντων, ὅτι διὰ διδασκαλίας ἀφρημένων ἰδεῶν καὶ ἀξιωματῶν ἐπιτυγχάνεται ὁ σκοπὸς τῆς βελτιώσεως τῆς ἀγωγῆς τῶν μαθητῶν, ἐνῶ ἀπαιτοῦνται πολλὰὶ προσπάθειαι, καὶ πρὸ πάντων καλὰ παραδείγματα καὶ ἀγρυπνοὶ ἐπιτηρήσεις τῆς διαγωγῆς τῶν μαθητῶν, ἵνα καταστῶσιν οὗτοι ἱκανοὶ νὰ γνωρίσωσι τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις αὐτῶν, καὶ σεβόμενοι ἀμφοτέρω, αὐτοὶ μὲν ὠφελῶνται ἐκ τῶν καρπῶν τῆς ἠθικῆς μορφώσεως, τῶν δὲ διδασκάλων καθιστῶσιν εὐκολον τὸ τῆς διδασκαλίας ἔργον. Γράφοντες ταῦτα δὲν ἐνοοῦμεν, ὅτι οἱ γονεῖς ἀπαλλάσσονται τῆς ὑποχρεώσεως πρὸς ἐπιμέλειαν καὶ ἀνατροφὴν τῶν τέκνων αὐτῶν, διότι ἡ ὑποχρέωσις αὐτοῦς κυρίως βαρύνει· ἀλλ' ἰσχυρίζομεθα μόνον, ὅτι καὶ οἱ διδάσκαλοι ἐπέχουσι τόπον πατέρων. Ἐὰν ἡ κυβέρνησις ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν διδασκάλων εἰς τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἀντικείμενον, ἐὰν ἰδίως τὴν ἐκμάθησιν τῶν ἱερῶν μαθημάτων καὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσῃ προσὸν ἀπαραίτητον εἰς τὸν προβιβαζμὸν τῶν μαθητῶν, θέλει σπουδαίως συντελέσει εἰς τὴν ἠθικὴν διαγωγὴν αὐτῶν.

Ἡ κυβέρνησις ἔχει κατὰ τὸν νόμον τὴν ὑπερτάτην ἐποπτεῖαν καὶ ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων, ἀλλ' ἡ ἐποπτεῖα αὕτη ἀτελῶς ἐξασκεῖται. Ὅφειλομεν δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐκπαιδευτηρίων ἐποπτεῖα ἐστὶ σπουδαιότερα τῆς ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν, καὶ ὅτι πλεῖστον κακὰ ἐπέρχονται ἐκ τῆς παραλείψεως τῆς ἐπιτηρήσεως τῶν δημοσίων ἐκπαιδευτηρίων. Ἐπιτραπέσις ἀπαξ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς συστάσεως ἰδιωτικοῦ ἐκπαιδευτηρίου, ὁ διευθυντὴς αὐτοῦ ἐπιτηρεῖται μόνον ἵνα μὴ διασπείρῃ τὴν κακοήθειαν ἀντὶ νὰ διδάσῃ τὴν ἠθικὴν. Ἡ ἀπαίτησις τοῦ νόμου, ὅπως τηρῆται καὶ ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς ἐκπαιδευτηρίοις ἡ ἐν τοῖς δημοσίοις διάταξις τῶν μαθημάτων καὶ τῶν βιβλίων, ἀντίκειται μὲν ἐν μέρει εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς διδασκαλίας· ἀλλ' ἐὰν, καθ' ἃ εἶπομεν, ἀδικαιολόγητος εἶναι ἡ παράλειψις τῆς προσηκούσης ἐπιτηρήσεως τῶν δημοσίων ἐκπαιδευτηρίων, ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς ἐκπαιδευτηρίοις ἡ τοιαύτη παράλειψις εὐρίσκει τοῦλάχιστον σπουδαίαν δικαιολογίαν εἰς τὸ ὅτι ἡ κυβέρνησις δὲν πρέπει νὰ παρεμβάλλῃ προσκόμματα εἰς τὴν ἐλευθέραν διδασκαλίαν. Ἡ ἐπιτήρησις τῶν ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων κυρίως σκοπὸν ἔχει νὰ καταστήσῃ ἀδύνατα τὰ ἐν αὐτοῖς σκάνδαλα, καὶ ματαιώσῃ τὴν ὑπαρξίν τοιούτων ἐκπαιδευτηρίων πρὸς κερδοσκοπικὸν μόνον σκοπὸν· δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι ἐπιδιώκοντες τὴν ὁμοίωσιν τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ μὴ ἀφίνοντες εἰς τοὺς διευθυντὰς τῶν τελευταίων τὴν ἐλευθερίαν ἐκείνην, ἧς ἄνευ δὲν δύνανται νὰ ἀναπτύξωσιν ὄλην τὴν δραστηριότητα, ὄλην τὴν νοημοσύνην, ὄλην τὴν φρόνησιν αὐτῶν, καὶ εἰσερχόμενοι εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐκπαιδεύσεως νὰ ἀντιπαλαίωσι κατὰ τῶν προσκομμάτων καὶ νὰ συντελέσωσιν εἰς τὸν προβιβαζμὸν τῆς παιδείας δι' εἰσαγωγῆς τῶν καλλιτέρων μεθόδων τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐξαλείφομεν τὴν ἀμιλλαν καὶ δεσμύομεν τὴν ἰδιωτικὴν δραστηριότητα, ἧς αἱ εὐχαὶ καὶ οἱ πόθοι πολλὰκις ἐν Ἑλλάδι ἐστέφθησαν μετὰ πολλοὺς κόπους καὶ μόχθους.

ΠΕΡΙ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

Ἡ μέση ἐκπαίδευσις ἐνεργεῖται ἐν Ἑλλάδι διὰ τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ τῶν Γυμνασίων. Ὁ νόμος, ὁ διέπων τὴν μέσην ἐκπαίδευσιν εἶναι τὸ Διάταγμα τῆς 31 Δεκεμβρίου 1836. Κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ νομοθέτου κηρυττόμενον σκοπὸν ἡ μέση ἐκπαίδευσις ἀποβλέπει οὐ μόνον εἰς τὴν προετοιμασίαν διὰ τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν, τὴν τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοτελεῆ τινα ἐνέργειαν, εἰς τρόπον ὥστε οἱ μὴ ἔχοντες τὰ

μέσα να εξακολουθήσωσι τὰς σπουδὰς αὐτῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, να πορίζωνται τὰς ἀναγκαίαις εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον γνώσεις. Εὐχῆς ἔργον θεβαίως θὰ ἦτο πάντες να μετεβαῖνον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ να ἐπεδίδοντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐπιστημῶν, ἀλλ' ἔνεκα διαφόρων λόγων, καὶ ἰδίως οικονομικῶν, οἱ πλείστοι μαθηταὶ ἀποπερατώσαντες τὰς σπουδὰς αὐτῶν ἐν τῷ Γυμνασίῳ, εἰσερχονται ἀμέσως εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ ἐπιδίδονται εἰς βιοποριστικὸν ἔργον. Οἱ πλείστοι ἔχουσι να σκεφῶσι περὶ τῶν μέσων τοῦ βίου καὶ ἀναγκάζονται να μὴ προβῶσιν εἰς εὐρύτερας σπουδὰς. Ἡ μέση ἐκπαίδευσις χρηγεῖται εἰς πολὺ ὀλιγωτέρους παῖδας τῶν μνητευομένων ἐν τοῖς δημοτικῶις σχολείοις, εἰς πολὺ πλείονας ὅμως τῶν φοιτῶντων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Αὕτη κυρίως ἐστὶν ἡ γενικωτέρα, ἡ ἀποκαλύπτουσα τὴν ἰδίαν δεξιότητα καὶ κλίσιν ἐκάστου νέου· αὕτη προσφερομένη εἰς πλείστους νέους ἐξελίφει μᾶλλον τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰ κακὰ αὐτῆς ἐπακολουθήματα· αὕτη ἀναπτύσσει τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος τῶν πλείστων νέων, αὕτη ἐπενεργούσα πλείοτερον ἐπὶ τὰ ἦθη καὶ βαθυτάτας ἐμποιοῦσα ἐντυπώσεις καὶ ζωηρότερα αἰσθήματα εἰς τὰς ἀπαλὰς τῶν νέων καρδίας, συντελεῖ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα. Ἡ φιλοπατρία, ἡ γλώσσα, ἡ θρησκεία καὶ αἱ ἔνδοξοι ἱστορικαὶ ἀναμνήσεις παρέχουσι θεβαίως μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα· τὸ ὁμοίμορφον τῆς διοικήσεως καὶ τῆς νομοθεσίας συντελεῖ ἐπίσης μεγάλως εἰς τοῦτο. Ἀλλὰ πάντες οἱ σύνδεσμοι οὗτοι, ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῆς μέσης ἐκπαίδευσως, ὅσον ἰσχυροὶ καὶ ἂν ᾧσι, δὲν δύνανται να ἀντίσχωσιν εἰς τὴν τῆς ἀμαθείας ἐπιδρομὴν· ἔχουσι ἀνάγκην ὑποστηρίγματος καὶ τὸ ὑποστήριγμα τοῦτο εἶναι ἡ μέση ἐκπαίδευσις. Δὲν δυνάμεθα δὲ να μὴ ὁμολογήσωμεν ὅτι οἱ μνημονουθέντες ἱεροὶ καὶ σπουδαῖοι σύνδεσμοι τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος δὲν τυγχάνουσι τοῦ πρέποντος θαυμασμοῦ καὶ τῆς προσσηκούσης προσοχῆς παρὰ προσώπων, ἄτινα διὰ τῶν ἐν τοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις σπουδῶν αὐτῶν δὲν ἔμαθον να ἐκτιμῶσι τὰ εἰρημένα ἀγαθὰ. Ἡ ἀνάγκη τῆς μέσης ἐκπαίδευσως εἶναι τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε ἐν ὀνόματι τῶν μεγίστων τοῦ ἔθνους συμφερόντων πρέπει πᾶσαν προσπάθειαν να καταβάλωμεν, ὅπως βελτιώσωμεν τὴν κατάστασιν αὐτῆς. Ὁ νομοθέτης οὐ μόνον δὲν καθυστέρησε πρὸς τὴν συναίσθησιν τῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ καὶ τὴν πρωτοβουλίαν ἔλαβεν ὡς πρὸς τὴν τελειότεραν διαρρύθμισιν τοῦ συστήματος τῆς μέσης ἐκπαίδευσως. Ἡ ἀρχικὴ ἰδέα τοῦ νομοθέτου, ἡ κυρία αὐτοῦ ἐπιθυμία ἦτο να καθαρτίσῃ σύστημα μέσης ἐκπαίδευσως, περιλαμβανούσης τὸ σύνολον τῶν γνώσεων τῶν ἀναγκαίων εἰς τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς κεκλημένους εἰς τὰ δημόσια πράγματα· καὶ τὰ ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα, καὶ καλλιεργούσης τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ. Τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο εὐχολον, ἂν παρῆχον τὴν πρόθυμον αὐτῶν ἀντίληψιν οἱ καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι, ἂν διὰ τοῦ ζήλου αὐτῶν ἐξυπρέτουσαν τὰ μεγάλα καὶ γενικὰ συμφέροντα, ἄτινα εὐκόλως δύναται τις να ἴδῃ προκύπτοντα ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν τῆς κοινωνίας δυνάμεων. Δυστυχῶς ὅμως ἡ μέση ἐκπαίδευσις εἶναι πολὺ ὀπίσω, οὐχὶ τοσοῦτον διότι δὲν ἐννοοῦσι τὰς ὠφελείας αὐτῆς, ὅσον διότι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐφθασαν εἰς τὴν περιωπὴν τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων, δὲν ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἀγαπῶσι να γίνωνται ὠφέλμοι, δὲν ἔχουσι ἀγρυπνον τὸν ὀφθαλμὸν, ὅπως ἀνεύρωσι τὰς ἐλλείψεις καὶ ἀναπληρώσωσιν αὐτάς διὰ τοῦ ζήλου καὶ τῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν, δὲν φαίνονται πρόθυμοι εἰς τὸ να ὠθῶσι τοὺς μαθητὰς εἰς τὰ ἔμπρὸς καὶ να ἀναδεικνύωσιν αὐτοὺς, δὲν καταβάλλουσιν ὅλον τὸ κεφάλαιον τοῦ νοῦ καὶ τῆς δραστηριότητος αὐτῶν, οὐδ' ἀσχολοῦνται ἀνευρότως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς εὐφυῆς σφριγώσης νεολαίας μέγα προμηνυούσης μέλλον. Ἀλλ' οἱ πλείστοι περιορίζονται εἰς τυπικὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθηκόντος αὐτῶν, περιορίζονται εἰς τὴν καθ' ὠρισμένης μόνον ὥρας διδασκαλίαν, χωρὶς να ἐξετάσωσιν ἂν ἐξ αὐτῆς προκύπτῃ πραγματικὴ καὶ καταφανὴς εἰς τοὺς σπουδάζοντας ὠφέλεια. Οὕτως ἐν τοῖς ἐλληνικοῖς σχολείοις δὲν καταβάλλεται ἡ προσήκουσα προσοχὴ εἰς τὴν ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον διδασκαλίαν τῆς καθαρευούσης ξενισμοῦ καὶ ἐκλεκτῆς καθωμιλημένης γλώσσης, καίτοι τοῦ νόμου ἀπαιτοῦντος παραλληλισμὸν τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, προφορικὰς ἐκθέσεις καὶ γυμνάσματα ἐν τῇ τελευταίᾳ. Ἐν ᾧ οἱ μαθηταὶ ἔπρεπε να ἐξασκῶνται εἰς τὴν ἐλευθέραν χρῆσιν τῆς βαθμηδὸν προοδευούσης τῶν λογίων ἡμῶν γλώσσης, ἡ λαλουμένη γλώσσα ἐντελῶς σχεδὸν παραμελεῖται. Ἐντεῦθεν δὲ προέρχεται, ὅτι οἱ ἀπομακρυνόμενοι τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου καὶ εἰσερχόμενοι εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον δὲν εἶναι ἱκανοὶ να ἐκθέσωσιν εἰς τὴν λαλουμένην γλώσσαν ὀρθῶς καὶ ἀσολοίκως τὰς ἰδέας αὐτῶν, καὶ δὲν ἔχουσι ἀρχὰς τοιαύτας, ὥστε καὶ διαμένοντες ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν να δύνωνται ν' αὐξήσωσι τὰς γνώσεις διὰ τῆς ἀναγνώσεως βιβλίων ἀναλόγων πρὸς τὰς διανοητικὰς αὐτῶν δυνάμεις καὶ πρὸς τὴν τάξιν, ἣν ἕκαστος κατέχει ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἐὰν ἡ διδασκαλία ἐν τοῖς ἐλληνικοῖς σχολείοις διατεθῇ εἰς τρόπον ὥστε να διδάσκηται ἐν αὐτοῖς ἡ γραμματικὴ τῆς λαλουμένης γλώσσης καὶ οὐχὶ ἡ τῆς ἀρχαίας, πάντα δὲ τὰ γυμνάσματα καὶ αἱ ἐκθέσεις να γίνωνται εἰς τὴν ὁμιλουμένην, ὅσοι δὲν πρόκειται να ἀποπερατώσωσι τὰς σπουδὰς αὐτῶν καὶ να διδάχθωσιν ἐν τῷ Γυμνασίῳ καὶ Πανεπιστημίῳ, ἐξερχόμενοι τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου ἔσονται εἰδήμονες ἐντελῶς τῆς λαλουμένης, καὶ θέλουσι γράφει αὐτὴν ἐλευθέρως καὶ καθαρὰν ξενισμῶν καὶ ἀνορθογραφίῶν, δύνανται δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον να γείνωσιν γνώσται καὶ τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ βελτιώσεων αὐτῆς. Λέγοντες δὲ ὁμιλουμένην γλώσσαν ἐννοοῦμεν τὴν ὑπὸ τῶν λογίων καὶ τῶν ἀνωτέρων τῆς κοινωνίας τάξεων κοινότερον παραδεγμένην, καθαρῆσαν μὲν ξενισμῶν, ἀλλὰ νοουμένην παρὰ τοῦ λαοῦ. Τὰ πλεονεκτήματα τῆς λαλουμένης γλώσσης καὶ αἱ ἀρεταὶ αὐτῆς δὲν εἶναι κατὰ πολὺ κατώτερα τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ μόνον οἱ ἀναίσθητοι δὲν αἰσθάνονται τὰς χάριτας αὐτῆς. Δυστυχῶς ἐν Ἑλλάδι, ἐν ᾧ ἀπὸ τῶν ἀλληλοδιδασκτικῶν σχολείων οἱ μαθηταὶ μεταβαίνουσιν εἰς τὰ καλούμενα

ἑλληνικά, ἵνα μάθωσι τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καὶ χρεϊώδεις τινὰς γνώσεις πραγμάτων, ἀναγκαίων διὰ τὸν βίον παντὸς ἀνθρώπου, διδάσκονται ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ ἀρχὰς τῆς λατινικῆς καὶ ἄλλων ξένων γλωσσῶν, καθὼς καὶ διαφόρων στοιχειωδῶν γνώσεων, αἵτινες διδάσκονται μετὰ μείζονος ἐκτάσεως ἐν τοῖς Γυμνασίοις, καὶ ἡ διδασκαλία τῆς λαλουμένης γλώσσης ἐντελῶς παραμελεῖται καὶ δὲν διδάσκονται ἐπομένως τὰ παιδία τὴν γλῶσσαν αὐτῶν μεθοδικῶς, οὐδὲ μαθάνουσι νὰ ἐννοῶσι καὶ νὰ συλλογίζωνται, οὐδὲ πορίζονται τὰς ἀναγκαίας γνώσεις οὐ μόνον εἰς τὸν βίον, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κατάληψιν τῆς ἀρχαίας γλώσσης. Οὕτω δὲ οὐ μόνον ἀνίκανοι εἶναι νὰ ἐκθέσωσιν εἰς τὴν ὁμιλουμένην τὰς ιδέας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἀκαιρον καὶ ἄτοπον ποιοῦνται χρῆσιν λέξεων καὶ φράσεων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, αἵτινες καθίστωσι τὰ γραφόμενα ἀκατανόητα καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς γράφοντας, καὶ τραγέλαφον γλώσσης, οὐχὶ δὲ γλῶσσαν Ἑλληνικὴν. Δὲν εἶναι δ' ἀληθὴς ὁ ἰσχυρισμὸς τινῶν, ὅτι ἡ λαλουμένη γλῶσσα εἶναι αὐτοδίδακτος εἰς τὰ παιδία, καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ μικροῦ κεφαλαίου τῆς γλώσσης, ὅπερ προσκτῶνται παρὰ τῶν γονέων καὶ τῶν περὶ αὐτὰ, δύναται νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν κατάληψιν πολλῶν καὶ ποικίλων πραγμάτων, ἅτινα εἶναι ἀνάγκη νὰ μάθωσι· διότι πάντες σχεδὸν οἱ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου ἐξερχόμενοι μαθηταὶ δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ ἐκθέσωσιν εἰς τὴν λαλουμένην γλῶσσαν τὰς ιδέας αὐτῶν· τοῦτο δ' ἐστὶ βεβαίως τῆς ἐκ τῆς παραμελήσεως τῆς λαλουμένης γλώσσης ἐν τοῖς σχολείοις προκυπτούσης θλάθης. Κατὰ τὸ ἄρθρον 2 τοῦ περὶ κανονισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων νόμου «ἢ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις ἐκπαιδεύσει· πρέπει νὰ ἀποτελεῖ καὶ αὐτὴν ἀρκούντων τι ὄλον, ὡς πρῶτην μὲν θεωρούμενον βαθμίδα τῆς ἐπιστημονικῆς μορφώσεως τῆς νεολαίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς παῖδας κατάλληλον, ὅσοι δὲν θέλουσι μεταβῆ εἰς τὸ Γυμνάσιον, ἀλλ' ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων ἀμέσως εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον, ἢ εἰς θέσιν μὴ ἀπαιτούσαν ἐκπαιδεύσειν Γυμνασίου καὶ Πανεπιστημίου.» Ἐὰν καὶ ὁ νόμος ὡς ἕτερον σκοπὸν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων ἀναφέρει τὴν προετοιμασίαν διὰ τὰ Γυμνάσια, νομίζομεν, ὅτι ἐὰν περιορισθῆ ἡ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας γλώσσης εἰς μόνον τὰ Γυμνάσια, ἐν δὲ τοῖς ἑλληνικοῖς καὶ δημοτικοῖς σχολείοις οἱ μαθηταὶ διδασκῶσι τὴν γραμματικὴν τῆς λαλουμένης γλώσσης, καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ ἀσκηθῶσιν εἰς θέματα καὶ γυμνάσματα, οἱ τοιαύτην ἐκπαιδεύσειν λαβόντες νέοι, ὡς εἰδότες ἤδη τὰ κυριώτερα καὶ τὰς βάσεις τῆς γραμματικῆς διὰ τῆς σπουδῆς τῆς γραμματικῆς τῆς λαλουμένης, δὲν θὰ ἀπαντήσωσι σπουδαῖα προσκόμματα εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαίας· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ παρουσιασθῶσι δυσκολαίαι τινές, προτιμότερον εἶναι νὰ ὑποστῶσιν αὐτὰς οἱ εἰς τὰ γυμνάσια μεταβαίνοντες, διότι ἢ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις ἐκπαιδεύσει ἀποτείνεται εἰς ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ μείζονα ἀριθμὸν. Ἐν τοῖς Γυμνασίοις λοιπὸν πρέπει κυρίως νὰ περιορισθῆ ἡ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς καθὼς καὶ ἀνωτέρων ἄλλων μαθημάτων, ἐν δὲ τοῖς Ἑλληνικοῖς Σχολείοις ἡ λαλουμένη γλῶσσα νὰ ᾖ τὸ πρῶτον καὶ κύριον μάθημα. Ἐὰν τοῦτο καθιερωθῆ, οἱ μαθηταὶ ἀπὸ τῶν γνωστῶν θέλουσι μεταβαίνειν εἰς τὰ ἄγνωστα, καὶ ὁ λαὸς δὲν θέλει στερεῖσθαι ἐνός τῶν κυριωτέρων μέσων τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτοῦ, ὅπερ εἶναι ἡ διὰ τῆς γλώσσης, ἣν ἐννοεῖ, σπουδὴ ἀπαραιτήτων εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον μαθημάτων.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 70 τοῦ νόμου περὶ κανονισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων αὐτὸς πρὸς τὰς ἀρχαίας κλασικὰς γλώσσας θέλουσι ἀναγιγνώσκεσθαι συγγραφαί καὶ ποιηταὶ καὶ θέλουσι συντάττεσθαι γραπτὰ γυμνάσματα εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν, ἰδίως δὲ ἡ ἑλληνικὴ θέλει παραδίδεσθαι κατὰ τοὺς κανόνας τῆς κριτικῆς καὶ κατ' ἀντιπαράθεσιν τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν νέαν, καὶ Ἑλλήνων συγγραφέων πρὸς Ῥωμαίους, γραφομένων καὶ γυμνασμάτων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν, ἰδιαίτερα δὲ φροντιστὶς θέλει καταβάλλεσθαι περὶ τῆς μορφώσεως τοῦ γραφικοῦ ὕφους, τὸ ὅποιον ἀνάγκη πᾶσα νὰ τελειοποιηθῆ εἰς τὰ διάφορα εἶδη τοῦ λόγου.»

Κατὰ δὲ τὸ ἄρθρον 74 τοῦ αὐτοῦ νόμου «πρὸς μόρφωσιν τοῦ ὕφους εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἐκτὸς τῆς μεγίστης προσοχῆς εἰς τὰς προφορικὰς μεταφράσεις ἐκ τῶν καλλιτέρων τεμαχίων τῶν ἀρχαίων, ἀπαιτοῦνται καὶ ἀναλυτικαὶ περὶ αὐτῶν ἐκθέσεις ἢ περιλήψεις τῶν ἐμπεριεχομένων αὐτῶν, συνθέσεις περὶ ἀντικειμένων ἀφορώντων τὰ ἐν τῷ γυμνασίῳ διδασκόμενα, πολλάκις καὶ μερικαὶ μεταφράσεις ἢ μιμήσεις ἀρχαίων κλασικῶν πρωτοτύπων, ἢ κατὰ τὰς περιστάσεις ποιητικαὶ ἢ ῥητορικαὶ συνθέσεις.» διὰ δὲ τοῦ ἄρθρου 81 ὁρίζονται αἰετῶν τῆς διδασκαλίας διὰ τὴν γύμνασιν εἰς τὸ γράφειν ἑλληνιστί.

Ὅστις ἀναγνώσῃ μετὰ προσοχῆς τὰς διατάξεις ταύτας τοῦ νόμου, ὅστις ἀποβλέψῃ εἰς τὰς πολλὰς ὥρας, ἃς ὁ νόμος ὥρισεν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης, θέλει πεισθῆ, ὅτι ὁ νομοθέτης παραστὰς εἰς τὸν διαγωνισμὸν τοῦ κλασικοῦ συστήματος πρὸς τὸ πρακτικὸν ὡς πρὸς τὸν σχηματισμὸν τῶν γυμνασιακῶν μαθήσεων, ἐν τῇ ζωῇ πάλιν μετὰ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων συστημάτων, ἔσπευσε νὰ ταχθῆ ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ κλασικοῦ συστήματος. Περιττὸν κρίνομεν νὰ μικρογρορῶμεν περὶ τῶν πλεονεκτημάτων καὶ τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως τῶν δύο ἀρχαίων γλωσσῶν, τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς. Ἐὰν τὸ κλασικὸν σύστημα, ὅπου δῆποτε καὶ ἂν ἐφαρμοσθῆ, παράγῃ πάντοτε ὠφέλειαν καὶ ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν θάσιν τῆς γυμνασιακῆς ἐκπαιδεύσεως, διότι ἀδιάρρηκτός ἐστιν ἡ σχέσις μετὰ τῶν νόμων τῆς διανοίας καὶ τοῦ λόγου, ἐὰν σπουδάζωσι τὸν μηχανισμὸν τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν μαθάνῃ τὴν καλλιτέραν λογικὴν, εἰς τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν ἡ γνώσις τῶν γλωσσῶν τούτων εἶναι ἀπαραίτητος. Ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν ἐξεβαρβαρώθη ἐν

τῆ φορᾷ τῶν αἰώνων, ἀλλὰ διετήρησε καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῆς. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διασαλπίζει πανταχοῦ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν εὐνομίαν, τὴν ἰσότητά, τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα καὶ πᾶν ὅ,τι ὑψώνει τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Πλάστην. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει τὴν ιδιότητά γὰ ὀξύνη τὸν νοῦν καὶ γὰ ἀνατεινῆ αὐτὸν εἰς τὰς ὑψίστας τῶν ἰδεῶν. Ἐν Ἑλλάδι ζητοῦσιν αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ νέαι ἐφευρέσεις τὴν ὀνοματολογίαν αὐτῶν. Ἐν Ἑλλάδι ζητεῖ ὁ καλλιτέχνης ὕλην διὰ τὴν εὐφυίαν αὐτοῦ· ἐξ Ἑλλάδος λαμβάνει ὁ ποιητῆς τὰς θείας αὐτοῦ ἐμπνεύσεις· ἐξ Ἑλλάδος λαμβάνει ὁ ἀγαλματοποιὸς, ὁ θεσπέσιος ζωγράφος τὰ πρωτότυπα αὐτοῦ. Πολλὰ ἔθνη ἐφάνησαν εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα, ἐμεγαλύνθησαν ἐδοξάσθησαν· ἀλλ' οὐδὲν ἐξ αὐτῶν, εἰς ὅσον καὶ ἂν ἐφθασε μεγαλεῖον διὰ τῶν μεγάλων αὐτοῦ πράξεων, κατώρθωσε γὰ ἐμπνεύσει τοσοῦτον σέβας εἰς τὰ λοιπὰ ἔθνη, ὥστε ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ γὰ ζητῶσι ταῦτα παραδείγματα φιλοπατρίας, ἵνα ἐξάψωσι πρὸς μεγάλους ἐθνικοὺς ἀγῶνας τὴν φαντασίαν τῆς νεολαίας αὐτῶν. Οἱ μεγάλοι πρόγονοι ἡμῶν διεγείρουσι τὸν θαυμασμὸν τῆς ἀνθρωπότητος, αἱ δὲ Θερμοπύλαι, ὁ Μαραθῶν, ἡ Σαλαμίς, αἱ Πλαταιαὶ εἰσι τόποι, οὓς ὅταν ἐπισκεφθῆτις αἰσθάνεται οὐρανοβατοῦσαν τὴν διάνοιαν, ἐξαπτομένην τὴν φαντασίαν καὶ φλεγομένην τὴν φιλοπατρίαν αὐτοῦ. Ὁ Παρθενὸν καὶ τὰ Προπύλαια εἶναι τῆς Εὐρώπης τὸ προσκύνημα, ἐνώπιον τοῦ ὁποῦ ἅπασαι αἱ θρησκευτικαὶ αἱρέσεις λησμονοῦνται. Ταῦτα πάντα ὡς καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ Λεωνίδου, τοῦ Πελοπίδου, τοῦ δικαίου Ἀριστείδου ἐπολιτογραφήθησαν ἐν πάσῃ πεπολιτισμένῃ χώρᾳ. Εἰς δὲ τὸν Παρνασσόν, τὸν Ὀλυμπον, τὴν Οἶτην, τὸν Πίνδον, μικροὺς βράχους παραβαλλομένους πρὸς τὰς Ἄλπεις, τὰ Καρπάθεια κλπ. ὁ ἐξευγενισμένος κόσμος ἐκ συνθήματος ἔδωκε μεγαλεῖον, εἰς τὸ ὕψος τοῦ ὁποῦ αὐτὴ ἡ φαντασία ἀδυνατεῖ γὰ ἀποδέξῃ. Ἴνα κατανοήσωσιν ἐπομένως οἱ σπουδάζοντες νέοι τὸ παρελθὸν καὶ γνωρίσωσι τοὺς προγόνους αὐτῶν, ἵνα μὴ μένωσιν ἀναίσθητοι εἰς τὴν ἀνάμνησιν τοῦ τί ἦσαν αἱ πρόγονοι ἡμῶν, καὶ ποῦ κατηντήσαμεν, ἀπαιτεῖται ἡ σπουδὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μετὰ μεγάλης ἐπιμονῆς καὶ ἐπιμελείας. Μόνον διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν συγγραμμάτων τῶν προγόνων ἡμῶν δύναται γὰ λάβωσιν ἰδέαν τινὰ τοῦ μεγαλείου αὐτῶν. Οἱ θιασῶται τῆς πρακτικῆς ἐκπαιδεύσεως δύναται γὰ θυσιάζωσι τὰς ἀρχαίας γλώσσας εἰς τὸν πόνον, ὅπως μὴ παρεμποδισθῆ ἡ σπουδὴ τῶν νεωτέρων ζωσῶν γλωσσῶν, τῶν μαθηματικῶν καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, οὐδεὶς ὅμως δύναται γὰ διαφιλονεικήσῃ τὸ καθήκον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἥτις διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκφράζει τὰ αἰσθήματα καὶ τοὺς στοχασμοὺς αὐτῆς, γὰ φροντίζει διὰ παντὸς μέσου περὶ τῆς γνώσεως τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν καὶ γὰ ὑπερασπίξῃ θαρραλέως καὶ ἐνθουσιωδῶς τὸ κλασικὸν σύστημα τῆς γυμνασιακῆς ἐκπαιδεύσεως. Διὰ τοῦτο ὁ νομοθέτης ἡμῶν δὲν ἠδυνήθη γὰ ὑπερπηδῆσῃ τὴν ἀνάγκην τῆς τελειοτέρας διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις, ἀνάγκην ἐθνικὴν καὶ ἀναπόδραστον. Ἄλλ' ἄς ἴδωμεν κατὰ πόσον οἱ καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ νομοθέτου, πῶς ἐκτελοῦσι ῥητάς τοῦ νόμου διατάξεις.

Τὸ ποσὸν τῶν διδασκομένων ἐν τοῖς γυμνασίοις συγγραμμάτων τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων εἶναι ὅλως δυσανάλογον πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν νέων. Αναγινώσκουμεν ὅτι κατὰ τὸ σχολειακὸν ἔτος οἱ καθηγηταὶ θέλουσι διδάξῃ ὠρισμένα μέρη ἐκ τῶν συγγραμμάτων τούτων, καὶ ἐν τούτοις ὀλόκληρον ἔτος παρέρχεται χωρὶς γὰ ἀποπερατώσωσι τὴν διδασκαλίαν ὀλοκλήρου μέρους. Κατατρίβοντες τὸν χρόνον εἰς ἀρχαιολογικὰς καὶ μυθολογικὰς παρεκβάσεις, εἰς γραμματικὰς ἀπεραντολογίας καὶ εἰς κριτικὰς διαφορίας, μὲν φθάνουσιν εἰς τὸ τρίτον ἢ εἰς τὸ ἡμισυ τοῦ προκηρυχθέντος μέρους τῆς διδασκαλίας, καὶ οὕτως οἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις σπουδάζοντες ἀποπερατοῦσι τὰς σπουδὰς αὐτῶν χωρὶς γὰ ἀναγνώσωσιν ὀλόκληρον λόγον τοῦ Δημοσθένους, χωρὶς γὰ ἀναγνώσωσι τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Θεουκιδίδου καὶ λοιπῶν κλασικῶν συγγραφέων. Πλεῖστοι νέοι μετὰ τὸ τέλος τῶν γυμνασιακῶν αὐτῶν σπουδῶν δὲν εἶναι εἰς κατάστασιν γὰ ἐννοήσωσι τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν γεγραμμένα ἐκλαμβάνουσιν ὡς αἰνίγμα, ὡς πρόβλημα δυσδιάλυτον.

Δὲν δύναται τις σήμερον γὰ κατηγορήσῃ τοὺς μαθητὰς τῶν γυμνασίων, ἂν ὑποχρεωμένοι ὄντες καθ' ὀλόκληρον ἔτος γὰ ἀκούσωσι τῆς ἀκριβοῦς ἐρμηνείας τῶν συμπεράσματα, ἔστρεψαν καὶ οὗτοι τὴν προσοχὴν εἰς τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας, ἂν ἠσπασθήσαν οἱ καθηγηταὶ αὐτῶν, ὡς τὸν μόνον κατάλληλον γὰ συνδράμη αὐτοῦ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὸ γὰ ὑποστῶσι μετ' ἐπιτυχίας τὰς ἐξετάσεις. Ὅταν οἱ καθηγηταὶ θυσιάζωσι πολὺτιμον χρόνον εἰς λεπτολόγον ἐρμηνείαν ὀλίγου μέρους ἑνὸς λόγου τοῦ Δημοσθένους, ἢ ὀλίγων σελίδων τοῦ Θεουκιδίδου, ὅταν οἱ καθηγηταὶ διὰ τῆς διδασκαλίας πολλῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους καὶ πολλῶν ῥαψωδιῶν τοῦ Ὀμήρου δὲν συνοικειώσωσι τοὺς μαθητὰς πρὸς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ὥστε ἐλευθέρως γὰ ἀναστρέφονται μετ' αὐτῶν, ἐλάχιστον δικαίωμα ἔχει ἡ κοινὴ γὰ ἐξανίσταται κατὰ τῶν μαθητῶν, ἂν καὶ αὐτοὶ ἀκολουθῶσι τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας τῶν καθηγητῶν, ἂν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ συμφέρον τῶν εὐλόγων ἐξετάσεων ὑποτάσσωσι τὸ ἀληθὲς αὐτῶν συμφέρον.

Τῆς μεγίστης ἀνάγκης εἶναι γὰ μεταβληθῆ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τοῖς γυμνασίοις σύστημα τῆς διδασκαλίας. Τὸ καταλληλότερον δὲ φαίνεται ἡμῖν γὰ ὀρίζῃ τὸ ὑπουργεῖον τῆς ἐκπαιδεύσεως πολλὰ μέρη τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων, ἅτινα πρέπει γὰ διδάσκωνται ἐν ἐκάστῃ τάξει ὀλόκληρα καὶ ἀνευ παραλείψεως. Εὐελπιστοῦμεν δ' ὅτι ἡ κυβέρνησις θέλει ἀναγνωρίσει τὴν ὀρθότητα τῶν σκέψεων ἡμῶν καὶ ὅτι θέλει δώσει προσήκουσαν ἀθῆσιν πρὸς διάδοσιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Δυπηρὸν εἶναι μετὰ πολλὰ ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος γὰ μὴ εὐρίσκωμεν ἀποφοιτῶντας ἐκ τῶν γυμνασίων μαθητὰς δυναμένους γὰ ἐννοῶσι τοὺς Ἑλληνας

συγγραφείς και να γράφωσιν ὀρθῶς. Αὐτηρὸν εἶναι νὰ βλέπωμεν τοὺς μαθητὰς τῶν ἐν προτέροις χρόνοις διδασκάλων δεινούς περὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, τοὺς δὲ σήμερον ἀποφοιτῶντας τῶν γυμνασίων, πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων, μόλις δυναμένους νὰ ἐννοήσωσιν ὀλίγα χωρία ἑλλήνων συγγραφέων. Αὐτηρὸν εἶναι νὰ θεωρῆται ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία ὡς πάρεργον καὶ οὐχὶ ὡς πρώτιστον προσὸν τῶν ἀποφοιτῶντων τῶν γυμνασίων. Αὐτηρὸν τέλος εἶναι ἐν αὐτῇ τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι νὰ παραγνωρίζηται ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας καὶ γλώσσης. Διὰ τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις τακτικῶν σπουδῶν δὲν ἀποκτῶσι μόνον οἱ μαθηταὶ τὰς ἀναγκαίας εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον γνώσεις, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ μὲν βίος εἶναι βραχύς, τὸ δὲ ἔργον τῆς ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης δύσκολον, καὶ τὸ θέλητρον αὐτῆς ἀδιαίρετον μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, διὰ τοῦτο προσκαλοῦντες νέους ἀθλητὰς ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ προδιδασκαλίου τῆς γλώσσης, αὐξάνομεν τὰς τύχας καὶ τὰς κοινὰς ἐλπίδας. Πῶς ὅμως νὰ ἀνακαλυφθῇ δεξιότης τις ἐν τῷ γυμνασίῳ καὶ ἰσχυρὰ κλίσις πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν; Πῶς νὰ ἐμφυχωθῇ αὕτη καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὸν ἐπιδιωκόμενον κοινὸν σκοπὸν τῆς ἀναπτύξεως τῆς γλώσσης, ὅταν οἱ μαθηταὶ ἀποφοιτῶντες τῶν γυμνασίων ἀποφέρωσιν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας μόνον τὰ σχόλια καὶ τὰς κριτικὰς παρατηρήσεις ἐπὶ ὀλίγων τεμαχίων, ἧτοι ἄχρηστον πρὸς πρόδον ὕλην; Ἄφου κατὰ τὸ διάστημα τῶν σπουδῶν αὐτῶν τὸ ἐπικραιοῦν σύστημα τῆς διδασκαλίας ὠθεῖ τοὺς νέους εἰς ἐλαττωματικὴν ὁδὸν ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐπόμενον εἶναι αὕτη νὰ φέρῃ αὐτοὺς κατόπι εἰς δυσκολίας, ἀφ' ὧν δὲν δύνανται νὰ ἐξέλθωσιν, ὡς στερούμενοι τῆς συνδρομῆς τῶν καθηγητῶν αὐτῶν εἰς τὴν κατάληψιν δυσκόλων χωρίων.

ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπαιτεῖται νὰ γυμνάζωνται οἱ μαθηταὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις εἰς τὴν τέχνην τοῦ γράφειν καὶ τοῦ λέγειν, ἀλλ' οὐδεμίᾳ σχεδὸν προσπάθειᾳ καταβάλλεται ἐν τοῖς γυμνασίοις πρὸς μόρφωσιν τοῦ ὕφους εἰς τὸ ἑλληνικόν. Ἡ μόρφωσις εἶναι ἐκ τῶν δυσκολωτέρων ἔργων, ἐπιβάλλεται δὲ ὑπὸ οὐσιωδестаῆτος ἀνάγκης, διότι ὁ λόγος εἶναι τὸ γνώρισμα τοῦ κοινωνικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ καθήκον ἡμῶν εἶναι νὰ τελειοποιῶμεν αὐτόν. Διὰ τῆς μορφώσεως τοῦ ὕφους κανονίζεται ἡ γλῶσσα, καὶ ἡ ἔκφρασις τῶν αἰσθημάτων καὶ παθῶν τοῦ ἀνθρώπου καθίσταται τελεσιουργός. Διὰ τῆς μορφώσεως τοῦ ὕφους ἡ εἰς τὰ ἔξω ἐμφάνισις τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου προσλαμβάνει δύναμιν καὶ σημασίαν μεγάλην. Οἱ καθηγηταὶ τοῦ γυμνασίου παραγνωρίσαντες τὸν οὐσιώδη τοῦτον προορισμὸν αὐτῶν, οὐδόλως ἀσχοῦσι τοὺς μαθητὰς εἰς μόρφωσιν τοῦ ὕφους. Ἐὰν ἐτηρεῖτο ἀκριβῶς ἡ διατάξις τοῦ άρθρου 74 τοῦ νόμου, ἐὰν δηλονότι οἱ καθηγηταὶ τῶν γυμνασίων ὡς κύριον αὐτῶν ἔργον ἔκρινον καὶ τὰς πρὸς μόρφωσιν τοῦ ὕφους εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἀσκήσεις τῶν μαθητῶν, ἐὰν ἀπῆτουν παρ' αὐτῶν συνθέσεις περὶ ζητημάτων, ἀφορώντων εἰς τὰ ἐν τῷ γυμνασίῳ διδασκόμενα, ἢ κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ ῥητορικὰς συνθέσεις, οἱ μαθηταὶ ἀποφοιτῶντες τῶν γυμνασίων ἤθελον εὐρίσκεσθαι εἰς κατὰστασιν νὰ γράφωσι καὶ ὁμιλῶσιν ὀρθῶς, ἢ τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν νεωτέραν γλῶσσαν ὃν ἤθελον ἀπαντᾶ τὰ προσκόμματα ἅτινα σήμερον ἀπαντῶσι, προκειμένου νὰ ἐκθέσωσι τὰς ἐννοίας αὐτῶν περὶ τινος ὑποκειμένου. Ἡ φροντίς περὶ μορφώσεως τοῦ ὕφους εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔπρεπε νὰ ᾔηται ἐκ τῶν κυριωτέρων μελεμάτων τῶν καθηγητῶν τῶν γυμνασίων· διότι ἀπ' αὐτῆς ἐξήρτηται ἡ πραγματικὴ μόρφωσις τῶν σπουδάζοντων νέων. Ἀπαιτεῖται κατὰ πρῶτον λόγον οἱ μαθηταὶ νὰ σπουδάζωσι μετὰ πάσης ἐπιμελείας τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐνδιατρίβοντες εἰς τὴν μελέτην ὅσον ἔνεστι πλειόνων μερῶν τῶν κλασικῶν συγγραμμάτων· κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ἀπαιτεῖται ἰδιαιτέρα ἀσκήσις πρὸς μόρφωσιν τοῦ ὕφους. Ἐν τοῖς γυμνασίοις δυστυχῶς ἐπικρατεῖ τὸ σύστημα νὰ μὴ τηρῶνται ἀκριβῶς ὅλαι αἱ διατάξεις τοῦ νόμου, τὸ σύστημα ὅμως τοῦτο δὲν ἀποτρέπει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκφράσωμεν τὰς ἐννοίας καὶ νὰ ὑποστηρίξωμεν τὰς πεποιθήσεις ἡμῶν, ὁρμώμενοι ἐκ τοῦ πρὸς τὸν νόμον σεβασμοῦ καὶ ἐκ τῶν πραγματικῶν ὠφελειῶν, ὧν γίνεται πάροχος εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου. Καὶ ἂν ὁ περὶ γυμνασίων νόμος ἦτο κακός, ὠφείλει νὰ ἐξουσία νὰ φροντίσῃ ὅπως μεταβληθῇ, ἀλλ' ἐν ὅσῳ ἐπικρατεῖ, ἅς ἐφαρμόζηται τοῦλάχιστον ἀκριβῶς.

ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ.

Ἡ Ἑλλάς μετὰ μακρὸν καὶ αἱματηρὸν ἀγῶνα τελείαν ἀνεξαρτησίαν κτησαμένη κατελήφθη ὑπὸ φλογεροῦ ζήλου πρὸς τε τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου ἐξῆλθον πολλοὶ μὲν ἐμπειροὶ στρατιῶται, πάνυ δ' ὀλίγοι λόγιοι, οἱ ὅπωςδήποτε παιδευθέντες ἦσαν ἐν μεγάλῃ τιμῇ καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν τροχειρότερα καὶ ἀφρονώτερα εἶχον. Ἡ πρώτη φροντίς τοῦ Καποδιστριαῦ ὑπῆρξεν, ἵνα ἰδρῦσῃ ὅσον οἷόν τε πλείονα σχολεῖα, κατ' ἐξοχὴν δὲ δημοτικά. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἦτο ἀκόρεστος, ἐγένετο ἀνάγκη, ἵνα κατὰ τὴν 14 Ἀπριλίου 1837 ἰδρῦθῃ τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, εἰς ὃ προσεκλήθησαν πάντες οἱ λόγιοι τοῦ ἔθνους, ἵνα διαφόρους τῆς ἐπιστήμης κλάδους διδάξωσιν. Ἡ ἰδρυσις αὕτη ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας πάντων τῶν Ἑλλήνων, διότι ἐπίστευσαν, ὅτι αἱ Μοῦσαι θέλουσιν ἐπανελθεῖ εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν ἐστίαν. Αἱ ἐλπίδες αὗται δὲν ἀπέβησαν ψευδεῖς, διότι δὲν παρήλθον εἰσέτι τέσσαρες δεκαετηρίδες καὶ τὸ Ἐλληνικὸν Πανεπιστήμιον ἐπλήρωσεν οὐ μόνον τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ σύμπασαν τὴν Ἀνατολὴν θεολόγων, φιλολόγων, ἱατρῶν, νομικῶν καὶ φαρμακοποιῶν. Μέχρι τῆς πρωτανείας τοῦ κ. Γεωργίου Α. Μακᾶ, ἧτοι ἐν διαστήματι 31 ἐτῶν, ἔλαβον πτυχίον διδάκτορος ἢ προλύτου 2310 ἐκ τῶν 6,806, οἵτινες ἐφοίτησαν εἰς τὸ Ἐθνικὸν ἡμῶν Πανεπιστήμιον. Οἱ νέοι οὗτοι στρατιῶται τῆς ἐπιστήμης εἰς πάσας τὰς γωνίας τοῦ ἑλληνισμοῦ διασπαρέντες παρέχουσι παντοίας ἐπικουρίας τῇ ἀνθρωπότητι καθόλου καὶ

γενναῖοι τοῦ ἑλληνισμοῦ πρόμαχοι γίνονται. Ἐκαστος διδάκτωρ ἢ προλύτης τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, ὅπουδήποτε κατόκησεν, ἐγένετο κέντρον πολιτισμοῦ. Εἰς ποίαν ἀρά γε κατάστασιν ἤθελεν εἶναι ὁ ἑλληνισμός, εἰ μὴ ὑπῆρχε τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον; Ἡ θρησκεία ἠπειλείτο ὑπὸ τῆς δεισιδαιμονίας, ἡ παιδεία ὑπὸ τῆς ἀμαθείας, ἡ υἰεῖα τῶν Ἑλλήνων ἤθελε παραδοθῆ εἰς χεῖρας κερδοσκοπῶν ἀγγυρῶν καὶ τὰ παντοσεῖδῃ τοῦ ἑλληνισμοῦ συμφέροντα ἤθελον γίνεσθαι λάφυρον τῆς αὐξανούσης πλεονεξίας. Ἄν ἡ Ἑλλάς κατέχρη περιβλεπτοὺς θέσιν ἐν τοῖς λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς, τοῦτο κατὰ τὸ πλεῖστον ὀφείλεται εἰς τὸ ἔθνικόν ἡμῶν Πανεπιστήμιον.

Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις δαπανᾷ κατ' ἔτος πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ περὶ τὰς 250,000 δραχμῶν καὶ ὁ κ. Καστόργης ὑπολογίζει, ὅτι ἐν διαστήματι τριάκοντα καὶ πέντε ἐτῶν ἐδαπανήθησαν περὶ τὰ ὀκτώ ἑκατομμύρια δραχμῶν. Τοσαῦτα περίπου οὐχὶ ἐπὶ τριάκοντα καὶ πέντε ἔτη, ἀλλὰ κατ' ἔτος δαπανᾷ τὸ δημόσιον ταμεῖον ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ. Δὲν εἶναι δὲ δύσκολον νὰ κρίνη τις, ἂν ὁ στρατὸς ἢ τὸ Ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον ὠφέλησε μᾶλλον τὸν ἑλληνισμόν.

Πάντες ἀνομολογοῦσι τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας τοῦ ἔθνικοῦ τούτου ιδρύματος εὐεργεσίας, ἀλλὰ τινες νομίζουσιν, ὅτι ἄλλα πανεπιστήμια εἶναι κατὰ πολὺ ὑπέρτερα τοῦ ἡμετέρου. Βεβαίως ἂν τοῦτο συγχαρῆθῃ πρὸς πολλὰ τῆς Γερμανίας, εἶναι ὑποδεέστερον. Ἐν τισιν ὅμως κλάδοις οὐ μόνον διαγωνίζεται, ἀλλὰ καὶ εἶναι ὑπέρτερον πολλῶν ἰταλικῶν καὶ ἀγγλικῶν πανεπιστημίων καὶ γαλλικῶν σχολῶν. Διότι πολλοὶ τῶν ἡμετέρων καθηγητῶν, καὶ ἂν ὑποτεθῆ, ὅτι δὲν παρήγαγον γενναῖόν τι πρωτότυπον, ὅμως μεταφυτεύουσι τὰς ἐρεῦνας τῆς Γερμανίας, ἐνῶ οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἴταλοὶ μέχρι τοῦδε δὲν κατόρθωσαν τοῦτο.

Κατὰ τὴν νοημοσύνην ὁ Ἕλληνας δὲν εἶναι ὑποδεέστερος τοῦ Γερμανοῦ. Μαρτυρεῖ δὲ, ὅτι οἱ ἐν Γερμανίᾳ σπουδάζοντες Ἕλληνες διέπρεψαν μεταξύ τῶν ἰδίων συμφοιτητῶν. Ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπάρχουσι πρόχειρα τὰ μέσα, ὡς ἐν Γερμανίᾳ, οὐδὲ οἱ συγγραφεῖς ἀμείβονται γενναίως, ὡς ἐκεῖ. Πρὸς συγγραφὴν πρωτοτύπου συγγράμματος ἀπαιτεῖται ἐνδελεχὴς ἐργασία πέντε ἢ δέκα ἐτῶν τούτου ὅμως γενομένου, ὁ συγγραφεὺς οὐ μόνον δὲν περιμένει ἀμοιβήν, ἀλλ' ὀφείλει νὰ δαπανήσῃ πρὸς τύπωσιν τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, ἥτις συνήθως διαγέμεται δωρεάν. Καὶ ὅμως πόσοι παρ' ἡμῖν δύνανται νὰ ἐκτιμήσωσι τοιαύτας ἐρεῦνας! Οὕτως οἱ συγγραφεῖς ἀποθαρρυνόμενοι δὲν ἐπιχειροῦσι νὰ συγγράψωσι τοιαῦτα πολύμοχα καὶ πολυδάπανα ἔργα. Ἀλλὰ πῶς νὰ κατορθωθῇ ἡ ἐξάπλωσις τῶν φῶτων ἐν τῇ ἀναγεννηθείσῃ Ἑλλάδι, ὅταν οἱ διακεκριμένοι ἄνδρες τῶν γραμμάτων μόλις δύνανται νὰ προσπορίζονται τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, καὶ ἢ νὰ φυλάττωσιν ἐν τοῖς γραφείοις ἄχρηστα πολλάκις τὰ πολύτιμα αὐτῶν συγγράμματα μὴ ἔχοντες τὰ ἐξοδα τῆς τυπώσεως, ἢ νὰ καταγίνονται εἰς συγγραφὰς ἀναξίας διακεκριμένων φιλολόγων, διότι αὐταὶ εὐρίσκουσιν εὐκολωτέραν καὶ πρόχειρον ἐξόδουσι, ἢ πολλάκις καὶ σπουδαίας συγγραφὰς νὰ δημοσιεύσωσιν ἀνεπεξεργάστους, διότι ἡ ἀνάγκη τοῦ ἄρτου θιάζει αὐτοὺς νὰ ἐπισπεύδωσι τὴν τύπωσιν. Τινὲς αὐτῶν ἐπιζητοῦσι δημοσίας θέσεις, ἵνα ἔχωσι πρόχειρον πόρον ζωῆς, ἐνῶ ἰδιωτεύοντες ἤθελον ἐξοδεῖν τὸν πολύτιμον καιρὸν εἰς ἔργα τοῦ νοῦ δυνάμενα νὰ τιμῆσωσι τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα. Ὅταν αἱ κατεπεύγουσαι οἰκιακαὶ μέριμναι ἐπασχολῶσι τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὁ ἰσχυρότερος καὶ γονιμώτερος νοῦς πιέζεται, καὶ ἡ λειτουργία αὐτοῦ συναισθάνεται τὴν πίεσιν. Καὶ ὅμως ἠδύνατό τις νὰ δείξῃ, ὅτι τινὲς τῶν ἡμετέρων καθηγητῶν συνέγραψαν καὶ πρωτότυπα ἔργα καὶ παρὰ τοῖς ξένοις οὐκ ὀλίγον τιμώμενα. Εἴθε αἱ παρατηρήσεις ἡμῶν αὐταὶ τύχωσιν εὐμενοῦς ὑποδοχῆς παρ' ἐκείνων, οἵτινες ἔχουσι καὶ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὰ μέσα νὰ προαγάγωσι τὴν διανοητικὴν τοῦ ἔθνους ἀνάπτυξιν.

Λέγοντες ὅμως ταῦτα δὲν παραγνωρίζομεν παντοίας ἐλλείψεις τοῦ ἀνωτάτου τούτου ἐκπαιδευτηρίου. Ὡς σπουδαιότατη πασῶν ἀναντιρρήτως ὁμολογεῖται ἡ κακὴ τῶν καθηγητῶν μισθοδότησις διότι οὗτοι μὴ λαμβάνοντες παρὰ τῆς κυβερνήσεως ἐπαρκῆ τὰ μέσα τοῦ βίου ἀναγκάζονται νὰ μετερχονται καὶ ἄλλα ἔργα ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἐπιστήμης, ὅπως εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῶν ἐπαρκέσωσιν. Ἄν ὁ μισθὸς τοῦ τακτικοῦ καθηγητοῦ ἐλέγχεται ἀνεπαρκῆς, τί ὄνομα ἀρμόζει νὰ λεχθῇ περὶ τοῦ χορηγουμένου τῷ ἐκτάκτῳ; Ἄν οὗτος ἤθελε νὰ ἀγοράζῃ τὰ ἐκάστοτε ἐκδιδόμενα συγγράμματα τοῦ κλάδου αὐτοῦ, ὁ γλίσχρος μισθὸς δὲν ἤθελεν οὐδ' εἰς τοῦτο μόνον ἐπαρκέσει. Τίς πρῶτασις δὲν κατέδειξε τὸ ἄτοπον τοῦτο εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἀλλὰ καὶ τίς εἰσηκούσθη; Ἡ δαπάνη, ἣν τὸ δημόσιον ἤθελεν ἀναλάβει διὰ τὴν αὔξησιν τῆς μισθοδοσίας εἶναι μικρὰ ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν μεγάλην ἔθνικὴν ζημίαν. Ὅταν ὁ καθηγητὴς δὲν ἔχη τὴν διδασκαλίαν ὡς κύριον ἔργον, λαμβάνουσι τὸ διδακτορικὸν πτυχίον νέοι ἀμαθεῖς, οἵτινες εἰσδύουσιν εἰς τὴν κοινωνίαν οὐχὶ ὡς διδάσκαλοι, ἀλλ' ὡς διαφθορεῖς αὐτῆς. Πρὸς τοῦτοις ὀλίγον κατ' ὀλίγον δυνατὸν νὰ ἐλαττωθῇ ἡ ὑπόληψις, ἣν τὸ ἡμέτερον Πανεπιστήμιον κέκτηται παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς. Παρατηρήθη, ὅτι οἱ μὲν ἡμεδαποὶ ὁσημέραι πολλαπλασιάζονται, οἱ δὲ ἐπήλυδες ἢ μένουσι στάσιμοι ἢ ἐλαττοῦνται. Βεβαίως ὑπάρχουσι πολλὰ τὰ αἴτια τοῦ φαινομένου τούτου. Εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν ἡ Ἀνατολὴ εἶχεν ἀνάγκην πλείονων ἰατρῶν καὶ πλείονων διδασκάλων. Δὲν εἶναι ὅμως ἄγνωστον, ὅτι οὐχὶ ὀλίγοι τῶν εὐπορωτέρων ὁμογενῶν πέμπουσι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς ξένα Πανεπιστήμια πρὸς βλάβην τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Πρὸς τοῦτοις σπουδαία ἐλλείψις εἶναι, ὅτι οἱ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον εἰσερχόμενοι δὲν εἶναι καλῶς κατηρησμένοι διότι οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καθηγηταὶ διὰ πολυειδεῖς αἰτίας δὲν δύνανται νὰ ᾧσιν αὐστηροὶ ὅσον ἔδει. Διὰ τοῦτο πολλοὶ γνωματεύουσιν, ὅτι πρέπει οἱ ἐκ τῶν γυμνασίων ἀπολυόμενοι νὰ ὑποβάλλωνται ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ εἰς ἐξετάσεις, ὅπερ δὲν ἤθελεν εἶναι κακόν. Ἄλλοι ἄλλας γνώμας περὶ τοῦ ζητήματος

τούτου εἶπον· πρὸς τούτοις παρετηρήθη καὶ ἐπιείκειά τις ἐν ταῖς διδακτορικαῖς ἐξετάσεσιν. Εἶναι ἀνάγκη, ἵνα οἱ καθηγηταὶ δειχθῶσι μᾶλλον αὐστηροὶ πρὸ πάντων ἐν ταῖς σχολαῖς, ἐν αἷς πλείονες ὑπάρχουσιν οἱ φοιτῶντες, δηλαδὴ ἐν τῇ νομικῇ καὶ τῇ ἰατρικῇ. Διότι μετὰ λύπης πάντες παρατηροῦσιν, ὅτι οἱ πλείστοι νέοι συρρέουσι κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν μὴ λαμβάνοντες ἐν ᾧψει, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν δικηγόρων κατέστη τὸ παράπαν δυσανάλογος πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος ἡμῶν. Βεβαίως οὔτε ἡ κυβέρνησις, οὔτε τὸ πανεπιστήμιον ἔχει τὸ δικαίωμα, ἵνα ὀρίσῃ εἰς τὸν ἰδιώτην τὸ ἐπάγγελμα, ὅπερ μέλλει νὰ μετέλθῃ. Σοφαὶ ὅμως κυβερνήσεις ἀνευρίσκουσι μέσα, ἵνα καθοδηγήσωσι τοὺς ἰδιώτας εἰς εὐθυτέραν ὁδόν. Οὕτως ἰδρυσαὶ πρακτικῶν σχολείων ἠδύνατο νὰ τρέψῃ πλείονας νέους εἰς ἐπαγγέλματα, ἐν οἷς ἠδύνατο νὰ καταστῶσι λυσιτελέστεροι τῇ πατρίδι ἡμῶν. Εἶναι δὲ λυπηρὸν, ὅτι οἱ νέοι δὲν ἐπιδίδονται μᾶλλον εἰς τὴν θεολογίαν καὶ τὴν φιλολογίαν, ὣν ἔχομεν μείζονα ἀνάγκην.

Ἀλλὰ πιστεύομεν ὅτι αἱ ἐλλείψεις αὗται τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ταχέως θέλουσι πληρωθῆ, ὅπως τὸ ἀνώτατον τοῦτο ἐκπαιδευτήριον παρέχῃ μείζονα καὶ πλείονα ὠφελείας εἰς τὸν ὅλον ἑλληνισμόν. Τεκμηριώμεθα δὲ ἐκ τούτου, ὅτι ὁσημέραι πολλὰ βελτιώσεις γίνονται· οὕτω νέοι καθηγηταὶ κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα ταύτην εἰσήλθον εἰς τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, ὡς ὁ κ. Σωκράτης Τσιβανόπουλος (τῇ 12ῃ Μαρτίου 1871), ὁ κ. Νικόλαος Νικολαΐδης (τῇ 29 Ἰουνίου 1871), ὁ κ. Ἀθανάσιος Κυζηκινός (τῇ 17 Ἰανουαρίου 1872) καὶ ὁ κ. Σπυρ. Μαγγίνας (τῇ 31 Μαρτίου 1874), καὶ προεδριάσθησαν εἰς τακτικούς οἱ κ. κ. Παναγ. Κυριακός, Ν. Δαμαλάς καὶ Α. Δ. Κυριακός. Οὗτοι ἐνίσχυσαν τὰς δυνάμεις τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἡ διδασκαλία παράγει γενναϊότερους καρπούς. Κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα ὅμως ταύτην παρέδωκε τὸ πνεῦμα εἰς Κύριον ὁ γηραιὸς διδάσκαλος τοῦ γένους Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος. Ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ἡ πατρίς ἡμῶν ἐστὲρρεῖτο λογίων, ὁ μακαρίτης προσήνεγκεν αὐτῇ θαυμάσιους ὑπηρεσίας διὰ τε τῆς προφορικῆς διδασκαλίας καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ. Μόλις ἡ σύγκλητος τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου μαθοῦσα τὴν λυπηρὰν ταύτην εἰδησιν καὶ ἐσπευσεν, ἵνα προσενέγκῃ ἐξαιρετὸν δείγμα σεβασμοῦ πρὸς τὸν περιώνυμον καθηγητήν. Τῆς λύπης μετέσχον οἱ ἀπανταχοῦ Ἕλληνες πολλὰ μνημόσυνα ὑπὲρ τοῦ μακαρίτου τελέσαντες.

ΠΡΟΟΔΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΜΑΘΕΙΑΣ ΤΟΥ ἘΘΝΟΥΣ.

Ἐκ τῶν ὑποβληθέντων πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα ἀπογραφικῶν πινάκων τοῦ πρώην ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ὑπουργοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ λήξαντος μηνὸς Μαρτίου καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως αὐτῶν πρὸς τοὺς τῶν παρεληλυθόντων ἐτῶν καταφαίνεται τῷ ὄντι ἡ ὁσημέραι αὐξανομένη φιλομαθία τοῦ ἔθνους. Ἡ πρὸς τὸν γενικὸν πληθυσμὸν τοῦ κράτους ἀναλογία τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν, μὴ συμπεριλαμβανομένων 6000 τοιοῦτων, φοιτῶντων εἰς ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια μὴ ἀναγνωρισθέντα καὶ εἰς γραμματοδιδασκαλεῖα, εἶναι 6 1/2 τοῖς 100 ἢτοι κατὰ τὸ 1/5 (πεμπτημόριον) μείζων τῆς πρὸ πενταστίας. Ἡ ἀναλογία δ' αὕτη ἐν μὲν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις ἔχει ὡς 5 πρὸς 100, ἐν δὲ τοῖς γυμνασίοις καὶ τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις ὡς 7 πρὸς 1000 καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὡς 1 πρὸς 1050. Ἀπαντες δὲ οἱ ἐν τοῖς δημοσίοις παντὸς βαθμοῦ παιδευτήριοις διδάσκοντες συμποσοῦνται εἰς 1743. Τὴν ἑκτακτον δ' αὐξήσιν τῶν μαθητῶν τῶν δημοσίων μάλιστα παιδευτηρίων ἀποδίδει ὁ κ. ὑπουργὸς εἰς τὴν ἐκ νέου παρ' αὐτοῦ γενομένην ἀνασύστασιν ὀγδοήκοντα ἐκ τῶν 120 κεκλεισμένων δημοτικῶν σχολείων καὶ εἰς τὴν κατάλληλον τοποθέτησιν τῶν δημοδιδασκάλων.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Εἰς τὸ 42ον ἔτος τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀποκαταστάσεως εἰσήλθομεν καὶ ῥίπτοντες βλέμμα ἐπὶ τοῦ παρελθόντος, βλέποντες ἀφόβως τὸ παρὸν, δυνάμεθα θαρραλέως νὰ εὐελπιστῶμεν διὰ τὸ μέλλον. Ἀντιπαραβάλλοντες δὲ τὰ ὅσα ἐπράξαμεν ἐν διαστήματι τῶν 42 ἐτῶν τῆς ἡλικίας ἡμῶν πρὸς ὅσα ἄλλα ἔθνη ἐπράξαν ἐν ἴσῳ διαστήματι τῆς νεαρᾶς αὐτῶν ἡλικίας, δυνάμεθα δικαίως νὰ σεμνυνώμεθα. Ὁκταετῆς πόλεμος δὲν ἀφῆκεν ἡ ἐρείπια· λίθος δὲν εἶχε μείνει ἐπὶ λίθου· ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ ἐντὸς σπηλαίων εἶχον καταφύγει οἱ κάτοικοι· αἱ γαῖαι εἶχον χερσωθῆ· τὸ ἐμπόριον εἶχε νεκρωθῆ· ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ Ἑλλάς ἦτο ἔρημος· οἱ σωροὶ ἐρείπιων, οἱ κεχρσωμένοι ἀγροὶ ἐμαρτύρουσαν τὴν περὶ ζωῆς ἢ θανάτου αἱματηρὰν ἀλλ' ἔνδοξον πάλην. Σήμερον τὸ εὐεργετικὸν ἀροτρον διασχίζει τὴν γῆν· ἡ φιλοπονία καὶ ἡ λιτότης κατέβαλον τὴν πενίαν. Σήμερον ἔχομεν πόλεις, ἀπεράντους φυτείας, ἐμπόριον ἀμμάζον, καὶ βιομηχανίαν καθ' ἑκάστην προαγομένην. Ὅστις δὲ συλλογισθῇ, ὅτι ταῦτα πάντα κατορθώθησαν ὑπὸ ἀνθρώπων διὰ μόνης τῆς φιλοπονίας ἀποφασισάντων νὰ πλάσωσι τὴν τύχην αὐτῶν, ὑπὸ ἀφάτου τινὸς αἰσθήματος κυριεύμενος θέλει πέσει πρηνὴς ἐνώπιον τῆς μαγικῆς ταύτης χώρας καὶ προσκυνήσει αὐτὴν ὡς γῆν τῶν θαυμάτων. Ἀναβλέπων εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐνθυμεῖται τὸ ἔνδοξον παρελθόν, καταβλέπων εἰς τὴν γιγαντιαίαν καὶ ὑλικὴν πρόοδον, ἣν ἀνά πᾶν αὐτοῦ βῆμα ἀπαντᾷ δὲν δύναται ἢ νὰ κατανοήσῃ τὸ ἔνδοξον μέλλον.

Καὶ ἡ διανοητικὴ δὲ τῆς Ἑλλάδος πρόοδος δὲν εἶναι κατωτέρα τῆς ὑλικῆς. Ἡμεῖς οἱ ἐν Ἑλλάδι κατοικοῦντες, ἐργαζόμενοι ἕκαστος κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων εἰς τὴν διανοητικὴν τοῦ ἔθνους ἀνάπτυξιν, δὲν ἐννοοῦμεν τὴν γινομένην καθ' ἑκάστην πρόοδον, ὅπως οἱ κάτοικοι τοῦ πλανήτου ἡμῶν δὲν ἐννοοῦσι τὴν κίνησιν αὐτοῦ ἢ ἐκ τῶν μεγάλων τῆς κινήσεως ταύτης ἀποτελεσμάτων. Μεμφόμεθα τοὺς κυβερνῶντας, ὅτι οὐδὲν πράττουσιν ὑπὲρ τῆς παιδείας· ἡ μομφὴ αὕτη οὐδέποτε ἔπαυσεν, ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ πρόοδος ἐξακολουθεῖ

ἀδιαλείπτως, καὶ ἐνῶ δὲν αἰσθανόμεθα ταύτην, βλέπομεν οὐδὲν ἤττον αὐτὴν γινομένην. Ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος τῆς Εὐρώπης θαυμάζει τὴν διανοητικὴν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἀνάπτυξιν, τὴν γιγαντιαίαν ἡμῶν πρόοδον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν τῆς νεολαίας ἡμῶν ἐκπαίδευσιν. Ἡ Ἑλλάς εἶναι κέντρον διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἀνατολῆς, ἐστὶα τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς. Προοδεύουσα αὐτὴ ποιεῖ νὰ συμπροοδεύῃ ἐπαιθητῶς καὶ ἡ Ἀνατολή. Πόσον δὲ ἀδιαφιλονείητος εἶναι ἡ ἀλήθεια αὕτη ἐπιμαρτυρεῖ ἡ διανοητικὴ πρόοδος τῶν ἐν Τουρκίᾳ. Ἑλλήνων ἐν τῷ μέσῳ τῶσων δυσχερειῶν, τῶσων προσκομμάτων, τῶσων ἀντιπράξεως ἐπιμαρτυρεῖ ἡ ἀμίλλα τῶν ἀπανταχοῦ ὁμογενῶν τίς νὰ φανῇ τῶν ἄλλων γενναϊότερος δωρητὴς πρὸς τὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα τοῦ Βασιλείου. Τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὰ λοιπὰ ἐκπαιδευτικὰ ἡμῶν καταστήματα διατηροῦσι συνεχῆ τὸν μετὰ τῶν ἔξω ὁμογενῶν σύνδεσμον. Τὰ τέκνα αὐτῶν παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύονται, διδασκάλους ἐντεῦθεν λαμβάνουσι.

Πλανῶνται ὅσοι θεωροῦσι τὴν Ἑλλάδα περιπεσοῦσαν εἰς στασιμότητα διανοητικὴν. Ἡ Ἑλλάς προοδεύει ἐν τῷ ἀγῶνι τῶν φώτων, ὁ δὲ λαὸς αὐτῆς εἶναι ἀνώτερος πολλῶν ἄλλων λαῶν ὡς πρὸς τὸν πόθον τῶν γραμμάτων. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐκθέσεων τῶν κατὰ καιροὺς ὑπουργῶν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας. Οὐδεὶς βεβαίως ἐφαντάσθη ποτὲ οὔτε δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ Πανεπιστήμιον ἐν Ἑλλάδι ἰσότιμον τῶν αἰῶνων ὑπαρξίν, μεγάλην περιουσίαν ἐχόντων, καὶ τὴν κεκτημένην ὑπόληψιν ὡς πρὸς τὴν κολοσσαίαν κεφαλαίου δικαίως μετρούντων. Σοφοὺς δὲν ἀποκτᾷ ἐπικράτεια τεσσαράκοντα δύο ἐτῶν ἡλικίαν ἔχουσα, ἐκ τοῦ πολυχρονίου καὶ καταστρεπτικοῦ πολέμου ἐξαντληθεῖσα καὶ ἀπὸ τοῦ πρώτου λίθου ἀρξάμενη τῆς κοινοῦ τῶ ἀνοικοδόμημα. Αἱ πληγαί, αἱ ἀφῆκεν ἡ δουλεία καὶ ὁ πόλεμος, δὲν δύναται νὰ θεραπευθῶσι διὰ κτύπου μαγικῆς τινος ράβδου. Καὶ ἐν τούτοις τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον κατ' οὐδὲν εἶναι κατώτερον τῶν δευτερευόντων τῆς Εὐρώπης Πανεπιστημίων, καὶ περιπλέον ἔχει τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἀμισθὶ δίδεται ἐν αὐτῷ ἡ ἐκπαίδευσις. Τὰ γυμνάσια ἡμῶν εἶναι ἀρίστα. Τὰ λοιπὰ δημόσια ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα προοδεύουσιν ἀναλόγως τῶν διανοητικῶν μέσων, ἅτινα λαμβάνουσι ἐκ τῆς ὁμηγύρεως τῶν λογίων. Ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα ἔχουσι καὶ αἱ Ἀθῆναι, καὶ ἡ Σύρος, καὶ αἱ Πάτραι, καὶ τοιαῦτα, οἷα καὶ ὁ κατὰ τῆς Ἑλλάδος προκατελιγμένος Εὐρωπαῖος δὲν δύναται ἢ νὰ θαυμάσῃ. Δὲν ἀρνούμεθα βεβαίως, ὅτι καὶ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὰ γυμνάσια καὶ τὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα χρῆζουσιν ἔτι βελτιώσεων. Ἀφοῦ τοιαύτας βλέπομεν συνεχῶς ἐπιφερομένας εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς Εὐρώπης, ἤθελεν εἶναι μωρία νὰ ἀπαιτῶμεν τὸ εὐθὺς τέλειον ἐν Ἑλλάδι. Ἡ πείρα εἶναι ὁ σοφὸς τῶν μεταρρυθμίσεων διδάσκαλος. Ἰσχυρίζομεθα μόνον, ὅτι ἀπὸ τινῶν ἐτῶν ἐγένοντο πολλαὶ βελτιώσεις καὶ ὅτι αἱ κυβερνήσεις δίδουσι τὴν ἀναγκαίαν ὠθησιν εἰς τὰ πράγματα τῆς παιδείας. Τὰ κατὰ τὴν λήξανσα τετραετία ἐκδοθέντα συγγράμματα ἐν συνόλῳ δεικνύουσιν, ὅτι θαυμασίως προωδεύσαμεν ἐν τῇ φιλολογοίᾳ.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπάρχωσι τινες φρονούντες, ὅτι ἡ Ἑλλάς περιέπεσεν εἰς στασιμότητα διανοητικὴν, ἢ μάλλον ὅτι ὀπισθοδρομεῖ, καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀνυψῶθῃ ἐν τοῖς γράμμασιν, ὥστε νὰ δώσῃ εἰς τὸν κόσμον ἐχέγγυα πνευματικῆς προόδου δυνάμενα νὰ ἱκανοποιήσωσι τὰς ἀπαιτήσεις αὐτοῦ ὡς πρὸς τοὺς ἀπογόνους τῶν Ἑλλήνων, ἡ γνώμη αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ ὠθήσῃ εἰς ἀπελπίσαν. Οἱ τοιοῦτοι μὴ βλέποντες σήμερον νέον Πίνδαρον, Θουκυδίδην ἢ Δημοσθένην καθίστανται ἀπαισιόδοξοι. Ἀναμφιβόλως φιλόπατρι αἴσθημα κινεῖ αὐτοὺς εἰς τὰς κατὰ τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος μεμψιμοιρίας. Δὲν δύναται ὅμως ὁ λογικῶς σκεπτόμενος νὰ ἔχῃ τοιαύτην ἀπαιτήσιν παρὰ κράτους μολὶς ἰδρυθέντος ἐπὶ τῶν ἐρείπιων δουλείας τεσσάρων αἰῶνων. Ἡμεῖς, οἱ ἐν κράτει ἐλευθέρῳ διατελοῦντες καὶ πάντα τὰ μέσα τῆς ἀναπτύξεως ἔχοντες, ὀφείλομεν νὰ συγκεντρώσωμεν ὅλας ἡμῶν τὰς δυνάμεις, ὅπως πείσωμεν τὴν Εὐρώπην διὰ τῶν προόδων τῆς Ἑλλάδος, ὅτι ἐνυπάρχει ἐν αὐτῇ ζωὴ ἀκμαία, ὅτι ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἔθρον τῶν προγόνων, ὅτι δὲν λησμονοῦμεν τὴν καταγωγὴν ἡμῶν, δὲν λησμονοῦμεν τὴν θεῖαν ἡμῶν ἐντολήν. Ἄς ἀφήσωμεν δὲ εἰς τὸν χρόνον νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐκ νέου ἐμφάνισιν ἐξόχων ἀνδρῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν γραμμάτων. Τίς οἶδεν, ἐὰν ὅπως ἐπὶ τοῦ μεγαλοδόξου ἀγῶνος ἡ Εὐρώπη ἐθαύμασε τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων παραβάλλουσα τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας τῶν νέων Ἑλλήνων πρὸς τοὺς τῶν προγόνων αὐτῶν, δὲν θέλει θαυμάσει ποτὲ καὶ πάλιν ἐλληνικὴν μεγαλοφυΐαν ἐκδηλουμένην ἐν συγγράμμασι φιλολογικοῖς, καὶ ἐὰν ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους δὲν θὰ ἀναγεννηθῶσι διὰ τὸν γηραιὸν πολιτισμὸν πολῦτιμοι σπινθηρὸς πυρός; Ποτὲ ἄνθρωπος, ποτὲ ἔθνος ὀλοκλήρον δὲν πρέπει νὰ φρονῇ ὅτι τὸ τέλος ἦλθεν ἀμετακλήτως! Τῶν ἀγαθῶν, τῶν κτημάτων ἢ ἀπώλεια ἀναπληροῦται· περὶ ἄλλων ζημιῶν φέρει παραμυθίαν ὁ χρόνος· ἐν μόνον κακὸν εἶναι ἀθεράπευτον, ἀνίατον, ὅταν ὁ ἄνθρωπος παραδοθῇ ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἀπελπίσαν. Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος οὐδέποτε ἀπληρίσθη. Καὶ ὅτε εἰς δεινοτάτην θέσιν εἶχον περιέλθει τὰ πράγματα τοῦ ἐλληνισμοῦ, καὶ οὐδὲν ὑπῆρχεν ἐμπνέον ἐλπίδας, οἱ δὲ κίνδυνοι ἦσαν μέγιστοι, ὑπῆρχεν ἐνδόμυχος πάντων πεποίθησις περὶ τῆς σωτηρίας καὶ προόδου τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. Τὰ πράγματα δ' ἀπέδειξαν, ὅτι δὲν ἐλανθάσθησαν θαρρόντες. Οἱ κατὰ τὸ μακρὸν τῶν αἰῶνων διάστημα εἰς τὴν ἐλληνικὴν γῆν εἰσβαλόντες Γότθοι, Σκύθαι, Ἀβαρες, Σλαῦοι, Φράγκοι, Ἀλβανοὶ καὶ τελευταῖον Τοῦρκοι, γενόμενοι κύριοι καὶ δυνάσται τῆς χώρας δὲν ἴσχυσαν οὔτε τὴν γλῶσσαν, οὔτε τὰ ἦθη, οὔτε τὸ θρησκευμα, οὔτε τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους νὰ ἐξχαρῆσωσιν, ὅπερ ἀνευδότης ὑπερήσπιζε τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἔσωξεν ἀείποτε πόθον ἀσβεστον ἐθνικῆς αὐτονομίας, ἔτραψε ζωηρὰν ἐλπίδα τῆς ἐκ τῆς δουλείας αὐτοῦ ἀναστάσεως. Ἡ ἐλληνικὴ ἐλευθερία, ἥτις τὴν 29 Μαΐου τοῦ 1453 ἔτους ἐτάφη ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῆς Κων-

σταντινουπόλεως, ανέζησε πάλιν ἐνδόξως τὴν 25 Μαρτίου τοῦ 1821 ἔτους ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ αὐτῆς πατρίδι, καὶ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῆς νικηφόρου αὐτοῦ ἱεράς σημαίας ἐνέγραψε δι' αἰματηρῶν χαρακτῆρων ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ἱστορίας, ὅτι ἡ ἐλευθερία τῶν ἐνδόξων προπατόρων ζῆ ἀκμαία καὶ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων. Σήμερον δ' ἀποδεικνύεται, ὅτι ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἀνέλαβε καὶ τὴν ἐκ τῆς πολυχρονίου δουλείας ἀποναρκωθείσαν διανοητικὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ ὅτι ἂν δὲν δύνηται νὰ δείξῃ τὴν παραγωγὴν λαμπρῶν προϊόντων τῆς διανοίας ἢ τῆς φαντασίας, ἡ ἀκόρεστος ὅμως φιλομάθεια, ἣτις ἀποτελεῖ τὸν διακριτικὸν χαρακτῆρα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ προθυμία, ἣν ἔχουσι νὰ προσεγγίσωσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν δόξαν, διατρανοῦσιν ἀρκούντως τὸ πραγματικὸν κράτος τῶν γραμμάτων ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Σουκυδίδου. Καὶ ἂν τῆς ἱστορίας αἱ σελίδες δὲν ψεύδωνται, ἂν οἰωνοὶ αἴσιοι διαφαινόμενοι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ περικαλύπτοντος τὰ ἐλληνικὰ πράγματα σκότους δὲν πλανῶσιν ἡμᾶς, προλέγομεν μετὰ ἐνδομύχου πεποιθήσεως τὴν πρόοδον τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἀνατολὴν λαμπρῶν ἡμερῶν νέου ἐλληνικοῦ βίου.

Σημ. (1) σελ. 217. Ὁ κ. Νικοκλῆς λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐν τῷ «Νεολόγῳ» Κωνσταντινουπόλεως δημοσιευθεῖσαν κρίσιν ἡμῶν περὶ τοῦ πρώτου τεύχους τῶν Φιλιππικῶν τοῦ Δημοσθένους, καὶ εὐρῶν αὐτὴν, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἐν τῷ δευτέρῳ τεύχει προλόγου αὐτοῦ, σύμφωνον πρὸς τὴν γνώμην πολλῶν φίλων αὐτῷ συναδέλφων, ἀπέλειν ἐν τῷ Β' τούτῳ τεύχει, τῷ περιέχοντι τοὺς τρεῖς ὀλυθιακοὺς, τὴν μετάφρασιν ἀπὸ τοῦ κειμένου, καὶ κατέταξεν αὐτὴν ὡς ἐν παραρτήματι ἐν τῷ τέλει. Ἐξετάσαντες δὲ τὸ νέον τοῦτο ἔργον τοῦ γηραιοῦ καὶ εὐπαιδέτου καθηγητοῦ εὐρομεν αὐτὸ ὑπέρτερον τοῦ πρώτου καὶ κατὰ τὴν διάταξιν τῆς ὕλης καὶ κατὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς μεταφράσεως τῶν λόγων τοῦ ἀμμητοῦ ῥήτορος. Ὡστε οὐδαμῶς διατάζομεν νὰ προτρέψωμεν τὸν κ. Νικοκλῆν ὅπως κατὰ παρόμοιον τρόπον προδῇ εἰς τὴν δημοσίευσιν καὶ τοῦ Γ' τεύχους πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὀκτώ γνησίων Φιλιππικῶν τοῦ Δημοσθένους.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Σελ. 213	στίχ. 8	ἄνω	διάγραφον τὰς λέξεις	οἱ δημοσιογράφοι.»
» »	» 19	»	γράφε συγκαταριθμεῖ	ἀντὶ συγκαταριθμῆ.
» »	» 25	»	τὸ κρεῖττον	» τὰ κρεῖττω.
» »	» 14	κάτω	» ἢ	» ὅσους.
» »	» 13	»	» ἢ	» ὅσας.
» »	» 12	»	τῶν ὄσων	» ὄσους.
» 214	» 25	ἄνω	» ὁ μὲν	» ὦν ὁ μὲν.
» 215	» 27	»	» τοὺς στενοὺς	» στενοὺς.
» »	» 14	κάτω	» τὴν εἰκόνα	» τὸν χαρακτῆρα.
» »	» 13	»	» ἢ τοῦ Κρέοντος	» ὁ τοῦ Κρέοντος.
» 216	» 21	ἄνω	» ὦν ἢ παράλειψις κηλιδοῖ ἀντὶ	» ἄπερ κηλιδοῦσι.
» 223	» 28	»	» ὄφειλε	» ἀντὶ ὀφείλει.
» 227	» 16	κάτω	» διάγραφον τὸ (2).	
» 228	» 8	»	» γράφε ἐννέα	» ἐνέα.
» 232	» 4	»	» Ὅστις ἀναγνώση	» Ὅστις ἀναγνώσει.
» 241	» 19	ἄνω	» ὑπομνημάτων	» ὑπομνημονευμάτων.
» 246	» 21	»	» Κοίλῃ Συρίᾳ	» Κοιλησυρίᾳ.
» »	» 25	»	» Ἄβαρες	» Ἄβαρες.
» »	» 21	κάτω	» Θέμ. 5'. σελ 125 } ἐκδ. Migne }	» 741—745.
» »	» 18	»	» Ἄβαρες	» Ἄραβες.
» »	» 13	»	» Ἄβάρων	» Ἀράβων.
» 250	» 5	ἄνω	» (δὲν γινώσκει ἐκ βαθείας μελέτης) ἀντὶ ἐκ βαθείας μελέτης δὲν γινώσκει.	
» »	» 3	κάτω	» φρονηματίζει	» ἀντὶ φρονιματίζει.
» 253	» 17	»	» ἄσμάτων	» ἄσμάτων.
» »	» 6	»	» ἄσματα	» ἄσματα.
» 356	» 15	»	» ῥωποστομυλῆθρας	» ῥωποστομυλῆθρας.
» 258	» 26	»	» κωμωδιῶν	» κωμωδικῶν.
» 261	» 22	»	» μηδὲν	» οὐδὲν.
» 263	» 16	ἄνω	» παραμορφόνοῦσαι	» παραμορφόνοῦσα.
» 269	» 6	»	» διδασκάλου	» διδασκάλον.
» 270	» 8	»	» ὅσον	» ὅσον.
» 271	» 13	»	» κανονικὴν	» κοινωνικὴν.
» 272	» 21	κάτω	» πρᾶττον	» πρᾶττων.

